

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**« Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ ΣΕ ΑΥΤΗΝ»**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ :

**ΚΑΜΗΛΙΕΡΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ
ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΑΜΑΤΙΝΑ**

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ :

Κα ΧΑΤΖΗΦΩΤΙΟΥ ΣΕΒΑΣΤΗ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	6
I. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	6
I.1. Το ζήτημα του ορισμού	6
I.2. Η οριοθέτηση της έννοιας της σεξουαλικής παρενόχλησης από τα ευρωπαϊκά όργανα. 12	
I.3. Μύθοι και πραγματικότητα	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	20
II. ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ	20
II.1. Το ισχύον νομικό καθεστώς στην Ελλάδα	20
II.2. Η ευρωπαϊκή νομοθεσία	29
II.3. Η νομική ρύθμιση στις εκτός της Ευρώπης χώρες	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	37
III. ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	37
III.1. Ανάλυση κινήτρων-προφίλ του εργοδότη-θύτη	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	65
IV. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ	65
IV.1. Επαγγελματικές	65
IV.2. Συναισθηματικές	66
IV.3. Ψυχολογικές και σωματικές	71
IV.4. Νομικές	74
IV.5. Κοινωνικές	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	79
V. ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	79
V.1. Ψυχολογική ενίσχυση του θύματος	79
V.2. Νομική ενίσχυση του θύματος	91
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	98
ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	101
ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	190
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ	200
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	205
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	210

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα κοινωνικό φαινόμενο που προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχείρισης είναι η σεξουαλική παρενόχληση. Αποτελεί δε, ιδιαίτερα στο χώρο της εργασίας, μια σχετικά συχνή, προσβολή εις βάρος των εργαζομένων και κυρίως των γυναικών.

Η σεξουαλική παρενόχληση συνιστούσε για δεκαετίες-και εν μέρει συνεχίζει να συνιστά-μία υπαρκτή αλλά αθέατη κατάσταση, την οποία η κοινωνία τη θεωρούσε και την αντιμετώπιζε ως ένα ταμπού, όταν δε φρόντιζε να αποκρύπτει επιμελώς την ύπαρξή της. Στους χώρους της εργασίας το φαινόμενο αυτό είχε ως συνέπεια τη θυματοποίηση των εργαζομένων και κυρίως των γυναικών, οι οποίες αφενός υφίσταντο μία άνιση μεταχείριση και αφετέρου αποσιωπούσαν το γεγονός, φοβούμενες κυρίως τον διασυρμό και την κοινωνική κατακραυγή, αλλά και την επιδείνωση των εργασιακών τους συνθηκών.

Το φεμινιστικό κίνημα επέδρασε καταλυτικά στην ανατροπή αυτής της κατάστασης. Μέσα από τους αγώνες και τις πιέσεις που άσκησε, επέτυχε να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή σε θέματα όπως η ισότητα, η κακοποίηση, ο βιασμός και η σεξουαλική παρενόχληση. Το φεμινιστικό κίνημα, ως κοινωνικό κίνημα, συνέδεσε άμεσα την ισότητα της μεταχείρισης και των όρων εργασίας με τα προβλήματα της ανάπτυξης και της δομής της κοινωνίας, προσδίδοντας στον καταγγελτικό λόγο των γυναικών τα στοιχεία της διεκδίκησης συγκεκριμένων δικαιωμάτων, νομοθετικά κατοχυρωμένων.

Οι εν λόγω αγώνες και πιέσεις στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη είχαν ως αποτέλεσμα τόσο την κοινωνική ευαισθητοποίηση για το εύρος του φαινομένου και των συνεπειών του σε ψυχολογικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο σε βάρος των θυμάτων, όσο και την κινητοποίηση των εθνικών και διεθνών νομοθετικών οργάνων για την αντιμετώπιση του και την αποτελεσματική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Έτσι, από τις αρχές της δεκαετίας του '90 στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη ελήφθησαν μέτρα τα οποία συνέτειναν στην ποινικοποίηση της σεξουαλικής παρενόχλησης, ιδιαίτερα στον εργασιακό χώρο, καθιστώντας αντικείμενο του δημόσιου διαλόγου ένα φαινόμενο, το οποίο μπορεί μεν να συνιστά μια προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, τροφοδοτείται δε από μία ιδιότυπη κοινωνική ανοχή, συντηρούμενη από τις κυρίαρχες αντιλήψεις για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνική δομή.

Στην Ελλάδα, μέχρι σήμερα, η σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία δεν έχει προκαλέσει-αυτή καθ' αυτή-το ενδιαφέρον του ποινικού νομοθέτη. Δεν υπάρχει καμία ποινική τυποποίηση που αναφέρεται και να τιμωρεί την πράξη αυτή. Η κυρίαρχη νομική θέση είναι ότι η εργατική, αστική και ποινική νομοθεσία

διασφαλίζει επαρκώς τα δικαιώματα των θυμάτων, ώστε να μην υφίσταται νομική ή κοινωνική ανάγκη για την περαιτέρω ποινικοποίηση αυτής συμπεριφοράς.

Στους αντίποδες αυτής της θέσης, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η απουσία από την ορολογία του ελληνικού Ποινικού Κώδικα του όρου "σεξουαλική παρενόχληση" σηματοδοτεί την άρνηση αναγνώρισης μιας κοινωνικής πραγματικότητας, αποσιωπά την κοινωνική απαξία της πράξης και δυσχεραίνει την κατοχύρωση και τη διεκδίκηση του δικαιώματος της σεξουαλικής αξιοπρέπειας από την πλευρά των θυμάτων. Παράλληλα η απουσία μιας τέτοιας ποινικοποίησης επιτείνει-όταν δε διευκολύνει-τις καταστάσεις εργασιακής εκμετάλλευσης και άνισης μεταχείρισης των θυμάτων, συντηρώντας τη σύγχυση μεταξύ του τι είναι επιτρεπτό και τι απαγορευμένο σε ένα χώρο εργασίας, δεδομένων των σχέσεων ιεραρχίας και εξάρτησης, αλλά και των κυρίαρχων κοινωνικών και πολιτισμικών αντιλήψεων.

Θέση μας είναι ότι ο ορισμός της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία και η ποινικοποίηση της από τον έλληνα νομοθέτη θα μπορούσε να συμβάλει στην αποτελεσματικότερη προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, στην εμπέδωση της ισότητας και στο σπάσιμο της σιωπής από πλευράς των θυμάτων. Θα σηματοδοτούσε, παράλληλα, την ενσωμάτωση στο ελληνικό ποινικό δίκαιο μιας από τις πρόσφατες κατακτήσεις του σύγχρονου νομικού πολιτισμού και θα λειτουργούσε θετικά ως προς τη διεύρυνση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης θα αναλυθούν οι απαρχές της ανάδειξης της ανάγκης καταπολέμησης του φαινομένου. Η μελέτη απαρτίζεται από δύο μέρη: το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος.

Το θεωρητικό μέρος θα συμπεριλάβει πέντε ενότητες:

Στο πρώτο κεφάλαιο, θα περιγραφεί το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Θα οριοθετηθεί η έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης, θα καταγραφεί η συχνότητα και οι συνθήκες που παρουσιάζεται το φαινόμενο. Επίσης, θα γίνει αναφορά στους μύθους και την πραγματικότητα που υπάρχει σήμερα γύρω από το θέμα αυτό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα καθοριστεί η νομική διάσταση του φαινομένου τόσο στο ελληνικό όσο και στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Συγκριτικά, θα παρατεθεί και η ισχύουσα νομοθεσία στις εκτός Ευρώπης χώρες.

Στο τρίτο κεφάλαιο, θα αιτιολογηθεί το φαινόμενο και θα αναλυθούν τα κίνητρα και το προφίλ του εργοδότη θύτη.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, θα επισημανθούν σε αντιπαράθεση οι συναισθηματικές, ψυχολογικές, σωματικές, κοινωνικές, επαγγελματικές και νομικές επιπτώσεις του φαινομένου για το θύμα.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, θα γίνει εστίαση στην πρόληψη και γενικότερα στους τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος με έμφαση στην ψυχολογική και νομική ενίσχυση του θύματος.

Το ερευνητικό μέρος, αρχικά, θα αναπτύξει διεξοδικά τη μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί στην έρευνα πεδίου και έπειτα θα παρουσιάσει τη στατιστική ανάλυση των στοιχείων που θα συλλεχθούν από αυτήν. Η εν λόγω έρευνα πεδίου θα λάβει χώρα στην περιοχή της Δυτικής και Ανατολικής Θεσσαλονίκης. Ο πληθυσμός-στόχος της έρευνας, θα είναι οι εργαζόμενες γυναίκες, ηλικίας 18-55 ετών που διαμένουν στις περιοχές αυτές.

Η σκοπιμότητα της έρευνας έγκειται στη διαπίστωση της ύπαρξης του φαινομένου, των συνθηκών εμφάνισής του, του είδους των αντιδράσεων των γυναικών που έχουν απαντήσει ότι παρενοχλήθηκαν και των αντίστοιχων αντιδράσεων του θύτη κατά τα λεγόμενά τους, της αντιμετώπισής τους από το ευρύτερο περιβάλλον(όταν αυτό ενημερώνεται)και των συνεπειών που επιφέρει.

Στο τέλος, θα γίνει μια γενική εκτίμηση των αποτελεσμάτων της έρευνας και θα επισημανθούν συνολικά τα πορίσματα αυτής.

Ο επίλογος θα συγκεντρώσει κριτικά τα γενικά συμπεράσματα της μελέτης, θα παραθέσει προτάσεις κοινωνικής πολιτικής γύρω από το θέμα και θα θέσει προβληματισμούς

Στη συνέχεια, θα παρατεθούν: ένα παράρτημα, όπου παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα, καθώς επίσης και οι βιβλιογραφικές πηγές, από τις οποίες αντλήθηκε το θεωρητικό μέρος της μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

I. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

I.1. Το ζήτημα του ορισμού

Με τον όρο παρενόχληση στο χώρο της εργασίας πρέπει να εννοήσουμε κάθε καταχρηστική συμπεριφορά που εκδηλώνεται με λόγια, πράξεις, γραπτά μηνύματα και μπορεί να ζημιώσει την προσωπικότητα, την αξιοπρέπεια ή τη σωματική ή ψυχική ακεραιότητα του ατόμου, να θέσει σε κίνδυνο την εργασία του ή να διαταράξει το εργασιακό κλίμα.

Παρ' όλο που η παρενόχληση στο χώρο της εργασίας είναι τόσο παλιό φαινόμενο όσο και η εργασία αυτή καθαυτή, μόνο στις αρχές της δεκαετίας του '90 αντιμετωπίστηκε ως φαινόμενο που καταστρέφει το εργασιακό κλίμα, μειώνει την παραγωγικότητα αλλά και ευνοεί τις απουσίες των εργαζομένων, λόγω των ψυχολογικών προβλημάτων που προκαλεί. Το φαινόμενο μελετήθηκε κυρίως στις αγγλοσαξονικές και σκανδιναβικές χώρες, όπου ονομάστηκε mobbing, από τη λέξη mob, που σημαίνει πλήθος, αγέλη, τσούρμο, όχλος, απ' όπου και η ιδέα της όχλησης-ο Heinz Leymann, ερευνητής στον τομέα της ψυχολογίας της εργασίας στη Σουηδία, εξετάζει, εδώ και μια δεκαετία, στο πλαίσιο διαφόρων επαγγελματικών ομάδων, τη διαδικασία αυτή, την οποία ονομάζει « ψυχοτρόμο ». Τώρα πλέον, σε πολλές χώρες, ενδιαφέρον για το φαινόμενο δείχνουν τα συνδικαλιστικά σωματεία, οι γιατροί εργασίας και τα ασφαλιστικά ταμεία.

Στη Γαλλία, τα τελευταία χρόνια, σε εργασιακά περιβάλλοντα όπως είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τέθηκε κυρίως το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης, που είναι και η μόνη μορφή που αναγνωρίζει η γαλλική νομοθεσία, αν και πρόκειται για μία από τις μορφές παρενόχλησης, με την ευρεία έννοια της λέξης.

Στον ψυχολογικό πόλεμο στο χώρο της εργασίας παρατηρούνται δύο φαινόμενα:

-η κατάχρηση της εξουσίας, που αποκαλύπτεται πολύ γρήγορα και δεν είναι ανεκτή από τους υπαλλήλους.

-ο διαστροφικός χειρισμός, που όσο πιο παραπλανητικός είναι τόσο μεγαλύτερη καταστροφή προξενεί.

Η παρενόχληση εμφανίζεται ανώδυνα και εξαπλώνεται κατά τρόπο παραπειστικό. Αρχικά, το θύμα φοβάται μήπως παρεξηγηθεί και αγνοεί τις αιχμές και τις ταπεινώσεις. Αργότερα, οι επιθέσεις πληθαίνουν και το θύμα δυσκολεύεται πολύ, βρίσκεται σε υποδεέστερη θέση, υποτάσσεται σε εχθρικούς και εξευτελιστικούς χειρισμούς για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Οι επιθέσεις αυτές δεν οδηγούν, φυσικά, στο θάνατο, το θύμα όμως χάνει ένα κομμάτι από τον εαυτό του. Επιστρέφει το βράδυ εξαντλημένο, εξουθενωμένο, ταπεινωμένο. Και είναι δύσκολο να συνέλθει.

Μέσα σε μια ομάδα, οι συγκρούσεις είναι απόλυτα φυσιολογικές. Μία παρατήρηση σε μια στιγμή εκνευρισμού ή κακοδιαθεσίας δεν είναι σημαντική, πόσο μάλλον όταν συνοδεύεται από συγγνώμη. Οι επαναλαμβανόμενες προσβολές, οι ταπεινώσεις, χωρίς συγγνώμη, είναι οι καταστροφικές.

Όταν η παρενόχληση κάνει την εμφάνισή της στο χώρο, τίθεται σε λειτουργία ένας μηχανισμός που μπορεί να κονιορτοποιήσει τα πάντα. Πρόκειται για τρομακτικό φαινόμενο, επειδή ακριβώς είναι απάνθρωπο, ανελέητο. Ο επαγγελματικός περίγυρος κρατάει αποστάσεις λόγω δειλίας, εγωϊσμού ή ακόμη και φόβου. Εφόσον εγκαθιδρυθεί η παράλογη και καταστροφική αλληλεπίδραση, εξαπλώνεται συνεχώς, αν δεν παρέμβει δυναμικά κάποιο πρόσωπο απ' έξω. Πράγματι, σε στιγμές κρίσης, υπάρχει τάση επιδείνωσης της επικρατούσας κατάστασης: η άτεγκτη επιχείρηση γίνεται ακόμα πιο άτεγκτη, ο καταθλιπτικός υπάλληλος ακόμα πιο καταθλιπτικός, ο επιθετικός ακόμα πιο επιθετικός κλπ. Όλα επιδεινώνονται. Μια κατάσταση κρίσης μπορεί να κινητοποιήσει το άτομο να δώσει τον καλύτερο εαυτό του για να βρεί λύση, αλλά μια κατάσταση βίαιης διαστροφής αδρανοποιεί το θύμα, το ωθεί να βγάλει τον χειρότερό του εαυτό.

Πρόκειται για κυκλικό φαινόμενο. Δε χρησιμεύει σε τίποτα επομένως να αναζητηθεί η αρχή της σύγκρουσης. Στην πορεία, ξεχνιούνται ακόμα και τα αίτια της. Μια σειρά σκόπιμων ενεργειών του επιτιθέμενου αγχώνει το θύμα, το ωθεί να υιοθετήσει αμυντική στάση, πράγμα που προκαλεί νέες επιθέσεις. Κατά την εξέλιξη της σύγκρουσης, παρουσιάζονται φαινόμενα αμοιβαίας φοβίας: η θέα του μισητού προσώπου προκαλεί θυμό στη μία πλευρά, η θέα του επιτιθέμενου προκαλεί φόβο στο θύμα. Είναι ένα καθορισμένο ανακλαστικό, άλλοτε επιθετικό, άλλοτε αμυντικό. Ο φόβος προκαλεί στο θύμα παθολογική συμπεριφορά, που θα χρησιμεύσει ως άλλοθι για την αναδρομική αιτιολόγηση της επίθεσης. Αντιδρά συνήθως βίαια και παράλογα. Οι διώκτες στρέφουν τα πάντα εναντίον του. Ο στόχος είναι να έρθει το θύμα σε δύσκολη θέση, να οδηγηθεί στη σύγχυση και το σφάλμα.

Ακόμη και όταν η παρενόχληση είναι οριζόντια (συνάδελφος παρενοχλεί συνάδελφο), η ιεραρχικά ανώτεροι δεν παρεμβαίνουν. Αρνούνται να δουν ή αφήνουν τα πράγματα να εξελιχθούν. Συνειδητοποιούν μερικές φορές το πρόβλημα μόνο όταν το θύμα αντιδράσει πολύ εμφανώς (νευρικές κινήσεις, κλάματα...) ή απουσιάζει συχνά από τη δουλειά. Η σύγκρουση εξελίσσεται διότι το εργασιακό περιβάλλον δεν παρεμβαίνει: « Είστε ενήλικοι και μπορείτε να λύσετε τις διαφορές σας μόνοι σας ». Το θύμα αισθάνεται απροστάτευτο, καμιά φορά νιώθει ως αντικείμενο εκμετάλλευσης αυτών που συμμετέχουν στην επίθεση χωρίς να παρεμβαίνουν, γιατί οι ιεραρχικά ανώτεροι σπάνια προτείνουν δραστικές λύσεις. « Θα δούμε » λένε συνήθως. Η προτεινόμενη λύση είναι, στην καλύτερη περίπτωση, η μετακίνηση σε άλλη υπηρεσία, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη

του θύματος. Αν, σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας, κάποιος αντιδράσει υγιώς, η διαδικασία διακόπτεται. (Hirigoyen M.F., 2000)

Η σεξουαλική παρενόχληση απαντά σε διάφορους χώρους ιδιωτικούς αλλά και δημόσιους. Ιδιαίτερο ωστόσο ενδιαφέρον παρουσιάζει ως φαινόμενο σε εκείνους τους χώρους εργασίας όπου παράλληλα με τα θέματα της διάκρισης των φύλων παρεμβαίνουν και τα θέματα εξάρτησης. Το φαινόμενο είναι παλαιό-γι' αυτό εξάλλου αυτής της μορφής καταγγελίες τέτοιου είδους συναντάμε έστω και περιστασιακά από τις αρχές του αιώνα. Καθώς αυτό συνδεόταν με την αντίληψη ότι το γυναικείο σώμα είναι αντικείμενο και από τη θεωρούμενη ως φυσική ανισότητα των δύο φύλων. Με αυτά τα δεδομένα η παρενόχληση αποτελούσε λίγο έως πολύ δικαίωμα. Σε παλαιότερες εποχές και μόνο ότι η γυναίκα εισήρχετο στην αγορά εργασίας υπονοούσε ότι ήταν «διαθέσιμη». Οι κατεστημένες αξίες όμως δεν επέτρεπαν την οποιαδήποτε δημόσια καταδίκη.

Παρά το γεγονός της αναγνώρισης της ισότητας ανδρών και γυναικών και της καταπολέμησης κάθε είδους διακρίσεων από διεθνή κείμενα και Συντάγματα χρειάστηκε να παρέλθει πολύς καιρός έως ότου ενταχθούν τα θέματα αυτά στις προτεραιότητες της κοινωνικής πολιτικής και προκαλέσουν τη φροντίδα των νομοθετών. Η αρχή της εξέλιξης αυτής τοποθετείται χρονικά στις αρχές της δεκαετίας του '70. Έκτοτε έχει γίνει σημαντική πρόοδος αλλά ακόμα χρειάζεται χρόνος για μία πιο ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του προβλήματος. (Κουκιάδης Ι., 1999)

Σεξουαλική παρενόχληση είναι επανειλημμένες, ανεπιθύμητες προτάσεις ή απαιτήσεις για σεξουαλικές χάρες, καθώς και ανεπιθύμητη λεκτική ή μη λεκτική συμπεριφορά με σεξουαλικό περιεχόμενο. Πρόκειται για ένα είδος παράνομης διάκρισης, όσον αφορά το φύλο, και μπορεί να πάρει μία απ' τις παρακάτω μορφές:

1) QUID PRO QUO - παρενόχληση λαμβάνει χώρα όταν ένας προϊστάμενος οροθετεί την δωρεά κάποιου οικονομικού κέρδους ως αντάλλαγμα για τη λήψη σεξουαλικής χάρης από έναν υφιστάμενο ή όταν τιμωρεί τον υφιστάμενο για την άρνησή του να υποκύψει στις σεξουαλικές του απαιτήσεις. Γενικά, ένας υπάλληλος είναι αυστηρά υποκείμενος σε πράξεις «quid pro quo» παρενόχλησης, διαπραχθέντες από έναν προϊστάμενο, ο οποίος έχει τη δύναμη να πάρει (ή να προτείνει) σημαίνουσες εργασιακές αποφάσεις που επηρεάζουν τον υφιστάμενο-θύμα, όπως πρόσληψη, προώθηση, πειθάρχηση ή απόλυση. Αυτός ο υποκειμενισμός υπάρχει, επίσης όταν η διαγωγή του προϊσταμένου παραβιάζει μια ξεκάθαρα αρθρωμένη και καλά εφαρμοσμένη τακτική της εταιρίας, η οποία καταδικάζει την σεξουαλική παρενόχληση, ακόμα και εν αγνοία του εργοδότη. Η λογική για τον αυστηρό αυτό υποκειμενισμό των υπαλλήλων σε τέτοιου είδους περιπτώσεις, έγκειται στο ότι ο προϊστάμενος θεωρείται ως ο εργοδότης, γιατί η παρενόχληση εκπληρώνεται απ' την εξουσία, την οποία ο εργοδότης ρητώς του απέδωσε.

2) ΕΧΘΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - αυτό ισχύει όπου προϊστάμενοι και /ή συνάδελφοι υφιστάμενοι δημιουργούν ατμόσφαιρα τόσο

γεμάτη με ανεπιθύμητες, σεξουαλικά προσανατολισμένες έννοιες, ώστε η απαραίτητη άνεση εργασίας ή ικανότητα απόδοσης να επηρεάζεται. Εχθρική ατμόσφαιρα μπορούν να δημιουργήσουν τα υποτιμητικά σχόλια, τα χυδαία ανέκδοτα ή ιστορίες, η επίδειξη πορνογραφικού υλικού ή φωτογραφιών, βλέμματα και αγγίγματα με ακατάλληλο τρόπο και τα σεξουαλικά πειράγματα. Για αυτή την διεκδίκηση, ο υπάλληλος απαιτείται να μην έχει υποστεί οικονομική ζημία. Η σταθερά που χρησιμοποιείται από τις υπηρεσίες δικαιωμάτων των πολιτών και τα δικαστήρια, για να εξακριβωθεί η ύπαρξη εχθρικού περιβάλλοντος εργασίας, είναι αν κάποιος λογικό άτομο, σε ίδιες ή παρόμοιες περιστάσεις, θα έβρισκε την συμπεριφορά προσβλητική.

Παρότι είναι δύσκολο να καθορίσουμε με ακρίβεια πόσο δριμεία πρέπει να είναι μια διαγωγή, ώστε να χαρακτηριστεί προσβλητική και με προθέσεις σεξουαλικής παρενόχλησης (ειδικά αφότου η σεξουαλικότητα συχνά αποτελεί μια αποδεκτή μορφή κοινωνικής συναλλαγής), οι ατομικές δικαστικές αποφάσεις παρέχουν κάποια γενική καθοδήγηση.

Οι περισσότεροι χώροι εργασίας δε θα απαλλαγούν από διαγωγή ανεπιθύμητη σε κάποιους. Ο κόσμος δεν είναι κτηνώδης και οι περισσότερες επιτροπές και δικαστήρια το γνωρίζουν αυτό. Επομένως, στις περισσότερες περιπτώσεις, ένα μοναδικό περιστατικό ή μεμονωμένο γεγονός δεν θα στηρίξει μια κατηγορία περί εχθρικού περιβάλλοντος εργασίας. Συνήθως, η τεκμηρίωση ενός εχθρικού εργασιακού περιβάλλοντος, απαιτεί πολλαπλές πράξεις προσβολής ή συστηματική προσβλητική διαγωγή.

Παρόλ' αυτά, ακόμα κι όταν η διαγωγή είναι προσβλητική και διαχυτική, δεν είναι δικάσιμη, παρά μόνο εάν είναι ανεπιθύμητη. Για να προσδιορισθεί πότε η διαγωγή είναι ανεπιθύμητη, τα δικαστήρια και οι υπηρεσίες εξετάζουν τις πράξεις και τις αντιδράσεις των θυμάτων. Προφανώς, αν ένας υπάλληλος υποστηρίξει ότι συγκεκριμένη διαγωγή είναι προσβλητική, τότε αυτή είναι ανεπιθύμητη. Εν τούτοις το αντίθετο δεν είναι πάντα σωστό. Η σιγή δεν ισοδυναμεί με συναίνεση. Ο φόβος της αντεκδίκησης πιθανόν να αποκλείσει τη διαμαρτυρία. Σε μερικές περιπτώσεις, ακόμα κι αν υπάρξει ενεργή συμμετοχή στην προσβλητική διαγωγή, δεν κωλύεται η κατηγορία εχθρικού εργασιακού περιβάλλοντος. Επιπροσθέτως, διαγωγή, η οποία πιθανόν να ήταν επιθυμητή στο παρελθόν (και επομένως μη δικάσιμη), μπορεί να μετατραπεί απ' τον υπάλληλο σε ανεπιθύμητη, οποιαδήποτε στιγμή.

Αντίθετα με τις «quid pro quo» κατηγορίες, στην δεύτερη μορφή σεξουαλικής παρενόχλησης ο υπάλληλος δεν είναι αυστηρά υποκείμενος. Γενικά, οι υπάλληλοι θεωρούνται υποκείμενοι σε κατηγορία για εχθρικό περιβάλλον εργασίας, μόνο εάν ο εργοδότης είναι γνώστης της ύπαρξης ενός τέτοιου περιβάλλοντος και αποτυχαίνει στη λήψη μέτρων αντιμετώπισης, ή, στην περίπτωση της απουσίας αυτής της γνώσης, αν ο εργοδότης, με την διαγωγή του, οδηγεί τους υπαλλήλους του στο να πιστέψουν πως εγκρίνει ή υποστηρίζει την σεξουαλικά προσανατολιζόμενη, προσβλητική συμπεριφορά.

Πέρα από τις μορφές, υπάρχουν επίσης πέντε βασικοί τύποι σεξουαλικής παρενόχλησης:

Παρενόχληση με βάση το φύλο, η οποία αφορά γενικευμένα σεξουαλικά σχόλια και συμπεριφορά.

Συμπεριφορά αποπλάνησης, η οποία εκδηλώνεται ως ακατάλληλη και προσβλητική συμπεριφορά χωρίς όμως να υπάρχει τιμωρία σε περίπτωση μη υποταγής.

Σεξουαλική δωροδοκία, δηλαδή επιδίωξη σεξουαλικής δραστηριότητας μέσω υποσχέσεων ή ανταμοιβών.

Σεξουαλική πίεση μέσω απειλών και τιμωριών.

Σεξουαλική επιβολή ή επίθεση.(Tracy O' Shea, Laloude Jean)

Η προσπάθεια να αποδώσουμε την έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης μέσα από ένα συγκεκριμένο ορισμό θα προσέκρουε στην εγγενή αδυναμία μίας περιοριστικής ή διαστρεβλωτικής ακόμη περιγραφής, καθώς πρόκειται για μια έννοια μεταβλητή στο χώρο και στο χρόνο, συναρτούμενη άμεσα με πολιτικές, ιστορικές, κοινωνιολογικές και νομικές παραμέτρους.

Η σεξουαλική παρενόχληση δεν συνιστά μια κατάσταση ή ένα μέγεθος απόλυτο ή μετρήσιμο. Αντίθετα οι παράγοντες που καθορίζουν το νόημα της είναι ρευστοί, στο βαθμό που μεταβάλλονται ανάλογα με τη κοινωνική, ιστορική και πολιτισμική συγκυρία. Αυτό σημαίνει ότι η εγκληματολογική προσέγγιση της έννοιας αφενός υπερβαίνει κάθε απόπειρα νομικο-τεχνικών κατασκευών και δογματικών χαρακτηρισμών και αφετέρου προϋποθέτει την κατανόηση των ευρύτερων πολιτικών, πολιτισμικών και ιδεολογικών παραμέτρων, που σχετίζονται με αυτή.

Οι μεταβλητές του χώρου και του χρόνου, εντός των οποίων μια συμπεριφορά εκλαμβάνεται ως σεξουαλική παρενόχληση, καθώς επίσης και το στοιχείο της ταυτότητας των προσώπων που εμπλέκονται σε αυτή, τόσο με την κοινωνική (κοινωνική τάξη), όσο και με την ατομική (προσωπικότητα) τους διάσταση, υποδεικνύουν τα κριτήρια εκείνα, βάσει των οποίων καθορίζονται τα όρια ανοχής κάθε κοινωνίας αναφορικά με τον όρο σεξουαλική παρενόχληση. Ο τρόπος με τον οποίο κάθε κοινωνία τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή αντιμετωπίζει και ορίζει την προστασία της σεξουαλικής αξιοπρέπειας ως δικαίωμα προσδιορίζει και το περιεχόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης. Άλλωστε το νόημα της σεξουαλικής παρενόχλησης συνίσταται ακριβώς στη παραβίαση της παραπάνω έννοιας. Οι κοινωνικές δομές και οι σύμφωνα με αυτές διαμορφωμένες αξίες και οι κώδικες συμπεριφοράς επιβάλλουν τα όρια της σεξουαλικής ελευθερίας, υποδεικνύουν την έννοια της σεξουαλικής αξιοπρέπειας και προσδιορίζουν το εύρος των παρεκκλίσεων. Όσες δηλαδή, περισσότερες πράξεις θεωρούνται από μια έννομη τάξη ως μορφές σεξουαλικής παρενόχλησης, τόσο λιγότερη είναι η σεξουαλική ελευθερία που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη κοινωνία, και αντίστροφα.(Μπακαλάκη Α., 1998)

Συνεπώς, η σεξουαλική παρενόχληση είναι άμεσα συνυφασμένη με τα κοινωνικο-πολιτικά συστήματα, τις κυρίαρχες αξίες μέσα σε μία κοινωνία και τις κατακτήσεις του νομικού πολιτισμού καθώς και τις σχέσεις εξουσίας που διαρθρώνονται μέσα στον κοινωνικό σχηματισμό. Έτσι στο πλαίσιο μιας ανδροκρατούμενης κοινωνίας, όπως παραμένει η σημερινή, οι σχέσεις αυτές εξουσίας εμπεριέχουν και το στοιχείο της διάκρισης των δύο φύλων.

Η διαμόρφωση των σχέσεων των δύο φύλων χαρακτηρίζεται πρώτα απ' όλα φυλογονικό καταμερισμό της εργασίας σε σχέση με τη φυσική και υλική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό οι άνδρες είχαν επιφορτιστεί με την υλική αναπαραγωγή του κοινωνικού συστήματος, ενώ οι γυναίκες ευθύνονταν αρχικά, για τη φυσική. Η κοινωνική αποτύπωση του καταμερισμού αυτού αποτελεί τη βάση της σημερινής κοινωνικής ανισότητας που χαρακτηρίζει τα δύο φύλα, καθώς ο άνδρας, σε αντίθεση με τη γυναίκα, πέρα από τη βιολογική του υπόσταση απέκτησε πολύ νωρίς κοινωνική διάσταση. Έγινε φορέας δικαιωμάτων (π.χ. δικαίωμα στην εργασία, δικαίωμα στην περιουσία) και υποχρεώσεων ή αλλιώς υποκείμενο δικαίου, το δίκαιο και διαμόρφωσε.

Η φυσική αναπαραγωγή του συστήματος από την άλλη πλευρά, η οποία αποτέλεσε κατά κύριο λόγο γυναικεία ευθύνη, συνδέθηκε με τη μητρότητα, η οποία εξ αντιδιαστολής δεν θεωρήθηκε κοινωνικό αλλά ιδιωτικό ζήτημα. Συνεπώς η κοινωνική οργάνωση στερήθηκε γυναικείας παρέμβασης ή χαρακτηριστικών. Η γυναικεία σεξουαλικότητα αναπτύχθηκε σχεδόν αποκλειστικά σε συνάρτηση με τη σωματική διάπλαση της γυναίκας και το φυσικό της ρόλο: μητέρα, σύζυγος, αδύναμο φύλο. Καθόλα, λοιπόν, και κυρίως οικονομικά η γυναίκα υποτάχθηκε στον άνδρα. Η σχέση εξάρτησης που δημιουργήθηκε βασίστηκε άμεσα στις δομές του οικονομικού-κοινωνικού συστήματος και αναπαράχθηκε μέχρι σήμερα μέσα από τα συστήματα κοινωνικού ελέγχου. (Smaus G., 1998)

Η εξέλιξη των κοινωνικών και οικονομικών δομών ώθησαν τη γυναίκα στην αγορά εργασίας. Το γεγονός αυτό μεταξύ άλλων, σήμανε την χειραφέτησή της, την απόκτηση από μέρους της οικονομικής αυτοδυναμίας, την ενσωμάτωσή της στο κοινωνικό σύνολο, τη διεκδίκηση ισότητας. Ωστόσο ο ρόλος της γυναίκας δεν αποδεσμεύτηκε τελείως από το φύλο της. Οι φεμινίστριες θεωρητικοί συγκεκριμένα αναφέρουν ότι «...κάθε αναφορά στις έννοιες της ισότητας ή ανισότητας λαμβάνει πάντα ως "κανόνα" τον άνδρα...κάθε προβαλλόμενο μοντέλο ισότητας αναγνωρίζει και πιστοποιεί ως επίκεντρο του τον άνδρα. Οι άνδρες έτσι, εξακολουθούν να προσδιορίζουν το "μέτρο", τον "καλόπιστο-μέσο άνθρωπο". Οι γυναίκες κατ' επέκταση αντιμετωπίζονται πάντα ως παρεμβαίνουσες σε ένα κόσμο ήδη διαμορφωμένο από άλλους. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό στην εργατική νομοθεσία, όπου το αίτημα της ισότητας ερμηνεύτηκε σκοπίμως με την προβολή των ανδρών, ως των ιδεατών υπαλλήλων και με τον αγώνα των γυναικών να ανταποκριθούν στα ανδρικά πρότυπα ».(Smart C., 1995)

Στο σημείο αυτό πρέπει επιπλέον να τονιστεί, ότι η σύγχρονη φιλελεύθερη οικονομία και το διαμορφωμένο καπιταλιστικό σύστημα θέτουν στο επίκεντρο τους την αγορά. Μεταξύ άλλων δικαιωμάτων, η σεξουαλικότητα και το δικαίωμα της σεξουαλικής ελευθερίας αποκτούν αγοραστική αξία και εμπορευματοποιούνται. Όταν στο ίδιο σύστημα οι δομές και οι κανόνες παραμένουν ανδροκρατικοί, η γυναικεία σεξουαλικότητα γίνεται και αυτή μέσο ανεύρεσης εργασίας.

Με άλλα λόγια ο γυναικείος σεξουαλικός ρόλος (μητέρα, σύζυγος, νοικοκυρά) με την ένταξη της γυναίκας στην αγορά εργασίας μεταφέρεται στον ευρύτερο κοινωνικό βίο. Συναφής με όλα τα παραπάνω, φαίνεται να είναι και η έκφραση « γυναικείες δουλειές », η οποία παραπέμπει κατά κύριο λόγο σε χαμηλόβαθμες, βοηθητικές και χαμηλόμισθες εργασίες. Με τον τρόπο αυτό η εξάρτηση της γυναίκας από τον άνδρα όχι μόνο διατηρείται, αλλά επιπλέον αναπαράγεται και στον χώρο της εργασίας.(Smaus G., 1998)

Η αντίληψη ότι κάποιοι τομείς εργασίας είναι γυναικείοι είναι γενικώς παγιωμένη. Αυτό που αποφεύγεται αντίθετα να ειπωθεί είναι ότι το στοιχείο του φύλου ή της σεξουαλικότητας ως μέσο ανεύρεσης εργασίας, προσδίδει αναπόφευκτα στην εργασία της γυναίκας-εργαζόμενης και σεξιστικό συμφραζόμενο. Έτσι η σεξουαλική παρενόχληση, ιδιαίτερα στο χώρο εργασίας αντιμετωπίζεται ως ενδεχόμενη ή και αναμενόμενη κατάσταση.

« Μερικές από τις γυναικείες εργασίες αποδεικνύονται αυτές της γραμματέως, της ερευνητικής βοηθού, της πωλήτριας, της νοσοκόμας, της παρουσιάστριας, της τηλεφωνήτριας κλπ. Σε τέτοιες εργασίες, η γυναίκα εργάζεται ως γυναίκα. Επιπλέον, αντιμετωπίζει προφανώς συμπεριφορές που αρμόζουν σε γυναίκα, μια διάσταση που είναι καθαρά σεξιστική. Ειδικότερα, αν ένας από τους λόγους που η γυναίκα προσλήφθηκε είναι να ανταποκρίνεται στα κριτήρια του άνδρα-εργοδότη της, του οποίου η αντίληψη για τον ικανό υπάλληλο συνδυάζεται με τη σεξιστική του αντίληψη για τον « πρόποντα » ρόλο της γυναίκας, δεν είναι παράξενο, η αυθαίρετη ερωτική του διάθεση, επιβαλλόμενη ακόμη και βιαίως όταν χρειάζεται, να θεωρείται συνυφασμένη με τη θέση της και να αποτελεί μέρος των προνομίων του ». (Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Στο πλαίσιο επομένως του χώρου εργασίας, η σεξουαλική παρενόχληση εκδηλώνεται ως κατάσταση, η οποία εκφράζεται και « συντονίζεται » από τον εργοδότη ή προϊστάμενο (τον φέροντα την εξουσία) μέσω προκλήσεων, "δώρων", υπονοουμένων, πιέσεων, απειλών, εκφοβισμού ή υπόσχεσης ανταλλαγμάτων δηλαδή μιας συμπεριφοράς ανεπιθύμητης την οποία υφίσταται η εργαζόμενη (η υφιστάμενη την εξουσία) και μάλιστα ως μέρος της δουλειάς της.

1.2.Η οριοθέτηση της έννοιας της σεξουαλικής παρενόχλησης από τα ευρωπαϊκά όργανα

Η μελέτη των θεμάτων που αφορούν τη σχέση των δύο φύλων, και ειδικότερα το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης (sexual harassment) στους χώρους εργασίας, είναι ιδιαίτερα δύσκολη, μια και τα θέματα αυτά λόγω της ιδιαιτερότητας τους εμπεριέχουν μεγάλη ιδεολογική φόρτιση. Επιπλέον, το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης, και μόνο ως όρος είναι κάτι πάρα πολύ καινούριο τόσο στον ελληνικό χώρο, όσο και στο διεθνές.

Παρ' όλα αυτά, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα υιοθέτησε τη σύσταση (recommendation) που αφορά την προστασία της αξιοπρέπειας των γυναικών και των ανδρών στους χώρους εργασίας, στις 27.11.1991. Η παραπάνω σύσταση συνοδεύτηκε και από έναν κώδικα συμπεριφοράς με μέτρα για την καταπολέμηση ειδικότερα της σεξουαλικής παρενόχλησης.

Ήδη από το Μάιο του 1990 υπήρχαν επ' αυτού τα εξής δεδομένα: α) μια απόφαση του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (αναφερόμενη στην οδηγία του της 9.2.1976) που αφορούσε την αναγνώριση της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση στην εργασία και στις εργασιακές συνθήκες, άποψη ήδη υποστηριγμένη από directive σε μερικά κράτη-μέλη, β) μια σύσταση (recommendation) του Συμβουλίου (13.12.1984) για την προώθηση δράσης για τις γυναίκες, αναφορικά με τα μέτρα και τις πράξεις που έχουν γίνει από πολλά κράτη-μέλη, με άξονα το σεβασμό της γυναικείας αξιοπρέπειας και γ) μια απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (10.6.1986) για τη βία εναντίον των γυναικών, που ψηφίστηκε από την ολομέλεια.

Όσον αφορά ειδικότερα τα μέτρα για την καταπολέμηση της σεξουαλικής παρενόχλησης, έχουν σκοπό να δώσουν έναν « μπούσουλα » σε υπαλλήλους, εργοδότες και συνδικαλιστικά σωματεία, έτσι ώστε να προστατευτεί η αξιοπρέπεια ανδρών και γυναικών στο χώρο απασχόλησής τους. Υποστηρίζεται δε ότι μπορούν να εφαρμοστούν τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα, ανάλογα με το μέγεθος και τη δομή της κάθε επιχείρησης και φυσικά ανάλογα με τις ανάγκες της.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζητάει με την τελευταία αυτή σύστασή του (που συνοδεύεται από τον παραπάνω κώδικα) της 27.11.1991, μετά από 3 χρόνια, να αξιολογηθεί ο κώδικας αυτός από κάθε κράτος-μέλος, έτσι ώστε η αντίστοιχη επιτροπή να συντάξει έκθεση σχετικά με τα μέτρα που έλαβαν τα κράτη-μέλη για την εφαρμογή της σύστασης και του κώδικα (π.χ. χρησιμοποίησή του στις συλλογικές συμβάσεις).

Θα αναφερθούμε τώρα στον ορισμό που δίνεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για τη σεξουαλική παρενόχληση.

« Σεξουαλική παρενόχληση σημαίνει ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα (sexual nature) ή άλλη συμπεριφορά που βασίζεται στη

διαφορά φύλου, η οποία θίγει την αξιοπρέπεια ανδρών και γυναικών στην εργασία »

Το κύριο χαρακτηριστικό αυτών των συμπεριφορών είναι ο ανεπιθύμητος και προσβλητικός χαρακτήρας τους. Η τροπολογία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως προς τον ορισμό κατατάσσει τις συμπεριφορές αυτές σε κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι εξής:

-Σωματική συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα, η οποία σημαίνει ανεπιθύμητη σωματική επαφή που εκτείνεται από ανεπιθύμητα αγγίγματα, σκουντήματα, τριψίματα με το σώμα ενός άλλου εργαζομένου και φθάνει μέχρι τη σεξουαλική επίθεση και το βιασμό.

-Προφορική συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα, η οποία μπορεί να συμπεριλαμβάνει προσβλητικό φλερτ, πρόστυχα σχόλια, συνεχείς προτάσεις για εξόδους μετά το τέλος της εργασίας, πιέσεις για σύναψη σεξουαλικών σχέσεων, ανεπιθύμητες σεξουαλικές προτάσεις.

-Μη προφορική συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα, η οποία μπορεί να συμπεριλαμβάνει την επίδειξη πορνογραφικού υλικού, όπως φωτογραφίες, αντικείμενα, αφίσες κ.λ.π., χειρονομίες με σεξουαλικά υπονοούμενα, σφυρίγματα, πλάγια βλέμματα.

-Συμπεριφορά που βασίζεται στο φύλο η οποία μειώνει, γελοιοποιεί, εκφοβίζει ή καταχράται σωματικά έναν εργαζόμενο λόγω φύλου. Τέτοια συμπεριφορά μπορεί να συμπεριλαμβάνει προσβολές που βασίζονται στο φύλο, εχθρότητα, προσβλητικά σχόλια για επαγγελματικές ικανότητες, εμφάνιση, ενδυμασία κ.λ.π.

Η σύσταση και ο κώδικας ορίζουν ότι τέτοιες συμπεριφορές όπως αυτές που προαναφέραμε είναι απαράδεκτες όταν:

A) Η αποδοχή ή η απόρριψή τους από τον εργαζόμενο χρησιμοποιείται, κατά τρόπο συγκεκριμένο ή μη, σαν βάση για μια απόφαση που έχει επίπτωση στην πρόσβαση του ατόμου σε επαγγελματική κατάρτιση, σε απασχόληση, σε συνέχιση της απασχόλησης, σε προαγωγή, σε θέματα μισθοδοσίας ή σε άλλες αποφάσεις σχετιζόμενες με την απασχόληση.

B) Η συμπεριφορά αυτή δημιουργεί εκφοβισμό, εχθρικό ή ταπεινωτικό περιβάλλον εργασίας για το άτομο που την υφίσταται.

Είναι το στοιχείο του ανεπιθύμητου που στιγματίζει τις παραπάνω συμπεριφορές, και εναπόκειται στον κάθε εργαζόμενο/η, ατομικά, να διατυπώσει τι ορίζει ως ανεπιθύμητο και τι τον προσβάλλει.

Στον κώδικα συμπεριφοράς για τα μέτρα αναφέρεται ειδικότερα από τις ήδη υπάρχουσες έρευνες στα κράτη-μέλη της Κοινότητας, ότι προκύπτει πως έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να υποστούν τέτοιες συμπεριφορές σεξουαλικής παρενόχλησης οι διαζευγμένες γυναίκες, οι νέες και όσες μπαίνουν για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας, όσες δεν έχουν μονιμότητα, όσες εργάζονται σε μη παραδοσιακά επαγγέλματα, γυναίκες με αναπηρίες, γυναίκες από φυλετικές μειονότητες, οι λεσβίες και οι ομοφυλόφιλοι.

Από ό,τι φαίνεται, το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία είναι μια από τις αιτίες που εμποδίζουν την είσοδο και τη χωρίς επιπτώσεις παραμονή κάποιων γυναικών στην εργασία.

Η συνειδητοποίηση μιας τέτοιας συμπεριφοράς επιτρέπει να αντιληφθεί κανείς πώς το όλο θέμα της « σεξουαλικής παρενόχλησης » είναι αντίθετο με τις αρχές της ίσης μεταχείρισης όλων των εργαζομένων αλλά και της αξιοπρέπειας των πολιτών, όπως ορίζονται από το Σύνταγμα. Μπορεί δηλαδή να θεωρηθεί ότι έχει κάποιες αποχρώσεις κοινωνικού αποκλεισμού, κυρίως των γυναικών, μια και αυτό προκύπτει από τις έρευνες που αναφέρει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Το παραπάνω πρόβλημα υπήρξε άλλωστε και αντικείμενο έρευνας στον ελληνικό χώρο, σε ένα δείγμα 1.500 εργαζομένων στην Αθήνα, που έκανε πρόσφατα ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, και από όπου προέκυψε ένα ποσοστό 60% γυναικών που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί τέτοια συμπεριφορά. Για τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 84% για την Ισπανία, 22% για την Ιρλανδία, 30% για το Βέλγιο, 58% για την Ολλανδία, 59% για τη Γερμανία, 51% για την Αγγλία και 47.8% για την Ιταλία.

Βεβαίως τα στοιχεία αυτά δεν είναι επαρκή και θα χρειαστούν και άλλα ίσως, γιατί, όπως ήδη είπαμε, το θέμα είναι πολύπλοκο, επειδή αγγίζει ζητήματα ιδεολογικού, πολιτισμικού και κοινωνικοϊστορικού περιεχομένου.

Όμως ο συνέπειες μιας τέτοιας παρενόχλησης, έτσι όπως συνεπάγονται από τις ήδη υπάρχουσες μελέτες, είναι οι δυσκολίες παραμονής σε ένα συγκεκριμένο χώρο, ακόμα και η παραίτηση. Επίσης οι επιπτώσεις στην υγεία, στο ηθικό αλλά και στην απόδοση των θυμάτων δεν είναι δυσμενείς (όπως αναφέρει ο κώδικας) μόνο για τα θύματα αλλά και για τους εργοδότες.

Το πρόβλημα λοιπόν είναι υπαρκτό (έμμεση μορφή αποκλεισμού) και αναφέρεται ρητά στον κώδικα ως τέτοιο. « Σε γενικές γραμμές η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένα εμπόδιο στην ενσωμάτωση των γυναικών στην εργασία και η Κοινότητα είναι υποχρεωμένη να ενισχύσει την ανάπτυξη μέτρων ώστε να διευκολύνει αυτή την ενσωμάτωση.(Βενιζέλου Ε.-Τσίλη Σ., 1999)

Το 1986 η Ευρωπαϊκή Ένωση ασχολήθηκε για πρώτη φορά με την αντιμετώπιση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης. Έκτοτε παρατηρείται μια προσπάθεια περιγραφής των χαρακτηριστικών που θα προσδιορίσουν μια συμπεριφορά ως σεξουαλική παρενόχληση και ταυτόχρονα προτείνονται τρόποι για την από κοινού αντιμετώπισή της από τα κράτη μέλη.

-Το 1986 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε ομόφωνα στην Ολομέλειά του Ψήφισμα για τη βία που ασκείται εναντίον των γυναικών. Στο τμήμα που αναφέρεται στη σεξουαλική παρενόχληση, ζητούσε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να συγκεντρώσει μελέτες για τις υλικές συνέπειες της

σεξουαλικής παρενόχλησης και να προτείνει Οδηγία που θα αντιμετωπίζει το πρόβλημα.

-Το 1990 το Συμβούλιο εξέδωσε απόφαση σχετικά με την προστασία της αξιοπρέπειας των γυναικών και ανδρών στην εργασία στην οποία αναγνώριζε ότι η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να αντιβαίνει στην αρχή της ίσης μεταχείρισης σύμφωνα με την έννοια της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ, και συνεπώς αποτελεί διάκριση.

Παρατηρούμε κατά συνέπεια ότι το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης δεν αντιμετωπίζεται ως προσβολή συγκεκριμένου δικαιώματος-αυτού της σεξουαλικής αξιοπρέπειας- αλλά ως πράξη στην οποία αντικατοπτρίζεται διάκριση των δύο φύλων. Μπορεί κανείς έτσι να αναρωτηθεί εάν ουσιαστικά η ΕΕ επιδίωξε αρχικά την κατοχύρωση της ισότητας των δύο φύλων ή εάν τελικά υιοθέτησε έμμεσα κάποια μέτρα τα οποία υποδήλωναν την αποδοχή μιας de facto υπεροχής των ανδρών-και κατά συνέπεια κατωτερότητας των γυναικών- λόγω της οποίας παρουσιάζεται η ανάγκη προστασίας του 'ασθενούς φύλου' μέσα στους κόλπους ενός ανδροκρατούμενου κοινωνικού συνόλου.

-Το 1991 η Επιτροπή διατύπωσε Σύσταση σχετικά με την προστασία της αξιοπρέπειας γυναικών και ανδρών στην εργασία με συνημμένο Κώδικα πρακτικής εφαρμογής.

Σύμφωνα με την παραπάνω Σύσταση η συμπεριφορά σεξουαλικού χαρακτήρα ή άλλη συμπεριφορά που βασίζεται στη διαφορά φύλου, η οποία θίγει την αξιοπρέπεια γυναικών και ανδρών κατά την εργασία περιλαμβανομένης της συμπεριφοράς ιεραρχικά ανωτέρων και ομοιοβάθμων είναι απαράδεκτη αν:

I.Είναι ανεπιθύμητη, παράλογη και προσβλητική για το άτομο που την υφίσταται,

II.η απόρριψη της συμπεριφοράς αυτής ή η υποταγή σ' αυτή χρησιμοποιείται κατά τρόπο συγκαλυμμένο ή μη, ως βάση για τη λήψη απόφασης που έχει επίπτωση στη διατήρηση της απασχόλησης ή στους όρους της απασχόλησης, ή και

III.δημιουργεί εκφοβιστικό, εχθρικό ή ταπεινωτικό περιβάλλον εργασίας για το άτομο που την υφίσταται.

Στο σημείο αυτό, αν και δεν εγκαταλείπεται ολοσχερώς η έννοια της διάκρισης των δύο φύλων, ωστόσο αναγνωρίζεται-έστω και έμμεσα- ως προστατευόμενο έννομο αγαθό η αξιοπρέπεια και υπεισέρχονται καινούρια στοιχεία στην έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης: ο εκφοβισμός, η εκβίαση και η προσβολή. Αναγνωρίζεται δηλαδή ότι το θύμα της σεξουαλικής παρενόχλησης υφίσταται προσβολή της προσωπικότητας του και της αξιοπρέπειάς του και επιπλέον ότι εξαναγκάζεται να αποδεχθεί την εν λόγω συμπεριφορά προκειμένου να συνεχίσει να εργάζεται.

-Επίσης το 1991 το Συμβούλιο προβαίνει σε δήλωση σχετικά με την εφαρμογή της σύστασης της Επιτροπής και του κώδικα πρακτικής εφαρμογής, σύμφωνα με την οποία:

Καθορίζει το γενικό στόχο που αποτελεί αντικείμενο της πιο πάνω σύστασης της Επιτροπής,

Καλεί τα Κράτη Μέλη να αναπτύξουν και να θέσουν σε εφαρμογή ολοκληρωμένες και ομοιογενείς πολιτικές, με σκοπό την πρόληψη και καταπολέμηση των σεξουαλικών παρενοχλήσεων κατά την εργασία, λαμβάνοντας υπόψη τη σύσταση της Επιτροπής,

Καλεί την Επιτροπή να προωθήσει κατάλληλη ανταλλαγή πληροφοριών με σκοπό την ανάπτυξη των υπαρχουσών γνώσεων και εμπειριών των κρατών μελών στον τομέα της πρόληψης και καταπολέμησης των σεξουαλικών παρενοχλήσεων κατά την εργασία και να εξετάσει κριτήρια αξιολόγησης που να επιτρέπουν την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των μέτρων που λαμβάνονται στα κράτη μέλη.

-Το 1994 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εκδίδει απόφαση σχετικά με τη δημιουργία νέας θέσης Συμβούλου ισότητας στο χώρο εργασίας.

-Το τέταρτο πρόγραμμα μεσοπρόθεσμης δράσης για τις ίσες ευκαιρίες για άνδρες και γυναίκες (1996-2000) που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 22 Δεκεμβρίου 1995 το οποίο τονίζει την ανάγκη για αποφασιστική δράση για την καταπολέμηση της σεξουαλικής παρενόχλησης.

Σύμφωνα με το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και αποτελεί πλήγμα στην αξιοπρέπεια των γυναικών και των ανδρών στο χώρο εργασίας. Ο Κώδικας πρακτικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ορίζει τη σεξουαλική παρενόχληση ως συμπεριφορά που επηρεάζει την αξιοπρέπεια των γυναικών και των ανδρών στην εργασία:

« Η σεξουαλική παρενόχληση συνίσταται σε ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης ή άλλη συμπεριφορά που βασίζεται στο φύλο και επηρεάζει την αξιοπρέπεια γυναικών και ανδρών στην εργασία. Αυτή περιλαμβάνει ανεπιθύμητη σωματική, λεκτική ή μη συμπεριφορά ».

Τέλος στις 7 Ιουνίου 2000 η Επιτροπή υιοθέτησε μία πρόταση τροποποίησης της οδηγίας 76/207, με στόχο την αρτιότερη οριοθέτηση της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία, λαμβάνοντας υπόψη τις τελευταίες προτάσεις της Επιτροπής σχετικά με τη διασφάλιση της ισότητας στην εργασία τα άρθρα 13 και 141 παρ. 4 της Συνθήκης του Άμστερνταμ και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού δικαστηρίου στον τομέα αυτό. Έτσι ο ορισμός της σεξουαλικής παρενόχλησης διατυπώθηκε ως εξής:

« Ως σεξουαλική παρενόχληση θεωρείται κάθε διάκριση λόγω φύλου στο χώρο εργασίας όταν εκδηλώνεται μια ανεπιθύμητη συμπεριφορά συνδεδεμένη με

το φύλο με σκοπό ή αποτέλεσμα που επηρεάζει την αξιοπρέπεια ενός ατόμου ή και δημιουργείται ένα εκφοβιστικό, εχθρικό, απειλητικό ή ενοχλητικό περιβάλλον, ιδίως εάν η απόρριψη ή μη αποδοχή της συμπεριφοράς αυτής από ένα άτομο χρησιμοποιείται ως κριτήριο για μια απόφαση που επηρεάζει το άτομο αυτό ».

Τέσσερα είναι τα βασικά στοιχεία που εμπεριέχονται στον εν λόγω ορισμό:

A) Η σεξουαλική παρενόχληση ως συμπεριφορά συνιστά μία διάκριση λόγω φύλου εις βάρος του εργαζομένου

B) Η σεξουαλική παρενόχληση ως ανεπιθύμητη συμπεριφορά προσβάλλει την αξιοπρέπεια του εργαζομένου

Γ) Η σεξουαλική παρενόχληση ως ανεπιθύμητη συμπεριφορά λειτουργεί εκφοβιστικά ή απειλητικά για τον εργαζόμενο

Δ) Η σεξουαλική παρενόχληση στηρίζεται σε μια εναλλακτική σχέση στο βαθμό που η απόρριψή της από τον εργαζόμενο επηρεάζει αρνητικά την εργασιακή του θέση.(Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Θεωρούμε ότι τα στοιχεία αυτά μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για ένα ελάχιστο ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία και μία κοινά αποδεκτή πλατφόρμα ποινικής τυποποίησης της συμπεριφοράς από τα κράτη-μέλη.

Και τούτο γιατί συνδυάζουν την προστασία της αξιοπρέπειας του εργαζόμενου από προσβολές σεξουαλικής υφής, με αυτή της ίσης μεταχείρισης δηλαδή της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω φύλου. Επίσης γιατί αναγνωρίζεται πλέον ότι η σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία συνιστά μία συμπεριφορά εκφοβιστική, απειλητική ή και εκβιαστική στο βαθμό που ο δράστης επιχειρεί να κάμψει την αντίσταση του θύματος χρησιμοποιώντας ως όπλο τον ενδεχόμενο κίνδυνο της δυσμενέστερης εργασιακής μεταχείρισης του θύματος. Τέλος, γιατί προϋποτίθενται έμμεσα σχέσεις ιεραρχίας ή άλλης μορφής εργασιακής εξάρτησης μεταξύ θύματος και δράστη, για να έχει τη δυνατότητα ο δράστης να επηρεάσει αρνητικά την εργασιακή θέση του θύματος σε περίπτωση απόρριψης των "προτάσεων" του από αυτό.

I.3. Μύθοι και πραγματικότητα

Για την κατανόηση του φαινομένου είναι βασικό να αναγνωριστούν οι μύθοι που το περιβάλλουν και να καταρριφθούν.

Μύθος: Αν οι γυναίκες έλεγαν «όχι», θα σταματούσε.

Πραγματικότητα: Παρόλο που η παραπάνω τακτική λειτουργεί μερικές φορές, πολλοί άντρες πιστεύουν ότι οι γυναίκες όταν λένε «όχι» εννοούν «ναι» και συνεχίζουν την παρενόχληση αγνοώντας τις αντιρρήσεις των γυναικών.

Μύθος: Η παρενόχληση σταματάει όταν κάποιος απλά την αγνοεί.

Πραγματικότητα: Συχνά οι θύτες παρερμηνεύουν αυτή τη στάση θεωρώντας την ως σιωπηλή συναίνεση, έγκριση ή ακόμα και ενθάρρυνση και συνεχίζουν να παρενοχλούν τα θύματά τους.

Μύθος: Οι γυναίκες προκαλούν με τον τρόπο που ντύνονται.

Πραγματικότητα: Η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να συμβεί στον καθένα ανεξάρτητα από τον τρόπο που ντύνεται. Σχετίζεται περισσότερο με την εξουσία παρά με την ελκυστική εμφάνιση κάποιου.

Μύθος: Η σεξουαλική παρενόχληση δεν είναι τόσο σοβαρό ζήτημα, αλλά ένα άκακο φλερτ.

Πραγματικότητα: Η παρενόχληση αποτελεί έκφραση δύναμης, ελέγχου και μερικές φορές εχθρότητας απέναντι στις γυναίκες. Επίσης, δεν μπορεί να θεωρηθεί άκακη, γιατί είναι προσβλητική, προκαλεί φόβο και υπονομεύει τόσο την εργασιακή απόδοση και άνοδο όσο και την ψυχική και σωματική υγεία των γυναικών.

Μύθος: Οι γυναίκες επινοούν περιστατικά παρενόχλησης για να εκδικηθούν ή να κάνουν κακό σε όσους αντιπαθούν.

Πραγματικότητα: Οι αναφορές τέτοιων περιστατικών σπάνια είναι αναληθείς. Είναι πολλές οι γυναίκες που θυματοποιούνται για να θεωρηθούν ότι όλες σκέφτονται την εκδίκηση. Άλλωστε, οι γυναίκες σπάνια αναφέρουν τέτοια περιστατικά, ακόμα κι όταν έχουν κάθε δικαίωμα να το κάνουν.

Μύθος: Τα πειράγματα και το φλερτ κάνουν τη δουλειά πιο ευχάριστη.

Πραγματικότητα: Το πείραγμα μπορεί να θεωρηθεί για κάποιους ευχάριστο, ενώ για άλλους παρενόχληση. Υπάρχουν άνθρωποι που νιώθουν θυμό και ντροπή να αναδεικνύεται η σεξουαλικότητά τους εις βάρος της προσωπικότητάς τους.

Μύθος: Η ανάπτυξη πολιτικής γύρω από τη σεξουαλική παρενόχληση θα επηρεάσει αρνητικά τις εργασιακές σχέσεις.

Πραγματικότητα: Η σεξουαλική παρενόχληση και οι εργασιακές σχέσεις είναι δύο εντελώς διαφορετικού είδους σχέσεις. Οι υγιείς εργασιακές σχέσεις δεν είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν την παρενόχληση.

Μύθος: Καλοί άνθρωποι αποκλείεται να παρενοχλούν.

Πραγματικότητα: Συνήθως οι θύτες είναι απλοί καθημερινοί άνθρωποι, χωρίς να έχουν κάτι το διαφορετικό επάνω τους. Μπορεί να είναι ακόμη συμπαθείς, ταλαντούχοι και να εμπνέουν το σεβασμό στους άλλους. (Women's Center, Santa Barbara California)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

II.ΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

II.1.Το ισχύον νομικό καθεστώς στην Ελλάδα

Η βία ενάντια στις γυναίκες ως κοινωνικό φαινόμενο αποτελεί αντικείμενο ρύθμισης των κανόνων του Δικαίου της Ελληνικής Νομοθεσίας. Οι συγκεκριμένες διατάξεις όμως αναφέρονται κυρίως γενικά στα εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας, της τιμής και της προσωπικότητας του ατόμου, καθώς και στα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας.

Στα πλαίσια αυτών των γενικών κανόνων υπάρχουν και ορισμένες διάσπαρτες εξειδικεύσεις που αντιμετωπίζουν ζητήματα βίας κατά των γυναικών.

Η βία που ασκείται κατά των γυναικών εκδηλώνεται με πολλαπλές μορφές συμπεριφοράς, που θίγει είτε τη σωματική τους υπόσταση είτε την ψυχική και πνευματική τους οντότητα.

Νομοθετικά οι προβλεπόμενες μορφές βίας είναι αυτές που ρυθμίζονται κυρίως από τις γενικές διατάξεις του Αστικού και Ποινικού Δικαίου αλλά και από άλλους ειδικούς Νόμους (Εργατικό Δίκαιο κλπ.) και αφορούν τις παρακάτω περιπτώσεις:

Α. Σωματικές βλάβες (ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ: ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤ', άρθρα 308,308Α,309,310,311,314, 315).

Β. Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής (ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ: ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18, άρθρα 336, 337, 338, 343, 344).

Γ. Εγκλήματα κατά της τιμής (ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ: ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ, άρθρα 361, 361Α, 368).

Δ. Προσβολή της προσωπικότητας (ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ: άρθρο 57, 59, 932).

Οι διατάξεις περί βιασμού έχουν μεταρρυθμιστεί τελευταία με το Ν.1419/1984.

Καθιερώθηκε η αυτεπάγγελτη δίωξη για τα εγκλήματα βιασμού.

Στην περίπτωση άσκησης ψυχολογικής βίας, όπου δεν συνίσταται ιδιαίτερο αδίκημα, κάθε σχετική μορφή βίας συνιστά προσβολή της προσωπικότητας του ατόμου που και αυτή ρυθμίζεται από τις γενικές διατάξεις του Αστικού και Ποινικού Κώδικα.

Ιδιαίτερα για το αδίκημα της παρενόχλησης στους χώρους δουλειάς ή οπουδήποτε αλλού η Ελληνική Νομοθεσία παρέχει προστασία στις γυναίκες, με γενικές όμως διατάξεις που υπάρχουν διάσπαρτες είτε στον Αστικό και Ποινικό Κώδικα είτε σε ειδικότερους νόμους.(Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, 2002)

Ψυχολογική παρενόχληση αποτελεί κάθε καταχρηστική διαγωγή η οποία εκδηλώνεται ιδίως με συμπεριφορές, λόγους, πράξεις, χειρονομίες, γραπτά και μπορεί να προσβάλει την προσωπικότητα, την αξιοπρέπεια ή τη σωματική ή ψυχική ακεραιότητα ενός ατόμου.

Η σεξουαλική παρενόχληση θεωρείται διάκριση λόγω φύλου στο χώρο εργασίας όταν εκδηλώνεται μια ανεπιθύμητη συμπεριφορά συνδεδεμένη με το φύλο με σκοπό ή αποτέλεσμα που επηρεάζει την αξιοπρέπεια ενός ατόμου ή και δημιουργείται ένα εκφοβιστικό, εχθρικό, απειλητικό ή ενοχλητικό περιβάλλον, ιδίως εάν η απόρριψη ή η αποδοχή της συμπεριφοράς αυτής από ένα άτομο χρησιμοποιείται ως κριτήριο για μια απόφαση που επηρεάζει το άτομο αυτό.

Αιτιολόγηση: Εκτός από τη σεξουαλική παρενόχληση υπάρχουν και άλλες μορφές παρενόχλησης με θύματα σε μεγάλο βαθμό τις γυναίκες. Θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και αυτές οι άλλες μορφές παρενόχλησης, τις οποίες μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ως "ψυχολογική παρενόχληση".

Τροπολογία 4 (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000)

Στην Ελλάδα, η σεξουαλική παρενόχληση αυτή καθ' αυτή δεν έχει τυποποιηθεί ποινικά. Συνεπώς, δεν έχει προσδιοριστεί από τον ποινικό νομοθέτη το συγκεκριμένο έννομο αγαθό που προσβάλλεται με την πράξη και δεν υπάρχει ποινικός ορισμός της εν λόγω συμπεριφοράς.

Η ανάλυση του ισχύοντος νομικού καθεστώτος στην Ελλάδα, έχει ως εξής:

1.Η κατοχύρωση της ίσης μεταχείρισης στην εργασία:Στην Ελλάδα ο Ν.1414/84 αποτελεί σημείο αναφοράς για την προστασία της ισότητας των δύο φύλων. Καθιερώνει και προστατεύει την αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σχετικά με την πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και τις συνθήκες εργασίας(“απαγορεύεται κάθε διάκριση με βάση το φύλο του εργαζομένου όσον αφορά τους όρους, τις συνθήκες εργασίας και την επαγγελματική του εξέλιξη και σταδιοδρομία”). Το άρθρο 12 του νόμου ορίζει ότι ο εργοδότης που παραβαίνει τις διατάξεις του νόμου αυτού τιμωρείται με πρόστιμο από 20.000δρχ. έως 300.000δρχ. χωρίς να θίγονται οι ισχύουσες ποινικές διατάξεις που προβλέπονται σε άλλους νόμους.

Στο σύνολό του ο παραπάνω νόμος ρυθμίζει πράξεις ή παραλείψεις του εργοδότη που μπορεί να αποτελούν διάκριση των δύο φύλων χωρίς όμως να

γίνεται κάποια αναφορά στην ανάγκη προστασίας της προσωπικότητας των εργαζομένων απέναντι σε προσβολές σεξουαλικής υφής.

Γενικότερα, ο όρος « σεξουαλική παρενόχληση » δεν έχει απασχολήσει την ελληνική νομοθεσία.

Η σεξουαλική παρενόχληση, όχι περιοριστικά στον εργασιακό χώρο, αντιμετωπίζεται από την ελληνική νομοθεσία με διατάξεις που συναντώνται τόσο στον Αστικό όσο και στον Ποινικό Κώδικα, οι οποίες όμως ούτε κατονομάζουν, ούτε ρυθμίζουν την εν λόγω συμπεριφορά.

Πιο συγκεκριμένα σε περίπτωση που εργοδότης προσβάλλει την προσωπικότητα εργαζομένου και η πράξη αυτή είναι παράνομη ή αποτελεί καταχρηστική άσκηση διευθυντικού δικαιώματος, τότε ο/η θιγόμενος/η μπορεί να ζητήσει την καταδίκη του εργοδότη σε καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης αλλά και την άρση της προσβολής και την παράλειψή της στο μέλλον (άρθρα 281,57,59,914,932 Α.Κ.). Αλλά και στο σημείο αυτό, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι η σεξουαλική παρενόχληση ως όρος, συμπεριφορά ή προσβολή είναι απύσχα από το λεξιλόγιο του νομοθέτη. (Τριανταφυλλόπουλος Κ., 1999,)

2.Η κατάχρηση δικαιώματος(άρθρο 281 ΑΚ):Σημαντική θέση στη νομολογία των εργατικών διαφορών κατέχει το άρθρο 281 Α.Κ., το οποίο οριοθετεί την κατάχρηση δικαιώματος, προκειμένου να χαρακτηριστεί παράνομη και καταχρηστική η καταγγελία της σύμβασης εργασίας εκ μέρους του εργοδότη. Το παραπάνω άρθρο ορίζει ότι «η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή ο οικονομικός σκοπός του δικαιώματος».

Η απόλυτη ελευθερία στην άσκηση του δικαιώματος, για την εξυπηρέτησή του, βρίσκεται σε αντίθεση με την αποστολή του, που συνδέεται και επηρεάζεται από τη φύση, έκταση και αξία των συμφερόντων εκείνου κατά του οποίου προβάλλεται η άσκηση. Το ατομικό συμφέρον παραμερίζεται προκειμένου να εξυπηρετηθεί και να διασφαλιστεί εκείνο το συμφέρον που επιβάλλει το περί δικαίου αίσθημα.

Είναι αδιάφορο επίσης ποια υπήρξαν τα ελατήρια κατά την άσκηση του δικαιώματος ή εάν η κατάχρηση του δικαιώματος οφείλεται ή όχι σε υπαιτιότητα του δικαιούχου. Αρκεί η διαπίστωση ότι αντικειμενικά ο δικαιούχος κατά την άσκηση του δικαιώματός του υπερέβη τα υπό των εν λόγω κριτηρίων επιβαλλόμενα όρια.

Σύμφωνα με την ερμηνεία του άρθρου 281 Α.Κ. κατάχρηση υπάρχει όταν η άσκηση του δικαιώματος υπερβαίνει προφανώς τα όρια τα επιβαλλόμενα από την καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή του κοινωνικού ή οικονομικού σκοπού του δικαιώματος.(Γεωργιάδης-Σταθόπουλος,1978) Καθίσταται λοιπόν σαφές πως η

διάταξη προκειμένου να προσδιορίσει τα όρια πέρα από τα οποία απαγορεύεται η άσκηση του δικαιώματος ως καταχρηστική, θέτει τέτοιου είδους κριτήρια τα οποία αποτελούν αόριστες νομικές έννοιες, το περιεχόμενό τους δηλαδή εξειδικεύεται νομολογιακά σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά. Το γεγονός αυτό διευρύνει τα όρια της διακριτικής ευχέρειας του δικαστή, αυξάνει την τυχόν επιρροή των προσωπικών του βιωμάτων και αντιλήψεων στη λήψη της απόφασης, και τέλος καθιστά δυσχερέστατο τον χαρακτηρισμό μιας πράξης ως σεξουαλική παρενόχληση. Καθίσταται δε ακόμα πιο δυσχερής η αντικειμενική αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών καθόσον στην πλειοψηφία των περιπτώσεων σεξουαλικής παρενόχλησης δεν υπάρχουν μαρτυρικές καταθέσεις. Επιπλέον ακόμη και όταν η συμπεριφορά του δικαιούχου υπερακοντίζει τα αντικειμενικά όρια, αυτό δεν προϋποθέτει αναγκαία ότι από την άσκηση του δικαιώματος δημιουργείται κατάσταση με αφόρητες συνέπειες για τον οφειλέτη. Κατά συνέπεια δεν τεκμαίρεται ότι υπάρχει κατάχρηση δικαιώματος. (Παπαρρήγα-Κωσταβάρα Κ., 1995)

Στο σημείο αυτό είναι δυνατόν να τεθεί το ερώτημα με ποιον τρόπο είναι δυνατόν να παρασχεθεί στον εργαζόμενο δικαστική αποκατάσταση ή επανόρθωση έστω και όταν η απόλυσή του από την εργασία δεν επιφέρει καμία σημαντική οικονομική ή επαγγελματική συνέπεια τέτοια ώστε να χαρακτηρίζεται «αφόρητη συνέπεια».

3. Η θέση της ελληνικής νομολογίας: Η Ελληνική Νομολογία δεν έχει να επιδείξει πληθώρα υποθέσεων σεξουαλικής παρενόχλησης. Και τούτο γιατί στο ποινικό πεδίο η σεξουαλική παρενόχληση αντιμετωπίζεται ως εξύβριση με λόγο ή με έργο (361ΠΚ) ή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας (337ΠΚ), ως ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας (343ΠΚ).

Στο πεδίο του αστικού και του εργατικού δικαίου υπάρχουν μόνο δύο δημοσιευμένες αποφάσεις, που αναφέρονται άμεσα στο θέμα επιχειρώντας να διατυπώσουν ένα ορισμό και αφορούν σε περιπτώσεις πολιτών που έχουν προσφύγει στην Ελληνική Δικαιοσύνη καταγγέλλοντας ότι έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης εκ μέρους των εργοδοτών τους. Κατά την άποψη της κ. Φωτεινής Σιάνου πρώην υπεύθυνης Γραμματείας Γυναικών της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) “η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί ένα θέμα ταμπού. Γι’ αυτό δεν υπάρχουν πολλές καταγγελίες και σπάνια οι καταγγελίες που υπάρχουν βλέπουν το φως της δημοσιότητας”.

Σύμφωνα με την 3623/1997 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, η ενάγουσα προσελήφθη την 1/11/1995 ως δακτυλογράφος σε συνδικαλιστική οργάνωση. Από την άνοιξη του έτους 1996 ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της οργάνωσης άρχισε να την παρενοχλεί σεξουαλικά, αρχικώς υπαινικτικά και κατόπιν αξιώνοντας τη σύναψη ερωτικής σχέσης μαζί της, δημιουργώντας σε βάρος της κλίμα πίεσης. Στις 3/3/1997 το Διοικητικό Συμβούλιο της οργάνωσης κατήγγειλε την εργασιακή σύμβαση της ενάγουσας ελλείψει αρμονικής συνεργασίας. Η ενάγουσα ισχυρίστηκε όμως ότι ο

πραγματικός λόγος ήταν το ότι απέκρουσε τις ερωτικές προτάσεις του Προέδρου. Κατά συνέπεια η καταγγελία της εργασιακής σύμβασης ήταν άκυρη και καταχρηστική.

Στο σκεπτικό της εν λόγω απόφασης το δικαστήριο επικαλείται τον πιο πάνω αναφερθέντα ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης που περιέχεται στην από 27/11/1991 Σύσταση 92/131/ΕΟΚ της Επιτροπής.

Ωστόσο σε μια προσπάθεια ανάλυσης της πράξης δεν καταφέρνει να διαγράψει με σαφήνεια τα επιμέρους χαρακτηριστικά της (και εδώ αναφέρονται οι συνέπειες από την έλλειψη νομοθετικά κατοχυρωμένου ορισμού που να οριοθετεί την εν λόγω συμπεριφορά). Προσεγγίζει τη σεξουαλική παρενόχληση ως φαινόμενο που εμφανίζει δύο βασικές όψεις. Η πρώτη έγκειται στο ότι ένα πρόσωπο επιδιώκει την ικανοποίηση της γενετήσιας ορμής του και η δεύτερη στο ότι φαινομενικά επιδιώκει την ικανοποίηση αυτή, αλλά στην πραγματικότητα, αυτό αποτελεί πρόσχημα και μέσο εξυπηρέτησης άλλου ή άλλων απώτερων στόχων. Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι το δικαστήριο εκλαμβάνει τη σωματική (φυσική) επαφή ως ουσιώδες χαρακτηριστικό της σεξουαλικής παρενόχλησης αποτυγχάνει όμως να προσδιορίσει σαφώς τις γενεσιουργές αιτίες της εν λόγω συμπεριφοράς και τον ακριβή της σκοπό. Δέχεται ακόμα ότι το στοιχείο της επανάληψης είναι απαραίτητο όπως επίσης και το ότι αυτή η επαναλαμβανόμενη συμπεριφορά θα πρέπει να δημιουργεί σε βάρος του παρενοχλούμενου πίεση, η οποία θα αναιρεί την ελευθερία βούλησης του και θα τον εξαναγκάζει ουσιαστικά, σε αντιδράσεις και ενέργειες στις οποίες υπό καθεστώς ελευθέρας βουλήσεως δε θα κατέφευγε.

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός πως δίδεται βάρος στο στοιχείο της εκμετάλλευσης της κατεχόμενης από τον παρενοχλούντα ισχυρότερης θέσης στην εργασία. Δέχεται δηλαδή το δικαστήριο ότι η ιεραρχική σχέση μεταξύ παρενοχλούντος και παρενοχλούμενου μπορεί να λειτουργήσει εκβιαστικά για τον παρενοχλούμενο και υφιστάμενο ταυτόχρονα.

Τονίζεται στην απόφαση ότι η σεξουαλική παρενόχληση αντιβαίνει στα χρηστά ήθη και στη δημόσια τάξη διότι αποτελεί προσβολή της προσωπικότητας και συγκεκριμένα της τιμής και της ελευθερίας του παρενοχλούμενου και προκαλεί, ως εκ τούτου, ηθική αυτού βλάβη και δικαίωμα ικανοποίησης αυτής.

Αναφορικά δε με την εκδήλωση της σεξουαλικής παρενόχλησης από το ισχυρότερο λόγω θέσεως εργασίας προσώπου ήτοι τον εργοδότη ή ευρύτερα τον προϊστάμενο διευκρινίζεται ότι αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος υπό την έννοια της διάταξης του άρθρου 281 Α.Κ.(Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Παρατηρούμε λοιπόν ότι αντίθετα με τη νομοθεσία η νομολογία δεν αντιμετωπίζει τη σεξουαλική παρενόχληση ως έκφραση διάκρισης των δύο φύλων. Αντίθετα αναγνωρίζει ότι πρόκειται για πράξη η οποία προσβάλλει την προσωπικότητα του παρενοχλούμενου.

Στην πρωτόδικη αυτή απόφαση-είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι συμμετείχαν στη δίκη ως προσθέτως παρεμβαίνοντες υπέρ της ενάγουσας η δευτεροβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση «Εργατικό Κέντρο Αθηνών» και η Γ.Σ.Ε.Ε.-το δικαστήριο έκανε δεκτή την αγωγή.

Το Εφετείο και ο Άρειος Πάγος όμως ανέτρεψαν αυτό το δεδομένο. Το Εφετείο Αθηνών-απόφαση υπ' αριθμ.5789/1998-δεν αποδέχθηκε την ύπαρξη του στοιχείου της ανεπιθύμητης και προσβλητικής συμπεριφοράς και αυτό γιατί η ενάγουσα είχε αναπτύξει κοινωνικές και οικογενειακές σχέσεις με τον εργαζόμενο. Ορίζει επίσης τη σεξουαλική παρενόχληση ως «ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης που θίγει την αξιοπρέπεια του μισθωτού κατά την εργασία».

Από την πλευρά του ο Άρειος Πάγος-απόφαση υπ' αριθμ.1655/1999-χωρίς να εκφέρει ένα συγκεκριμένο ορισμό απορρίπτει τη θέση του Εφετείου ότι αποκλείεται σεξουαλική παρενόχληση όταν η εργαζόμενη διατηρεί κοινωνικές και οικογενειακές σχέσεις με το άτομο που την παρενοχλεί.

Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι τα τρία δικαστήρια αναγνωρίζουν ότι η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί προσβολή της προσωπικότητας του παρενοχλούμενου εκ μέρους του εργοδότη.

Ορθό είναι επίσης να γίνει αναφορά και στην 743/1999 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών η οποία δέχεται ότι η καταγγελία συμβάσεως εργασίας αορίστου χρόνου είναι άκυρη ως καταχρηστική καθώς αντίκειται ευθέως στη διάταξη του άρθρου 281 Α.Κ. διότι έγινε λόγω εκδίκησης εκ μέρους του εργοδότη εναντίον της ενάγουσας η οποία αρνήθηκε να ενδώσει στις σεξουαλικές προτάσεις του πρώτου.

Από την παραπάνω ανάλυση παρατηρούμε ότι η νομολογία δεν έχει καταλήξει σε ένα ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία, αν και θεωρούμε σημαντικό το γεγονός ότι αναγνωρίζεται σαφώς ότι η σεξουαλική παρενόχληση συνιστά μία ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης που θίγει την αξιοπρέπεια του μισθωτού κατά την εργασία. Αυτή η αναγνώριση μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μία περαιτέρω οριοθέτηση του προβλήματος από τον ποινικό νομοθέτη.

4.Η θέση της ΓΣΕΕ:Από την πλευρά της η νομική υπηρεσία της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος(ΓΣΕΕ), υιοθετώντας τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει εκδώσει το υπ'αριθμ. 5842N έγγραφο με το οποίο υποστηρίζει ότι θα πρέπει να θεωρηθούν ως σεξουαλικές παρενοχλήσεις οι συμπεριφορές εκείνες που έστω και αν δεν περιέχουν τα στοιχεία του ποινικού αδικήματος της εξύβρισης με έργο ή δεν αποβλέπουν στον εξαναγκασμό φύσης με το φόβο κυρώσεων ή την ελπίδα ωφελημάτων, ωστόσο εμπεριέχουν διάκριση λόγω του φύλου και υποτίμηση του εργαζομένου ή της εργαζόμενης ως

σεξουαλικού αντικειμένου. Ορίζεται επίσης ότι προκειμένου να θεωρηθεί μια συμπεριφορά ως σεξουαλική παρενόχληση πρέπει να είναι ανεπιθύμητη.

Το στοιχείο της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς είναι άλλωστε αυτό που διαχωρίζει την προσβολή από τη φιλική-συναδελφική συμπεριφορά ή από την εκδήλωση ερωτικού ενδιαφέροντος που δεν είναι κατά ανάγκην προσβλητικό. Τονίζεται επίσης ότι η έκφραση της δυσαρέσκειας ή της ενόχλησης δεν χρειάζεται να είναι ρητή. Θα πρέπει να συνάγεται από τη συνολική του/της στάση απέναντι στις αμφισβητούμενες συμπεριφορές, να λαμβάνεται δε υπόψη και η ιεραρχική σχέση μεταξύ του προσώπου που παρενοχλείται και του παρενοχλούντος. Θα πρέπει να λαμβάνεται ακόμα υπόψη ότι με βάση παρωχημένες αντιλήψεις που έχουν επιβιώσει, πολύ συχνά η σεξουαλική παρενόχληση αντιμετωπίζεται ως κάτι φυσιολογικό και χωρίς σημασία, αν όχι και ως αυτονόητη συνθήκη.

Αναφέρεται επίσης στο εν λόγω έγγραφο ότι η σεξουαλική παρενόχληση οδηγεί σε υποβάθμιση του εργασιακού κλίματος και αναιρεί το δικαίωμα του εργαζομένου ή της εργαζόμενης να αξιολογείται αντικειμενικά, ώστε να γίνεται σεβαστός/ή λόγω της εργασιακής του/της συμπεριφοράς και μόνον, ανεξάρτητα από το φύλο, τις πεποιθήσεις, τη θρησκεία ή την εθνικότητα.

Αναγνωρίζεται επίσης ότι όταν η σεξουαλική παρενόχληση εκδηλώνεται από προϊστάμενο/η ενέχει λόγω της υπηρεσιακής εξάρτησης και το στοιχείο του εξαναγκασμού του υφιστάμενου εργαζομένου/ης σε ανοχή αυτής της συμπεριφοράς, η οποία αν προερχόταν από ισόβαθμο/η συνάδελφο θα μπορούσε ευχερέστερα να αποκρουσθεί.(Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Παρατηρούμε για μια ακόμα φορά ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν αντιμετωπίζεται σαφώς ως μια πράξη που προσβάλλει την αξιοπρέπεια του ατόμου. Αντίθετα, λαμβάνεται ως δεδομένο πως η πράξη δηλώνει διάκριση φύλου. Αυτή ακριβώς η αντιμετώπιση συντηρεί την έμμεση αποδοχή της ευμενέστερης και επικρατέστερης θέσης των ανδρών εντός του κοινωνικού και οικονομικού συνόλου. Κάνοντας λόγο για διάκριση και όχι για προσβολή της αξιοπρέπειας έμμεσα τονίζεται και διαιωνίζεται η άνιση μεταχείριση ανδρών και γυναικών τόσο εντός όσο και εκτός του εργασιακού χώρου. Μοιάζει οξύμωρο το σχήμα να γίνεται από τη μια πλευρά λόγος για ισότητα των δύο φύλων και από την άλλη η προστασία της αξιοπρέπειας ή της προσωπικότητας να αγνοείται. Με το να αντιμετωπίζεται η σεξουαλική παρενόχληση ως διάκριση λόγω φύλου αναγνωρίζεται έμμεσα η 'κατωτερότητα' του 'ασθενούς' γυναικείου φύλου που είναι δεδομένο ότι χρειάζεται προστασία. Και αυτή η ίδια η προστασία όμως προσφέρεται στα πλαίσια ενός ανδροκρατούμενου κοινωνικού συνόλου και κατά τρόπο που δε θίγει την υπάρχουσα δομή.

Θεωρούμε ότι πρέπει να διατυπωθεί ευκρινώς ότι το ζήτημα που τίθεται από συμπεριφορές σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία δεν αφορά κύρια αλλά συμπληρωματικά την άνιση μεταχείριση. Η άνιση μεταχείριση και οι διακρίσεις εις βάρος των θυμάτων συνιστούν συνέπειες της προσβολής της

αξιοπρέπειας και της προσωπικότητας του θύματος. Το έννομο αγαθό που προσβάλλεται πρωτίστως από συμπεριφορές σεξουαλικής παρενόχλησης είναι η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, γεγονός που επιφέρει ως συνέπεια στο πλαίσιο των εργασιακών σχέσεων την άνιση ή διακριτική μεταχείριση εις βάρος του θύματος της προσβολής.

Επίσης, οι Εθνικές Γενικές Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας των ετών 1993 και 2000-2001 περιέχουν άρθρα που αναφέρονται στην ισότητα των δύο φύλων και στην υποχρέωση προστασίας της προσωπικότητας των εργαζομένων.

Στο άρθρο 11 η Σύμβαση του 1993 αναγνωρίζει την αρχή της ισότητας των δύο φύλων στην εργασία όπως αυτή προσδιορίζεται από το Σύνταγμα την εθνική και κοινοτική νομοθεσία καθώς και τους διεθνείς κανόνες εργασίας. Συμφωνούν δε τα μέρη της Σύμβασης να συμβάλλουν από κοινού τόσο στην προώθηση της ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία όσο και στη λήψη μέριμνας για αξιοπρεπή μεταχείριση και συμπεριφορά στους χώρους εργασίας σε ζητήματα που συνδέονται με το φύλο τους.

Προβλέπεται επίσης η σύσταση Επιτροπής, αποτελούμενης από τρία μέλη κάθε πλευράς των συμβαλλομένων μερών και από τα δύο φύλα, η οποία θα παρακολουθεί την εφαρμογή της νομοθεσίας που διασφαλίζει την ίση μεταχείριση των εργαζομένων ανδρών και γυναικών. Η Επιτροπή θα ανακοινώσει τις διαπιστώσεις της στις διοικήσεις των συμβαλλομένων μερών και θα προτείνει συγκεκριμένα μέτρα για την εξάλειψη κάθε άνισης μεταχείρισης στον τομέα της αρμοδιότητας της στις εργασιακές σχέσεις.

Η σύσταση της παραπάνω Επιτροπής ανακοινώνεται στα πλαίσια που θέτει η από 27/11/1991 Σύσταση 92/131/ΕΟΚ της Επιτροπής για την προστασία της αξιοπρέπειας γυναικών και ανδρών στην εργασία, η οποία ζητούσε από τα κράτη μέλη να λάβουν μέτρα για την υλοποίησή της Σύστασης εντός τριών ετών από την ημερομηνία έκδοσης της.

Επίσης στο άρθρο 17 της Σύμβασης του 2000-2001 οι συμβαλλόμενες εργοδοτικές οργανώσεις ορίζουν τις υποχρεώσεις που προκύπτουν για τις επιχειρήσεις από το νομοθετικό πλαίσιο καθόσον αφορά την προστασία της προσωπικότητας των εργαζομένων.

5.Το ισχύον καθεστώς κατά τον Ποινικό Κώδικα:Ο Ποινικός Κώδικας, όπως έχει ήδη διευκρινιστεί δεν τυποποιεί τη σεξουαλική παρενόχληση. Θεωρείται ότι η εν λόγω συμπεριφορά καλύπτεται ποινικά και τιμωρείται, ανάλογα με τα πραγματικά περιστατικά, ως εξύβριση με λόγια ή με έργα(361,361^A Π.Κ.), ως προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας(337 Π.Κ.), ή ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας(343 Π.Κ.). Βεβαίως, καμία από τις παραπάνω

διατάξεις δεν ανταποκρίνεται στην έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης, ούτε προσφέρεται για τη διατύπωση ενός ποινικού ορισμού της εν λόγω πράξης.

Και τούτο για τους παρακάτω λόγους:

Α) η εξύβριση δεν μπορεί να συμπεριλάβει τη σεξουαλική παρενόχληση στο βαθμό που την περιορίζει σε προσβολή της τιμής του άλλου με έργο ή με λόγο. Η προσβολή αυτή "μεταβάλλει στο χειρότερο, μειώνει την κοινωνική παράσταση συγκεκριμένου ανθρώπου". Ωστόσο, η σεξουαλική παρενόχληση δεν προσβάλλει μόνο την κοινωνική παράσταση του θύματος, αλλά, κυρίως, την αξιοπρέπεία του ως ανθρώπου και την ελευθερία επιλογής του στο πεδίο της σεξουαλικότητας του. Επομένως το άρθρο 361 ΠΚ δεν καλύπτει επαρκώς την "επιφάνεια" της σεξουαλικής παρενόχλησης, ενώ αντίθετα μάλλον υποβιβάζει τη σοβαρότητα και την απαξία της πράξης. (Μανωλεδάκης Ι., 1996)

Β) η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας αναφέρεται και αυτή στο έννομο αγαθό της τιμής, προστατεύει την αξιοπρέπεια στο πεδίο της γενετήσιας ζωής, αλλά προϋποθέτει βάνουση προσβολή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, δηλαδή μία "ιδιαίτερα αγενή, σκαιά με τραχύτητα συμπεριφορά". Μία τέτοια συμπεριφορά δεν μπορεί να ανταποκρίνεται πάντα σε σεξουαλική παρενόχληση, στο βαθμό δε που το 337 ΠΚ αναφέρεται σε πράξεις ή χειρονομίες που ενέχουν σωματική επαφή δράστη και θύματος. Η σεξουαλική παρενόχληση δεν εκδηλώνεται απαραίτητα με σωματική επαφή (αγγίγματα). Η επαναλαμβανόμενη πίεση, ο εκβιασμός, οι φορτικές προκλήσεις, ή οι απειλές για δυσμενέστερη εργασιακή μεταχείριση σε περίπτωση άρνησης εκ μέρους του θύματος αρκούν για να στοιχειοθετηθεί η σεξουαλική παρενόχληση. Επομένως ούτε αυτή η διάταξη καλύπτει επακριβώς την υπό εξέταση έννοια. (Μανωλεδάκης Ι., 1998)

Γ) η ασέλγεια με κατάχρηση εξουσίας συνιστά ένα ξεχωριστό ποινικό μέγεθος, που δε σχετίζεται απαραίτητα με τη σεξουαλική παρενόχληση, καθώς προϋποθέτει διενέργεια από το δράστη-δημόσιο υπάλληλο ασελγούς πράξης (343 ΠΚ). Ασελγής πράξη είναι "οποιαδήποτε πέρα από τη συνουσία συναφής μ' αυτήν ερωτική πράξη, στην οποία συμμετέχει το γεννητικό όργανο του ενός και άλλο όργανο του σώματος του άλλου". (Μανωλεδάκης Ι., 1996, σελ. 201)

Η τυποποίηση αυτή υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια της σεξουαλικής παρενόχλησης και δεν ανταποκρίνεται στην πλειονότητα των περιστατικών που μπορούν να τη στοιχειοθετήσουν.

Επομένως οι εξετασθείσες ποινικές διατάξεις δεν αποδεικνύονται ικανές να καλύψουν πλήρως την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση της πράξης της σεξουαλικής παρενόχλησης. Και αυτό είτε γιατί αναφέρονται γενικά σε φραστική προσβολή, είτε γιατί απαιτούν σωματική επαφή ή προτάσεις που αφορούν ασελγείς πράξεις, είτε γιατί δεν συνδέουν αυτοτελώς τη σεξουαλική

παρενόχληση με την προσβολή της γενετήσιας ή σεξουαλικής ελευθερίας και αξιοπρέπειας και επιπλέον δεν έχουν ως πεδίο αναφοράς τον εργασιακό χώρο.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις καταδεικνύουν την κατά προσέγγιση και ανεπαρκή διαχείριση του προβλήματος από το ισχύον ποινικό δίκαιο και τους κινδύνους που υπάρχουν για την ασφάλεια των δικαιωμάτων από την ασάφεια ή την έλλειψη ποινικού ορισμού σχετικά με το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης.

II.2. Η ευρωπαϊκή νομοθεσία

ΙΡΛΑΝΔΙΑ: Η σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία αποτέλεσε αντικείμενο ποινικοποίησης στην Ιρλανδία για πρώτη φορά με το European Employment Act (ΕΕΑ) του 1998. Το ΕΕΑ ορίζει τη σεξουαλική παρενόχληση ως "κάθε ανεπιθύμητη, σεξουαλικής υφής, επιθετική, ταπεινωτική ή εκφοβιστική συμπεριφορά η οποία εκδηλώνεται με πράξεις, φυσικού εκφοβισμού, χειρονομίες, προφορικό λόγο ή παραγωγή έγγραφου υλικού ή εικόνων ή διατύπωση αιτήματος για σεξουαλική εύνοια.

Στο πλαίσιο αυτό η σεξουαλική παρενόχληση συνιστά αδίκημα:

Α) Όταν διαπράττεται στον εργασιακό χώρο ή σε χώρο που συνδέεται με την εργασία ή την απασχόληση ή κατά τη διάρκεια άσκησης καθηκόντων που συνεπάγεται η εργασία ή επ' ευκαιρία της εργασιακής σχέσης.

Β) Όταν διαπράττεται από τον εργοδότη του θύματος, από συνάδελφο του θύματος, πελάτη του εργοδότη ή άλλο άτομο που ανήκει στον κύκλο των επιχειρηματικών επαφών(business contacts) του εργοδότη.

Γ) Όταν συνιστά διακριτική μεταχείριση εις βάρος του θύματος που απορρίπτει την εν λόγω συμπεριφορά.

Ο ιρλανδικός νόμος προβλέπει παράλληλα την υποχρέωση του εργοδότη να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα πρόληψης περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης και διακριτικής μεταχείρισης στο χώρο ευθύνης του. Τέλος, το ΕΕΑ του 1998 προέβλεψε τη σύσταση μιας Υπηρεσίας Έρευνας για την Ισότητα(Office of Equality Investigations)το οποίο έχει ως αποστολή να ερευνά καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο της εργασίας, να αναπτύσσει διαμεσολαβητικές δράσεις και να παρέχει νομική υποστήριξη στα θύματα. Οι αποφάσεις του Διευθυντή της Υπηρεσίας είναι δεσμευτικές για το δικαστήριο και εναντίον τους μπορεί να ασκηθεί έφεση από ενδιαφερόμενο εντός προθεσμίας 42 ημερών.(Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Οι διατάξεις του ΕΕΑ παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως προς δύο σημεία:

1.Ορίζουν ότι μπορεί να υπάρξει ποινικοποίηση σεξουαλική παρενόχληση και μεταξύ συναδέλφων, ή από πελάτες εναντίον εργαζομένων, εφόσον η ανεπιθύμητη συμπεριφορά του ενός(δράστη)εκδηλώνεται σε πλαίσιο συναφές με την εργασία και μπορεί να προκαλέσει διακριτική μεταχείριση εις βάρος του άλλου(θύμα). Προβλέπεται ουσιαστικά η εργασιακή εξάρτηση υπό οποιαδήποτε μορφή ως αιτιακή συνθήκη της προσβολής.

2.Αναγνωρίζεται η έκφραση ταπεινωτικής συμπεριφοράς ως εκδήλωση σεξουαλικής παρενόχλησης-ιδιαίτερα σε περίπτωση απόρριψης των πιέσεων εκ μέρους του θύματος-γεγονός που προστατεύει αποτελεσματικότερα τον εργαζόμενο, αλλά παράλληλα διευρύνει το αξιόποινο.

ΒΡΕΤΑΝΙΑ: Στη Βρετανία, ο νόμος για την προστασία από τη σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία που τέθηκε σε ισχύ την 16^η Ιουνίου 1997 και τροποποιήθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2000 τιμωρεί με ποινή φυλάκισης μέχρι πέντε ετών “κάθε ανεπιθύμητη, επαναλαμβανόμενη σεξουαλική συμπεριφορά ή επαφή (conduct), η οποία ισοδυναμεί με σεξουαλική παρενόχληση ή για την οποία ο δράστης γνωρίζει ή όφειλε να γνωρίζει ότι ισοδυναμεί με σεξουαλική παρενόχληση και η οποία εκδηλώνεται με αστεϊσμούς ή υπονοούμενα σεξουαλικής υφής, αγγίγματα, με διατύπωση αιτήματος για ερωτική εύνοια, με πιέσεις, ή απειλές για δυσμενέστερη εργασιακή μεταχείριση σε περίπτωση άρνησης του θύματος και δημιουργεί ένα εκφοβιστικό ή εχθρικό εργασιακό περιβάλλον”.

Η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να διαπραχθεί από τον εργοδότη του θύματος, άλλον εργαζόμενο, ή από άτομο του οποίου η θέση επιτρέπει να δημιουργήσει για το θύμα ένα εχθρικό εργασιακό περιβάλλον. (Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Ο βρετανικός νόμος εισάγει το στοιχείο της επαναλαμβανόμενης ανεπιθύμητης σεξουαλικής συμπεριφοράς ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος. Τούτο σημαίνει ότι η παρενόχληση στοιχειοθετείται μέσα από την επανάληψη ανεπιθύμητων πράξεων ή λόγων σεξουαλικού περιεχομένου, δηλαδή μέσα από ένα σύνολο μεμονωμένων περιστατικών των οποίων η επανάληψη προσβάλλει την αξιοπρέπεια του θύματος, καθιστά την ζωή του στην εργασία ανυπόφορη, επηρεάζει την ψυχική του υγεία ή δημιουργεί ένα εχθρικό ή δυσάρεστο περιβάλλον εργασίας. Η σεξουαλική παρενόχληση στηρίζεται σε μία ανταλλακτική σχέση, στο πλαίσιο της οποίας ο δράστης χρησιμοποιεί τη θέση του στο χώρο εργασίας για να εκβιάσει ερωτική εύνοια εκ μέρους του θύματος, υπό την απειλή δυσμενούς εργασιακής μεταχείρισης σε περίπτωση απόρριψης της “πρότασής” του. Τέλος, ο βρετανικός νόμος διευρύνει σημαντικά το αξιόποινο θεωρώντας ότι ο δράστης της σεξουαλικής παρενόχλησης μπορεί να είναι κάθε άτομο, το οποίο συνδέεται με το εργασιακό περιβάλλον του θύματος και μπορεί να το επηρεάσει αρνητικά. Αυτό σημαίνει ότι

δεν αποτελεί πάντα απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη σχέσης ιεραρχίας μεταξύ δράστη και θύματος.

ΙΣΠΑΝΙΑ: Η τυποποίηση του εγκλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης στην Ισπανία εισήχθη για πρώτη φορά στον νέο Ποινικό Κώδικα το 1995 και τροποποιήθηκε με το νόμο 11/1999 της 30^{ης} Απριλίου 1999.

Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 184 ΠΚ “1.όποιος, στο χώρο της εργασίας ή στο χώρο παροχής υπηρεσιών, ζητά, ο ίδιος ή μέσω τρίτου, χάρες σεξουαλικής υφής κατά τρόπο επαναλαμβανόμενο και η συμπεριφορά του απέναντι στο θύμα προξενεί μία αντικειμενική κατάσταση σοβαρά εκφοβιστική, εχθρική ή ταπεινωτική, διαπράττει το έγκλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης και τιμωρείται με ποινή φυλάκισης από τρεις έως έξι μήνες.2.Εάν ο δράστης έκανε χρήση της σχέσης ιεραρχίας που τον συνδέει ή είχε πρόθεση να βλάψει τα συμφέροντα του θύματος στην εργασία, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης από έξι έως δέκα μήνες.3.Εάν το θύμα είναι ιδιαίτερα ευάλωτο λόγω ηλικίας, ασθένειας ή άλλης κατάστασης, ο δράστης τιμωρείται με ποινή φυλάκισης από έξι έως δέκα μήνες στην περίπτωση της πρώτης παραγράφου και με ποινή φυλάκισης από έξι μήνες έως ένα έτος στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου”.

Η ισπανική νομοθεσία αντιμετωπίζει το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο της εργασίας κατά τρόπο σφαιρικό και νομοτεχνικά άρτιο. Η σεξουαλική παρενόχληση στη βασική μορφή της ορίζεται ως:

A)Αίτημα επίδειξης σεξουαλικής εύνοιας

B)Επαναλαμβανόμενο

Γ)Από τον ίδιο το δράστη ή από τρίτο

Δ)Η διατύπωση ή η έκφραση του οποίου δημιουργεί εις βάρος του θύματος μία αντικειμενική κατάσταση σοβαρά (σπουδαίως) εκφοβιστική, εχθρική ή ταπεινωτική(Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Επομένως, και στην ισπανική νομοθεσία, η επανάληψη της πράξης συνιστά στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, ενώ το έγκλημα μπορεί να τελεστεί και μέσω τρίτου(μεσολαβητής)καθ' υπόταξη του δράστη. Ο νομοθέτης δεν αναφέρεται στα μέσα εκδήλωσης αυτής της συμπεριφοράς, υπονοώντας προφανώς ότι κάθε πρόσφορο μέσο μπορεί να την πραγματώσει. Τούτο συνάδει με την νομοθετική πρόβλεψη ότι η σεξουαλική παρενόχληση κρίνεται εκ του αποτελέσματος, δηλαδή ότι η διαπίστωσή της εξαρτάται από τη διαπίστωση(εμπειρική)μίας αντικειμενικής κατάστασης σοβαρά εκφοβιστικής, εχθρικής ή ταπεινωτικής που έχει δημιουργηθεί στο χώρο της εργασίας εις βάρος του θύματος επειδή το τελευταίο δεν ανταποκρίθηκε στις “προτάσεις” του δράστη(Sanchez E., Larrauri E., 2000, σελ.41). Επομένως, τα μέσα που χρησιμοποιεί ο δράστης έχουν σημασία μόνο στο βαθμό που είναι πρόσφορα για να παραχθεί το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Η θεμελίωση δε της αντικειμενικής κατάστασης είναι ζήτημα απόδειξης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει, τέλος, η αναγωγή σε διακεκριμένη μορφή της εκμετάλλευσης εκ μέρους του δράστη της σχέσης ιεραρχίας που τον συνδέει με το θύμα, για να κάμψει την αντίστασή του και να εκβιάσει από αυτό ερωτική ή σεξουαλική εύνοια υπό την απειλή δυσμενούς εργασιακής μεταχείρισης. Τούτο σημαίνει ότι η σεξουαλική παρενόχληση στη βασική μορφή της μπορεί να διαπραχθεί από οποιοδήποτε συνάδελφο του θύματος ή άτομο που συνδέεται εργασιακά με το θύμα, χωρίς να απαιτούνται σχέσεις ιεραρχίας με το δράστη.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ: Ο γερμανικός νόμος για την προστασία του εργαζόμενου από σεξουαλική παρενόχληση δεν τυποποιεί ποινικά την εν λόγω συμπεριφορά. Την αντιμετωπίζει ως μία παραβίαση των υποχρεώσεων της σύμβασης εργασίας εκ μέρους του δράστη, ως ένα υπηρεσιακό παράπτωμα. Παρά την έλλειψη ποινικοποίησης το γερμανικό δίκαιο παρουσιάζει ενδιαφέρον ως προς τον ορισμό της πράξης. Έτσι, στο γερμανικό δίκαιο ορίζεται ως σεξουαλική παρενόχληση κάθε σκόπιμη, με σεξουαλικό στόχο, συμπεριφορά, που θίγει την αξιοπρέπεια των απασχολούμενων στο χώρο εργασίας, όπως:

1.σεξουαλικές ενέργειες ή τρόποι συμπεριφοράς που σύμφωνα με τις διατάξεις του ποινικού δικαίου τιμωρούνται,

2.άλλες σεξουαλικές ενέργειες και παρακίνηση σ' αυτές, σωματική επαφή με σεξουαλικό στόχο, παρατηρήσεις σεξουαλικού περιεχομένου, καθώς και επίδειξη και εμφανής τοποθέτηση πορνογραφικών παραστάσεων, που απορρίπτονται εμφανώς από τα θύματα.(Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Σε περίπτωση σεξουαλικής παρενόχλησης τα θύματα έχουν δικαίωμα να προσφύγουν στα αρμόδια όργανα της επιχείρησης ή της υπηρεσίας(εργοστασιακό συμβούλιο, συμβούλιο προσωπικού), ενώ ο εργοδότης οφείλει να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την πρόληψη συμπεριφορών σεξουαλικής παρενόχλησης όπως και για την αποτροπή της επανάληψής τους.

ΓΑΛΛΙΑ: Στη Γαλλία, το έγκλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία τυποποιήθηκε ποινικά για πρώτη φορά το 1994, με τη θέση σε ισχύ του νέου Ποινικού Κώδικα και τροποποιήθηκε με το νόμο 98-468 της 17^{ης} Ιουνίου 1998. Η εισαγωγή της διάταξης αυτής στον ΠΚ(Τμήμα 3^ο, Περί Σεξουαλικών Επιθέσεων)υπήρξε αποτέλεσμα τόσο της πίεσης που άσκησαν οι φεμινιστικές οργανώσεις, τα κοινωνικά κινήματα και οι συνδικαλιστικοί φορείς, όσο και των συντονισμένων προσπαθειών του συνόλου των γυναικών βουλευτών της γαλλικής εθνοσυνέλευσης κατά τη συζήτηση σχετικά με την αναθεώρηση του ΠΚ. Η ένταξη της εν λόγω διάταξης στον ΠΚ θεωρήθηκε ένα σημαντικό βήμα για την ασφάλεια των δικαιωμάτων των εργαζομένων και ιδιαίτερως των γυναικών και της παρουσίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 222-33 ΠΚ, ορίζεται ως σεξουαλική παρενόχληση "η πράξη παρενόχλησης άλλου, από πρόσωπο που κάνει κατάχρηση της εξουσίας που του έχει ανατεθεί στο πλαίσιο των καθηκόντων του δίνοντας διαταγές, προφέροντας απειλές, επιβάλλοντας εμπόδια ή ασκώντας σοβαρές πιέσεις, με σκοπό τον εξαναγκασμό του άλλου σε επίδειξη εύνοιας

σεξουαλικής υφής”. Η σεξουαλική παρενόχληση τιμωρείται με ποινή φυλάκισης ενός έτους και πρόστιμο 100.000φρ.(Παπαθεοδώρου Θ., 2001)

Η διατύπωση του άρθρου 222-33 παρουσιάζει ορισμένα ενδιαφέροντα στοιχεία από νομοτεχνικής και δογματικής πλευράς.

Καταρχάς, ο γάλλος νομοθέτης δεν περιορίζει την ποινικοποίηση της σεξουαλικής παρενόχλησης στο πλαίσιο της εργασίας υπό τη στενή έννοια, δηλαδή των αυστηρών σχέσεων ιεραρχίας ή της εργασιακής εξάρτησης. Αντίθετα, θέτει ως προϋπόθεση της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος το να προέρχεται η σεξουαλική παρενόχληση από άτομο που κάνει κατάχρηση της εξουσίας που του έχει ανατεθεί στο πλαίσιο των καθηκόντων του. Τούτο σημαίνει ότι ο νομοθέτης αναφέρεται στην “λειτουργική” εξουσία και όχι στη “φυσική” εξουσία που μπορεί να ασκεί ο δράστης απέναντι στο θύμα. Παρόλα αυτά ο ορισμός της λειτουργικής εξουσίας παραμένει αδιευκρίνιστος, αν και θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι περιλαμβάνει τις σχέσεις ιεραρχίες, τις σχέσεις εργασιακής εξάρτησης, αλλά και τις σχέσεις που αναπτύσσονται σε συγκεκριμένο πλαίσιο καθηκόντων ή υποχρεώσεων. Υπό την έννοια αυτή, υποστηρίζεται ότι η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να στοιχειοθετηθεί, εφόσον συντρέχουν και οι άλλες προϋποθέσεις του νόμου, όχι μόνο στο πλαίσιο των σχέσεων ενός εργοδότη ή ιεραρχικά προϊσταμένου και εργαζομένου, αλλά π.χ. και αστυνομικού και πολίτη, εκπαιδευτικού και εκπαιδευομένου, θρησκευτικού λειτουργού και πιστού, υπαλλήλου δημόσιας ή δημοτικής υπηρεσίας και κατόχου δικαιώματος κλπ.

Η κατάχρηση της εξουσίας έχει την έννοια ότι ο δράστης εκμεταλλεύεται τη θέση που κατέχει και τα καθήκοντα που του έχουν νομίμως ανατεθεί, ασκώντας πιέσεις στο θύμα με σκοπό να το εξαναγκάσει σε επίδειξη εύνοιας σεξουαλικής υφής.

Τα μέσα που μπορεί να μετέλθει προσδιορίζονται στο κείμενο του νόμου: χρήση διαταγών, απειλών, σοβαρών πιέσεων και πρόκληση εμποδίων που συντείνουν στην πλήρωση του αυτού σκοπού δηλαδή της επίδειξης εκ μέρους του θύματος σεξουαλικής εύνοιας. Θα πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι σε αντίθεση με άλλες εθνικές νομοθεσίες η γαλλική τυποποίηση της σεξουαλικής παρενόχλησης δεν αναφέρεται στη φυσική(σωματική)επαφή ως μέσο υλοποίησης της πράξης, γιατί τούτο θα σήμαινε το χαρακτηρισμό του εγκλήματος ως σεξουαλική επίθεση σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 222-27ΠΚ.

Επίσης, δεν είναι εμφανές στο κείμενο του νόμου αν η σεξουαλική παρενόχληση στοιχειοθετείται με ένα μεμονωμένο περιστατικό ή απαιτείται η επανάληψη της πράξης. Η δεύτερη άποψη θεωρείται ως η κρατούσα, χωρίς αυτό να επιβεβαιώνεται πάντα από τη νομολογία.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η γαλλική εργατική νομοθεσία(άρθρο L.122-46 Εργατικού Κώδικα)για να προστατεύσει τον εργαζόμενο από το ενδεχόμενο αντιποίνων, προβλέπει ότι “ουδείς εργαζόμενος δεν μπορεί να υποστεί κυρώσεις ή να απολυθεί, επειδή απέκρουσε συμπεριφορά σεξουαλικής παρενόχλησης προερχόμενη από άτομο που έκανε κατάχρηση της εξουσίας που του έχει ανατεθεί στο πλαίσιο των καθηκόντων του”, κατοχυρώνοντας έτσι αποτελεσματικότερα την ασφάλεια του δικαιώματος.

II.3.Η νομική ρύθμιση στις εκτός της Ευρώπης χώρες

ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ:Οι Η.Π.Α. είναι οι πρώτες που αντιμετώπισαν το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης στους χώρους εργασίας με κάποιες διατάξεις νόμου.

Η Ομοσπονδιακή Επιτροπή για την Ισότητα Ευκαιριών στον Τομέα της Απασχόλησης, στην Οδηγία που εξέδωσε το 1980, εκτιμάει ότι η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί παραβίαση του τίτλου VII του Civil Right' s Act, ορίζει δε ως εξής τη σεξουαλική παρενόχληση:«Προτάσεις σεξουαλικής φύσης μη επιθυμητές, αξιώσεις για ίδιας φύσης παραχωρήσεις ή άλλη σωματική ή λεκτική συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης, χαρακτηρίζονται ως σεξουαλική παρενόχληση εφόσον

Α)η υποταγή σ' αυτή τη συμπεριφορά, είτε ρητά είτε σιωπηρά, αποτελεί προϋπόθεση για την εργασιακή απασχόληση του ατόμου, ή

Β)η απόρριψη της αποτελεί το αποφασιστικό κριτήριο για την πρόσληψη του ατόμου, ή

Γ)η συμπεριφορά αυτή του δράστη της έχει ως στόχο ή ως αποτέλεσμα την υπέρμετρη επίδραση στην παραγωγικότητα του θύματος ή δημιουργεί εργασιακό περιβάλλον εκφοβιστικό, εχθρικό ή επιθετικό.

Η νομολογία των αμερικανικών δικαστηρίων, που όπως είναι γνωστό έχει ουσιαστικό ρόλο στο σύστημα των “Case Law”, διεύρυνε την έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας.

Για πρώτη φορά το 1977 εκδόθηκε δικαστική απόφαση που αναγνώρισε τη σεξουαλική παρενόχληση ως μορφή διάκρισης λόγω φύλου.

Τα 5 επόμενα χρόνια, με την έκδοση νέων δικαστικών αποφάσεων, διαμορφώθηκαν στη νομολογία δύο μορφές σεξουαλικής παρενόχλησης:

1)Η χαρακτηριζόμενη ως “quid pro quo”, που αναφέρεται στον εκβιασμό που ασκείται προς τον εργαζόμενο ή την εργαζόμενη για παραχώρηση υπηρεσιών σεξουαλικής φύσης, με απειλές κυρώσεων ή υποσχέσεις επαγγελματικών ωφελημάτων.

2) Η συμπεριφορά που, αν και δεν περιείχε εκβιασμό, είχε ως αποτέλεσμα να προκληθεί υποβάθμιση του περιβάλλοντος της εργασίας του θύματος. (Παπαρρήγα-Κωσταβάρα Κ., 1995)

Ως προς την ευθύνη του εργοδότη, δεν υπάρχει ειδική διάταξη στο Civil Right's Act, αλλά τα ομοσπονδιακά δικαστήρια έκριναν ότι αυτός έχει ευθύνη, έστω και αν δεν γνώριζε την περίπτωση, εφόσον υπήρξαν συνέπειες για το θύμα. Μετά δε το 1985, τα δικαστήρια δέχονται ότι ο εργοδότης ανεξάρτητα από το αν γνώριζε ή όχι τις πράξεις του δράστη, έχει ευθύνη εφόσον δεν φρόντισε να λάβει προληπτικά μέτρα αποτελεσματικά.

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ-ΚΑΝΑΔΑΣ: Υπάρχει ρητή πρόβλεψη στις νομοθεσίες και των δύο αυτών χωρών. Διακρίνουν δύο μορφές σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας, κατά το πρότυπο της νομολογίας των ομοσπονδιακών αμερικανικών δικαστηρίων. Αναγνωρίζουν δηλ. τη μορφή της σεξουαλικής παρενόχλησης "quid pro quo" και τη μορφή του «εχθρικού περιβάλλοντος».

Ειδικότερα, ο Καναδικός Κώδικας Εργασίας ορίζει ότι στην έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης στους χώρους εργασίας περιέχεται κάθε συμπεριφορά, σχόλιο, χειρονομία ή επαφή, σεξουαλικού χαρακτήρα, που μπορεί να προσβάλλει ή να ταπεινώσει τον εργαζόμενο ή την εργαζόμενη. Από τις αποφάσεις δε των Καναδικών δικαστηρίων προκύπτει ότι οι συμπεριφορές που περιέχονται στον ορισμό του Κώδικα Εργασίας, περιλαμβάνουν και τις υποβολιμαίες ερωτήσεις που γίνονται στις συνεντεύξεις κατά την πρόσληψη ή κατά τη διάρκεια της εργασίας, τις σεξουαλικής φύσης συζητήσεις, τις επίμονες αιτήσεις για ραντεβού, όπως και τις αξιώσεις για προκλητικό ντύσιμο της εργαζόμενης στην εργασία της. (Παπαρρήγα-Κωσταβάρα Κ., 1995)

Τόσο στην Αυστραλία, όσο και στον Καναδά η Δικονομία ορίζει ρητά τη διαδικασία που ακολουθείται στις περιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας, είναι δε σαφές ότι προτείνεται η οδός της συνδιαλλαγής από εκείνη της προσφυγής στα Δικαστήρια.

ΙΑΠΩΝΙΑ: Στη χώρα αυτή, μόλις πρόσφατα αναγνωρίστηκε η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο της εργασίας ως πρόβλημα. Στην Ιαπωνική νομοθεσία δεν υπάρχει καν ο όρος «σεξουαλική παρενόχληση», αλλά ούτε και καμία ειδική διάταξη. Ωστόσο, από το συνδυασμό κάποιων διατάξεων, που βρίσκονται διασπαρμένες σε νόμους που αφορούν την ισότητα των δύο φύλων, προκύπτει μία μορφή νομικής προστασίας κατά των εκδηλώσεων της σεξουαλικής παρενόχλησης. Συγκεκριμένα:

- Στο νόμο για την Ισότητα Ευκαιριών στην εργασία (ν.113/16.6.1973, όπως τροποποιήθηκε από το ν.45/1.6.1985) υπάρχει η δυνατότητα για το θύμα της σεξουαλικής παρενόχλησης να κάνει χρήση της διάταξης, που υποχρεώνει τον επιχειρηματία να διασφαλίζει την ισότητα ευκαιριών για τους εργαζόμενους και των δύο φύλων.

-Στο νόμο που αφορά τους κανόνες της εργασίας(ν.49/7.4.47, όπως τροποποιήθηκε από το ν. 99/26.9.1987)απαγορεύεται κάθε μορφή διάκρισης σε βάρος των γυναικών στον τομέα των μισθών «με μόνη αιτιολογία ότι πρόκειται για εργαζόμενη γυναίκα». Σύμφωνα με αυτό το νόμο, αν αποδειχθεί ότι η άρνηση της εργαζόμενης να αποδεχθεί την εκδηλωθείσα σεξουαλική παρενόχληση είχε ως συνέπεια τη διάκριση ως προς τις αποδοχές της, υπάρχει η ευθύνη του εργοδότη κατά τους όρους του νόμου.

-Στον ΑΚ (τμήμα 709, όπως αυτός τροποποιήθηκε από το ν.89/1986), υπάρχει διάταξη σύμφωνα με την οποία «εκείνος που δόλια ή από αμέλεια προσβάλλει τα δικαιώματα άλλου προσώπου, υποχρεώνεται να τον αποζημιώσει για τις βλάβες που προκάλεσε στον τελευταίο η συμπεριφορά του». Αναφέρονται δε μεταξύ των δικαιωμάτων, τα δικαιώματα στην προσωπικότητα και στην υπόληψη.(Παπαρρήγα-Κωσταβάρα Κ., 1995)

Τον Απρίλιο του 1992 το περιφερειακό δικαστήριο της Fukuoka, εφαρμόζοντας την πιο πάνω διάταξη, καταδίκασε (απόφαση 1872/92)άρρενα προϊστάμενο, ως ένοχο σεξουαλικής παρενόχλησης υφιστάμενης του, στην αποζημίωσή της.

Εξάλλου το 1991, ο Δικηγορικός Σύλλογος του Τόκυο:

Α)Πρότεινε σχέδιο νόμου σχετικά με την πρόληψη της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο της εργασίας, Στο νομοσχέδιο αυτό απαγορεύεται η σεξουαλική παρενόχληση, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, με βάση τις έννοιες της διάκρισης σε βάρος των γυναικών και της προσβολής των ατομικών ελευθεριών.

Β)Κάλεσε το Υπουργείο Εργασίας να εκδώσει οδηγίες και να υποχρεώσει τους εργοδότες να εισαγάγουν, τόσο στους κανονισμούς εργασίας όσο και στις διαπραγματεύσεις των συλλογικών συμβάσεων, μέτρα πρόληψης της σεξουαλικής παρενόχλησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

III.ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

III.1.Ανάλυση κινήτρων-προφίλ του εργοδότη-θύτη

Η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένα βήμα προς την ηθική παρενόχληση. Αφορά και τα δύο φύλα, αλλά οι περισσότερες από τις περιπτώσεις που αναφέρονται αφορούν γυναίκες θύματα επίθεσης αντρών, που είναι συνήθως ιεραρχικά ανώτεροι.

Ο στόχος δεν είναι να εξασφαλίσει ο θύτης σεξουαλικά προνόμια αλλά να δηλώσει την εξουσία του, να αντιμετωπίσει τη γυναίκα ως αντικείμενο(σεξουαλικό). Μια γυναίκα που υφίσταται σεξουαλική παρενόχληση θεωρείται από τον επιτιθέμενο «διαθέσιμη». Πρέπει να δεχτεί, και μάλιστα να αισθανθεί κολακευμένη, εξυψωμένη που την «επέλεξε». Ο θύτης δε διανοείται ότι η γυναίκα μπορεί να αρνηθεί. Εξάλλου, αν αρνηθεί, υφίσταται ταπεινώσεις και επιθέσεις. Συχνά, ο θύτης ισχυρίζεται ότι το θύμα τον προκάλεσε, ότι είχε συμφωνήσει ή είχε αναλάβει πρωτοβουλία για την ερωτική προσέγγιση.

Περιγράφονται διάφοροι τύποι αντρών που παρενοχλούν σεξουαλικά-το κοινό τους γνώρισμα είναι το ιδανικό του κυρίαρχου αρσενικού και η αρνητική στάση απέναντι στις γυναίκες και το γυναικείο(φεμινιστικό)κίνημα-και ποικίλες κατηγορίες σεξουαλικής παρενόχλησης:

- η παρενόχληση γένους:η διαφορετική αντιμετώπιση της γυναίκας ακριβώς επειδή είναι γυναίκα, με σεξιστικά σχόλια και σεξιστικές συμπεριφορές
- η συμπεριφορά του «γόη»
- ο σεξουαλικός εκβιασμός
- το ανεπιθύμητο σεξουαλικό ενδιαφέρον
- η σεξουαλική επιβολή
- η σεξουαλική επίθεση

Κάθε άτομο που βρίσκεται σε κρίση μπορεί να χρησιμοποιήσει διαστροφικούς μηχανισμούς για να προστατευτεί. Τα χαρακτηριστικά της ναρκισσιστικής συμπεριφοράς είναι αρκετά κοινά(εγωκεντρισμός, ανάγκη θαυμασμού, μισαλλοδοξία), ωστόσο, δεν είναι απαραίτητα παθολογικά. Εξάλλου, σε όλους συμβαίνει να χρησιμοποιήσουν κάποιον, προκειμένου να εξασφαλίσουν κάποιο πλεονέκτημα, και να αισθανθούν παροδικό καταστροφικό μίσος. Αυτό που μας διαφοροποιεί από τα διαστρεμμένα άτομα είναι ότι οι συμπεριφορές και τα αισθήματά μας είναι παροδικές αντιδράσεις και συνοδεύονται από τύψεις και ενοχές. Το νευρωτικό άτομο βασανίζεται από εσωτερικές συγκρούσεις. Η έννοια της διαστροφής συνεπάγεται μια στρατηγική χρησιμοποίησης και, κατόπιν, εξόντωσης του άλλου, χωρίς καμία ενοχή.(Hirigoyen M.F., 2000)

Πολλοί είναι οι ψυχαναλυτές που αναγνωρίζουν ένα μέρος φυσιολογικής διαστροφής σε κάθε άτομο: «Είμαστε όλοι πολύμορφα διεστραμμένοι». Αναφέρονται στη διαστροφική πτυχή που υπάρχει σε κάθε νευρωτικό και του επιτρέπει να αμύνεται. Ο ναρκισσιστής διεστραμμένος δημιουργείται από την ικανοποίηση των καταστροφικών του παρορμήσεων.

Η ναρκισσιστική διαστροφή: Η λέξη «διαστροφή» είναι γνωστή στη γαλλική γλώσσα από το 1444 (από το λατινικό *per-vertere*: στρέφω, αντιστρέφω, ανατρέπω), σημαίνει μετατροπή του καλού σε κακό. Στις μέρες μας, η σημασία της λέξης «διεστραμμένος» παραπέμπει σε ηθική αξιολόγηση.

Κατά το δέκατο ένατο αιώνα, οι νευρολόγοι ασχολούνται με τη διαστροφή σε ιατρικό-νομικό επίπεδο, με στόχο να καταδείξουν τη μη-ευθύνη των διεστραμμένων ατόμων, τα οποία δε θεωρούσαν ψυχασθενή, όπως οι υπόλοιποι. Κατ' αυτούς, η διαστροφή είναι παρέκκλιση των ενστίκτων (κοινωνικού, ηθικού, διαστροφικού...).

Στα 1809, ο Pinel, με το γενικό όρο «μη παραληρηματική μανία», περιέγραψε την παθολογία που συνδέεται με τα περισσότερα από τα ένστικτα: τις διαστροφές, τις αντικοινωνικές συμπεριφορές, την πυρομανία, την κλεπτομανία...

Στη συνέχεια, ο Krafft-Ebing εστίασε εκ νέου το ενδιαφέρον στις σεξουαλικές διαστροφές.

Ο όρος «ναρκισσισμός» χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από τον Φρόυντ, στα 1910 σχετικά με την ομοφυλοφιλία. Στη συνέχεια, γίνεται η διάκριση μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς ναρκισσισμού. Η έννοια του πρωτογενούς ναρκισσισμού έχει υποστεί πολλές μεταβολές στην ψυχαναλυτική επιστήμη. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Φρόυντ, ήδη στην αρχή της Εισαγωγής στο ναρκισσισμό, δηλώνει ότι έχει δανειστεί τον όρο από τον P. Nacke (1809), που τον χρησιμοποίησε για να περιγράψει μια διαστροφή. Στην πραγματικότητα, ο Nacke επινόησε τον όρο *Narzissmus* για να σχολιάσει τις απόψεις του H. Ellis, που, στα 1898, ήταν ο πρώτος που περιέγραψε τη διαστροφική συμπεριφορά σε συνάρτηση με το μύθο του Νάρκισσου.

Ο Φρόυντ παραδέχεται την ύπαρξη και άλλων ενορμήσεων, εκτός των σεξουαλικών, αλλά δεν τις χαρακτηρίζει διαστροφικές. Το επίθετο «διαστροφικός» είναι διφορούμενο, γιατί αντιστοιχεί σε δύο ουσιαστικά: «διαστροφικότητα» και «διαστροφή». Για την ψυχανάλυση, η διαστροφή είναι εκτροπή από τη φυσιολογική σεξουαλική πράξη, τη συνουσία, που αποβλέπει στην επίτευξη οργασμού μέσω γενετήσιας διείσδυσης με άτομο του αντίθετου φύλου, ενώ η διαστροφικότητα προσδιορίζει το χαρακτήρα και τη συμπεριφορά ορισμένων ατόμων που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σκληρότητα και κακεντρέχεια. Ο Bergeret διακρίνει τις διαστροφές του χαρακτήρα, που παρουσιάζουν όσοι πάσχουν από διαστροφικότητα, από τις σεξουαλικές διαστροφές.

Ο ψυχαναλυτής P.-C. Racamier είναι από τους πρώτους που επινόησαν την έννοια του ναρκισσιστή διεστραμμένου. Άλλοι, όπως ο Alberto Eiguer, επιχείρησαν να δώσουν έναν ορισμό: «Ναρκισσιστής διεστραμμένος είναι το άτομο που, υπό την επίδραση του επιβλητικού του “εγώ”, προσπαθεί να δημιουργήσει σχέση με ένα άλλο άτομο, επιτιθέμενο ιδιαίτερα στη ναρκισσιστική ακεραιότητα του άλλου, προκειμένου να τον αφοπλίσει. Επιτίθεται ακόμη στην αγάπη του για τον εαυτό του, στην αυτοπεποίθησή του, στην αυτοεκτίμηση και στην πίστη του στον εαυτό του. Ταυτόχρονα, προσπαθεί, με κάποιον τρόπο, να δώσει την εντύπωση ότι η εξάρτηση του άλλου από αυτόν είναι μοναδική και ότι ο άλλος τον εκλιπαρεί». (Hirigoyen M.F., 2000)

Οι ναρκισσιστές ψυχωτικοί θεωρούνται ψυχωτικοί χωρίς συμπτώματα, που ισορροπούν αποθέτοντας σε κάποιον άλλο τον πόνο που δεν αισθάνονται και τις εσωτερικές τους αντιφάσεις, τις οποίες αρνούνται να αντιληφθούν. Δεν κάνουν κακό «επίτηδες», κάνουν κακό γιατί μόνο έτσι ξέρουν να υπάρχουν. Έχουν πληγωθεί και αυτοί στην παιδική τους ηλικία και προσπαθούν να επιβιώσουν. Αυτή η μεταβίβαση της οδύνης τους επιτρέπει να αποκτούν αξία εις βάρος του άλλου.

Ο ναρκισσισμός: Ναρκισσιστική διαστροφή είναι η διαστροφική λειτουργία σε μια ναρκισσιστική προσωπικότητα.

Στο DSM IV, το εγχειρίδιο της διεθνούς ταξινόμησης των ψυχικών ασθενειών, η ναρκισσιστική διαστροφή δε συγκαταλέγεται στις διαταραχές προσωπικότητας. Στις σεξουαλικές διαταραχές ή στις διαταραχές προσωπικότητας περιλαμβάνονται μόνο οι σεξουαλικές διαστροφές.

Η ναρκισσιστική προσωπικότητα περιγράφεται ως εξής (παρουσιάζει πέντε τουλάχιστον από τις ακόλουθες εκδηλώσεις):

- το άτομο έχει μια αίσθηση μεγαλείου, πιστεύει ότι είναι σημαντικό
- είναι απορροφημένο από φαντασιώσεις μεγάλης επιτυχίας, εξουσίας
- πιστεύει ότι είναι «εξαιρετικό» και μοναδικό
- έχει πολύ μεγάλη ανάγκη θαυμασμού
- πιστεύει ότι όλα του οφείλονται
- εκμεταλλεύεται τον άλλο στις διαπροσωπικές του σχέσεις
- δεν έχει συναίσθηση
- ζηλεύει συχνά τους άλλους
- επιδεικνύει υπεροπτική συμπεριφορά.

Η περιγραφή του Otto Kernberg, στα 1975, σχετικά με τη ναρκισσιστική παθολογία είναι πολύ κοντά σε αυτό που ονομάζουμε σήμερα ναρκισσιστική διαστροφή: «Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ναρκισσιστικής προσωπικότητας είναι αίσθηση μεγαλείου, ακραίος εγωκεντρισμός, απόλυτη απουσία ενσυναίσθησης, κατανόησης για τους άλλους, παρά τη δίψα για θαυμασμό και επιδοκιμασία. Αυτού του είδους οι ασθενείς αισθάνονται απέραντη ζήλια για όσους κατέχουν πράγματα που δε διαθέτουν οι ίδιοι ή για όσους χαιρόνται

απλώς τη ζωή τους. Δεν έχουν πραγματικά συναισθήματα και δεν μπορούν να κατανοήσουν τα περίπλοκα συναισθήματα των άλλων, τα συναισθήματα των διεστραμμένων ατόμων δεν είναι διαμορφωμένα, παρουσιάζουν σύντομες εξάρσεις και, έπειτα, χάνονται. Αγνοούν κυρίως τα πραγματικά αισθήματα της θλίψης και του πένθους, η αδυναμία τους να έχουν καταθλιπτικές αντιδράσεις αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της προσωπικότητας του. Όταν υφίστανται εγκατάλειψη ή απογοήτευση, μπορεί να είναι φαινομενικά σε κατάθλιψη, στην ουσία όμως πρόκειται μάλλον για οργή ή για μνησικακία με επιθυμία εκδίκησης παρά για πραγματική θλίψη για την απώλεια του ατόμου που αγαπούσαν».(Hirigoyen M.F., 2000)

Ο Νάρκισσος, όπως παρουσιάζεται στον Οβίδιο, θεωρεί ότι υπάρχει κοιτάζοντας τον εαυτό του στον καθρέφτη. Περνάει τη ζωή του αναζητώντας την αντανάκλασή του στο βλέμμα των άλλων. Ο άλλος δεν υπάρχει ως άτομο, είναι καθρέφτης. Ο Νάρκισσος είναι ένα άδειο κέλυφος, χωρίς ίδια υπόσταση. Είναι ένα «ψευδο», που προσπαθεί να δημιουργήσει ψευδαίσθηση για να καλύψει την ανυπαρξία του. Το πεπρωμένο του είναι μια προσπάθεια να αποφύγει το θάνατο. Ο Νάρκισσος δεν υπήρξε ποτέ ως ανθρώπινο ον και, επομένως, αναγκάστηκε να επινοήσει το παιχνίδι του καθρέφτη για να έχει την ψευδαίσθηση ότι υπάρχει. Παρ' όλο που ο καθρέφτης επαναλαμβάνει και πολλαπλασιάζει το είδωλο, το άτομο αυτό είναι φτιαγμένο πάνω σε κενό.

Η μετάβαση στη διαστροφή: Ο Νάρκισσος, εφόσον δεν έχει υπόσταση, προσκολλάται σε κάποιον και, σαν τη βδέλλα, πασχίζει να ρουφήξει τη ζωή του. Δεν είναι σε θέση να δημιουργήσει πραγματική σχέση. Επομένως, και οι σχέσεις του διέπονται από «διαστροφικότητα», από καταστροφική κακεντρέχεια. Είναι βέβαιο ότι τα διεστραμμένα άτομα αισθάνονται υπέρτατη, ζωτική ηδονή με την οδύνη και τη δυσκολία του άλλου. Χαίρονται υποδουλώνοντας και ταπεινώνοντας τον άλλο.

Όλα αρχίζουν και ερμηνεύονται με τον κενό Νάρκισσο, με αυτό το προϊόν αντανάκλασης που δεν έχει δική του υπόσταση και περιεχόμενο, σαν το ρομπότ, που είναι κατασκευασμένο για να μιμηθεί τη ζωή, κατ' εικόνα και ομοίωση της ζωής, αλλά χωρίς ζωή. Η σεξουαλική απορρύθμιση και η κακεντρέχεια είναι αναπότρεπτες συνέπειες αυτού του κενού οικοδομήματος. Ο κενός Νάρκισσος, έχει ανάγκη να τραφεί με την υπόσταση του άλλου. Όταν δεν έχει ζωή, προσπαθεί να οικειοποιηθεί τη ζωή του άλλου ή-αν αυτό είναι αδύνατο-την εξουδετερώνει, για να μην υπάρχει ζωή πουθενά.

Ο ναρκισσιστής διεστραμμένος είναι κυριευμένος από κάποιον «άλλο», χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να ζήσει. Ο άλλος δεν είναι αντίγραφο με δική του υπόσταση, αλλά αντανάκλαση του ίδιου του διεστραμμένου ατόμου. Γι' αυτό, άλλωστε, το θύμα έχει την αίσθηση ότι υφίσταται απόρριψη ως άτομο. Το θύμα δεν είναι ένα άλλο άτομο, είναι μόνο μια αντανάκλαση. Οποιαδήποτε κατάσταση θέτει υπό αμφισβήτηση το σύστημα του καθρέφτη, το οποίο καλύπτει το κενό, προκαλεί κλιμακούμενη αντίδραση καταστροφικής οργής. Ο ναρκισσιστής

διστραμμένος είναι απλώς μια μηχανή αντανάκλασεων που πασχίζει μάταια να βρεί την εικόνα του στον καθρέφτη των άλλων.

Είναι άτομο αναισθητο, χωρίς συναίσθημα. Δεν μπορεί, άλλωστε, μια μηχανή αντανάκλασεων να έχει συναίσθημα. Έτσι, δεν υποφέρει. Για να υποφέρει κανείς, πρέπει να έχει σάρκα, υπόσταση.(Hirigoyen M.F., 2000)

Ένα τέτοιο άτομο δεν έχει ιστορία, γιατί είναι απόν. Αν ο ναρκισσιστής διστραμμένος μπορούσε να συνειδητοποιήσει την οδύνη του, θα έκανε ένα βήμα. Ίσως και να έπαυε να λειτουργεί με τον τρόπο που λειτουργούσε ως τότε.

Η μεγαλομανία:Ο ναρκισσιστής διστραμμένος είναι μεγαλομανές άτομο, που θεωρεί τον εαυτό του σημείο αναφοράς, μονάδα μέτρησης του καλού και του κακού, της αλήθειας. Οι άλλοι τον χαρακτηρίζουν συνήθως ηθικολόγο, απόμακρο, με σύνδρομο ανωτερότητας. Ακόμη κι όταν ο ναρκισσιστής διστραμμένος δε λέει τίποτα, οι άλλοι αισθάνονται σαν να συλλαμβάνονται επ' αυτοφώρω. Προτάσει τις άμεμπτες ηθικές του αξίες, που του εξασφαλίζουν μια καλή εικόνα, και στηλιτεύει την κακοήθεια των ανθρώπων.

Αδιαφορεί εντελώς για τους άλλους, αλλά θέλει να ενδιαφέρονται οι άλλοι γι' αυτόν. Έχει την εντύπωση ότι όλα του οφείλονται. Κατακρίνει τους άλλους, αλλά δε δέχεται την παραμικρή αμφισβήτηση και κριτική. Απέναντι στον κόσμο αυτό της εξουσίας, το θύμα ανήκει, αναγκαστικά, στον κόσμο των μειονεκτημάτων. Το διστραμμένο άτομο, προβάλλοντας τα μειονεκτήματα των άλλων, έχει ανακαλύψει τον τρόπο να αγνοεί τα δικά του και να αμύνεται ενάντια σε μια αγωνία που έχει τα χαρακτηριστικά της ψύχωσης.

Τα διστραμμένα άτομα δημιουργούν σχέσεις με τους άλλους για να τους σαηνέψουν. Συνήθως περιγράφονται ως γοητευτικά και ευφυέστατα άτομα. Μόλις πετύχουν το σκοπό τους, προσπαθούν να κρατήσουν τους άλλους όσο τους έχουν ανάγκη. Ο άλλος δεν υπάρχει, δεν τον βλέπουν, δεν τον ακούνε, είναι μόνο «χρήσιμος». Στη λογική του διστραμμένου ατόμου, δεν υπάρχει η έννοια του σεβασμού του άλλου.

Η διαστροφική σαγήνη δεν περιλαμβάνει συναισθηματισμό, γιατί η αρχή της διαστροφικής λειτουργίας είναι η αποφυγή κάθε συναισθήματος. Ο στόχος είναι να μη δοκιμάσει το διστραμμένο έκπληξη. Τα διστραμμένα άτομα αδιαφορούν για τα περίπλοκα αισθήματα των άλλων. Είναι αδιάβλητα από τους άλλους και από τη διαφορά τους, εκτός αν θεωρούν ότι η διαφορά αυτή μπορεί να τους ενοχλήσει. Είναι η απόλυτη άρνηση της ταυτότητας του άλλου, του οποίου η συμπεριφορά και οι απόψεις οφείλουν να συμβαδίζουν με τη θεώρηση του κόσμου που έχουν τα διστραμμένα άτομα.

Η δύναμη των διστραμμένων ατόμων είναι η αναισθησία τους. Δεν έχουν κανέναν ηθικό ενδοιασμό. Δεν υποφέρουν. Επιτίθενται πάντα χωρίς να υφίστανται ποτέ τιμωρία.

Τα διεστραμμένα άτομα μπορεί να παθιαστούν με ένα άτομο, μια δραστηριότητα ή μια ιδέα, αλλά οι εξάρσεις αυτές παραμένουν πολύ επιδερμικές. Αγνοούν τα πραγματικά αισθήματα, και ιδιαίτερα τα αισθήματα της θλίψης και του πένθους. Οι απογοητεύσεις τους προκαλούν οργή, μνησικακία και εκδικητικότητα. Αυτό ερμηνεύει την καταστροφική οργή που τα κυριεύει σε περίπτωση χωρισμού. Όταν το διεστραμμένο άτομο υποστεί τραύμα στο ναρκισσισμό του(ήττα, απόρριψη), αισθάνεται απέραντη επιθυμία για εκδίκηση. Δεν πρόκειται για παροδική και επιπόλαιη αντίδραση, όπως συμβαίνει σε όσους είναι εξοργισμένοι, αλλά για παγιωμένη μνησικακία, προϊόν απόλυτα λογικής επεξεργασίας.(Hirigoyen M.F., 2000)

Τα διεστραμμένα άτομα, όπως και τα παρανοϊκά, διατηρούν συναισθηματική απόσταση, για να μη δεσμευτούν ουσιαστικά. Η αποτελεσματικότητα των επιθέσεων τους οφείλεται στο γεγονός ότι το θύμα και οι απέξω, οι τρίτοι, δεν μπορούν να διανοηθούν ότι είναι τόσο ανάλγητα και αδιάφορα στον πόνο του άλλου.

Ζήλια-οικειοποίηση των θετικών στοιχείων του άλλου: Το θύμα δεν υπάρχει ως άτομο αλλά ως στήριγμα μιας ιδιότητας που προσπαθεί να οικειοποιηθεί το διεστραμμένο άτομο, που τρέφεται με την ενέργεια όσων υφίστανται τη γοητεία του. Προσπαθεί να οικειοποιηθεί το χαρισματικό ναρκισσισμό του άλλου κυριεύοντας το ψυχικό του πεδίο.

Το πρόβλημα του ναρκισσιστή διεστραμμένου είναι να καλύψει το κενό του. Για να μη χρειαστεί να αντιμετωπίσει το κενό(πράγμα που θα ήταν και η θεραπεία του), ο Νάρκισσος αυτοπροβάλλεται πάνω στον άλλο. Γίνεται διεστραμμένος με την πρώτη έννοια του όρου:εκτρέπεται από το κενό(ενώ ο μη διεστραμμένος το αντιμετωπίζει). Έτσι ανακύπτουν και η αγάπη και το μίσος για μια μητρική προσωπικότητα, την πιο ξεκάθαρη μορφή της εσώτερης ζωής. Ο Νάρκισσος έχει ανάγκη από τη σάρκα και την υπόσταση του άλλου για να αισθανθεί πλήρωση. Είναι ανίκανος, όμως, να τραφεί από αυτή τη σαρκική ουσία, γιατί δε διαθέτει ίχνος ουσίας ώστε να δεχτεί, να απορροφήσει και να αφομοιώσει την ουσία του άλλου. Η ουσία αυτή γίνεται επικίνδυνος εχθρός, γιατί του παρουσιάζει κενό στον ίδιο του τον εαυτό.

Οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι αισθάνονται έντονη ζήλια για όσους κατέχουν κάτι που οι ίδιοι στερούνται ή για όσους χαίρονται τη ζωή. Η οικειοποίηση μπορεί να έχει κοινωνικό στόχο. Σαγηνεύουν, για παράδειγμα, ένα άτομο που θα τα εισαγάγει σε κοινωνικά περιβάλλοντα στα οποία επιδιώκουν να βρεθούν:μεγαλοαστικό περιβάλλον, πνευματικούς ή καλλιτεχνικούς κύκλους...Το όφελος από αυτό το εγχείρημα είναι η εξασφάλιση πρόσβασης στην εξουσία.

Έπειτα επιτίθενται στην αυτοεκτίμηση και στην αυτοπεποίθηση του άλλου, προκειμένου να εξυψωθούν οι ίδιοι ως άτομα. Οικειοποιούνται το ναρκισσισμό του άλλου.

Για λόγους που συνδέονται με την προσωπική τους ιστορία στα πρώτα στάδια της ζωής τους, τα διεστραμμένα άτομα μπόρεσαν να καταξιωθούν. Παρατηρούν με ζήλια τα άτομα που έχουν ό,τι τους χρειάζεται για να καταξιωθούν. Περνούν δίπλα από τον εαυτό τους και πασχίζουν να καταστρέψουν την ευτυχία που περνά πλάι τους.

Για να αποδεχτούν τον εαυτό τους, οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι οφείλουν να θριαμβεύσουν και να εξοντώσουν τον άλλο. Με αυτό τον τρόπο, αισθάνονται ανώτερα όντα. Απολαμβάνουν την οδύνη των άλλων. Για να καταξιωθούν, πρέπει να καταστρέψουν.

Τα διεστραμμένα άτομα έχουν οξυμένο κριτικό πνεύμα. Περνούν τον καιρό τους κρίνοντας τους πάντες και τα πάντα, διατηρώντας έτσι, την παντοδυναμία τους: «Οι άλλοι είναι ασήμαντοι, άρα εγώ είμαι καλύτερος!».

Η κινητήρια δύναμη της διαστροφής είναι η ζήλια, ο στόχος της οικειοποίησης.

Η ζήλια είναι ένα είδος επιβουλής, εκνευρισμού ανάμεικτου με μίσος, για την ευτυχία, τα πλεονεκτήματα του άλλου. Πρόκειται για επιθετική νοοτροπία που βασίζεται σε αυτό που κατέχει ο άλλος και στερείται το διεστραμμένο άτομο. Αυτό είναι κάτι υποκειμενικό, μπορεί μάλιστα να αποβεί και παραληρηματικό. Η ζήλια έχει δύο πόλους: τον εγωκεντρισμό και την κακεντρέχεια, αφενός, και την επιθυμία να προκληθεί βλάβη στο μισητό πρόσωπο, αφετέρου. Αυτό προϋποθέτει αίσθημα κατωτερότητας απέναντι στο συγκεκριμένο άτομο, που κατέχει το αντικείμενο του φθόνου. Το διεστραμμένο άτομο στενοχωριέται βλέποντας τον άλλο να διαθέτει υλικά ή ηθικά αγαθά, αλλά εκείνο που θέλει είναι μάλλον να τα καταστρέψει παρά να τα αποκτήσει. Αν τα είχε το ίδιο, δε θα ήξερε τι να τα κάνει. Δε διαθέτει την απαραίτητη υποδομή. Για να καλύψει την απόσταση που το χωρίζει από το αντικείμενο του πόθου του, ταπεινώνει τον άλλο, τον εξευτελίζει.

Αυτό που ζηλεύουν, πάνω απ' όλα, τα διεστραμμένα άτομα είναι η ζωή του άλλου. Ζηλεύουν την επιτυχία των άλλων, που τα φέρνει αντιμέτωπα με το δικό τους αίσθημα αποτυχίας, δεδομένου ότι δεν είναι ευχαριστημένα από τον εαυτό τους. Τίποτα δεν πάει καλά, όλα είναι περίπλοκα, τα πάντα είναι δοκιμασία. Επιβάλλουν στους άλλους την περιφρονητική θεώρησή τους για τον κόσμο και το αιώνιο ανικανοποίητό τους για τη ζωή. Εξαφανίζουν κάθε ίχνος ενθουσιασμού από το περιβάλλον τους, πασχίζουν να αποδείξουν, πάνω απ' όλα, ότι ο κόσμος είναι κακός, ότι οι άλλοι είναι κακοί. Με την απαισιοδοξία τους, παρασύρουν τον άλλο στην κατάθλιψη, πράγμα που θα χρεώσουν, αργότερα σ' αυτόν.

Η επιθυμία και η ζωτικότητα του άλλου τους υπενθυμίζουν τις δικές τους ελλείψεις. Εκδηλώνεται η ζήλια-κοινό γνώρισμα πολλών ανθρώπων-για την

προνομιακή σχέση μητέρας-παιδιού. Γι' αυτό διαλέγουν ως θύματα τους ανθρώπους γεμάτους ενέργεια και ζωντάνια, λες και θέλουν να κερδίσουν λίγη από τη δύναμή τους. Η υποδούλωση, η υποταγή του θύματος και η εξάρτηση που δημιουργούν είναι οι αδιαμφισβήτητες αποδείξεις της οικειοποίησης που επιχειρούν.

Η οικειοποίηση είναι η λογική συνέχεια της ζήλιας.

Τα αγαθά, στην προκειμένη περίπτωση, σπάνια είναι υλικά. Πρόκειται συνήθως για ηθικές αρετές που δεν αφαιρούνται εύκολα, όπως η χαρά της ζωής, το χάρισμα της επικοινωνίας, η δημιουργικότητα, το μουσικό ή λογοτεχνικό ταλέντο... Όταν ο άλλος εκφράζει μια ιδέα δεν παραμένει ποτέ δική του: το διεστραμμένο άτομο φροντίζει να την οικειοποιηθεί. Αν δεν ήταν τυφλωμένο από μίσος, θα μπορούσε, σε μια σχέση ανταλλαγής, να μάθει τον τρόπο να κερδίζει από τα χαρίσματα του άλλου. Αυτό προϋποθέτει μια σεμνότητα που δε διαθέτουν τα διεστραμμένα άτομα.

Οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι οικειοποιούνται τα πάθη του άλλου, εφόσον παθιάζονται με τον άλλο ή, ακριβέστερα, εφόσον ενδιαφέρονται για τον άλλο επειδή κατέχει κάτι που τους παθιάζει. Τα άτομα αυτά έχουν τρομερές μεταπτώσεις. Το περιβάλλον τους δεν μπορεί να καταλάβει πώς είναι δυνατό τη μια μέρα να πετούν στα σύννεφα και την επόμενη να έχουν βουλιάξει στα τάρταρα, χωρίς, φαινομενικά, να έχει μεσολαβήσει τίποτα. Τα διεστραμμένα άτομα απορροφούν τη θετική ενέργεια των γύρω τους, τρέφονται από αυτή και «ξεφορτώνουν» στο περιβάλλον τους όλη την αρνητική τους ενέργεια. (Hirigoyen M.F., 2000)

Το θύμα προσφέρει πολλά, τα οποία όμως δεν είναι ποτέ αρκετά. Τα διεστραμμένα άτομα δεν είναι ποτέ ικανοποιημένα, παρουσιάζονται πάντα ως θύματα και για όλα είναι υπεύθυνη η μητέρα(ή, μάλλον, το αντικείμενο στο οποίο έχουν κάνει προβολή της μητέρας τους). Επιτίθενται στον άλλο προκειμένου να ξεφύγουν από την κατάσταση του θύματος που γνώρισαν κατά την παιδική τους ηλικία. Σε μια σχέση, η συμπεριφορά αυτή του θύματος γοητεύει τον άλλο, ο οποίος θέλει να παρηγορήσει, να βοηθήσει, πριν περιέλθει στη θέση του ενόχου.

Η ανευθυνότητα: Οι διεστραμμένοι άνθρωποι θεωρούνται ανεύθυνοι γιατί δεν είναι πραγματικά υποκειμενικοί. Είναι απόντες από τον ίδιο τους τον εαυτό και από τους άλλους. Είναι πάντα απόντες από εκεί όπου τους περιμένουν. Είναι μονίμως άφαντοι. Κατά βάθος, κατηγορώντας τους άλλους ως υπεύθυνους για όσα τους συμβαίνουν, δεν κατηγορούν, διαπιστώνουν. Εφόσον δεν είναι δυνατό να είναι οι ίδιοι υπεύθυνοι, κάποιος πρέπει να είναι. Επιρρίπτοντας ευθύνες στον άλλο, κακολογώντας τον, το διεστραμμένο άτομο εκτονώνεται, αισθάνεται ανακούφιση. Δεν είναι ποτέ υπεύθυνο, ποτέ ένοχο. Ό,τι κακό συμβαίνει είναι ευθύνη των άλλων.

Αμύνεται με το μηχανισμό της προβολής:χρεώνει στον άλλο όλα τα προβλήματα και τις αποτυχίες του και δεν προβληματίζεται ποτέ. Αμύνεται επίσης αρνούμενο την πραγματικότητα. Αποφεύγει τον ψυχικό πόνο, τον οποίο μετατρέπει σε αρνητικότητα. Η άρνηση είναι σταθερή ακόμη και στα μικρά, καθημερινά πράγματα. Η οδύνη και η αμφιβολία αποκλείονται. Είναι μόνο για τους άλλους. Η επίθεση στους άλλους είναι η δική του μέθοδος να αποφεύγει τον πόνο, τη λύπη, την κατάθλιψη.(Hirigoyen M.F., 2000)

Οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι δυσκολεύονται να πάρουν αποφάσεις στην καθημερινή ζωή. Θέλουν να αναλαμβάνουν ο άλλοι τις ευθύνες τους. Δεν είναι αυτόνομα άτομα, χρειάζονται τους άλλους, «κολλάνε» πάνω τους και φοβούνται το χωρισμό. Ωστόσο, πιστεύουν ότι ο άλλος είναι εκείνος που επιδιώκει τη δέσμευση.

Όταν είναι μόνοι τους, αισθάνονται άβολα, ανήμποροι, και πασχίζουν πάση θυσία να εξασφαλίσουν τη στήριξη των άλλων. Δυσκολεύονται να καταστρώσουν σχέδια και να κάνουν πράγματα μόνοι τους. Επιζητούν την απόρριψη, γιατί τους διασφαλίζει ότι είναι όπως ακριβώς πιστεύουν εκείνοι. Όταν τελειώνει μια σχέση, αναζητούν εναγωνίως μια άλλη, προκειμένου να αποκτήσουν το στήριγμα που έχουν ανάγκη.

Η παράνοια:Οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι προσπαθούν να δώσουν την εντύπωση ότι είναι ηθικοί. Δίνουν, μάλιστα, και μαθήματα εντιμότητας στους άλλους. Ως προς αυτό, μοιάζουν με τους παρανοϊκούς.

Τα χαρακτηριστικά των παρανοϊκών είναι τα εξής:
-υπερτροφικό «εγώ»:αλαζονεία, αίσθημα ανωτερότητας
-ψυχική αναλγησία:επιμονή, αδιαλλαξία, ψυχρός ορθολογισμός, δυσκολία στην έκφραση θετικών συναισθημάτων, περιφρόνηση για τους άλλους
-δυσπιστία:υπερβολικός φόβος για την επιθετικότητα του άλλου, αίσθημα θύματος εκτεθειμένου στην κακεντρέχεια των άλλων, καχυποψία, ζήλια
-λανθασμένη κρίση:θεωρούν ότι ουδέτερα γεγονότα αποτελούν ενέργειες που κατευθύνονται εναντίον τους.

Ωστόσο, σε αντίθεση με τον παρανοϊκό, το διεστραμμένο άτομο γνωρίζει καλά τους νόμους και τους κανόνες της κοινωνικής ζωής και τους χειρίζεται ανατρέποντάς τους με αγαλλίαση. Χαρακτηριστικό του διεστραμμένου ατόμου είναι ότι αφηγά τους νόμους. Ο στόχος του είναι να αποπροσανατολίσει το συνομιλητή του, αποδεικνύοντάς του ότι το σύστημα των ηθικών του αξιών είναι σαθρό, και να τον οδηγήσει σε διαστροφική ηθική.

Οι παρανοϊκοί εξασφαλίζουν την εξουσία χρησιμοποιώντας βία, ενώ οι διεστραμμένοι χρησιμοποιούν τη σαγήνη. Αν η σαγήνη δε φέρει αποτέλεσμα, καταφεύγουν στη δύναμη. Η της βίας φάση είναι αυτή καθαυτή μια διαδικασία παρανοϊκής διαταραχής:ο άλλος πρέπει να εξοντωθεί, γιατί είναι επικίνδυνος. Το διεστραμμένο άτομο επιτίθεται πριν του επιτεθούν.(Hirigoyen M.F., 2000)

Όπως επισημάνθηκε, η ναρκισσιστική διαστροφή αποτρέπει την αγωνία με προβολή όλων των κακών στο εξωτερικό περιβάλλον. Πρόκειται για άμυνα ενάντια στην ψυχική διάλυση. Τα διεστραμμένα άτομα επιτίθενται για να προστατευτούν, πάνω απ' όλα. Αντί για ενοχή, δημιουργείται μια αφόρητη ψυχωτική αγωνία, που προβάλλεται πάνω στον αποδιοπομπαίο τράγο με βιαιότητα. Αυτός είναι ο αποδέκτης όλων όσα δεν αντέχει ο θύτης. Επειδή, ήδη από την παιδική ηλικία, αναγκάστηκαν, για να προστατευτούν, να ξεχωρίσουν οι ίδιοι μέσα τους τα υγιή από τα νοσηρά στοιχεία, τα διεστραμμένα άτομα εξακολουθούν να λειτουργούν αποσπασματικά. Ο βασικός διαχωρισμός, στο μυαλό τους, γίνεται μεταξύ καλού και κακού. Η προβολή όλων των κακών πάνω σε κάποιον άλλο τους επιτρέπει να ζουν καλύτερα και τους εξασφαλίζει μια σχετική σταθερότητα. Αισθάνονται ανήμπορα και φοβούνται την υποτιθέμενη παντοδυναμία των άλλων. Σχεδόν παραληρηματικά, είναι καχύποπτα απέναντι στους άλλους, τους αποδίδουν κακεντρέχεια, που είναι προβολή της δικής τους κακεντρέχειας.

Αν ο μηχανισμός λειτουργεί αποτελεσματικά, το μίσος που προβάλλουν πάνω σ' ένα στόχο, τη λεία τους, αμβλύνει τις εσωτερικές εντάσεις κι έτσι τα διεστραμμένα άτομα αποτελούν ευχάριστη συντροφιά για τους άλλους, που εκπλήσσονται ή αρνούνται να πιστέψουν τις διαστροφικές ενέργειες κάποιου οικείου τους που είχε δείξει ως τότε μόνο τις θετικές του πλευρές. Οι μαρτυρίες των θυμάτων θεωρούνται αναξιόπιστες.

Η εκδήλωση του μίσους: Η φάση του μίσους αρχίζει με την πρώτη αντίδραση του θύματος, τη στιγμή που θα προσπαθήσει δηλαδή να καταξιωθεί ως υποκείμενο και να αποκτήσει λίγη ελευθερία. Παρ' όλο που η κατάσταση είναι συγκεχυμένη, το θύμα προσπαθεί να βάλει όρια. Ξαφνικά λέει «Αρκετά!», είτε γιατί κάποιος εξωτερικός παράγοντας το έκανε να συνειδητοποιήσει την υποδούλωσή του-αυτό γίνεται κυρίως όταν δει το θύτη να ξεσπάει πάνω σε κάποιον άλλο-είτε γιατί το διεστραμμένο έχει βρει άλλο άτομο και προσπαθεί, αυξάνοντας τη βία, να κάνει το προηγούμενο άτομο να φύγει.

Τη στιγμή που το θύμα φαίνεται να του ξεφεύγει, ο θύτης κυριεύεται από πανικό και οργή, αποχαλινώνεται.

Όταν το θύμα εκφράζει αυτό που αισθάνεται, ο θύτης προσπαθεί να το κάνει να σωπάσει με κάθε τρόπο.

Πρόκειται για μια φάση αμιγούς μίσους, εξαιρετικά βίαιου, με ύπουλα χτυπήματα και προσβολές, με υποτιμητικά και ταπεινωτικά σχόλια, που γελοιοποιούν τον άλλο. Ο σαρκασμός προστατεύει το διεστραμμένο άτομο από αυτό που φοβάται περισσότερο, την επικοινωνία.

Στην προσπάθειά του να διατηρήσει οπωσδήποτε μια σχέση, ο άλλος εκτίθεται. Όσο περισσότερο εκτίθεται, τόσο περισσότερες επιθέσεις δέχεται και

τόσο περισσότερο υποφέρει. Το θέαμα του πόνου είναι ανυπόφορο για το διεστραμμένο άτομο, που εντείνει τις επιθέσεις, για να κάνει το θύμα να σωπάσει. Μόλις ο άλλος αποκαλύψει τις αδυναμίες του, το διεστραμμένο άτομο τις χρησιμοποιεί εναντίον του.

Το μίσος υπήρχε ήδη από τη φάση της επιρροής, αλλά παρέμενε καλυμμένο, προκειμένου να παγιωθεί η σχέση. Ό,τι λειτουργούσε υπόγεια βγαίνει πλέον στην επιφάνεια. Η εξόντωση γίνεται πλέον συστηματική.

Δεν πρόκειται για αγάπη που μετατρέπεται σε μίσος, αλλά για ζήλια που μετατρέπεται σε μίσος. Δεν πρόκειται ούτε για την εναλλαγή αγάπης-μίσους, κατά τον Λακάν, εκ μέρους του διεστραμμένου ατόμου. Σύμφωνα με τους Maurice Hurni και Giovanna Stoll, η διαστροφική σχέση χαρακτηρίζεται ως μίσος της αγάπης. Είναι, πρώτα απ' όλα, απουσία αγάπης με προσωπείο επιθυμίας, όχι για το ίδιο το άτομο, αλλά γι' αυτό το επιπλέον που διαθέτει και που θέλει να οικειοποιηθεί το διεστραμμένο άτομο, και, δεύτερον, κρυφό μίσος, που συνδέεται με τη διάψευση που αισθάνεται ο θύτης επειδή δεν παίρνει από το θύμα όσα προσδοκά. Το μίσος, όταν εκφράζεται σαφώς, συνοδεύεται από την επιθυμία εξόντωσης, εκμηδένισης του άλλου. Η πάροδος του χρόνου δε συντελεί στην εξάλειψη του μίσους. Είναι μια πραγματικότητα για το διεστραμμένο άτομο, παρ' όλο που τα κίνητρα αυτού του μίσους είναι ακατανόητα για τους άλλους.

Για να δικαιολογήσει αυτό το μίσος, διατείνεται ότι το θύμα τον καταδιώκει, πράγμα που τον βάζει αμέσως σε κατάσταση νόμιμης άμυνας. Όπως συμβαίνει με τους παρανοϊκούς, το διεστραμμένο άτομο αποκτά έμμονες ιδέες, ότι προσπαθούν να το βλάψουν και ότι το καταδιώκουν, υιοθετεί βεβιασμένους μηχανισμούς άμυνας για τις αναμενόμενες αντιδράσεις, που οδηγούν σε παράνομες ενέργειες και φιλόδικη συμπεριφορά. Για ό,τι δεν πάει καλά ευθύνονται οι άλλοι, που έχουν κάνει κοινό μέτωπο εναντίον του.

Το μίσος του επιτιθέμενου, με τη διαδικασία της προβολής, είναι αντίστοιχο του μίσους που θεωρεί ότι τρέφει γι' αυτόν το θύμα. Ο θύτης αντιμετωπίζει το θύμα ως καταστροφικό, βίαιο και βλαβερό τέρας. Στην πραγματικότητα, σε αυτή τη φάση, το θύμα δεν κατορθώνει να αισθανθεί ούτε μίσος ούτε οργή, πράγμα που θα λειτουργούσε προστατευτικά για το ίδιο. Ο επιτιθέμενος του αποδίδει κακή πρόθεση και επιτίθεται πρώτος, για να προλάβει. Το θύμα είναι, ούτως ή άλλως, μονίμως ένοχο για τις προθέσεις του.

Το μίσος αυτό, που προβάλλεται πάνω στον άλλο, είναι για το ναρκισσιστή διεστραμμένο ένα μέσο προστασίας από μεγάλες, ενδεχομένως, ψυχωτικές διαταραχές. Είναι επίσης ένα μέσο για να προστατευτεί από το ασυνείδητο μίσος για το νέο του θύμα. Εστιάζοντας το μίσος στο προηγούμενο θύμα, προστατεύει το καινούριο, στο οποίο αποδίδει όλες τις αρετές. Όταν το θύμα αυτού του μίσους συνειδητοποιήσει ότι λειτουργεί θετικά για τη νέα σχέση με το αντίζηλο άτομο, αισθάνεται και πάλι ότι του έχουν στήσει παγίδα, ότι το χρησιμοποιούν.

Στο μυαλό του ναρκισσιστή διεστραμμένου υπάρχουν αποκλειστικά το καλό και το κακό. Δεν πρέπει να βρίσκεται κανείς από την πλευρά του κακού. Το μίσος αυτό δεν καταλαγιάζει.(Hirigoyen M.F., 2000)

Στη διαδικασία αυτή, ο ένας φοβάται τον άλλο. Ο επιτιθέμενος φοβάται την υποτιθέμενη παντοδυναμία του θύματος και το θύμα φοβάται την ψυχολογική αλλά και τη σωματική βία που ασκεί ο θύτης.

Η άσκηση βίας:Πρόκειται για ψυχρή, λεκτική βία, με μομφές, εχθρικά υπονοούμενα, συγκαταβατικότητα και προσβολές. Η καταστροφική διάσταση απορρέει από τις φαινομενικά ανώδυνες αλλά συνεχείς επιθέσεις, που είναι γνωστό ότι δε θα σταματήσουν ποτέ. Πρόκειται για μια επίθεση διάρκειας. Οι προσβολές διαδέχονται η μια την άλλη, έτσι ώστε το θύμα να μην μπορεί να ξεχάσει, όπως θα ήθελε.

Προς τα έξω δε φαίνεται τίποτα ή σχεδόν τίποτα. Είναι ένας κατακλυσμός που διαλύει οικογένειες, θεσμούς, άτομα. Η βία είναι σπάνια σωματική και, στην περίπτωση αυτή, είναι συνέπεια της έντονης αντίδρασης του θύματος. Πρόκειται για το τέλειο έγκλημα.

Οι απειλές είναι πάντα έμμεσες, καλυμμένες:το θύμα μαθαίνει από κοινούς φίλους, που είναι κι αυτοί υποχείριο του θύτη, τι θα συμβεί αν δε σεβαστεί τις επιθυμίες του θύτη. Υπάρχουν γράμματα ή τηλεφωνήματα που συχνά λειτουργούν σαν παγιδευμένα δέματα ή σαν βραδυφλεγείς βόμβες.

Αν μια ανεπαίσθητη βία(εκβιασμός, καλυμμένες απειλές, εκφοβισμοί)συνοδεύεται από πραγματική βιαιότητα, που οδηγεί στο φόνο, πρόκειται για ανατροπή του διαστροφικού παιχνιδιού, γιατί το διεστραμμένο άτομο προτιμά να σκοτώνει έμμεσα ή μάλλον να οδηγήσει τον άλλο στην αυτοκτονία.

Η εχθρότητα δεν είναι εμφανής σε στιγμές εκνευρισμού ή κρίσης. Τα σημάδια της εχθρότητας είναι σταθερά, μόνιμα, αχνά, καθημερινά, επί μήνες, επί χρόνια. Δεν εκδηλώνεται με οργή, αλλά με ψυχρό ύφος, σαν να πρόκειται για αλήθεια ή πραγματικότητα. Το διεστραμμένο άτομο ξέρει πού μπορεί να φτάσει, ξέρει να υπολογίσει τη βία. Αν ξέρει ότι υπάρχει αντίδραση, οπισθοχωρεί επιδέξια. Η επίθεση γίνεται σε μικρές δόσεις, εφόσον υπάρχουν μάρτυρες. Αν το θύμα αντιδράσει και πέσει στην παγίδα της πρόκλησης υψώνοντας τον τόνο της φωνής του, χαρακτηρίζεται επιθετικό και ο επιτιθέμενος εμφανίζεται ως θύμα.

Τα υπονοούμενα αναφέρονται σε θέματα που μόνο τα θύματα μπορούν να κατανοήσουν. Συνήθως, οι δικαστές που καλούνται να αποφανθούν σε περίπλοκες περιπτώσεις, παρά τη δυσπιστία τους και τις προφυλάξεις που παίρνουν, υποκύπτουν στη γενική σύγχυση και γίνονται αντικείμενο χειραγώγησης.

Πρόκειται γι' αυτό που ο καθηγητής Emil Coccaro χαρακτήρισε, σε μια μελέτη του για τη βιολογία της επιθετικότητας, ως σαρκοβόρο επιθετικότητα. Ισχύει για άτομα που επιλέγουν το θύμα τους και προμελετούν, προετοιμάζουν την επίθεσή τους, όπως κάνουν τα σαρκοφάγα ζώα με τη λεία τους. Η επίθεση είναι το μέσο με το οποίο ο θύτης θα πάρει από το θύμα αυτό που προσδοκά.

Είναι μια ασύμμετρη βία. Στη συμμετρική βία, οι δύο αντίπαλοι αποδέχονται τη σύγκρουση και τη μάχη. Στην ασύμμετρη, όποιος επιχειρεί τη βία θεωρείται ουσιαστικά ανώτερος από τον άλλο, πράγμα το οποίο δέχεται αυτός που υφίσταται τη βία. Η ύπουλη αυτή βία ονομάζεται από τον Reynaldo Perrone «βία-ποιινή». Στην περίπτωση αυτή, δεν υπάρχει ανάπαυλα, δεν υπάρχει συμφιλίωση. Έτσι, η βία γίνεται καλυμμένη, ενδόμυχη, κρυφή. Κανένας από τους συντελεστές δε μιλάει σε τρίτο. Αυτός που επιβάλλει τα βάσανα στον άλλο θεωρεί ότι αξίζουν όσα περνάει κι ότι δεν έχει δικαίωμα να παραπονεθεί. Αν το θύμα αντιδράσει και πάψει έτσι να είναι υποταγμένο, θεωρείται απειλητικό ή επιθετικό. Αυτός που εισήγαγε τη βία γίνεται θύμα. Η ενοχή διακόπτει την αμυντική αντίδραση του θύματος. Κάθε αντίδραση συγκίνησης ή πόνου προκαλεί, στο θύτη, κλιμάκωση βίας ή αντιπερισπασμό(αδιαφορία, δήθεν έκπληξη...)

Η διαδικασία που αρχίζει μοιάζει με αμοιβαία φοβική διαδικασία:η θέα του μισητού προσώπου προκαλεί στο διεστραμμένο άτομο μια ψυχρή λυσσαλέα οργή. Η θέα του διώκτη ενεργοποιεί στο θύμα μια διαδικασία φόβου.

Όταν το διεστραμμένο άτομο επιλέξει το θύμα του, δεν το αφήνει πια. Συνήθως, το κοινοποιεί κιόλας:«Από δω και πέρα, ο μοναδικός μου στόχος θα είναι να του κάνω τη ζωή κόλαση». Και φροντίζει να κρατήσει την υπόσχεσή του. (Hirigoyen M.F., 2000)

Όταν αρχίσει η κυκλική διαδικασία, δε σταματάει, διότι ενισχύεται η παθολογία όλων:το διεστραμμένο άτομο γίνεται όλο και πιο προσβλητικό και επιθετικό, το θύμα όλο και πιο ανήμπορο και ευάλωτο. Τίποτα δεν αποδεικνύει την πραγματικότητα. Όταν υπάρχει σωματική βία, πιστοποιείται από εξωτερικά στοιχεία:ιατρικές βεβαιώσεις, αυτόπτες μάρτυρες, δηλώσεις στο αστυνομικό τμήμα. Στη διαστροφική επίθεση, δεν υπάρχει απόδειξη. Πρόκειται για «καθαρή» βία. Δε φαίνεται τίποτα.

Παγίδευση:Στη φάση της επιρροής, στόχος του ναρκισσιστή διεστραμμένου είναι κυρίως να εμποδίσει το θύμα να σκέφτεται. Στην επόμενη φάση, του προκαλεί αισθήματα, ενέργειες, αντιδράσεις δίνοντάς του εντολές.

Αν ο άλλος έχει επάρκεια σε διαστροφικές άμυνες ώστε να πλειοδοτήσει, γίνεται μια διαστροφική μάχη, που λήγει με την παράδοση του λιγότερο διεστραμμένου από τους δύο.

Το διεστραμμένο άτομο προσπαθεί να εξωθήσει το θύμα του σε ενέργειες που στρέφονται εναντίον του, ώστε να μπορέσει να το κατηγορήσει αμέσως μετά. Σημασία έχει να εμφανιστεί το θύμα υπεύθυνο για ό,τι συμβαίνει. Ο επιτιθέμενος χρησιμοποιεί κάποιο ψεγάδι του άλλου-προδιάθεση για κατάθλιψη, υστερία ή κάποια ιδιομορφία-για να τον γελοιοποιήσει ή να τον οδηγήσει να χάσει μόνος του την υπόληψή του. Αν ωθήσεις τον άλλο σε ολίσθημα, μπορείς κάλλιστα να τον κατακρίνεις ή να τον υποβιβάσεις. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι κάτι τέτοιο, του δίνει κακή εικόνα για τον εαυτό του και ενισχύει τις ενοχές του.

Όταν το θύμα δεν έχει αρκετό έλεγχο και ενταθούν η πρόκληση και η περιφρόνηση, θα αντιδράσει κατά τρόπο τον οποίο θα του καταλογίσει, αργότερα, ο θύτης. Για παράδειγμα, αν η αντίδραση είναι η οργή, ο θύτης φροντίζει ώστε να γίνει αντιληπτή η επιθετική συμπεριφορά από όλους. Κάποιος μπορεί μάλιστα να καλέσει και την αστυνομία. Τα διεστραμμένα άτομα εξωθούν τον άλλο στην αυτοκτονία. Έτσι, είναι εύκολο να εμφανιστεί ο θύτης ως θύμα ψυχασθενή.

Όταν το θύμα έχει απέναντί του ένα τέτοιο άτομο, είναι καταδικασμένο να ενεργήσει. Ωστόσο, λόγω της επιρροής, ενεργεί σπασμωδικά και βίαια, προκειμένου να ξαναβρεί την ελευθερία του. Για οποιονδήποτε τρίτο, κάθε παρορμητική ενέργεια, ιδιαίτερα όταν είναι βίαιη, θεωρείται παθολογική. Όποιος αντιδρά στην πρόκληση θεωρείται υπεύθυνος για την κρίση. Το διεστραμμένο άτομο τον θεωρεί υπεύθυνο και οι τρίτοι τον θεωρούν θύτη. Αυτό που δε βλέπουν οι άλλοι είναι ότι το θύμα έχει βρεθεί σε μια θέση όπου δεν μπορεί πλέον να σεβαστεί το *modus vivendi*, που αποτελεί παγίδα. Είναι εγκλωβισμένο και δεν μπορεί να ξεφύγει, ό,τι και αν κάνει. Αν αντιδράσει, είναι υπεύθυνο για τη σύγκρουση. Αν δεν αντιδράσει, είναι υπεύθυνο για τις διαστάσεις που παίρνει η καταστροφική διαδικασία.

Ο ναρκισσιστής διεστραμμένος απολαμβάνει να κατακρίνει τον άλλο για την αδυναμία του και να αφήνει να ξεσπάει η βία του, εφόσον το θύμα φτάνει σε σημείο να αποκηρύξει τον εαυτό του, να αισθανθεί ντροπή. Από μια συγκεκριμένη αντίδραση του «κολλάνε» την ετικέτα του ιδιόρρυθμου, του αλκοολικού, του αυτοκτονικού. Το θύμα αισθάνεται αφοπλισμένο, προσπαθεί να δικαιολογηθεί λες και είναι ένοχο. Η ευχαρίστηση του διεστραμμένου ατόμου είναι διττή:εξαπατά ή ταπεινώνει το θύμα του κι έπειτα μιλάει μπροστά του για τον εξευτελισμό του. Το θύμα αναστά τα παράπονά του, ενώ ο ναρκισσιστής διεστραμμένος εκμεταλλεύεται την κατάσταση, φροντίζοντας σιωπηρά, να εμφανίζεται ως θύμα.

Καθώς τίποτα δε λέγεται και καμία επίπληξη δε γίνεται, δεν είναι δυνατή καμιά δικαιολογία. Προκειμένου να βρει διέξοδο, το θύμα οδηγείται, καμιά φορά, στη σιωπή και τη χειραγώγηση. Η σχέση αποκτά αμφιλεγόμενο χαρακτήρα:ποιος είναι ο θύτης και ποιο είναι το θύμα; Το ιδανικό για το διεστραμμένο άτομο είναι να κατορθώσει να εμφανίσει τον άλλο «κακό», πράγμα που μετατρέπει την κακεντρέχεια σε φυσιολογική κατάσταση, την οποία αποδέχονται όλοι.

Προσπαθεί να φορτώσει στον άλλο ό,τι κακό έχει ο ίδιος. Ο πρωταρχικός του στόχος είναι να διαφθείρει. Η μεγαλύτερη ικανοποίηση του είναι να οδηγήσει το θύμα να γίνει και αυτό καταστροφικό ή να δημιουργήσει σύγκρουση ανάμεσα σε πολλά άτομα. (Hirigoyen M.F., 2000)

Όλα τα διεστραμμένα άτομα-είτε πρόκειται για σεξουαλική διαστροφή είτε για ναρκισσιστική διαστροφή-προσπαθούν να παρασύρουν τους άλλους στο δικό τους πεδίο και να τους εξαναγκάσουν να διαστρεβλώσουν τους κανόνες. Η καταστροφική τους δύναμη βασίζεται κυρίως στην προπαγάνδα που κάνουν για να αποδείξουν στο περιβάλλον πόσο «κακό» είναι το θύμα και πόσο δίκιο έχουν, επομένως, να συγκρούονται μαζί του. Καμιά φορά η προσπάθειά τους πετυχαίνει, αποκτούν συμμάχους, τους οποίους βγάζουν από τα όριά τους, γελοιοποιώντας και υποβιβάζοντας τις ηθικές αξίες.

Αν δεν κατορθώσει το διεστραμμένο άτομο να παρασύρει τους άλλους στη βία, το εκλαμβάνει ως αποτυχία. Αυτός είναι και ο μόνος τρόπος αναχαίτισης της διαστροφικής διαδικασίας.

Άρνηση της άμεσης επικοινωνίας: Δεν υπάρχει ποτέ άμεση επικοινωνία, γιατί «δε γίνεται συζήτηση με τα πράγματα».

Όταν τίθεται άμεσα μια ερώτηση, τα διεστραμμένα άτομα προσπαθούν να την αποφύγουν. Καθώς μιλούν λίγο, θεωρούνται αξιόλογα ή σοφά άτομα. Μαζί τους γνωρίζει κανείς έναν κόσμο όπου η λεκτική επικοινωνία είναι ελάχιστη. Λέγονται μόνο τα απαραίτητα, με μικρές αποσταθεροποιητικές αιχμές. Τίποτα δε λέγεται με το όνομά του, όλα υπονοούνται. Οι άνθρωποι συνεννοούνται σηκώνοντας αδιάφορα τους ώμους, αναστενάζοντας. Το θύμα πασχίζει να καταλάβει: «Μα τι του έχω κάνει; Τι παράπονο έχει από εμένα;». Καθώς τίποτα δε λέγεται, το θύμα μπορεί να ευθύνεται για τα πάντα.

Η άρνηση του επιτιθέμενου να ψέξει ή να συγκρουστεί παραλύει το θύμα, που αισθάνεται απροστάτευτο. Επίθεση είναι ακριβώς αυτή η άρνηση να κατονομαστεί η κατάσταση, η άρνηση διαλόγου, εξεύρεσης από κοινού λύσεων. Σε μια ανοιχτή σύγκρουση, γίνεται διάλογος και είναι πιθανό να βρεθεί κάποια λύση. Στη διαστροφική επικοινωνία, ο θύτης δεν πρέπει να επιτρέψει στο θύμα να σκεφτεί, να καταλάβει, να αντιδράσει. Η απουσία διαλόγου είναι ένας αριστοτεχνικός τρόπος όξυνσης της σύγκρουσης, η οποία, εξάλλου, χρεώνεται στον άλλο. Το θύμα δεν έχει δικαίωμα να μιλήσει. Η άποψή του δεν ενδιαφέρει το διεστραμμένο άτομο, που αρνείται να ακούσει οτιδήποτε.

Η άρνηση του διαλόγου είναι ένας τρόπος για να πει κανείς-χωρίς να το εκφράσει με λόγια-ότι ο άλλος δεν τον ενδιαφέρει ή, ακόμη, ότι δεν υπάρχει. Με οποιοδήποτε συνομιλητή έχουμε το δικαίωμα να ρωτήσουμε αν δεν καταλάβουμε κάτι. Με τα διεστραμμένα άτομα, η συζήτηση είναι περίπλοκη, χωρίς εξηγήσεις, και οδηγεί σε αμοιβαία αλλοτρίωση. Βρίσκεται μονίμως στα όρια της ερμηνείας.

Καθώς δεν υπάρχει άμεση λεκτική επικοινωνία, το θύμα καταφεύγει συχνά στα γραπτά μηνύματα. Γράφει γράμματα ζητώντας εξηγήσεις για την απόρριψη που εισπράττει. Καθώς δεν παίρνει απάντηση, ξαναγράφει, πασχίζοντας να καταλάβει ποιο στοιχείο της συμπεριφοράς του δικαιολογεί, ενδεχομένως, τέτοια αντιμετώπιση. Μπορεί να φτάσει ακόμα και να ζητήσει συγγνώμη για κάτι που πιθανόν έχει κάνει, συνειδητά ή ασυνειδητά, προκειμένου να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του θύτη.

Τα γράμματα αυτά, που μένουν αναπάντητα, τα χρησιμοποιεί καμιά φορά ο θύτης ενάντια στο στόχο του. Σε ορισμένες επιχειρήσεις, τα θύματα που, για να προστατευτούν, στέλνουν συστημένες επιστολές θεωρούνται φιλόδοικοι παρανοϊκοί. Όποτε υπάρχει απάντηση, είναι πάντα κατά προσέγγιση, αδιάφορη.(Hirigoyen M.F., 2000)

Η απουσία επικοινωνίας υφίσταται σε όλα τα επίπεδα έκφρασης. Απέναντι στο στόχο του, ο θύτης είναι φορτισμένος, το κορμί του άκαμπτο, το βλέμμα του φευγαλέο:«Από τη στιγμή που έπιασα δουλειά στην επιχείρηση, το αφεντικό μου με κοιτούσε με τέτοιο τρόπο, ώστε ήμουν διαρκώς σε αμηχανία και αναρωτιόμουν τι λάθος είχα κάνει».

Διαστρέβλωση του λόγου:Η φωνή των διεστραμμένων ατόμων όταν μιλούν με το θύμα τους είναι ψυχρή, άχρωμη, επίπεδη, μονότονη. Είναι μια φωνή χωρίς συναίσθημα, που παγώνει, ανησυχεί, αφήνει να διαφανεί, μέσα από τα πιο ανώδυνα λόγια, η περιφρόνηση ή ο χλευασμός. Και μόνο ο τόνος της φωνής εμπεριέχει, ακόμη και για τον ουδέτερο παρατηρητή, υπονοούμενα, μη εκπεφρασμένες μομφές, καλυμμένες απειλές.

Όποιος έχει ήδη υπάρξει στόχος διεστραμμένου ατόμου αναγνωρίζει εξ αρχής αυτό τον παγερό τόνο, που δημιουργεί κλίμα επιφυλακής και πυροδοτεί το φόβο. Οι λέξεις δεν έχουν καμιά σημασία, σημασία έχει μόνο η απειλή.

Ακόμη και σε συγκρούσεις, ο θύτης δεν υψώνει τον τόνο της φωνής του, αφήνει τον άλλο να εκνευρίζεται μόνος του, πράγμα που, ασφαλώς, τον αποσταθεροποιεί.

Πολύ συχνά το διεστραμμένο άτομο δεν κάνει τον κόπο να αρθρώσει, ή μάλλον μουρμουρίζει κάτι ενώ ο άλλος βρίσκεται στο άλλο δωμάτιο. Αυτό εξαναγκάζει τον άλλο να μετακινηθεί για να ακούσει ή να του ζητήσει να επαναλάβει αυτό που είπε. Και τότε έρχεται αβασάνιστα η παρατήρηση ότι δεν ακούει όταν του μιλάνε.

Το μήνυμα του διεστραμμένου ατόμου είναι σκόπιμα αόριστο και ασαφές, για να συντηρήσει τη σύγχυση. Πετάει ένα «Δεν είπα ποτέ τέτοιο πράγμα» και αποφεύγει κάθε μομφή. Περνάει μηνύματα χωρίς να εκτίθεται, χρησιμοποιώντας υπαινιγμούς.

Ο λόγος του είναι σκόπιμα αντιφατικός, χωρίς λογική συνέχεια.

Δεν ολοκληρώνει τις φράσεις του, τις αφήνει να αιωρούνται, πράγμα που αφήνει περιθώρια για οποιαδήποτε ερμηνεία και παρεξήγηση. Στέλνει δυσνόητα μηνύματα, τα οποία αρνείται να αποσαφηνίσει.

Τα λόγια είναι επιθετικά αλλά λέγονται με τρόπο φυσιολογικό, ήρεμα, σχεδόν χαλαρά. Ο άλλος, που έχει αρχίσει να συγχύζεται, έχει την εντύπωση ότι αντιδρά. Με τέτοιους υπαινιγμούς, είναι λογικό να αναρωτηθεί ο άλλος τι κακό έχει πει ή έχει κάνει, να αισθανθεί ενοχές, ακόμη και να θυμώσει και να καβγαδίσει. Αυτή η τακτική του διεστραμμένου είναι συνήθως αποτελεσματική, γιατί ο άλλος δεν αποφεύγει τις ενοχές, εκτός αν είναι και ο ίδιος διεστραμμένος. Οι αποσταθεροποιητικοί υπαινιγμοί δεν είναι ποτέ έκδηλοι.

Μια άλλη συνήθης μέθοδος των διεστραμμένων ατόμων είναι να χρησιμοποιούν ένα τεχνικό, αφηρημένο, δογματικό λεξιλόγιο, προκειμένου να παρασύρουν τον άλλο σε προβληματισμούς που τον ξεπερνούν αλλά δεν τολμά να ζητήσει διευκρινήσεις, από φόβο μήπως θεωρηθεί ηλίθιος.

Αυτός ο ψυχρός και αμιγώς θεωρητικός λόγος έχει στόχο να εμποδίσει αυτόν που ακούει να σκεφτεί και, επομένως, να αντιδράσει. Το διεστραμμένο άτομο, μιλώντας με ύφος σοφολογιότατου, δίνει την εντύπωση ότι ξέρει, ακόμη και όταν λέει ανοησίες. Εντυπωσιάζει το ακροατήριό του με την επιφανειακή πολυμάθειά του, χρησιμοποιεί τεχνικούς όρους, αδιαφορώντας αν είναι οι κατάλληλοι. Αυτό που έχει σημασία στο λόγο του διεστραμμένου ατόμου είναι η μορφή και όχι η ουσία, είναι το να δείχνει λόγιος προκειμένου να επιβληθεί.

Αυτές οι άγριες ψυχαναλυτικές ερμηνείες αποπροσανατολίζουν τον άλλο, ο οποίος σπάνια είναι σε θέση να απαντήσει και να ανατρέψει την κατάσταση προς όφελός του. Τα θύματα ισχυρίζονται συνήθως ότι τα ασυνάρτητα και παράλογα επιχειρήματα του θύτη είναι για γέλια, αλλά ότι όλη αυτή η κακοπιστία τα εξοργίζει.

Ένα άλλο διαστροφικό μέσο είναι ο χαρακτηρισμός των προθέσεων του άλλου ή η αποκάλυψη των κρυφών του σκέψεων, λες και είναι ποτέ δυνατό να ξέρει ο άλλος τι σκέφτεσαι εσύ καλύτερα από εσένα τον ίδιο: «Ξέρω πολύ καλά ότι τους Τάδε τους σιχαίνεσαι και προσπαθείς να τους αποφύγεις!». (Hirigoyen M.F., 2000)

Αυτές οι άγριες ψυχαναλυτικές ερμηνείες αποπροσανατολίζουν τον άλλο, ο οποίος σπάνια είναι σε θέση να απαντήσει και να ανατρέψει την κατάσταση προς όφελός του. Τα θύματα ισχυρίζονται συνήθως ότι τα ασυνάρτητα και παράλογα επιχειρήματα του θύτη είναι για γέλια, αλλά ότι όλη αυτή η κακοπιστία τα εξοργίζει.

Το ψεύδος: Το διεστραμμένο άτομο χρησιμοποιεί, πιο συχνά και από το ψεύδος, ένα συνονθύλευμα υπαινιγμών και υπονοούμενων, που αποσκοπεί στη δημιουργία παρεξήγησης την οποία, αργότερα, θα εκμεταλλευτεί προς όφελός του.

Σε πραγματεία του 5^{ου} π.Χ. αιώνα περίπου, με τίτλο Η τέχνη του πολέμου, ο Κινέζος Σουν Τσε γράφει: «Η τέχνη του πολέμου είναι η τέχνη της εξαπάτησης. Όταν μάλιστα κάποιος παρουσιάζεται διαφορετικός από αυτό που πραγματικά είναι, αυξάνει τις πιθανότητες να νικήσει».

Τα ημιτελή, παράδοξα μηνύματα υποδηλώνουν φόβο για την αντίδραση του άλλου. Λέγονται και δε λέγονται, με την ελπίδα ότι ο άλλος θα καταλάβει το μήνυμα χωρίς να χρειαστεί να ειπωθούν τα πράγματα με το όνομά τους. Αυτά τα μηνύματα αποκωδικοποιούνται, τις περισσότερες φορές, μόνο εκ των υστέρων.

Το να λες και, ταυτόχρονα, να μη λες είναι ένας έξυπνος τρόπος να αντιμετωπίζεις τις καταστάσεις.

Τα έμμεσα μηνύματα είναι ανώδυνα, γενικά, ή ασαφώς επιθετικά.

Το θέμα είναι ποιος έχει το πάνω χέρι στη λεκτική ανταλλαγή. Μια πολύ πιο άμεση μέθοδος θα οδηγούσε το θύμα να καταγγείλει τον αυταρχισμό του θύτη. Αντίθετα, οι έμμεσες τεχνικές το αποσταθεροποιούν, το κάνουν να αναρωτιέται αν είναι αλήθεια αυτό που συμβαίνει.

Ένας άλλος τύπος έμμεσου ψεύδους είναι η ασαφής απάντηση ή η επίθεση που δημιουργεί αντιπερισπασμό. Το ψεύδος εμπεριέχει και την προσκόλληση στη λεπτομέρεια.

Ό,τι και αν συμβεί, τα διεστραμμένα άτομα βρίσκουν πάντα τον τρόπο να έχουν δίκιο, εφόσον το θύμα έχει αποσταθεροποιηθεί και-αντίθετα με το θύτη-δεν έχει καμία όρεξη να αρχίσει πόλεμο. Η διαταραχή στο θύμα είναι συνέπεια της μόνιμης σύγχυσης μεταξύ αλήθειας και ψεύδους.

Το ψεύδος, στους ναρκισσιστές διεστραμμένους, είναι άμεσο μόνο κατά τη φάση της εξόντωσης. Είναι η περιφρόνηση της πραγματικότητας. Είναι κυρίως και πάνω απ' όλα ένα απόλυτα δομημένο ψέμα, το οποίο πείθει τον άλλο. Όσο μεγάλο και αν είναι, το διεστραμμένο άτομο το υποστηρίζει σθεναρά και, στο τέλος, κατορθώνει να πείσει τον άλλο. (Hirigoyen M.F., 2000)

Η αλήθεια και το ψέμα δεν έχουν καμιά σημασία για τα διεστραμμένα άτομα. Αλήθεια είναι αυτό που λένε εκείνα τη συγκεκριμένη στιγμή. Η παραποίηση της αλήθειας μοιάζει, καμιά φορά, με παραλήρημα. Το μήνυμα που δεν είναι σαφώς διατυπωμένο, ακόμη και αν διαφαίνεται, δεν πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από το συνομιλητή. Δεν υφίσταται, εφόσον δεν έχει ίχνος

αντικειμενικότητας. Το ψεύδος αντιστοιχεί απλώς στην ανάγκη του ναρκισσιστή να αγνοήσει οτιδήποτε είναι αντίθετο προς το συμφέρον του.

Έτσι, τα διεστραμμένα άτομα περιβάλλουν τις ιστορίες τους με μεγάλο μυστήριο, πράγμα που κάνει τους άλλους να τα πιστεύουν, χωρίς στην ουσία να έχει λεχθεί τίποτα: δείχνουν αυτό που θέλουν να πουν αποκρύπτοντάς το.

Ο σαρκασμός, ο χλευασμός, η περιφρόνηση: Το κυρίαρχο συναίσθημα για τον έξω κόσμο είναι η περιφρόνηση, ο χλευασμός. Η περιφρόνηση αφορά το μισητό θύμα, τις σκέψεις του, τις πράξεις του, ακόμα και το περιβάλλον του. Η περιφρόνηση είναι το όπλο του αδύνατου. Είναι η προστασία του από τα ανεπιθύμητα συναισθήματα. Κρύβεται πίσω από ένα προσωπίο ειρωνείας ή χλευασμού.

Η περιφρόνηση και ο χλευασμός απευθύνονται κυρίως στις γυναίκες. Στην περίπτωση της σεξουαλικής διαστροφής, υπάρχει μια άρνηση του φύλου της γυναίκας. Οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι, πάλι, αρνούνται εξολοκλήρου τη γυναίκα ως άτομο. Χαίρονται με τα αστεία που γελοιοποιούν τη γυναίκα.

Χλευάζω σημαίνει κοροϊδεύω τους πάντες και τα πάντα. Η συμπεριφορά αυτή εξουδετερώνει τη δυσπιστία-είναι ένα είδος συμπεριφοράς και αυτό-αλλά δημιουργεί δυσάρεστη ατμόσφαιρα και καθιστά την επικοινωνία ανειλικρινή.

Οι κακίες (αλήθειες που πληγώνουν) ή οι συκοφαντίες (ψεύδη) είναι συνήθως προϊόν ζήλιας. Οι επιθέσεις αυτές στοχεύουν κυρίως γυναίκες, ακριβώς λόγω του φύλου τους.

Αυτός που χρησιμοποιεί το χλευασμό εμφανίζεται ως γνώστης των πραγμάτων. Έχει επομένως το δικαίωμα να κοροϊδεύει κάποιον ή κάτι, κάνει το συνομιλητή του σύμμαχό του.

Η μέθοδος μπορεί να είναι άμεση, «Καλά, δεν ξέρεις ότι...!», ή έμμεση, «Δεν είδες πώς ήταν...;».

Καμιά φορά, το θύμα παίρνει τοις μετρητοίς τα σχόλια του διεστραμμένου ατόμου σχετικά με το περιβάλλον του και καταλήγει να πιστέψει ότι είναι απόλυτα σωστά.

Τα σαρκαστικά και πικρόχολα σχόλια γίνονται δεκτά ως το αντίτιμο που πρέπει να καταβάλει ο άλλος προκειμένου να διατηρήσει τη σχέση του μ' ένα δύσκολο άνθρωπο.

Για να επιβιώσει, το διεστραμμένο άτομο έχει ανάγκη να καταποντίσει τον άλλο. Γι' αυτό το σκοπό, προχωρεί με μικρές αποσταθεροποιητικές κινήσεις, κατά προτίμηση δημοσία. Ξεκινάει συνήθως από κάτι ανώδυνο, κυρίως προσωπικό θέμα, το οποίο περιγράφει με κάποια δόση υπερβολής.

Σημασία έχει να ενοχληθεί ο άλλος, ο οποίος εισπράττει εχθρότητα, αλλά δεν είναι βέβαιος ότι δεν πρόκειται γι' αστείο. Το διεστραμμένο άτομο μοιάζει να πειράζει τον άλλο, στην πραγματικότητα όμως τον χλευάζει για τις ατέλειές του.

Η επίθεση γίνεται σε χαμηλούς τόνους, με υπαινιγμούς και υπονοούμενα. Κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά πότε άρχισε και αν πρόκειται πραγματικά για επίθεση. Ο επιτιθέμενος δεν εκτίθεται, συχνά μάλιστα αντιστρέφει την κατάσταση, αποκαλύπτοντας την επιθετικότητα του θύματός του: «Αν νομίζεις ότι εγώ σου κάνω επίθεση, κάνεις λάθος...εσύ είσαι ο επιθετικός!».

Μια συνήθης διαστροφική μέθοδος είναι να «κολλάει» κανείς στον άλλο ένα γελοίο παρατσούκλι, που συνδέεται με ένα ελάττωμα, κάποια δυσκολία. Τα παρατσούκλια αυτά, μολονότι είναι προσβλητικά, γίνονται συχνά δεκτά με θυμηδία από το περιβάλλον, με το οποίο το διεστραμμένο άτομο έχει δημιουργήσει σχέση συννενοχής.

Όλα τα επικριτικά σχόλια δημιουργούν τραύματα, που δεν επουλώνονται απαραίτητα με εκδηλώσεις καλοσύνης. Ο πόνος που προκαλούν παραμένει, παρά τις προσπάθειες του θύτη να το ρίξει στο αστείο.

Σε αυτές τις λεκτικές επιθέσεις, στους χλευασμούς, στον κυνισμό υπάρχει κι ένα παιχνίδι, είναι η ευχαρίστηση της πολεμικής, η ευχαρίστηση να εξωθείς τον άλλο να σου αντισταθεί. Ο ναρκισσιστής διεστραμμένος απολαμβάνει τη διαμάχη. Είναι ικανός τη μια μέρα να υποστηρίξει το άλφα και την επόμενη το βήτα, προκειμένου να αναζωπυρώσει τη συζήτηση ή να σκανδαλίσει σκόπιμα. Αν το θύμα δεν αντιδρά αρκετά, η πρόκληση γίνεται μεγαλύτερη. Το θύμα δεν αντιδρά, διότι έχει την τάση να τον δικαιολογεί αλλά και διότι η βία εγκαθίσταται ύπουλα. Μια τέτοια βίαιη συμπεριφορά που εμφανίζεται ξαφνικά προκαλεί ασφαλώς την οργή. Όταν, όμως, εγκαθίσταται σταδιακά, παραλύει κάθε αντίδραση. Το θύμα επισημαίνει την επιθετικότητα του μηνύματος μόνο εφόσον επαναληφθεί πολλές φορές.

Ο λόγος του ναρκισσιστή διεστραμμένου γοητεύει τους ακροατές, που αδιαφορούν για τον εξευτελισμό που υφίσταται το θύμα. Συχνά ο θύτης ζητάει από τους γύρω του να συμμετάσχουν, θέλουν δε θέλουν, στην επιχείρηση εξόντωσης. (Hirigoyen M.F., 2000)

Με λίγα λόγια, για να αποσταθεροποιήσεις τον άλλο, πρέπει:

- να τον χλευάζεις για τις πεπιοθήσεις του, τις πολιτικές του επιλογές, τις προτιμήσεις του
- να μην του απευθύνεις πια τον λόγο
- να τον γελοιοποιείς δημοσία
- να τον επικρίνεις μπροστά στους άλλους
- να του στερείς τη δυνατότητα να εκφραστεί
- να τον χλευάζεις για τις αδυναμίες του

-να κάνεις προσβλητικούς υπαινιγμούς, χωρίς διευκρινήσεις
-να τον κάνεις να αμφιβάλλει για την ικανότητά του να κρίνει και να αποφασίζει.

Το παράδοξο:Ο Σουν Τσε γράφει επίσης ότι, για να κερδίσει κανείς τον πόλεμο, πρέπει να σπείρει διχόνοια στον εχθρικό στρατό πριν καν αρχίσει η μάχη:«Προσπαθήστε να νικήσετε χωρίς καν να δώσετε μάχη. Πριν πολεμήσουν,[οι παλιοί]προσπαθούσαν να μειώσουν την αυτοπεποίθηση του εχθρού ταπεινώνοντάς τον και πληγώνοντάς τον, υποβάλλοντάς τον σε σκληρές δοκιμασίες. Καταστρέψτε ό,τι καλύτερο έχει με εξαγορές δωροδοκίες, υποσχέσεις, εξασθενίστε τον εξωθώντας τους καλύτερους αξιωματικούς του σε αισχροές και ταπεινές πράξεις τις οποίες θα φροντίσετε να διαδώσετε».

Η διαστροφική επίθεση εμπεριέχει απόπειρα κλονισμού του άλλου, δημιουργίας αμφιβολιών για τις σκέψεις και τα αισθήματά του. Το θύμα χάνει την αίσθηση της ταυτότητάς του. Δε σκέφτεται, δεν καταλαβαίνει. Η απόρριψη οδηγεί στην παράλυση του θύματος και, έτσι, αποφεύγεται η σύγκρουση. Ο θύτης μπορεί να επιτίθεται κατά βούληση. Το θύμα δεν απομακρύνεται, παραμένει στη διάθεση του θύτη.

Η πίεση είναι διττή:κάτι εκφράζεται λεκτικά, ενώ το αντίθετό του εκφράζεται εξωλεκτικά. Ο παράδοξος λόγος αποτελείται από ένα σαφές μήνυμα και ένα υπονοούμενο, το οποίο ο θύτης αρνείται. Αυτή είναι πολύ αποτελεσματική μέθοδος αποσταθεροποίησης του άλλου.

Μια μορφή παράδοξου μηνύματος είναι η δημιουργία αμφιβολιών όσον αφορά καθημερινά, σχετικά ανώδυνα πράγματα. Το θύμα κλονίζεται και δεν ξέρει πια ποιος έχει δίκιο και ποιος άδικο. Μπορεί, για παράδειγμα, να δηλώνει σύμφωνος με τον άλλο και, παράλληλα, να δείχνει, με μορφασμούς και χειρονομίες, ότι το λέει έτσι, «για τα μάτια».

Μπορεί να λεχθεί κάτι που αναιρείται αμέσως, όμως η αμφιβολία μένει:«Αυτό ήθελε να πει άραγε ή μήπως εγώ το ερμήνευσα στραβά;» Όταν το θύμα προσπαθήσει να εκφράσει τις αμφιβολίες του, αντιμετωπίζεται ως παρανοϊκός, που τα ερμηνεύει όλα στραβά.

Το παράδοξο προκύπτει συνήθως από τη διαφορά ανάμεσα σε αυτό που λέγεται και στον τόνο με τον οποίο λέγεται. Η διαφορά αυτή ξεγελά εντελώς τους μάρτυρες όσον αφορά την ποιότητα του διαλόγου.

Το παράδοξο κάνει, επίσης, τον άλλο να αισθάνεται την ένταση και την εχθρότητα χωρίς να έχει δεχτεί καμιά φραστική επίθεση. Οι επιθέσεις είναι έμμεσες. Το διεστραμμένο άτομο τα βάζει με τα άψυχα. Κλείνει με θόρυβο τις πόρτες, εκσφενδονίζει αντικείμενα και κατόπιν αρνείται την επίθεση.

Ο παράδοξος λόγος δημιουργεί αμηχανία. Καθώς το θύμα δεν είναι βέβαιο για τα αισθήματά του, έχει την τάση να παρωδεί τη συμπεριφορά του ή να δικαιολογείται.

Τα παράδοξα μηνύματα δεν επισημαίνονται εύκολα. Έχουν ως στόχο να αποσταθεροποιήσουν τον άλλο, προκαλώντας του σύγχυση. Έτσι, ο θύτης, εγκλωβίζοντας το θύμα σε αντιφατικά συναισθήματα, διατηρεί τον έλεγχο. Επιβεβαιώνει την εξουσία του κρίνοντας και κατακρίνοντας τον άλλο. Στόχος όλων αυτών είναι να ασκεί ο θύτης έλεγχο στα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του άλλου και να τον φτάσει στο σημείο να αποδοκιμάσει τον ίδιο του τον εαυτό και να δεχτεί την απόλυτη κυριαρχία του θύτη.

Με τους ναρκισσιστές διεστραμμένους δεν υπάρχει πραγματική σύγκρουση, ούτε και συμφιλίωση, κατά συνέπεια. Ο θύτης δεν υψώνει ποτέ τον τόνο της φωνής του, εκδηλώνει μόνο μια παγερή εχθρότητα, την οποία και αρνείται όταν του την επισημάνουν. Ο άλλος εκνευρίζεται και φωνάζει. Είναι, επομένως, εύκολο για το θύτη να χλευάσει το θύμα και να το γελοιοποιήσει.

Ακόμη και στις περιπτώσεις ανοιχτής σύγκρουσης, ο πραγματικός λόγος της διαφωνίας δεν κατονομάζεται, γιατί το θύμα τα έχει χαμένα. Αισθάνεται πάντα παράξενα και συσσωρεύει μνησικακία. Πώς να χαρακτηρίσει τις αόριστες εντυπώσεις, τις διαισθήσεις, τα αισθήματα; Τίποτα δεν είναι συγκεκριμένο.

Οι τεχνικές αποσταθεροποίησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους, το διεστραμμένο άτομο όμως τις χρησιμοποιεί συστηματικά, χωρίς καμιά δικαιολογία.

Δυσχεραίνοντας την επικοινωνία με τα παράδοξα μηνύματα, ο ναρκισσιστής διεστραμμένος φέρνει το θύμα σε σημείο να μην καταλαβαίνει τι συμβαίνει και, συνεπώς, να μην μπορεί να δώσει τις σωστές απαντήσεις. Εξαντλείται στην αναζήτηση λύσεων που δεν είναι, φυσικά, οι ενδεδειγμένες και, παρά την αντίδρασή του, δεν αποφεύγει το άγχος ή την κατάθλιψη. (Hirigoyen M.F., 2000)

Η διαστροφική επικοινωνία συνίσταται σε μηνύματα που δε γίνονται αμέσως αντιληπτά ως επιθετικά ή καταστροφικά, γιατί συγχέονται με άλλα, που εκπέμπονται ταυτόχρονα. Πολύ συχνά, τα μηνύματα αυτά αποκωδικοποιούνται μόνο όταν ο δέκτης έχει ξεφύγει πλέον από την επιρροή του διεστραμμένου ατόμου.

Ο άλλος χρησιμοποιείται ως αντικείμενο, πράγμα που μειώνει και προσβάλλει το άτομο, προκαλώντας σύγχυση σε όλο το περιβάλλον, που δεν ξέρει πια ποιος έκανε τι και ποιος είπε τι. Το άτομο-στόχος πρέπει να παραλύσει, για να σωπάσει. Επιπλέον, προκαλείται μεγάλη σύγχυση στο οικογενειακό, επαγγελματικό και φιλικό περιβάλλον.

Άλλο ένα σημείο που αξίζει να τονιστεί, είναι η μετάθεση της ενοχής. Μέσω ενός είδους μεταβίβασης, η ενοχή μεταφέρεται εξολοκλήρου στο θύμα. Συντελείται «ενδοβολή» της ενοχής στο θύμα-«Εγώ φταίω για όλα!» και προβολή από το ναρκισσιστή διεστραμμένο στο θύμα, στο οποίο αποδίδει όλη την ευθύνη και την ενοχή λέγοντας: «Αυτός φταίει για όλα!».

Η μείωση: Το διεστραμμένο άτομο αφαιρεί κάθε προσόν από τον άλλο, του επαναλαμβάνει διαρκώς ότι δεν αξίζει, ώσπου να τον κάνει να υιοθετήσει και ο ίδιος αυτή την άποψη.

Όπως έχουμε διαπιστώσει, αυτό γίνεται αρχικά κατά τρόπο υπολανθάνοντα, με τη μορφή εξωλεκτικής επικοινωνίας, δηλαδή με περιφρονητικές ματιές, υπερβολικούς αναστεναγμούς, υπονοούμενα, προσβλητικές παρατηρήσεις, έμμεσες επικρίσεις καλυμμένες πίσω από αστεία, σαρκαστικά σχόλια.

Όσο οι επιθέσεις αυτές είναι έμμεσες, δύσκολα γίνονται αντιληπτές και, συνεπώς, το άτομο δεν μπορεί να προστατευτεί. Το διεστραμμένο άτομο παρασύρει τον άλλο και του επιβάλλει μια παραποιημένη εικόνα της πραγματικότητας. (Hirigoyen M.F., 2000)

Η μείωση, με τη χρήση του παραλόγου, του ψεύδους και άλλων μεθόδων, απευθύνεται στο άτομο-στόχο, στο περιβάλλον, στην οικογένεια, στους φίλους και στους γνωστούς του.

Ο θύτης χρησιμοποιεί όλα τα μέσα προκειμένου να καταποντίσει τον άλλο και να εξυψώσει τον εαυτό του.

«Διαιρεί και βασιλεύει»: Γράφει ακόμη ο Σουν Τσε: «Δημιουργείστε ταραχή στον αντίπαλο, ενσπείρετε διχόνοια ανάμεσα στους αρχηγούς δημιουργώντας κλίμα ζήλιας και δυσαρέσκειας[.]. Φροντίστε να φτάσουν στην αυλή του αντίπαλου ηγέτη οι φήμες για ανυποληψία και υποψίες για τους στρατηγούς του».

Ο ναρκισσιστής διεστραμμένος είναι άριστος στην τέχνη του να στρέφει ανθρώπους εναντίον άλλων, να προκαλεί αντιπαλότητες, αντιζηλίες. Αυτό το επιτυγχάνει με υπαινιγμούς και δημιουργία αμφιβολιών. Χρησιμοποιεί ακόμη το ψέμα, προκειμένου να δημιουργήσει αντιζηλίες.

Η υπέρτατη ευχαρίστηση για το διεστραμμένο άτομο είναι η ολοκλήρωση της εξόντωσης κάποιου από κάποιον άλλο και η συμμετοχή του στη μάχη, από την οποία θα βγουν και οι δύο εξασθενημένοι, πράγμα που θα ενισχύσει τη δική του παντοδυναμία. (Hirigoyen M.F., 2000)

Σε μια επιχείρηση, αυτό γίνεται με κουτσομπολιά, υπονοούμενα, προνόμια που εκχωρούνται σε έναν εργαζόμενο εις βάρος άλλου, προτιμήσεις που

αλλάζουν συχνά. Οι φήμες που φροντίζει ο θύτης να κυκλοφορήσουν κρυφά θα πληγώσουν το θύμα, το οποίο δε θα είναι καν σε θέση να μάθει από πού προέρχονται.

Η επιβολή εξουσίας: Σύμφωνα με τη λογική της κατάχρησης εξουσίας, ο ισχυρότερος υποτάσσει τον άλλο. Η εξουσία επιβάλλεται μέσω του λόγου. Ο θύτης δημιουργεί την εντύπωση ότι ξέρει. Ότι κατέχει «την» αλήθεια. Ο λόγος του διεστραμμένου άτομου περιλαμβάνει επιμέρους στοιχεία που μοιάζουν με οικουμενικές αλήθειες. Το διεστραμμένο άτομο «ξέρει», έχει δίκιο και προσπαθεί να παρασύρει τον άλλο στο πεδίο του και να τον κάνει να αποδεχτεί τα λεγόμενά του.

Έπειτα, προχωρεί σε μια γενίκευση, προκειμένου να εμφανίσει την άποψή του ως πανανθρώπινη αλήθεια. «Πρέπει να έχει δίκιο, φαίνεται να ξέρει καλά τι λέει!» σκέφτεται ο συνομιλητής του. Οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι προσελκύουν άτομα που δεν είναι σίγουρα για τον εαυτό τους, που πιστεύουν ότι οι άλλοι ξέρουν καλύτερα.

Ο γεμάτος αυτάρκεια λόγος, όπου όλα είναι προπαρασκευασμένα, δεν απέχει πολύ από το παραλήρημα του παρανοϊκού. Ο παρανοϊκός βρίσκει αρνητικά στοιχεία σε όλους, παρ' όλο που τα κριτήριά του είναι εντελώς αυθαίρετα, βασισμένα σε πιθανότητες, και συνήθως σε τυχαία εξωτερικά συμβάντα.

Αρχίζει μια διαδικασία κυριαρχίας: το θύμα υποτάσσεται, υποδουλώνεται, σκλαβώνεται, υφίσταται παραμόρφωση. Αν επαναστατήσει, κατηγορείται για επιθετικότητα και κακεντρέχεια. Πρόκειται για μια ολοκληρωτική λειτουργία, θεμελιωμένη στο φόβο, που στοχεύει σε μια παθητική υπακοή. Ο άλλος οφείλει να αντιδρά όπως επιθυμεί το διεστραμμένο άτομο, πρέπει να σκέφτεται όπως αυτό. Καμιά κριτική δεν είναι δεκτή. Ο άλλος έχει υπόσταση μόνο εφόσον είναι σκιά, δεδομένου ότι αυτός είναι ο ρόλος που του έχει αποδώσει ο θύτης, που θέλει να εκμηδενίσει, να εξαλείψει κάθε διαφορά.

Ο επιτιθέμενος δημιουργεί αυτή τη σχέση επιρροής για το ίδιο όφελος και εις βάρος του άλλου. Η σχέση με τον άλλο είναι σχέση εξάρτησης, εξάρτησης που αποδίδεται στον άλλο αλλά προβάλλεται από το διεστραμμένο άτομο. Όποτε ο ναρκισσιστής διεστραμμένος εκφράζει συνειδητά ανάγκες εξάρτησης, φροντίζει ώστε να μην μπορέσουν να του τις ικανοποιήσουν: είτε γιατί η απαίτηση ξεπερνάει τις ικανότητες του άλλου, οπότε το διεστραμμένο άτομο δε χάνει την ευκαιρία να καυτηριάσει την ανικανότητα του θύματος, είτε γιατί η απαίτηση είναι άμεση και δεν υπάρχει ο απαραίτητος χρόνος ανταπόκρισης.

Επιζητεί την απόρριψη, γιατί αισθάνεται ασφάλεια, διαπιστώνοντας ότι η ζωή είναι όπως ακριβώς πιστεύει. (Hirigoyen M.F., 2000)

Η διαστροφική βία πρέπει να διαφοροποιείται από την άμεση κατάχρηση εξουσίας ή από την τυραννία. Η τυραννία είναι ένας τρόπος απόκτησης εξουσίας δια της βίας. Η καταπίεση είναι πρόδηλη. Ο ένας υποτάσσεται γιατί ο άλλος έχει εμφανώς το πάνω χέρι. Στην άμεση κατάχρηση εξουσίας, ο στόχος είναι η κυριαρχία.

Η διαστροφική σαγήνη: Συντελείται προοδευτικά, τον πρώτο καιρό της σχέσης, με μια διαδικασία σαγήνης. Είναι μια προπαρασκευαστική φάση, στη διάρκεια της οποίας το θύμα αποσταθεροποιείται και χάνει, σταδιακά, την εμπιστοσύνη στον εαυτό του.

Ο θύτης σαγηνεύει το θύμα, το «διαβρώνει» και, τέλος, το βάζει στη σφαίρα επιρροής του, αφαιρώντας του κάθε ψήγμα ελευθερίας.

Η σαγήνη συνίσταται στην ακατανίκητη έλξη αλλά και στη διαφθορά και τον εκμαυλισμό, κατά τη νομική έννοια, του θύματος. Η σαγήνη εκτρέπεται από την πραγματικότητα, λειτουργεί απρόσμενα, μυστικά. Δεν επιτίθεται ποτέ καταπρόσωπο, αλλά έμμεσα, προκειμένου να αιχμαλωτίσει τον πόθο του άλλου, ενός άλλου που θαυμάζει το θύτη, που του εκπέμπει μια καλή εικόνα για τον εαυτό του. Η διαστροφική σαγήνη χρησιμοποιεί τα ένστικτα προστασίας του άλλου. Αυτό το είδος διαστροφής είναι ναρκισσιστικό: αναζητά μέσα στον άλλο το μοναδικό στοιχείο της γοητείας του, την καλή εικόνα του εαυτού του. Η σαγήνη είναι μονόπλευρη. Κατά τον J. Baudrillard, η σαγήνη εξορκίζει την πραγματικότητα και διαμορφώνει τα φαινόμενα. Δεν είναι ενέργεια, ανήκει στην τάξη των συμβόλων και των τελετουργικών τα οποία χρησιμοποιούνται με κακούς σκοπούς. Η ναρκισσιστική σαγήνη προκαλεί σύγχυση, καταργεί τα όρια μεταξύ του εαυτού και του άλλου. Εδώ δεν πρόκειται για αλλοτρίωση, αλλά για ενσωμάτωση, που αποσκοπεί στην εξόντωση. Η παρούσα του άλλου βιώνεται ως απειλή και ως παραπληρωματικότητα.

Η επίδραση οδηγεί, αδιαμφισβήτητα, το άτομο να σκέφτεται, να αποφασίζει και να συμπεριφέρεται διαφορετικά απ' ό,τι θα έκανε αυθόρμητα. Το άτομο-στόχος επίδρασης δεν μπορεί να συναινέσει ελεύθερα εκ των προτέρων. Η διαδικασία επίδρασης καθορίζεται ανάλογα με την ευαισθησία και το ευάλωτο του χαρακτήρα του. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως με τη σαγήνη και την χειραγώγηση. Όπως σε κάθε μορφή χειραγώγησης, το πρώτο βήμα είναι να πιστέψει ο άλλος ότι είναι ελεύθερος, ακόμη και με παραπειστικό τρόπο, ο οποίος στερεί την ελευθερία από το άτομο που υποτάσσεται. Δεν πρόκειται για ισότιμη σχέση, αλλά για επιβολή. Επιπλέον, δεν του επιτρέπεται να συνειδητοποιήσει τη διαδικασία, να συζητήσει ή να αντισταθεί. Αφαιρούνται από το θύμα η αμυντική ικανότητα, το κριτικό πνεύμα και αποκλείεται, έτσι, κάθε πιθανότητα εξέγερσης. Αναγνωρίζουμε εδώ όλα τα χαρακτηριστικά της κατάστασης όπου ένα άτομο ασκεί υπερβολική και καταχρηστική επιρροή σε κάποιο άλλο, το οποίο δεν έχει συνείδηση του τι συμβαίνει. Στην καθημερινή ζωή, αντιμετωπίζουμε συνεχώς τη χειραγώγηση, την αποσταθεροποίηση, τη σύγχυση. Κάθε φορά θυμώνουμε με αυτόν που μας έχει εξαπατήσει, αλλά,

κυρίως, ντρεπόμαστε για τον εαυτό μας. Εδώ δεν πρόκειται για υλική αλλά για ηθική «εξαπάτηση».

Η επιρροή είναι πνευματική ή ηθική κυριαρχία σε μια κυριαρχική σχέση. Η εξουσία παρασύρει τον άλλο να δηλώσει εξάρτηση, αποδοχή. Αυτό εμπειρέχει, ενδεχομένως, καλυμμένες απειλές ή εκφοβισμούς. Η επιρροή προϋποθέτει εξασθένηση του άλλου, προκειμένου να αποδεχτεί τις ξένες απόψεις. Όταν προσπαθείς να επιβάλεις κάτι στον άλλο, σημαίνει ότι δεν τον θεωρείς ίσο. Η επιρροή μπορεί να φτάσει ως την αιχμαλωσία του πνεύματος του άλλου, όπως συμβαίνει στην πλύση εγκεφάλου. Σημαντικές περιπτώσεις διάλυσης της προσωπικότητας, που αναφέρονται στη διεθνή ταξινόμηση των ψυχικών ασθενειών, αποτελούν άτομα τα οποία υποβλήθηκαν, για μεγάλο διάστημα, σε διαδικασίες καταναγκαστικής πειθούς, όπως η πλύση εγκεφάλου, η ιδεολογική ανάνηψη, ο προσηλυτισμός σε κατάσταση αιχμαλωσίας.

Επιρροή δεν υφίσταται μόνο στο πεδίο των σχέσεων. Πρόκειται για πνευματική ή ηθική κυριαρχία, για επίδραση ενός ατόμου σε ένα άλλο. Το θύμα είναι αιχμάλωτο σ' έναν ιστό αράχνης, στη διάθεση του άλλου, δεσμευμένο ψυχολογικά, αναισθητοποιημένο. Δε συνειδητοποιεί ότι έχει υποστεί παραβίαση.

Η επιρροή έχει τρία βασικά γνωρίσματα:
-ιδιοποίηση, που επιτυγχάνεται με αποστέρηση του άλλου
-κυριαρχία, όπου ο άλλος διατηρείται σε κατάσταση υποταγής και εξάρτησης
-επιθυμία του θύτη να αφήσει ανεξίτηλη τη σφραγίδα του πάνω στο θύμα.

Δεδομένου ότι εξουδετερώνει την επιθυμία του άλλου και καταργεί την ιδιαιτερότητά του, η επιρροή περιλαμβάνει αδιαμφισβήτητα μια καταστροφική διάσταση. Σιγά σιγά, το θύμα βλέπει τις αντιστάσεις και τη δυνατότητα αντίδρασής του να αμβλύνονται. Χάνει κάθε δυνατότητα άσκησης κριτικής. Δεν μπορεί να αντιδράσει, είναι κυριολεκτικά «αποσβολωμένο», γίνεται συνεργός στην καταπίεσή του. Σε καμία περίπτωση αυτό δεν πρέπει να εκληφθεί ως συναίνεση. Το θύμα είναι πλέον «πράγμα». Δεν μπορεί να σκεφτεί αυτόνομα, σκέφτεται ακριβώς όπως ο θύτης. Δεν είναι πια εντελώς άλλο, δεν είναι πια άλλη οντότητα. Υπομένει χωρίς να συναινεί, χωρίς να συμμετέχει.

Στη διαστροφική στρατηγική ο στόχος δεν είναι να εξοντωθεί ο άλλος, αλλά να υποταχθεί σιγά σιγά και να παραμείνει στη διάθεση του θύτη. Σημασία έχει να διατηρηθούν η εξουσία και ο έλεγχος. Στην αρχή οι χειρισμοί είναι ανώδυνοι, αλλά γίνονται όλο και πιο βίαιοι, εφόσον υπάρξει αντίδραση. Αν το θύμα είναι υπερβολικά υπάκουο, δεν υπάρχει ενδιαφέρον. Πρέπει να υπάρχει αρκετή αντίδραση, ώστε να έχει το διεστραμμένο άτομο ενδιαφέρον να συνεχίσει τη σχέση, αλλά όχι υπερβολική, γιατί τότε αισθάνεται να απειλείται. Πρέπει να είναι ο κυρίαρχος του παιχνιδιού. Ο άλλος είναι και πρέπει να παραμείνει αντικείμενο, ένα αντικείμενο προς χρήση, και όχι υποκείμενο με σχέση αλληλεπίδρασης.

Όλα τα θύματα περιγράφουν τη δυσκολία τους να συγκεντρωθούν σε μια δραστηριότητα όταν βρίσκεται κοντά ο διώκτης τους, ο οποίος εμφανίζεται ως αθώα περιστέρα. Υπάρχει μια τεράστια διαφορά ανάμεσα στη φαινομενική άνεση του θύτη και τη δυσφορία και τον πόνο του θύματος. Στο στάδιο αυτό, όλα τα θύματα παραπονούνται ότι πνίγονται, ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτα μόνα τους. Αισθάνονται ότι δεν έχουν χώρο ούτε για να σκεφτούν.

Στην αρχή υπακούνε για να ευχαριστήσουν τον άλλο ή για να λειτουργήσουν επανορθωτικά, όταν εκείνος φαίνεται δυστυχισμένος. Αργότερα υπακούνε γιατί φοβούνται. Το διεστραμμένο άτομο δίνει και ζητάει πολλά. Ο εκβιασμός είναι αυτονόητος.

Το παράδοξο είναι ότι η επιρροή που ασκούν τα διεστραμμένα άτομα είναι τόσο πιο έντονη όσο μεγαλύτερος είναι ο φόβος τους για τη δύναμη του άλλου, ένας φόβος σχεδόν παραληρηματικός, εφόσον αισθάνονται ότι ο άλλος είναι ανώτερός τους.

Η φάση της επιρροής είναι μια περίοδος όπου το θύμα είναι σχετικά ήσυχο, εφόσον είναι υπάκουο, εφόσον δηλαδή αφήνεται να αιχμαλωτιστεί στον ιστό της εξάρτησης. Έτσι, εγκαθίσταται μια ύπουλη βία, που μπορεί να μετατραπεί σταδιακά σε αντικειμενική βία. Στη φάση της επιρροής, καμία αλλαγή δεν είναι δυνατή, η κατάσταση είναι παγιωμένη. Ο φόβος που αισθάνεται ο καθένας από τους πρωταγωνιστές για τον άλλο συντηρεί αυτή τη δυσάρεστη κατάσταση:

-το διεστραμμένο άτομο βρίσκεται σε αμηχανία είτε λόγω μιας εσωτερικής εντιμότητας, που συνδέεται με την προσωπική του ιστορία και που το εμποδίζει να περάσει αμέσως στη δράση, είτε λόγω του φόβου του για τον άλλο

-το θύμα βρίσκεται σε αμηχανία λόγω της διαδικασίας επιρροής και του φόβου που απορρέει από αυτή, αλλά και λόγω της άρνησής του να δει ότι το απορρίπτουν.(Hirigoyen M.F., 2000)

Στο διάστημα αυτό, ο επιτιθέμενος δημιουργεί ένταση στον άλλο, που ισοδυναμεί με κατάσταση μόνιμου άγχους.

Η επιρροή δε γίνεται αντιληπτή από τους τρίτους. Οι άνθρωποι εθελοτυφλούν ακόμη και μπροστά σε πασιφανείς καταστάσεις. Όσοι δε γνωρίζουν τις συνθήκες και τα υπονοούμενα δεν είναι σε θέση να επισημάνουν τους αποσταθεροποιητικούς υπαινιγμούς. Σε αυτό το σημείο αρχίζει η διαδικασία της απομόνωσης. Η αμυντική θέση στην οποία περιορίζεται το θύμα το οδηγεί σε συμπεριφορές που εκνευρίζουν το περιβάλλον. Το θύμα γίνεται δύστροπο, ιδιότροπο, νευρωτικό. Χάνει τον αυθορμητισμό του. Το περιβάλλον δεν καταλαβαίνει τι συμβαίνει και κρίνει αρνητικά το θύμα.

Η διαδικασία αυτή βασίζεται σ' έναν ιδιαίτερο τρόπο επικοινωνίας, γεμάτης παράδοξες συμπεριφορές, ψεύδη, σαρκαστικά σχόλια, χλευασμό και περιφρόνηση.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία, καταδεικνύουν ότι η σεξουαλική παρενόχληση, είναι σε μεγάλο βαθμό, ένα πρόβλημα που οφείλεται κυρίως στην εκμετάλλευση της ισχύος που θεωρούν ότι διαθέτουν στο χώρο εργασίας ιδιαίτερα οι ιεραρχικά ανώτεροι,(εργοδότες, προϊστάμενοι)σε σχέση με υφισταμένους τους. Η χρήση της ιεραρχικής σχέσης για την εκμείωση κάποιας σεξουαλικής εύνοιας δεν έχει να κάνει τόσο με την έλξη ή την άσκηση γοητείας, αλλά αντίθετα με την άσκηση δύναμης, κυριαρχίας και επιβολής. Η ανταπόκριση-υπαγωγή του θύματος στις σεξουαλικές οχλήσεις του δράστη "προτείνεται" ως αντάλλαγμα της διατήρησης ή της βελτίωσης των εργασιακών συνθηκών για το θύμα. Η ανταλλακτική αυτή σχέση όσο και αν διατυπώνεται ως "πρόταση" δεν παύει να είναι εκβιαστική, στο βαθμό που η μη ανταπόκριση από την πλευρά του θύματος θα έχει ως συνέπεια την επιδείνωση γι' αυτό των συνθηκών εργασίας. Και τούτο γιατί οι δράστες σεξουαλικής παρενόχλησης που κατέχουν θέσεις ισχύος είναι αυτοί που μπορούν να επηρεάσουν τις συνθήκες εργασίας των υφισταμένων τους, μετερχόμενοι εκφοβισμούς, εκβιασμούς, απειλές και πιέσεις, εκδηλώνοντας, σε περίπτωση άρνησης εκ μέρους των θυμάτων, επιθετική και προσβλητική συμπεριφορά.

Η Line Farley, που ήταν από τις πρώτες που δημοσιοποίησε το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης στον εργασιακό χώρο, με την έκδοση του βιβλίου της "Sexual Shakedown", θεωρεί τη σεξουαλική παρενόχληση «εκούσια, κυρίως αντρική συμπεριφορά, που προσδίδει στη γυναίκα σεξουαλικό ρόλο πάνω από την ιδιότητα της ως εργαζόμενο άτομο και περιλαμβάνει σεξουαλικά σχόλια, υπονοούμενα, αγγίγματα, στο σώμα της γυναίκας, απαίτηση σεξουαλικής εύνοιας, ανεπιθύμητες προτάσεις για ραντεβού, πιέσεις για σεξουαλική συνεύρεση, ακόμα και βιασμό». Δεν δέχεται ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι ένας μηχανισμός που χρησιμοποιείται από τους άντρες για να κρατάνε τη γυναίκα σε υποδεέστερη θέση, όπως υποστήριξαν πολλοί, αλλά μία μέθοδος για να τονίζουν και να δαιωνίζουν το διαχωρισμό άντρα-γυναίκα στην εργασία.(Russel D., 1984)

Η ψυχολόγος Lillian Grayson υποστηρίζει ότι ο άντρας που επιμένει σε ξεκάθαρα ανεπιθύμητες σεξουαλικές προτάσεις, αισθάνεται ότι διακυβεύεται ο ανδρισμός του και δεν μπορεί να αποδεχτεί με ομαλό τρόπο το γεγονός αυτό της απόρριψης. Στη συνέχεια, προσπαθεί να μεταβιβάσει το πρόβλημα στη γυναίκα, με την αιτιολογία ότι είναι ψυχρή ή σεξουαλικά ανίκανη και γι' αυτό της αξίζουν αντίποινα. Έτσι, εκδηλώνει απέναντί της εχθρική συμπεριφορά και έντονα τιμωρητική διάθεση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΙV.ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ

Όταν μια γυναίκα παρενοχλείται σεξουαλικά, συνήθως παρουσιάζονται σοβαρές επιπτώσεις στην ψυχική της υγεία, στη σωματική της ευεξία και στην επαγγελματική της εξέλιξη. Οι αντιδράσεις των γυναικών που έχουν παρενοχληθεί μπορούν να παρομοιαστούν με αντιδράσεις σε άλλες αγχογόνες καταστάσεις. Οι επιπτώσεις τέτοιων αγχογόνων καταστάσεων, όπως είναι και η σεξουαλική παρενόχληση είναι οι εξής:

ΙV.1.Επαγγελματικές

Η γυναίκα – θύμα αποσυγκέντρωσης και μη παραγωγική εργασία. Χάνει την εμπιστοσύνη τόσο που δεν νιώθει πια ικανοποίηση από την εργασία, εμφανίζει έλλειψη στις ικανότητές της όσο και στην οργάνωση στην οποία εργάζεται. Η καριέρα της λιμνάζει.

Με τον καιρό η καριέρα της καταστρέφεται, καθώς χάνει την επαγγελματική της φήμη, και απουσιάζει συχνά από την εργασία της. Επαγγελματικά δεν προωθείται καθόλου, αλλά αντίθετα στιγματίζεται και παρεμποδίζεται η συνεργασία με τους συναδέλφους της.

Η ανταπόκριση της εργαζόμενης που υφίσταται την σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να αποτελέσει κατευθυντήρια γραμμή για τις αποφάσεις του δράστη της σεξουαλικής παρενόχλησης σχετικά με το μέλλον της επαγγελματικής σταδιοδρομίας του θύματος. Δηλαδή επαγγελματική εξέλιξη, στασιμότητα ή και απόλυση. Η εργαζόμενη έχει την επιλογή να αντισταθεί για να ξεφύγει από την σεξουαλική αυτή “επίθεση” εις βάρος συνήθως της εργασίας του ή να υποκύψει και να κρατήσει την εργασία σε βάρος πρώτα απ’ όλα του αυτοσεβασμού του και της αξιοπρέπειας του.

Η καταπάτηση των δικαιωμάτων του ατόμου στην εργασία είναι ευδιάκριτη. Πρόκειται για μία ανεπιθύμητη εισβολή στον προσωπικό ζωτικό χώρο του ατόμου, που θίγει την ανθρώπινη και γενετήσια αξιοπρέπεια. Η μετατροπή αυτή της εργαζόμενης σε σεξουαλικό αντικείμενο αποτελεί πλήγμα στην αξιοπρέπειά της, καθώς παγιώνεται στη συνείδησή της ότι η αξία της δεν έγκειται στην εργασία που προσφέρει, αλλά στο βαθμό ανταπόκρισής του σε προτάσεις ή πιέσεις σεξουαλικής υφής. Το άτομο που έχει παρενοχληθεί σεξουαλικά στον

εργασιακό χώρο, έρχεται σε μειονεκτική θέση έναντι των συναδέλφων του. Ο χώρος εργασίας μετατρέπεται για το θύμα από χώρο παραγωγής και δημιουργίας σε εχθρικό έδαφος με απώλειες για το ίδιο το θύμα αλλά και για το αντικείμενο της εργασίας του. Το εργασιακό περιβάλλον παύει να είναι αμερόληπτο και να προσφέρει ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες.(Russel D., 1984)

Τα θύματα αισθάνονται ότι διαφοροποιείται η θέση τους έναντι των συναδέλφων τους και η απόδοση στην εργασία τους μειώνεται, κυρίως στην ομαδική εργασία. Απουσιάζουν αδικαιολόγητα για μεγάλα χρονικά διαστήματα και φτάνουν ακόμα και στην παραίτηση.

Η παραίτηση: Στη φάση της επιρροής, οι δύο πρωταγωνιστές υιοθετούν, εν αγνοία τους, μια στάση παραίτησης, για να αποφύγουν τη σύγκρουση: ο θύτης επιχειρεί μικρές, έμμεσες, επιθέσεις, ώστε να αποσταθεροποιήσει τον άλλο χωρίς να γίνει σύγκρουση. Το θύμα παραιτείται και υποτάσσεται, γιατί φοβάται ότι η σύγκρουση θα καταλήξει σε ρήξη. Καταλαβαίνει ότι δεν μπορεί να κουβεντιάσει με τον άλλο και προτιμά να συμβιβαστεί από το να δεικνυόμαστε μια φυγή.

Αυτή η στάση αποτρέπει την εκδήλωση βίας χωρίς να μεταβάλλει τις συνθήκες που ευνοούν την εμφάνισή της. Η παραίτηση, κατά την πρώτη φάση, συμβάλλει στην πάση θυσία τήρηση της σχέσης, ακόμα και εις βάρος του θύματος. Υπάρχει μια σιωπηρή συμφωνία των δύο πρωταγωνιστών. Τα θύματα των ναρκισσιστών διεστραμμένων, σ' ένα απονενομημένο αλτρουϊστικό διάβημα, αποφασίζουν να υποταγούν στον άλλο. Μολονότι παραπονιούνται για την αρνητική συμπεριφορά του θύτη, εξακολουθούν να εξιδανικεύουν τις άλλες του πλευρές. .(Hirigoyen M.F., 2000)

Αν το θύμα αποδεχτεί την υποταγή, η σχέση παίρνει οριστική μορφή: ο ένας είναι όλο και πιο ανύπαρκτος και καταπιεσμένος. Ενώ ο άλλος όλο και πιο κυριαρχικός και εξουσιαστικός.

IV.2. Συναισθηματικές

Η σύγχυση: Η άσκηση της επιρροής προκαλεί σύγχυση στο θύμα: δεν τολμά ή δεν μπορεί να παραπονεθεί. Είναι αναισθητοποιημένο, παραπονιέται ότι το μυαλό του είναι άδειο, ότι δυσκολεύεται να σκεφτεί, περιγράφει μια πραγματική μείωση, έναν περιορισμό των ικανοτήτων του, έναν ακρωτηριασμό κάθε ζωντανού και αυθόρμητου κομμάτιού του.

Παρ' όλο που αισθάνεται κάποτε την αδικία, η σύγχυση είναι τέτοια, που δεν του αφήνει περιθώρια να αντιδράσει. Με ένα ναρκισσιστή διεστραμμένο, είναι

αδύνατο να έχει κανείς την τελευταία λέξη, εκτός αν είναι και ο ίδιος διεστραμμένος. Το μόνο που έχει να κάνει είναι να υποταγεί.

Η σύγχυση προκαλεί άγχος, που μεγιστοποιείται όταν το άτομο είναι ακινητοποιημένο και κατατρώνεται από τη μεγάλη αβεβαιότητα. Το θύμα λέει συχνά ότι η αγωνία προέρχεται όχι τόσο από τις άμεσες επιθέσεις όσο από τις καταστάσεις για τις οποίες μπορεί να ευθύνεται και το ίδιο. Όταν αποκαλυφθεί πλέον ο ρόλος του θύτη, το θύμα αισθάνεται ανακούφιση.

Η τυχαία παρουσία μαρτύρων είναι πολύ σημαντική, γιατί είναι ανεπηρέαστοι από τους πρωταγωνιστές.

Η δυσκολία στην περιγραφή του φαινομένου της επιρροής οφείλεται στο γεγονός ότι αρχικά παρατηρείται μια ασάφεια των εσωτερικών ορίων μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών. Έπειτα, τα όρια καταργούνται εντελώς. Είναι πολύ δύσκολο να εξακριβωθεί ποια είναι ακριβώς η στιγμή που η κατάσταση εκτρέπεται στη βία.

Σε αυτή την ψυχική μάχη, το θύμα «αδειάζει» εντελώς και παρατηρείται από την ταυτότητά του. Αισθάνεται ότι δεν έχει καμιά αξία. Το ίδιο πιστεύει και ο θύτης, κι έτσι αποφασίζει να το «ξεφορτωθεί», αφού δεν έχει να πάρει τίποτε άλλο πια.

Η αμφιβολία: Όταν η βία, με τη μορφή της επιρροής, είναι απροκάλυπτη, παραβιάζει τον ψυχισμό του ατόμου που δεν είναι έτοιμο γιατί έχει παραλύσει από την επιρροή. Πρόκειται για ασύλληπτη διαδικασία. Τα θύματα και οι πιθανοί μάρτυρες δεν μπορούν να πιστέψουν αυτό που εκτυλλίσσεται μπροστά στα μάτια τους, γιατί αυτού του είδους η βία και η αναλγησία είναι αδιανόητες για κάθε φυσιολογικό άτομο. Υπάρχει η τάση να αποδίδονται στο θύτη αισθήματα(ενοχή, θλίψη, τύψεις)τα οποία του είναι άγνωστα. Το θύμα είναι αποσβολωμένο, δεν καταλαβαίνει τίποτα και αρνείται την πραγματικότητα. Δεν μπορεί να συμβαίνει αυτό, άρα δεν υπάρχει!

Μπροστά σε αυτή τη βίαιη απόρριψη, η οποία γίνεται αισθητή αλλά δεν εκφράζεται με λόγια, το θύμα προσπαθεί να καταλάβει και να εκφράσει τι αισθάνεται. Αναζητά λύσεις γι' αυτό που του συμβαίνει, αλλά δε βρίσκει, κι έτσι, αποσταθεροποιείται, γίνεται ευερέθιστο ή επιθετικό και αναρωτιέται διαρκώς: «Τι έχω κάνει για να υφίσταμαι τέτοια τιμωρία; Θα πρέπει να υπάρχει κάποιος λόγος!». Αναζητά λογικές εξηγήσεις, ενώ η διαδικασία είναι αυτόνομη, δεν εξαρτάται πλέον από αυτό. Η χειρότερη καταδίκη είναι να αισθάνεσαι ανήμπορος.

Το θύμα γνωρίζει ότι έχει μερίδιο στην ευθύνη για τη βία, ξέρει όμως ακόμη ότι, επειδή είναι αυτό που είναι, προκαλεί τη μανία του θύτη. Η ενοχή, του ανήκει αποκλειστικά, ο θύτης είναι μονίμως αθώος. Είναι δύσκολο να απεμπλακεί κανείς από αυτή τη σχέση, γιατί τα πρώτα πλήγματα δημιουργούν μια ενοχή που

αλλοτριώνει. Εφόσον αισθανθεί ένοχο, το θύμα νιώθει υπεύθυνο για τη σχέση. Η ενοχή δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα. Το θύμα εσωτερικεύει την επίθεση.

Η ενοχή ενισχύεται συχνά από το περιβάλλον, το οποίο, λόγω σύγχυσης, σπάνια υποστηρίζει χωρίς να κρίνει. Αντίθετα, κάνει αβασάνιστα σχόλια και δίνει ερμηνείες: «Πρέπει να είσαι λιγότερο "έτσι" ή "αλλιώς"!... Δε νομίζεις ότι ρίχνεις λάδι στη φωτιά; Είναι έτσι γιατί δεν πας με τα νερά του...».

Η κοινωνία αντιμετωπίζει την ενοχή αρνητικά: δεν πρέπει να έχει κανείς αισθήματα, πρέπει να είναι δυνατός. Όπως ο λαός λέει ότι δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά, η κοινωνία έχει την τάση να λέει ότι δεν υπάρχουν ενοχές χωρίς σφάλμα. Για τους τρίτους, το διεστραμμένο άτομο φορτώνει το σφάλμα στο θύμα.

Η κατάθλιψη και το άγχος: Η γυναίκα αισθάνεται έντονη θλίψη, σύγχυση, αναστάτωση, σοκ, άρνηση και άγχος. Συχνά κατηγορεί τον εαυτό της ότι η ίδια ευθύνεται για αυτό που συμβαίνει, γεγονός που δημιουργεί ενοχές και περαιτέρω κατάθλιψη. Επίσης, πιστεύει ότι αν μιλήσει σε κάποιον, κανείς δεν πρόκειται να την καταλάβει και για το λόγο αυτό απομονώνεται από τον περίγυρό της.

Η αποδοχή αυτής της υποταγής γίνεται μόνο με μεγάλη εσωτερική ένταση. Το θύμα προσπαθεί να μη δυσαρεστήσει τον άλλο, να τον ηρεμήσει όταν είναι εκνευρισμένος, προσπαθεί να μην αντιδράσει. Η ένταση αυτή δημιουργεί άγχος.

Με το άγχος, ο οργανισμός αντιδρά, τίθεται σε κατάσταση συναγερμού, παράγει ορμόνες, καταβάλλεται το ανοσοποιητικό του σύστημα και μεταβάλλονται οι νευροδιαβιβαστές του εγκεφάλου. Στην αρχή, πρόκειται για προσαρμογή, προκειμένου να αντιμετωπιστεί κάθε επίθεση. Όταν το άγχος έχει συγκεκριμένη αιτία και το άτομο καταφέρνει να το διαχειριστεί, τακτοποιούνται όλα γρήγορα. Αν η κατάσταση παρατείνεται ή επαναλαμβάνεται σε τακτά διαστήματα, υπερβαίνει τις ικανότητες προσαρμογής του ατόμου και οι μεταβολές στο νευρικό και ορμονικό σύστημα συνεχίζονται. Η παρατεταμένη παραγωγή ορμονών προσαρμογής σε υψηλά ποσοστά προκαλεί διαταραχές που μπορεί να αποβούν χρόνιας.

Οι πρώτες ενδείξεις του άγχους, ανάλογα με την ευαισθησία του ατόμου είναι: ταχυπαλμία, αίσθημα πίεσης, λαχάνιασμα, κόπωση, διαταραχές στον ύπνο, εκνευρισμός, ευερεθιστότητα, καφαλαλγίες, πεπτικά προβλήματα, πόνοι στην κοιλιά, αλλά και ψυχικές διαταραχές, όπως αγωνία.

Η ευαισθησία στο άγχος ποικίλλει από άτομο σε άτομο. Για πολλά χρόνια το άγχος θεωρούνταν βιολογικό γενετικό δεδομένο. Σήμερα, είναι γνωστό ότι αυτού του είδους η ευαισθησία αποκτάται σταδιακά εφόσον το άτομο αντιμετωπίζει αλληπάλληλες επιθέσεις. Ωστόσο, τα παρορμητικά άτομα είναι πιο

ευαίσθητα στο άγχος, ενώ τα διεστραμμένα άτομα δεν παρουσιάζουν καμιά ευαισθησία. Εκτονώνονται προκαλώντας πόνο στους άλλους.

Ο θύτης αποφεύγει το στρες ή τον πόνο φορτώνοντας στον άλλο την ευθύνη γι' αυτές τις διαταραχές. Το θύμα δεν έχει τρόπο διαφυγής, γιατί δεν καταλαβαίνει τη διαδικασία. Τίποτα δεν έχει νόημα, η θέση και η αντίθεση συνυπάρχουν, η πραγματικότητα αναιρείται. Εξαντλείται αναζητώντας απαντήσεις που δεν είναι συνήθως σωστές, με αποτέλεσμα να εντείνεται η βία, να επέρχεται φθορά και, κατόπιν, νευροφυτική δυσλειτουργία.

Οι πιέσεις αυτές συνεχίζονται για μήνες ή για χρόνια, η αντίσταση του οργανισμού μειώνεται και η αγωνία γίνεται χρόνια. Παρουσιάζονται λειτουργικές και ορμονικές διαταραχές, που οφείλονται στις αυξομειώσεις των ορμονών.

Μετά από αλληπάλληλες αποτυχίες, το θύμα αποθαρρύνεται και είναι έτοιμο για την καινούρια του αποτυχία, πράγμα που εντείνει το άγχος και αυξάνει το αίσθημα της ματαιότητας για οποιαδήποτε προσπάθεια άμυνας.

Το χρόνιο άγχος μπορεί να εμφανιστεί με γενικευμένη διαταραχή, διαρκή φόβο, κρίσεις ανεξέλεγκτης αγωνίας, μόνιμη ένταση και υπερβολική εγρήγορση.

Η χαμηλή αυτοεκτίμηση: Σταδιακά αρχίζει η γυναίκα – θύμα να αμφισβητεί τις ικανότητές της και τις πράξεις της. Επιπλέον, αρχίζει να υποτιμά όχι μόνο την προσφορά της στο επάγγελμα και στην οικογένειά της, αλλά και την συνολική της εμφάνιση και παρουσία. Αμφιβάλλει και διστάζει να πάρει ακόμα και τις πιο απλές αποφάσεις στη ζωή της.

Η ντροπή και αμηχανία: Το συναίσθημα ότι χάνει τον έλεγχο, καθώς και η πεποίθηση ότι για αυτό που συμβαίνει ευθύνεται μόνο η ίδια, προκαλούν στη γυναίκα τόση ντροπή ώστε να διστάζει να ζητήσει βοήθεια.

Ο φόβος: Γεννιέται έντονος φόβος κάθε φορά που πρέπει να πάει στη δουλειά της, μήπως συναντήσει το θύτη. Παράλληλα, υπάρχει έντονη ανησυχία για το ποιες θα είναι πιθανώς οι επιπτώσεις στην ίδια, στη ζωή και στην καριέρα της.

Είτε πετύχουν είτε δεν πετύχουν το στόχο τους, οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι φορτώνουν στον άλλο ένα μέρος της βίας το οποίο θέλουν να αγνοούν.

Στο στάδιο αυτό, όλα τα θύματα περιγράφουν ένα αίσθημα φόβου. Είναι διαρκώς σε επιφυλακή, παρακολουθούν το βλέμμα του άλλου, την ακαμψία στις κινήσεις του, τον παγερό τόνο της φωνής του, που μπορεί να κρύβει επιθετικότητα. Φοβούνται την αντίδραση του άλλου, την οργή ή την ψυχρότητα

του όταν δεν ανταποκρίνονται σ' αυτό που περιμένει, τα προσβλητικά σχόλια, το σαρκασμό, την περιφρόνηση, τη γελοιοποίηση.

Το θύμα έχει πάντα άδικο, είτε υποταγεί είτε αντιδράσει. Στην πρώτη περίπτωση, το δειστραμμένο άτομο, και ίσως και το περιβάλλον, θα πει ότι είναι εκ γενετής θύμα. Στη δεύτερη περίπτωση, θα επισημάνει τη βία και θα του αποδώσει την αποτυχία της σχέσης και την ευθύνη για όλα τα δεινά, αγνοώντας συνειδητά την πραγματικότητα.

Για να αποφύγει τη βία, το θύμα φροντίζει να είναι όλο και πιο ευγενικό, όλο και πιο διαλλακτικό. Έχει την ψευδαίσθηση ότι το μίσος θα διαλυθεί μέσα στην καλοσύνη. Μεγάλο λάθος. Όσο πιο γενναιοδωρος είναι κανείς με ένα δειστραμμένο άτομο τόσο πιο πολύ το αποσταθεροποιεί. Η καλοσύνη υποδηλώνει την ανωτερότητα του άλλου, πράγμα που πυροδοτεί εκ νέου τη βία.

Όταν υπάρχει ανταπόδοση του μίσους, το δειστραμμένο άτομο χαίρεται. Δικαιολογείται λέγοντας: «Δεν είμαι εγώ εκείνος που την μισώ, εκείνη με μισεί».

Η αλλαγή προσωπικότητας: Λόγω της ανασφάλειας, της σύγχυσης και του αισθήματος αποτυχίας που επικρατούν μέσα της, η γυναίκα – θύμα γίνεται καχύποπτη με τους ανθρώπους γύρω της και οι κοινωνικές της σχέσεις αλλοιώνονται. Δεν απολαμβάνει πια τις κοινωνικές επαφές, τα ενδιαφέροντα και τα χόμπι που παλιότερα είχε.

Το σοκ: Όταν το θύμα συνειδητοποιήσει την επίθεση, παθαίνει σοκ. Ως εκείνη τη στιγμή, δεν είχε υποψιαστεί τίποτα, έδειχνε μάλλον μεγάλη εμπιστοσύνη. Ακόμη κι όταν οι άλλοι του επισήμαιναν την υποταγή ή την υπερβολική ανοχή του απέναντι σε ένα άτομο που φανερά δεν έδειχνε κανένα σεβασμό, αρνιόταν να δει την πραγματικότητα. Ξαφνικά, καταλαβαίνει ότι έχει γίνει αντικείμενο χειραγώγησης.

Είναι πελαγωμένο, πληγωμένο. Όλα καταρρέουν γύρω του. Όσο μεγαλύτερη είναι η έκπληξη κι όσο πιο απροετοίμαστο είναι το άτομο τόσο βαθύτερο είναι το τραύμα. Στο συγκινησιακό σοκ, ο πόνος και η αγωνία είναι ανάμεικτα. Είναι μια αίσθηση άγριας παραβίασης, κατάπληξης, ξεχειλίσματος, κατάρρευσης, την οποία τα θύματα περιγράφουν ως σωματική επίθεση.

Σπάνια υπάρχουν αντιδράσεις οργής ή εξέγερσης, ακόμη κι όταν το θύμα έχει πάρει την απόφαση να φύγει. Ωστόσο, η οργή θα ήταν μια λύτρωση. Το θύμα βλέπει την αδικία, αλλά δεν είναι ελεγχόμενη και, συνεπώς, αναποτελεσματική. Για να είναι λυτρωτική η οργή, πρέπει το θύμα να ξεφύγει από την επιρροή.

Όταν το άτομο συνειδητοποιήσει τη χειραγώγηση, αισθάνεται εξαπατημένο. Αισθάνεται ότι το εξαπάτησαν, το χρησιμοποίησαν, δεν το

σεβάστηκαν. Ανακαλύπτει κάπως αργά ότι είναι θύμα, ότι το κορόϊδεψαν. Χάνει την αυτοπεποίθησή του, την αξιοπρέπειά του. Ντρέπεται για τις αντιδράσεις που του υπαγορεύει η χειραγώγηση: «Θα έπρεπε να αντιδράσω νωρίτερα!», «Μα πώς δεν κατάλαβα τίποτα;».

Η ντροπή προέρχεται από τη συνειδητοποίηση της παθολογικής του διαλλακτικότητας, που αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος για τη βία του άλλου. (Hirigoyen M.F., 2000)

Καμιά φορά, οι άνθρωποι θέλουν να πάρουν εκδίκηση, συνήθως όμως επιζητούν αποκατάσταση, αναγνώριση της ταυτότητάς τους. Ελπίζουν ότι ο θύτης θα ζητήσει συγγνώμη, πράγμα που δε συμβαίνει ποτέ. Η επανόρθωση-αν υπάρξει-έρχεται πολύ αργότερα, από τους μάρτυρες ή τους παθητικούς συνεργούς, οι οποίοι, χειραγωγούμενοι από το διεστραμμένο άτομο, παρακολούθησαν την επίθεση.

IV.3.Ψυχολογικές και σωματικές

Ψυχολογικές: Το άτομο βρίσκεται σε μία κατάσταση συναισθηματικής αστάθειας και ενεργεί σπασμωδικά. Αυτολογοκρίνεται, αυτό-ενοχοποιείται για αυτό που συνέβη, πιστεύοντας ότι με κάποιο τρόπο ίσως το ίδιο προκάλεσε τη σεξουαλική παρενόχληση.

Μέσα στις ψυχολογικές συνέπειες η καθηγήτρια Κλινικής Ψυχολογίας Tata Arcel Liby αναφέρει ότι η γυναίκα-θύμα σεξουαλικής παρενόχλησης κλαίει συχνά, σιχαίνεται το σώμα της, φοβάται την παρουσία του εργοδότη, παρουσιάζει μία αφύσικη κούραση, συμπτώματα άγχους, απώλεια επιθυμίας για σεξ, δυσκολίες συγκέντρωσης, κοινωνική απομόνωση. (Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, 1994)

Από τηλεφωνήματα που δέχονται τα ειδικά κέντρα για θύματα βιασμού έχουν καταλήξει ότι και τα θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά με τα θύματα βιασμού. Γίνονται ευέξαπτες και νευρικές, αισθάνονται μειωμένες και ταπεινωμένες. Δεν μπορούν να ελέγξουν τη σύγκρουση με τον δράστη, γιατί νιώθουν φοβισμένες και αβοήθητες. Χρησιμοποιούν τεχνικές για αυτοπροστασία όπως η αδιάφορη συμπεριφορά ή η αλλαγή ντυσίματος, αλλά πρόκειται απλά για σπασμωδικές ενέργειες. Τα άτομα αυτά περιγράφουν και ονομάζουν αυτό που βιώνουν ως «ψυχολογικό βιασμό». (Stanko E.A., 1989)

Γαστροεντερικές: Αυτές περιλαμβάνουν πόνους στο στομάχι, προβλήματα του εντέρου, ανορεξία ή βουλιμία.

Νευρολογικές: Μπορούν να παρουσιαστούν προβλήματα ύπνου ή αϋπνίας, πονοκέφαλοι, ληθαργική κατάσταση, εφιάλτες, φοβίες.

Δερματικές: Διάφορες δερματικές παθήσεις, όπως εξανθήματα, ακμή και τριχόπτωση.

Ψυχοσωματικές-απορρύθμιση: Σε αυτές συγκαταλέγονται η σεξουαλική δυσλειτουργία και η κατάθλιψη σε βαθμό που να είναι απαραίτητη η χορήγηση φαρμάκων.

Το θύμα, καταβεβλημένο από την επιρροή, αισθάνεται πλέον άμεσα την επίθεση. Οι ικανότητες αντίστασης του ανθρώπου δεν είναι ανεξάντλητες, διαβρώνονται προοδευτικά και οδηγούν σε ψυχική εξουθένωση. Η λειτουργία της προσαρμογής παρακωλύεται από το άγχος και συντελείται η απορρύθμιση, με αποτέλεσμα να εκδηλώνονται ποικίλες διαταραχές.

Συνήθως στο στάδιο της απορρύθμισης γίνεται η συνάντηση του θύματος με τον ψυχίατρο. Το θύμα έχει γενικευμένο άγχος, ψυχοσωματικά προβλήματα ή κατάθλιψη. Στα πιο παρορμητικά άτομα, η απορρύθμιση γίνεται με κρίσεις βίας, που οδηγούν στο ψυχιατρείο. Για το θύτη, οι διαταραχές αυτές είναι συνήθως η δικαιολογία για την παρενόχληση.

Σ' αυτό το στάδιο, το εντυπωσιακό είναι ότι, στην περίπτωση των εργαζομένων που υφίστανται παρενόχληση στο χώρο της εργασίας και στους οποίους προτείνεται να σταματήσουν τη δουλειά, συνήθως η απάντηση είναι αρνητική: «Αν σταματήσω, θα είναι χειρότερα! Θα το πληρώσω ακριβά!». Δέχονται τα πάντα εξαιτίας του φόβου.

Η κατάθλιψη συνδέεται με την εξάντληση, με το υπερβολικό άγχος. Το θύμα αισθάνεται άδειο, κουρασμένο, χωρίς ενέργεια. Δεν ενδιαφέρεται για τίποτα. Δεν μπορεί να σκεφτεί ή να συγκεντρωθεί, ούτε καν σε καθημερινές δραστηριότητες. Τότε μπορεί να εμφανιστούν ιδέες για αυτοκτονία. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι τη στιγμή που το θύμα συνειδητοποιεί ότι έχει εξαπατηθεί και ότι ποτέ δεν αναγνωρίζεται το δίκιο του. Όταν υπάρχει αυτοκτονία ή απόπειρα αυτοκτονίας, ενισχύεται η βεβαιότητα του διεστραμμένου ατόμου ότι ο άλλος είναι αδύναμος, διαταραγμένος, τρελός κι ότι δικαιολογημένα υπέστη την επίθεση.

Στη διαστροφική επίθεση, ο θύτης φροντίζει να εμφανίζεται παντοδύναμος και δίνει την εντύπωση ηθικού και συνετού ατόμου. Γι' αυτό, το εύπιστο θύμα απογοητεύεται ακόμη περισσότερο. Γενικά, στις καταστάσεις που μπορεί να προκαλέσουν κατάθλιψη, εκτός από το πένθος και τη φυγή, συγκαταλέγεται και η απώλεια κάποιου ιδανικού ή μιας υπερτιμημένης ιδέας, που

προκαλεί αίσθημα αχρηστίας, αδυναμίας, ήττας. Ακόμη περισσότερο και από μια δύσκολη ή επικίνδυνη κατάσταση, η εμπειρία της ήττας και της αδυναμίας, τα αισθήματα της ταπείνωσης και του εγκλωβισμού, μπορούν να προκαλέσουν κατάθλιψη.

Στην περίπτωση της παρενόχλησης, μετά από πολλές αποτυχημένες προσπάθειες διαλόγου, δημιουργείται «πάγια» κατάσταση αγωνίας, που συντηρείται με αλληπάλληλες επιθέσεις. Οι επιθέσεις αυτές αποτελούν προοίμιο του χρόνου φόβου, κατάστασης που προϋποθέτει μεγάλη κατανάλωση φαρμάκων.

Άλλα θύματα παρουσιάζουν σωματικά συμπτώματα: έλκος του στομάχου, καρδιαγγειακά προβλήματα, δερματοπάθειες... Άλλα αδυνατίζουν υπερβολικά, εξασθενούν, εκφράζοντας μέσω του σώματός τους μια ψυχική διαταραχή που δε συνειδητοποιούν και που μπορεί να οδηγήσει σε αλλοίωση της ταυτότητάς τους. Οι ψυχοσωματικές διαταραχές δεν είναι άμεση συνέπεια της επίθεσης, οφείλονται στο γεγονός ότι το άτομο δεν είναι σε θέση να αντιδράσει. Ό, τι και αν κάνει, έχει άδικο, είναι ένοχο.

Άλλες αντιδράσεις, σε επίπεδο συμπεριφοράς, απορρέουν άμεσα από τη διαστροφική πρόκληση. Οι μάταιες προσπάθειες που καταβάλλει το θύμα για να εισακουστεί-νευρική κρίση δημόσια, για παράδειγμα, ή κάποια επιθετική ενέργεια με στόχο το θύτη-χρησιμοποιούνται ως δικαιολογία για την επίθεση: «Εγώ σας το είχα πει, είναι τελείως τρελός!».

Είναι γνωστό ότι η παρορμητική επιθετικότητα, όπως και η σαρκοφαγική επιθετικότητα, μπορεί να οδηγήσει σε άγριο έγκλημα. Ωστόσο, οι πιθανότητες είναι πιο αυξημένες για τα άτομα που παρουσιάζουν επιθετικότητα παρορμητικού τύπου. Τα διεστραμμένα άτομα, προκειμένου να αποδείξουν ότι το θύμα είναι κακό, είναι έτοιμα να το προκαλέσουν να βιαιοπραγήσει εναντίον τους.

Άλλη συνέπεια του τραύματος, που είναι συνήθως παραγνωρισμένη, είναι ο διαχωρισμός, ο οποίος περιγράφεται ως έκρηξη της προσωπικότητας. Στο DSM-IV ορίζεται ως διαταραχή που αφορά λειτουργίες όπως η συνείδηση, η μνήμη, η ταυτότητα ή η αντίληψη του περιβάλλοντος. Είναι ένα φαινόμενο άμυνας ενάντια στο φόβο, τον πόνο ή την αδυναμία απέναντι σε ένα τραυματικό γεγονός τόσο παράδοξο και ασύλληπτο, ώστε ο ψυχισμός είτε το παραμορφώνει είτε το διώχνει από τη συνείδηση. Ο διαχωρισμός διαφοροποιεί το ανεκτό από το αφόρητο, το οποίο καταδικάζεται στη λήθη(αμνησία). Διυλίζει το βίωμα και παρέχει ανακούφιση ή μερική προστασία. Το φαινόμενο του διαχωρισμού ενισχύει την επιρροή και συνιστά μία επιπλέον δυσκολία, που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά τη θεραπεία.(Hirigoyen M.F., 2000)

Με αυτές τις τεχνικές το μόνο που πετυχαίνουν είναι να περιορίζουν τη δική τους συμπεριφορά και να δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο τις συνθήκες εργασίας τους.

IV.4.Νομικές

Η εμφάνιση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας δημιουργεί αναμφίβολα προβλήματα σε κάθε προσωπικότητα, αλλά ο αριθμός καταγγελιών για περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης παραμένει πολύ μικρός αναλογικά με τις διαστάσεις του φαινομένου.

Υπάρχουν γυναίκες που δεν καταλαβαίνουν ότι αυτό που υφίσταται είναι σεξουαλική παρενόχληση και κυρίως γυναίκες νεαρής ηλικίας. Το σύνηθες όμως είναι τα περισσότερα θύματα να μην αναλαμβάνουν δράση εναντίον του εργοδότη ή προϊστάμενου, που συμβαίνει στα περισσότερα περιστατικά να είναι οι δράστες, κυρίως λόγω της θέσης ισχύος που κατέχουν.

Η ενδεχόμενη γνωστοποίηση της σεξουαλικής παρενόχλησης στο εργασιακό και κοινωνικό περιβάλλον επιδρά ανασταλτικά σε κάποια δυναμική αντίδραση του θύματος. Υπάρχουν θύματα που θα ήθελαν να καταγγείλουν αυτό που τους συνέβη, αλλά η αβεβαιότητα για τον τρόπο αντιμετώπισής τους από τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές, στέκεται εμπόδιο στην απόφασή τους αυτή. Η αντιμετώπιση της γυναίκας-θύμα είναι δυσμενέστερη από τον άντρα. Είναι πολύ εύκολο να κατηγορηθεί ότι έκανε την καταγγελία για προσωπικούς ή εκδικητικούς λόγους απέναντι στον εργοδότη ή τον προϊστάμενο. Όπως είναι το ίδιο εύκολο να ειπωθεί ότι «προκάλεσε» η ίδια, με κάποιους τρόπους, τη σεξουαλική παρενόχληση.

Αντιμετωπίζεται με δυσπιστία τόσο από το οικογενειακό τους περιβάλλον όσο και από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, κάτι που ίσως έχει σχέση με την έλλειψη εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης σε θέματα κακοποίησης γυναικών. (Αρτινοπούλου Β., 2000)

Κατά την άποψη του καθηγητή Ιακ.Φαρσεδάκη «εκείνο που χαρακτηρίζει τη γυναίκα-θύμα είναι η σιωπή της εξαιτίας του φόβου της για τις ουσιαστικά σε βάρος της συνέπειες της όλης ποινικής διαδικασίας αλλά και η δυσχέρεια της να ακουστεί όταν αποφασίσει να μιλήσει».

IV.5.Κοινωνικές

Η απομόνωση: **Για να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση, το θύμα απομονώνεται.**

Πώς να μιλήσει σε άλλον; Η υπόγεια εξόντωση δεν περιγράφεται με λόγια. Πώς περιγράφεται ένα βλέμμα γεμάτο μίσος, πώς περιγράφεται η βία που υπάρχει στα υπονοούμενα και τους υπαινιγμούς; Η βία είναι φανερή μόνο για το θύμα. Πώς να διανοηθούν οι γύρω τι συμβαίνει; Ακόμη και αν συνειδητοποιήσουν τις επιθέσεις, δεν μπορούν να καταλάβουν τη διαταραχή και τον τρόπο του θύματος. Γενικά, το περιβάλλον, ακόμη και το πιο κοντινό, κρατιέται μακριά: «Δε θέλουμε να εμπλέξουμε σε τέτοιες ιστορίες!».

Το θύμα συχνά αμφιβάλλει, φοβάται ότι υπερβάλλει. Όταν η επίθεση γίνεται ενώπιον μαρτύρων, το θύμα, πάντα προστατευτικό απέναντι στο θύτη, κρίνει τις αντιδράσεις του υπερβολικές και βρίσκεται συνήθως στην παράδοξη θέση να υπερασπίζεται το διώκτη του, για να ρίξει λάδι στη φωτιά.

Η φυγή: Απέναντι σε μια απειλή που φαίνεται όλο και πιο καθαρά, το θύμα μπορεί να αντιδράσει με δύο τρόπους:

-να υποταγεί και να δεχτεί την κυριαρχία, οπότε ο θύτης θα συνεχίσει ανενόχλητος το καταστροφικό του έργο

-να επαναστατήσει και να αγωνιστεί για να φύγει.

Ορισμένα άτομα απόλυτα υποταγμένα δεν είναι σε θέση ούτε να ξεφύγουν ούτε να αγωνιστούν. Καμιά φορά ζητάνε τη συμβουλή ψυχιάτρου ή ψυχοθεραπευτή, αλλά αρνούνται εκ των προτέρων κάθε θεμελιώδη αναθεώρηση της ζωής τους. Θέλουν απλώς να αντέξουν, να μπορέσουν να υπομείνουν την υποδούλωση χωρίς πολλά συμπτώματα και να διατηρήσουν την καλή τους εικόνα. Τα άτομα αυτά επιλέγουν συνήθως τη λήψη φαρμάκων και όχι τη μακρά διαδικασία της ψυχοθεραπείας. Επειδή όμως η κατάθλιψη συνεχίζεται, γίνεται συχνά κατάχρηση αγχολυτικών ή τοξικών ουσιών και ο ψυχίατρος αναγκάζεται να προτείνει και πάλι ψυχοθεραπεία. Η παρενόχληση λήγει συνήθως με την αποχώρηση του θύματος. Τα φάρμακα δεν είναι η λύση για να γλιτώσει το θύμα.

Συνήθως το θύμα αντιδρά όταν δει τη βία πάνω σε κάποιο άλλο άτομο ή όταν κατορθώσει να εξασφαλίσει σύμμαχο ή στήριγμα από το εξωτερικό περιβάλλον.

Η φυγή, όταν επέλθει, οφείλεται στο θύμα, ποτέ στο θύτη. Αυτή η διαδικασία λύτρωσης γίνεται με πόνο και ενοχή, γιατί οι ναρκισσιστές διεστραμμένοι εμφανίζονται ως εγκαταλελειμμένα θύματα και βρίσκουν νέο πρόσχημα για τη βία τους. Σε μια διαδικασία φυγής, τα άτομα αισθάνονται μονίμως ότι έχουν θιγεί, και γίνονται φιλόδικα. Επωφελούνται από το γεγονός ότι το θύμα, που βιάζεται να τελειώνει, είναι έτοιμο για κάθε είδους παραχώρηση.

Η εξέλιξη:Μολονότι το θύμα, στην προσπάθεια που καταβάλλει να απομακρυνθεί, χάνει κάθε επαφή με το θύτη, οι επιπτώσεις της μετάβασης από τη ζωή που είχε ζήσει ως αντικείμενο είναι δραματικές. Έτσι, κάθε ανάμνηση ή νέο γεγονός παίρνει άλλη διάσταση, που συνδέεται με τα βιώματά του.

Η απομάκρυνση του θύματος από το θύτη είναι, αρχικά, λύτρωση για το θύμα:«Επιτέλους, αναπνέω!». Όταν περάσει το σοκ, επανέρχεται το ενδιαφέρον για την εργασία ή τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, το ενδιαφέρον για τον κόσμο και τους ανθρώπους, για όλα τα πράγματα που είχαν νεκρωθεί στην περίοδο της εξάρτησης. Και αυτό, όμως, έχει δυσκολίες.

Ορισμένα από τα θύματα της παρενόχλησης βγαίνουν σχεδόν αλώβητα, χωρίς ψυχικά τραύματα, εκτός από μια ελεγχόμενη άσχημη ανάμνηση. Πολλοί έχουν δυσάρεστες αναμνήσεις της τραυματικής κατάστασης, αλλά τις αποδέχονται.

Οι απόπειρες να ξεχάσουν δημιουργούν συνήθως καθυστερημένα ψυχικές ή σωματικές διαταραχές, σαν να παρέμεινε ο πόνος ένα ξένο σώμα προς τον ψυχισμό, ενεργό και ταυτόχρονα απρόσιτο.

Η βία μπορεί να αφήσει και καλοήγη ίχνη, που επιτρέπουν τη συνέχιση μιας σχετικά ομαλής κοινωνικής ζωής. Τα θύματα μοιάζουν ψυχικά αλώβητα, αλλά υπάρχουν συμπτώματα που αποτελούν μια προσπάθεια απάλειψης της επίθεσης που υπέστησαν. Μπορεί να είναι γενικευμένη αγωνία, χρόνια κόπωση, αϋπνία, κεφαλαλγίες, διάφοροι πόνοι ή ψυχοσωματικές διαταραχές(αρτηριακή υπέρταση, έκζεμα, έλκος δωδεκαδακτύλου...), αλλά κυρίως συμπεριφορές εξάρτησης(βουλιμία, αλκοολισμός, τοξικομανία). Όταν τα άτομα αυτά πηγαίνουν στον παθολόγο τους, ζητούν να τους γράψει κάποιο φάρμακο για τα συμπτώματα ή αγχολυτικό. Δε μιλούν, δε συνδέουν τη βία που υπέστησαν με τις διαταραχές που παρουσιάζουν.

Μερικές φορές τα θύματα παραπονιούνται εκ των υστέρων για ανεξέλεγκτη επιθετικότητα, κατάλοιπο της περιόδου που δεν μπορούσαν να αμυνθούν, πράγμα που μπορεί να ερμηνευτεί ως μεταβίβαση βίας.

Οι επιθέσεις ή οι ταπεινώσεις εγγράφονται στη μνήμη και αναβιώνουν με εικόνες, σκέψεις, έντονες και επαναλαμβανόμενες συγκινησιακές καταστάσεις, είτε στη διάρκεια της ημέρας, με απότομη αίσθηση μιας επικείμενης παρόμοιας κατάστασης, είτε στη διάρκεια του ύπνου, με αϋπνίες και εφιάλτες. Τα θύματα έχουν ανάγκη να μιλήσουν για τα τραυματικά γεγονότα, αλλά η ανάκληση του παρελθόντος προκαλεί κάθε φορά ψυχοσωματικές εκδηλώσεις που ισοδυναμούν με το φόβο. Παρουσιάζουν διαταραχές μνήμης και συγκέντρωσης. Συχνά εμφανίζουν ανορεξία ή, αντίθετα, βουλιμική συμπεριφορά, καπνίζουν και πίνουν περισσότερο.

Μακροπρόθεσμα, ο φόβος να αντιμετωπίσουν το θύτη και η ανάμνηση της τραυματικής εμπειρίας τα οδηγούν στο να προσπαθούν να αποφύγουν οτιδήποτε προκαλεί άγχος. Επινοούν στρατηγικές για να μη σκέφτονται το γεγονός που τους προκαλεί άγχος και για να αποτρέψουν οτιδήποτε μπορεί να ανακαλέσει την οδυνηρή ανάμνηση. Αυτή η αποστασιοποίηση από τις αναμνήσεις προκαλεί καμιά φορά σαφή μείωση του ενδιαφέροντος για δραστηριότητες που ήταν άλλοτε σημαντικές, ή συρρίκνωση των συναισθημάτων. Παράλληλα, υπάρχουν νευροφυτικές ενδείξεις, όπως διαταραχές του ύπνου ή υπερεγρήγορη.

Αυτές οι οδυνηρές αναβιώσεις περιγράφονται από όλα σχεδόν τα άτομα που υπέστησαν παρενόχληση, όμως μερικά κατορθώνουν να ξεφύγουν επιδιδόμενα σε εξωτερικές δραστηριότητες, επαγγελματικές ή φιλανθρωπικές.

Με την πάροδο του χρόνου, οι εμπειρίες δεν ξεχνιούνται, μπορεί όμως να γίνουν πιο αχνές. Τα θύματα ισχυρίζονται ότι, δέκα ή είκοσι χρόνια αργότερα, εξακολουθούν να έχουν ένα αίσθημα απόγνωσης όταν επανέρχεται η εικόνα του διώκτη τους. Μπορεί να έχουν αποκαταστήσει τη ζωή τους, οι αναμνήσεις αυτές όμως προκαλούν πάντα έντονο πόνο. Χρόνια αργότερα, όλα όσα τους θυμίζουν αυτά που έπαθαν τα ωθούν να αποφεύγουν παρόμοιες καταστάσεις, γιατί ο τραυματισμός ανέπτυξε την ικανότητά τους να επισημαίνουν καλύτερα από άλλους τα διαστροφικά στοιχεία σε μια σχέση.

Για όσους υπέστησαν παρενόχληση στο χώρο της εργασίας τους, η σημασία των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων γίνεται αντιληπτή όταν, μετά από μακρά διακοπή της εργασίας, δείχνουν να πηγαίνουν καλύτερα και τους γίνεται η πρόταση να επιστρέψουν στην εργασία τους. Επανεμφανίζονται τότε τα συμπτώματα: κρίσεις αγωνίας, αϋπνία, μαύρες σκέψεις. Ο ασθενής μπαίνει σ' ένα φαύλο κύκλο: υποτροπιάζει, σταματάει πάλι την εργασία του, ξαναρχίζει να δουλεύει, υποτροπιάζει και πάλι... πράγμα που μπορεί να εμποδίσει την επανένταξη.

Όταν τα θύματα δεν κατορθώσουν ν' απαλλαγούν από την επιρροή, η ζωή τους σταματά σ' αυτό τον τραυματισμό: χάνουν κάθε ζωτική ενέργεια, δε χαίρονται τίποτε, δεν μπορούν να πάρουν καμιά πρωτοβουλία. Παραπονιούνται διαρκώς ότι είναι εγκαταλελειμμένα, εξαπατημένα, εξευτελισμένα. Γίνονται πικρόχολα, καχύποπτα, ευερέθιστα, αποσύρονται, απομονώνονται και αναμασούν δυσάρεστες αναμνήσεις. Τα θύματα μηρυκάζουν διαρκώς τα ίδια και το περιβάλλον τους δεν τα αντέχει: «Αυτά είναι περασμένα, πρέπει να σκέφτεσαι άλλα πράγματα!».(Hirigoyen M.F., 2000)

Ωστόσο, τα θύματα σπάνια ζητούν εκδίκηση. Ζητούν κυρίως να τους αναγνωριστούν όσα πέρασαν, ακόμη κι αν η αδικία δεν μπορεί να αποκατασταθεί. Στο χώρο της εργασίας, η αποκατάσταση σημαίνει οικονομική αποζημίωση, που δεν μπορεί να αντισταθμίσει όσα υπέστη το θύμα. Από ένα

πραγματικά διεστραμμένο άτομο δεν μπορείς να περιμένεις τύψεις ή ενοχές. Ο πόνος των άλλων δεν έχει καμιά σημασία. Η μετάνοια, εφόσον υπάρξει, προέρχεται από το περιβάλλον, από αυτούς που υπήρξαν βουβοί μάρτυρες ή συνένοχοι. Μόνο αυτοί μπορούν να εκφράσουν τις τύψεις τους και να ξαναδώσουν, έτσι, στο άτομο που εξευτελίστηκε άδικα την αξιοπρέπειά του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

V.ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

V.1.Ψυχολογική ενίσχυση του θύματος

Όπως είδαμε, η διαστροφική βία εμφανίζεται με παραπειστικό τρόπο και είναι δύσκολο να ανιχνευτεί και να αντιμετωπιστεί. Το άτομο δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τέτοιες καταστάσεις μόνο του. Όταν πρόκειται για καθαρή επίθεση, είναι συνήθως απαραίτητη η ψυχοθεραπευτική βοήθεια. Ψυχική επίθεση υπάρχει εφόσον το άτομο πλήττεται στην αξιοπρέπειά του από τη συμπεριφορά κάποιου άλλου. Το λάθος των θυμάτων είναι ότι δεν μπόρεσαν να επισημάνουν έγκαιρα ότι έχει γίνει υπέρβαση των ορίων και να επιβάλλουν το σεβασμό. Αντίθετα, «απορρόφησαν» τις επιθέσεις σαν σφουγγάρια. Οφείλουν, λοιπόν, να προσδιορίσουν τι είναι αποδεκτό γι' αυτά και, επομένως, να αυτοπροσδιοριστούν.

Επισημανση:Πρώτα απ' όλα, είναι σημαντικό να επισημανθεί η διαδικασία παρενόχλησης και, εφόσον είναι δυνατό, να αναλυθεί. Όταν το θύμα έχει την αίσθηση ότι προσβάλλεται η αξιοπρέπειά του ή η ψυχική του ακεραιότητα λόγω της σταθερά εχθρικής συμπεριφοράς ενός ή περισσότερων ατόμων επί μακρό διάστημα, τότε μπορούμε να μιλήσουμε πράγματι για ηθική παρενόχληση.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί οποιαδήποτε μορφή πρόκλησης ή επίθεσης. Η δυσκολία άμυνας έγκειται στο γεγονός ότι σπάνια υπάρχουν εμφανείς αποδείξεις.

Το θύμα πρέπει, επομένως, να συγκεντρώσει τα ίχνη, τις ενδείξεις, να καταγράψει τις προσβολές, να κρατήσει φωτοαντίγραφα οποιουδήποτε αποδεικτικού στοιχείου μπορεί να βοηθήσει στην άμυνά του.

Καλό θα είναι επίσης να εξασφαλίσει μάρτυρες. Δυστυχώς, σ' ένα καταπιεστικό περιβάλλον, οι συνάδελφοι δε δείχνουν αλληλεγγύη προς το άτομο που υφίσταται την παρενόχληση, φοβούμενοι τα αντίποινα. Άλλωστε, όταν ο θύτης διαλέξει το θύμα του, οι υπόλοιποι είναι γενικά ήσυχoi και προτιμούν να επιδείξουν διακριτικότητα. Ωστόσο, μια μαρτυρία είναι αρκετή για να στηρίξει τους ισχυρισμούς του θύματος.(Hirigoyen M.F., 2000)

Το ιδανικό είναι να αντιδράσει το θύμα το ταχύτερο δυνατό, πριν εμπλακεί σε μια κατάσταση απ' όπου η μοναδική διέξοδος είναι η φυγή.

Ψυχολογική αντίσταση: Για να αμυνθεί κάποιος, πρέπει να είναι σε καλή ψυχολογική κατάσταση. Όπως είδαμε, η πρώτη φάση της παρενόχλησης αποσκοπεί στην αποσταθεροποίηση του θύματος. Πρέπει λοιπόν να συμβουλευτεί έναν ψυχίατρο ή έναν ψυχοθεραπευτή προκειμένου να εξασφαλίσει την απαραίτητη ενέργεια για να αμυνθεί. Ο μόνος τρόπος να αντιμετωπίσει το άγχος και τις βλαβερές συνέπειες που έχει στην υγεία του είναι να σταματήσει τη δουλειά. Πολλά από τα θύματα όμως αρνούνται, φοβούμενα ότι θα επιτείνουν τη σύγκρουση. Αν το άτομο είναι καταθλιπτικό, είναι απαραίτητη η λήψη αγχολυτικών και αντικαταθλιπτικών φαρμάκων. Το άτομο μπορεί να επιστρέψει στην εργασία του μόνο εφόσον είναι απόλυτα έτοιμο να αμυνθεί. Μπορεί η διακοπή εργασίας να είναι σχετικά μεγάλη(μερικούς μήνες)και μπορεί να μετατραπεί σε μακράς διάρκειας άδεια για λόγους ασθένειας. Οι ψυχίατροι και οι γιατροί-σύμβουλοι της κοινωνικής ασφάλισης καλούνται τότε να αναλάβουν την προστασία των θυμάτων και να διευθετήσουν τα επαγγελματικά προβλήματα, ενώ οι λύσεις που πρέπει να δοθούν είναι νομικές.

Δεδομένου ότι ο θύτης έχει σαν στόχο να προκαλέσει και να θέσει το θύμα εν αδίκω, οδηγώντας το στην οργή και την απόγνωση, το θύμα πρέπει να μάθει να αντιστέκεται. Σε μια δεδομένη κατάσταση είναι ευκολότερο να υποταγεί κανείς παρά να διακινδυνέψει μια σύγκρουση. Ό,τι κι αν αισθάνονται, συνιστάται στα θύματα να επιδείξουν αδιαφορία, να διατηρήσουν το χαμόγελο και να αντιμετωπίσουν την κατάσταση με χιούμορ, χωρίς ίχνος ειρωνείας όμως. Πρέπει να παραμείνουν ατάραχα και να μην υποκύψουν στην επιθετικότητα. Δεν πρέπει να χάνουν την ψυχραιμία τους, δεν πρέπει να εκνευρίζονται, αλλά να καταγράφουν τις επιθετικές ενέργειες, ώστε να προετοιμάζουν την άμυνά τους.

Το θύμα πρέπει να είναι άψογο, για να μειώσει τον κίνδυνο επαγγελματικού σφάλματος, διότι ακόμη κι αν ο θύτης δεν είναι ο ιεραρχικά ανώτερός του εκείνο βρίσκεται στο στόχαστρο όλων. Το παρατηρούν όλοι, για να καταλάβουν τι συμβαίνει. Οποιαδήποτε καθυστέρηση, οποιοδήποτε σφάλμα, θα θεωρηθούν αποδεικτικά στοιχεία της ευθύνης του.

Το θύμα πρέπει να είναι επιφυλακτικό. Να κλειδώνει τα συρτάρια του, να παίρνει μαζί του την επαγγελματική του ατζέντα ή το φάκελό που επεξεργάζεται, ακόμη και την ώρα της μεσημεριανής διακοπής. Φυσικά, τα θύματα αντιδρούν σ' αυτό. Συνήθως ετοιμάζουν το φάκελο με τα αποδεικτικά στοιχεία μόνο όταν η κατάσταση δεν είναι πια αναστρέψιμη και αναγκάζονται να καταφύγουν στη δικαιοσύνη.

Για να αποκτήσει και πάλι αυτόνομη σκέψη και κριτικό πνεύμα, το θύμα, πρέπει να χρησιμοποιήσει νέα μέθοδο επικοινωνίας, κάτι σαν φίλτρο, προκειμένου να συγκεράσει την πραγματικότητα με τη λογική. Πρέπει να αγνοεί τις κακοήθειες και τα υπονοούμενα.(Hirigoyen M.F., 2000)

Αυτό προϋποθέτει ότι το άτομο που υφίσταται την παρενόχληση είναι σε θέση να διατηρήσει την ψυχραιμία του. Δεν πρέπει να αντιδρά στις προκλήσεις του θύτη, ακόμη κι αν είναι παρορμητικό άτομο. Το θύμα πρέπει να εγκαταλείψει τις συνήθειές του, να μάθει να ηρεμεί και να περιμένει. Είναι σημαντικό να διατηρεί μέσα του την πεποίθηση ότι έχει δίκιο και ότι, αργά ή γρήγορα, θα καταφέρει να το αποδείξει.

Δράση: Στον επαγγελματικό τομέα πρέπει να είναι κανείς πολύ δυνατός, ώστε να αντικρούσει τη διαστροφική επικοινωνία. Πρέπει να προλάβει τις επιθέσεις, να είναι βέβαιος ότι οι οδηγίες και οι εντολές είναι απόλυτα σαφείς, να αποσαφηνίσει τα σκοτεινά σημεία. Αν υπάρχουν αμφιβολίες, ο εργαζόμενος πρέπει να συζητήσει με το άλλο άτομο για να βρει εξηγήσεις. Αν υπάρξει άρνηση από την άλλη πλευρά, ο εργαζόμενος οφείλει να απαιτήσει να γίνει η συζήτηση με συστημένη επιστολή. Οι επιστολές αυτές θα χρησιμεύουν ως αποδεικτικά στοιχεία σε περίπτωση σύγκρουσης. Καλύτερα να χαρακτηριστεί κανείς δύσπιστος παρά να υποπέσει σε σφάλμα. Σκόπιμο είναι, μέσα από μια αντιστροφή των ρόλων, να τρομοκρατήσει το θύμα το θύτη, δείχνοντάς του ότι δεν πρόκειται να αφεθεί στη μανία του.

Συνήθως, όταν το θύμα διαπιστώνει ότι δεν προτείνεται λύση και φοβάται απόλυση ή αντιμετώπιζει το ενδεχόμενο της παραίτησης, στρέφεται προς τα συνδικαλιστικά σωματεία και τους εκπροσώπους του προσωπικού. Πρέπει όμως να καταστεί σαφές ότι, μόλις κοινοποιηθεί μια κατάσταση παρενόχλησης στα συνδικάτα, η σύγκρουση είναι πλέον ανοιχτή. Η παρέμβαση των σωματείων περιορίζεται στη διαπραγμάτευση της αποχώρησης του εργαζόμενου. Σ' αυτό το στάδιο, η διαμεσολάβηση δεν είναι εφικτή, γιατί οι εκπρόσωποι του προσωπικού έχουν συνήθως διεκδικητικό ρόλο και όχι συμβουλευτικό ή διαμεσολαβητικό.

Στις συνομιλίες πριν από την απόλυση, ο νόμος προβλέπει ότι το θύμα μπορεί να συνοδεύεται από άτομο της επιλογής του. Μπορεί να είναι συνδικαλιστικός εκπρόσωπος, εφόσον υπάρχει στην επιχείρηση, ή σύμβουλος εργαζομένων. Οι σύμβουλοι εργαζομένων είναι συνδικαλιστές εκτός επιχείρησης που είναι εγγεγραμμένοι στα δημαρχιακά και νομαρχιακά γραφεία και υπερασπίζονται δωρεάν τους εργαζόμενους στις μικρές επιχειρήσεις. Στην παρενόχληση, είναι σημαντικό ο συνοδός να είναι κάποιος που χαιρεί απόλυτης εμπιστοσύνης και που δε θα γίνει αντικείμενο χειραγώγησης.

Η παραίτηση είναι πολύ εύκολη εκχώρηση νίκης στο θύτη. Αν το θύμα πρέπει να φύγει-και αυτή είναι η σωτηρία του-πρέπει ν' αγωνιστεί ώστε να γίνει η αποχώρηση σε σωστές συνθήκες. (Hirigoyen M.F., 2000)

Αν δεν υπάρχει ουσιαστικός λόγος απόλυσης για επαγγελματικό λάθος, ο εργοδότης μπορεί να προβεί σε απόλυση λόγω ασυμφωνίας χαρακτήρων. Η δικαιολογία αυτή δε χρησιμοποιείται συχνά, γιατί χρειάζονται ισχυρά επιχειρήματα για να μην απορριφθεί η υπόθεση από το δικαστήριο, κυρίως όταν

ο εργαζόμενος απασχολείται καιρό στην επιχείρηση. Ωστόσο, όταν μια ολόκληρη υπηρεσία έχει ξεσηκωθεί εναντίον ενός ατόμου και υπάρχουν παράπονα από όλους, τότε το αιτιολογικό αυτό ευσταθεί.

Η επιλογή του ψυχοθεραπευτή: Η πρώτη ενέργεια του θύματος πρέπει να είναι η επιλογή ενός ψυχοθεραπευτή. Για να είναι βέβαιο ότι δε θα ξαναγίνει αντικείμενο χειραγώγησης, το θύμα πρέπει να πιστοποιήσει το βαθμό κατάρτισης του ψυχοθεραπευτή. Καλά θα κάνει να επιλέξει ψυχίατρο ή ψυχολόγο, γιατί υπάρχουν πολλές νέες μέθοδοι που υπόσχονται γρήγορη θεραπεία και γοητεύουν αλλά, δυστυχώς, λειτουργούν ως αιρέσεις. Ωστόσο, όλες οι σοβαρές θεραπευτικές μέθοδοι οφείλουν να στρέψουν το άτομο-ασθενή στον εαυτό του. Το απλούστερο πράγμα για το θύμα είναι να ζητήσει πληροφορίες από κάποιον που εμπιστεύεται ή από τον παθολόγο του. Το θύμα πρέπει να δει αρκετούς ψυχοθεραπευτές, προκειμένου να επιλέξει αυτόν που θα του εμπνεύσει εμπιστοσύνη. Βάσει του βιώματός του, το άτομο-ασθενής θα κάνει την επιλογή του θεραπευτή που θα το βοηθήσει.

Δεν ενδείκνυται καθόλου η καλοπροαίρετη ουδετερότητα των ψυχαναλυτών, που εμφανίζεται ως ψυχρότητα, για ασθενείς που έχουν θιγεί στο ναρκισσισμό τους. Ο ψυχαναλυτής Ferenczi, που υπήρξε μαθητής του Φρόυντ, διέκοψε τις επαφές μαζί του γιατί διαφώνησαν όσον αφορά τον τραυματισμό και την τεχνική ανάλυσης. Ο Ferenczi έγραψε το 1932: «Η ανάλυση, αυτή η ψυχρή διαδικασία, η επαγγελματική υποκρισία και η αντιπάθεια προς τον ασθενή, που κρύβεται από πίσω και την οποία ο ασθενής αισθάνεται απολύτως, δε διαφέρουν ουσιαστικά από την κατάσταση που κατά το παρελθόν, δηλαδή στην παιδική του ηλικία, προκάλεσε την ασθένεια». Η σιωπή του ψυχοθεραπευτή θυμίζει την άρνηση επικοινωνίας του θύτη και δημιουργεί δευτερογενή θυματοποίηση.

Η παροχή βοήθειας στα θύματα της διαστροφής οδηγεί σε προβληματισμό όσον αφορά τις γνώσεις και τις θεραπευτικές μεθόδους. Ο στόχος είναι να σταθούμε δίπλα στο θύμα, όχι όμως από θέση παντοδυναμίας. Οφείλουμε να μάθουμε να σκεφτόμαστε ανεξάρτητα, να τολμάμε να αμφισβητούμε τα φροϋδικά δόγματα. Εξάλλου, οι περισσότεροι από τους ψυχαναλυτές που αναλαμβάνουν να στηρίξουν θύματα δεν ακολουθούν τη φροϋδική θεωρία σε ό,τι αφορά την πραγματικότητα του τραύματος: «Η τεχνική της ανάλυσης που εφαρμόζεται στα θύματα πρέπει να οριστεί εκ νέου ως συνυπολογισμός ψυχικής πραγματικότητας και πραγματικότητας των γεγονότων. Η προτεραιότητα που αποδίδεται στην εσωτερική σύγκρουση εις βάρος της αντικειμενικής πραγματικότητας ερμηνεύει το γεγονός ότι οι ψυχαναλυτές αποδίδουν ελάχιστη σημασία στις έρευνες για τον πραγματικό τραυματισμό και τις ψυχικές του συνέπειες». (Hirigoyen M.F., 2000)

Οι ψυχοθεραπευτές οφείλουν να είναι ευέλικτοι και να επινοήσουν νέα μέθοδο εργασίας, πιο ενεργητική, καλοπροαίρετη και ενθαρρυντική. Όσο το θύμα βρίσκεται στη φάση της επιρροής, δεν μπορεί να βοηθηθεί από την τυπική

ψυχαναλυτική θεραπεία και τη διάψευση που αναγκαστικά συνεπάγεται. Θα έπεφτε, κατ' αυτό τον τρόπο, σε άλλο είδος επιρροής.

Κατονομάζοντας τη διαστροφή: Είναι σημαντικό να θεωρήσει ο ψυχοθεραπευτής τον τραυματισμό που οφείλεται σε εξωτερική επίθεση ως προηγούμενο. Τα θύματα συχνά δυσκολεύονται να αναφερθούν στην προηγούμενη σχέση, αφενός γιατί προτιμούν τη λήθη και αφετέρου γιατί αυτά που θα μπορούσαν να πουν είναι ακόμη αδιανόητα γι' αυτούς. Χρειάζονται χρόνο και τη στήριξη του ψυχοθεραπευτή για να μπορέσουν να εκφραστούν. Η δυσπιστία του ψυχοθεραπευτή θα είναι μία επιπλέον βιαιότητα, η σιωπή του τον καθιστά συνένοχο του θύτη. Ορισμένοι ασθενείς που έχουν βιώσει καταστάσεις παρενόχλησης ισχυρίζονται ότι, όταν αποπειράθηκαν να μιλήσουν στον ψυχοθεραπευτή, εκείνος δεν ήταν πρόθυμος να τους ακούσει και τους επισήμανε ότι τον ενδιέφεραν μάλλον οι ενδοψυχικές πτυχές παρά η βιωμένη βία.

Όταν το άτομο κατονομάσει το διαστροφικό χειρισμό, δε σημαίνει ότι αναμασά τα γεγονότα, αλλά ότι ξεφεύγει από τη σφαίρα της άρνησης και της ενοχής. Ελευθερία είναι να μην υπάρχουν διαφορούμενες λέξεις και μη εκπεφρασμένες σκέψεις. Γι' αυτό ο ψυχοθεραπευτής πρέπει να δώσει στο θύμα την ευκαιρία να αποκτήσει εκ νέου την αυτοπεποίθησή του. Όποιες και να είναι οι θεωρητικές του αναφορές, ο ψυχοθεραπευτής πρέπει να αισθάνεται απόλυτα ελεύθερος, ώστε να μεταδώσει αυτό το αίσθημα ελευθερίας στο άτομο-ασθενής και να το βοηθήσει να ξεφύγει από την επιρροή.

Για την αντιμετώπιση του θύματος ηθικής ή σεξουαλικής διαστροφής πρέπει να ληφθεί υπόψη το πλαίσιο της. Ο ψυχοθεραπευτής πρέπει, αρχικά, να βοηθήσει το θύμα να αποκαλύψει τις διαστροφικές στρατηγικές, να καταλάβει πόσο ευάλωτος είναι και πόσο σημαντικές είναι οι επιπτώσεις της εξωτερικής επίθεσης. Στη συνειδητοποίηση της διαστροφικότητας της σχέσης πρέπει να προστεθεί και η συνειδητοποίηση του τρόπου με τον οποίο εγκαθιδρύεται η επιρροή. Από τη στιγμή που το θύμα διαθέτει τα μέσα να επισημάνει τις διαστροφικές στρατηγικές, δε θα αφεθεί ποτέ πια στην εξουσία του θύτη. (Hirigoyen M.F., 2000)

Το θύμα πρέπει επίσης να εκφράσει την οργή που δεν μπόρεσε να εκφράσει λόγω της επιρροής, να εκδηλώσει τα συναισθήματα που λογοκρίθηκαν. Πρέπει να διατυπώσει όσα βίωσε.

Διαφυγή: Όταν αρχίζει μια ψυχοθεραπεία λόγω παρενόχλησης, ο στόχος είναι να ξεφύγει το θύμα αμέσως και όχι να προσπαθήσει να καταλάβει πώς παγιδεύτηκε σε αυτή την κατάσταση.

Η ψυχοθεραπεία, τον πρώτο καιρό τουλάχιστον, οφείλει να ανακουφίζει και να αμβλύνει το φόβο και την ενοχή του θύματος. Το θύμα πρέπει να αισθάνεται σίγουρο ότι έχει στήριξη, ότι ο πόνος του δε μας αφήνει αδιάφορους.

Ενισχύοντας τον ψυχισμό του θύματος, ενδυναμώνοντας τις ανέπαφες ψυχικές πτυχές του, τον βοηθάμε ν' αποκτήσει αυτοπεποίθηση, ώστε να τολμήσει ν' αρνηθεί ό,τι είναι επιζήμιο γι' αυτό. Η συνειδητοποίηση αυτή συνδέεται με την ωρίμανση του θύματος που μπορεί πλέον να αντιμετωπίσει το θύτη και να πει «όχι».(Hirigoyen M.F., 2000)

Όταν επισημανθεί η διαστροφικότητα, το θύμα πρέπει να σκεφτεί ξανά τα γεγονότα του παρελθόντος σε συνάρτηση με όσα έμαθε από την επίθεση. Η μέθοδος ερμηνείας του ήταν λανθασμένη. Είχε καταγράψει πληθώρα στοιχείων που δεν είχαν νόημα την ώρα που εξελισσόταν η επίθεση, γιατί δεν είχαν συνοχή μεταξύ τους, και που αποκτούν νόημα στο πλαίσιο μιας διαστροφικής λογικής. Πρέπει να βρει τη δύναμη να εξετάσει τι σήμαινε μια λέξη ή μια κατάσταση. Πολύ συχνά, τα θύματα ένιωσαν ότι κακώς επέτρεψαν να συμβούν όλα αυτά, αλλά, καθώς είχαν ως μοναδικό κριτήριο την προσωπική τους ηθική, υποτάχθηκαν.

Απαλλαγή από την ενοχή: Σε καμία περίπτωση η θεραπεία δεν πρέπει να ενισχύει την ενοχή του θύματος επειδή βρίσκεται σε αυτή την κατάσταση. Το θύμα δεν είναι υπεύθυνο, αλλά αναλαμβάνει την ευθύνη της κατάστασης. Όσο βρίσκεται υπό την επιρροή, το θύμα κατατρώγεται από την αμφιβολία και την ενοχή: «Μήπως φταίω σε κάτι γι' αυτή την επίθεση;». Η ενοχή εμποδίζει το θύμα να προχωρήσει κυρίως όταν-όπως συμβαίνει συνήθως-ο θύτης του καταλογίζει ψυχική ασθένεια: «Είσαι τρελή;». Το θύμα πρέπει να ζητήσει βοήθεια για τον ίδιο του τον εαυτό, και όχι για το θύτη και για όσα λέει.

Ο Αμερικανός ψυχοθεραπευτής Spiegel περιγράφει πώς πρέπει να τροποποιηθούν οι παραδοσιακές ψυχοθεραπείες προκειμένου να προσαρμοστούν στις ανάγκες των θυμάτων: «Στην παραδοσιακή ψυχοθεραπεία, ο ασθενής ενθαρρύνεται να αναλάβει μεγαλύτερη ευθύνη για τα προβλήματα της ζωής, ενώ πρέπει να βοηθηθεί να απαλλαγεί, κατά το δυνατό, από την ευθύνη του τραυματισμού». Η απαλλαγή από την ενοχή επιτρέπει στο θύμα να οικειοποιηθεί εκ νέου τον πόνο του, και μόνο αργότερα, όταν πια ο πόνος δε θα υπάρχει, όταν το θύμα θα έχει θεραπευτεί, θα μπορεί να επανέλθει στην προσωπική του ιστορία και να καταλάβει γιατί ενεπλάκη σ' αυτό το είδος της καταστροφικής σχέσης και γιατί δεν μπόρεσε να αμυνθεί. Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά είναι δύσκολες.

Με την ψυχοθεραπεία που επικεντρώνεται στο ενδοψυχικό πεδίο, το θύμα αναμασά τα ίδια, βουλιάζει στην κατάθλιψη και την ενοχή κι αισθάνεται ακόμα πιο υπεύθυνο για μια διαδικασία όπου εμπλέκονται δύο άτομα. Το θύμα κινδυνεύει να θεωρήσει τον εαυτό του υπεύθυνο για τη δυστυχία του, γιατί μπορεί να αναζητήσει τον τραυματισμό του στην προσωπική του ιστορία, πράγμα που καταλήγει σε μια γραμμική και αιτιολογική ερμηνεία του πόνου του. Ωστόσο, ορισμένοι ψυχαναλυτές αρνούνται να εκφράσουν όχι μόνο οποιαδήποτε ηθική αξιολόγηση σχετικά με τη συμπεριφορά ή τη δράση των διεστραμμένων ατόμων που παρακολουθούν, ακόμη κι όταν είναι εμφανώς καταστροφική για τους

άλλους, αλλά ακόμη και τη σημασία του τραυματισμού για το θύμα, ή το ειρωνεύονται επειδή αναμασά τα γεγονότα. Τελευταία, ψυχαναλυτές που ασχολούνται με τον τραυματισμό και τις υποκειμενικές επιπτώσεις του κατέδειξαν με ποιον τρόπο, με το πρόσχημα της θεωρητικής τους γνώσης, μπορούν να ταπεινώσουν εκ νέου το θύμα και να του επιρρίψουν την ευθύνη για τη θυματοποίησή του. Κάνουν λόγο για μαζοχισμό, για την ενεργό δηλαδή επιδίωξη της αποτυχίας και του πόνου, επισημαίνουν την ανευθυνότητα του θύματος απέναντι σ' αυτό που το πληγώνει, καθώς και την ευχαρίστηση που παίρνει από τη θυματοποίησή του. Οι ίδιοι αυτοί ψυχαναλυτές αμφισβητούν την αθωότητα του θύματος, ισχυριζόμενοι ότι η θυματοποίηση είναι βολική. (Hirigoyen M.F., 2000)

Ακόμη και αν μερικά σημεία από αυτά είναι σωστά, ο συλλογισμός στο σύνολό του είναι νοσηρός, όπως κάθε διαστρεφικός συλλογισμός, γιατί δε σέβεται το θύμα. Δε θεωρεί ότι η παρενόχληση αποτελεί τραύμα που προξενεί πόνο. Όπως σε κάθε τραυματισμό, υπάρχει ο κίνδυνος της καθήλωσης σ' ένα συγκεκριμένο σημείο του πόνου, που εμποδίζει το θύμα ν' απαλλαγεί από αυτόν. Έτσι, η σύγκρουση γίνεται το μοναδικό του θέμα, κυριεύει το μυαλό του-κυρίως όταν δεν έχει κάποιον να το ακούσει και είναι μόνο του. Αν το σύνδρομο της επανάληψης ερμηνευτεί ως ευχαρίστηση, όπως συμβαίνει συνήθως, ο τραυματισμός επαναλαμβάνεται. Πρέπει πρώτα να επουλωθούν τα τραύματα. Η επεξεργασία έρχεται πολύ αργότερα, όταν το θύμα είναι πλέον σε θέση να σκεφτεί.

Το τέλος του πόνου: Η σημαντικότερη δυσκολία με τα άτομα που βρίσκονται σε καθεστώς επιρροής από την παιδική τους ηλικία και έχουν υποστεί καλυμμένη βία είναι ότι δεν ξέρουν να λειτουργούν διαφορετικά και δίνουν την εντύπωση ότι είναι γατζωμένα στον πόνο τους. Αυτό ερμηνεύεται συνήθως από τους ψυχαναλυτές ως μαζοχισμός. Το θύμα αισθάνεται ότι το υπόβαθρο του πόνου και της εγκατάλειψης είναι το υπέρτατο αγαθό και, όταν η ψυχανάλυση το φέρνει στην επιφάνεια, νιώθει αναγκασμένο να παραιτηθεί από την ταυτότητά του. Ο δεσμός με τον πόνο αντιστοιχεί στους δεσμούς που έχουν δημιουργηθεί με άλλα άτομα, σε καταστάσεις πόνου και οδύνης. Αν οι δεσμοί αυτοί αποτελούν βασικό συστατικό του ατόμου, είναι αδύνατο να τους διακόψει χωρίς να αποχωριστεί τα άτομα αυτά. Ο άνθρωπος, επομένως, δεν αγαπά αυτόν καθαυτό τον πόνο-πράγμα που θα ήταν μαζοχισμός-αλλά το πλαίσιο στο οποίο έμαθε τις πρώτες του συμπεριφορές.

Είναι επικίνδυνο να ευαισθητοποιηθεί πολύ πιο γρήγορα το θύμα όσον αφορά την ψυχική του δύναμη, ακόμη κι όταν είναι σαφές ότι βρίσκεται σε κατάσταση επιρροής, επειδή συνήθως αναβιώνει κάτι από την παιδική του ηλικία. Το διεστραμμένο άτομο, με τη διαίσθησή του, χρησιμοποιεί ακριβώς τα κενά που έχουν δημιουργηθεί στην παιδική ηλικία. Το θύμα πρέπει να συνειδητοποιήσει τη συνάφεια που υπάρχει μεταξύ της παρούσας κατάστασης και των τραυμάτων του παρελθόντος. Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο όταν έχει ξεφύγει από την επιρροή, όταν είναι σε θέση να αναλάβει μερίδιο της ευθύνης του χωρίς αισθήματα παθολογικής ενοχής.

Οι ακούσιες μνήμες που παρεισφρέουν συνιστούν ένα είδος επανάληψης του τραυματισμού. Για ν' αποφύγουν την αγωνία που συνδέεται με τις μνήμες της βίας που υπέστησαν, τα θύματα προσπαθούν να ελέγξουν τα αισθήματά τους. Προκειμένου να ξαναρχίσουν να ζουν, πρέπει να αποδεχτούν την αγωνία τους, να καταλάβουν ότι δε θα εξαφανιστεί αμέσως. Έχουν ανάγκη να αποδεχτούν τα βιώματά τους, να παραδεχτούν τον πόνο ως κομμάτι δικό τους που οφείλουν να σέβονται και να κοιτάζουν καταπρόσωπο το τραύμα τους. Η μόνη λύση για να πάψουν να μεμψιμοιρούν και να κρύβονται από τον ίδιο τους τον εαυτό είναι αυτή η παραδοχή. (Hirigoyen M.F., 2000)

Όταν το θύμα αισθάνεται αυτοπεποίθηση, μπορεί να ανακαλέσει τη βία που υπέστη και τις αντιδράσεις του, να επανεξετάσει την κατάσταση, να καταλάβει τι θέση πήρε σ' αυτή την επίθεση, κατά πόσο προμήθεψε όπλα στο θύτη. Δε θα χρειάζεται πια να αποφεύγει τις αναμνήσεις του και θα μπορεί να τις αποδεχτεί.

Θεραπεία: Η θεραπεία είναι η επανένωση των σκόρπιων κομματιών, η αποκατάσταση της κυκλοφορίας. Η ψυχοθεραπεία οφείλει να βοηθά το θύμα να συνειδητοποιήσει ότι δεν είναι μόνο θύμα. Το άτομο χρησιμοποιεί το υγιές κομμάτι του, κι έτσι το μαζοχιστικό κομμάτι, που διατηρούσε ενδεχομένως το θύμα υπό το καθεστώς της επιρροής, υποχωρεί. Κατά τον Paul Ricceur, η διεργασία της θεραπείας αρχίζει στη σφαίρα της μνήμης και συνεχίζεται στη σφαίρα της λήθης. Κατά τον Ricceur, το άτομο μπορεί να υποφέρει είτε λόγω της ανάμνησης των ταπεινώσεων που υπέστη είτε, αντίθετα, από έλλειψη μνήμης, αποφεύγοντας έτσι το παρελθόν.

Το θύμα οφείλει να αποδεχτεί τον πόνο του ως κομμάτι του εαυτού του που οφείλει να σέβεται και που θα του επιτρέψει να οικοδομήσει το μέλλον. Πρέπει να βρει τη δύναμη να αντιμετωπίσει το τραύμα του. Έτσι, θα πάψει να μεμψιμοιρεί και να κρύβεται από τον ίδιο του τον εαυτό.

Η εξέλιξη των θυμάτων που απελευθερώνονται από την επιρροή καταδεικνύει ότι δεν πρόκειται για μαζοχισμό, γιατί πολύ συχνά η οδυνηρή αυτή εμπειρία χρησιμεύει ως μάθημα: τα θύματα μαθαίνουν να προστατεύουν την αυτονομία τους, να αποφεύγουν τη λεκτική βία, να αποκρούουν τις επιθέσεις στην αυτοεκτίμησή τους. Το άτομο δεν είναι «σφαιρικά» μαζοχιστής, όμως το διεστραμμένο άτομο χρησιμοποιεί κάποιο αδύνατο σημείο του που μπορεί να είναι μαζοχιστικό. Όταν ο ψυχαναλυτής λέει στο θύμα ότι είναι ικανοποιημένο μέσα στον πόνο του, αγνοεί το πρόβλημα των σχέσεων. Ο άνθρωπος δεν είναι απομονωμένος ψυχισμός, είναι ένα σύστημα σχέσεων.

Ο βιωμένος τραυματισμός συνεπάγεται αναδόμηση της προσωπικότητας και διαφορετική σχέση με το περιβάλλον. Αφήνει ένα ίχνος που δε σβήνει ποτέ, πάνω στο οποίο όμως είναι εφικτή η ανοικοδόμηση. Αυτή η οδυνηρή εμπειρία ζωής αποτελεί συχνά ευκαιρία για επαναδραστηριοποίηση. Το

άτομο είναι πλέον πιο δυνατό, λιγότερο αφελές. Στο εξής απαιτεί σεβασμό. Το άτομο που έχει υποστεί σκληρή μεταχείριση μπορεί να αντλήσει από την αδυναμία του νέες δυνάμεις για το μέλλον. Ο Ferenczi επισημαίνει ότι η απόλυτη απόγνωση μπορεί να αφυπνίσει ξαφνικά λανθάνουσες καταστάσεις. Εκεί που το διεστραμμένο άτομο συντηρούσε ένα κενό παράγεται πλέον ενέργεια: «Η ευφυΐα δημιουργείται αποκλειστικά από τραυματικές εμπειρίες. Αποτελεί δευτερογενές φαινόμενο ή αντισταθμιστική προσπάθεια, προσπάθεια αναπλήρωσης μιας απόλυτης ψυχικής παράλυσης». Η επίθεση αποκτά πλέον την αξία δοκιμασίας μύησης. Η θεραπεία θα μπορούσε να συνίσταται στην αντιμετώπιση του τραυματικού αυτού συμβάντος ως γεγονότος που συμβάλλει στην οικοδόμηση ζωής και οδηγεί στην απωθημένη συγκινησιακή γνώση. (Hirigoyen M.F., 2000)

Ο αριθμός και η ποικιλομορφία των ψυχοθεραπειών δυσχεραίνουν την επιλογή μιας θεραπευτικής μεθόδου. Στη Γαλλία, οι ψυχαναλυτικές θεραπείες κυριαρχούν σαφώς και θέτουν σε δεύτερη μοίρα άλλες μεθόδους, πιο ενδεδειγμένες ίσως για την άμεση στήριξη των θυμάτων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ψυχανάλυση κατόρθωσε να επιβληθεί θεωρητικά και να θεωρηθεί, στο πλαίσιο του σύγχρονου πολιτισμού, σημείο αναφοράς.

Οι γνωστικο-συμπεριφοριστικές ψυχοθεραπείες: Μια πρώτη παρέμβαση γίνεται στο επίπεδο του άγχους. Με τεχνικές χαλάρωσης, το θύμα μαθαίνει να περιορίζει τη σωματική του ένταση, τις διαταραχές του ύπνου και την αγωνία του. Αυτό είναι πολύ χρήσιμο στις περιπτώσεις παρενόχλησης στο χώρο εργασίας, οπότε το άτομο είναι σε θέση να αμυνθεί. Μπορεί έτσι να περιορίσει το άγχος του χαλιναγωγώντας μια έκρηξη θυμού με τη χαλάρωση και τον έλεγχο της αναπνοής.

Μια άλλη συμπεριφορική μέθοδος συνίσταται στις τεχνικές αυτοεπιβεβαίωσης. Στις περιπτώσεις θυμάτων διεστραμμένου ατόμου, οι συμπεριφοριστές θεραπευτές ξεκινούν από την αρχή ότι τα θύματα είναι άτομα παθητικά, ανασφαλή, χωρίς αυτοπεποίθηση, σε αντίθεση με τα δραστήρια άτομα, που εκφράζουν σαφώς τις ανάγκες τους και την άρνησή τους. Κρίνουμε ότι πρόκειται για μια ερμηνεία υπερβολικά σχηματική και περιοριστική, που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα θύματα είναι «συνήθως» παθητικά και ανασφαλή. Ωστόσο, έχουμε διαπιστώσει ότι, μολονότι πρόκειται συνήθως για άτομα με ενδοιασμούς, που επιδιώκουν να κάνουν τα πάντα τέλεια, είναι σε θέση να επιβεβαιωθούν σε άλλο πλαίσιο. Άρα η εμπλοκή με το διεστραμμένο άτομο, που αποτελεί ένα περίπλοκο παιχνίδι, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με μια απλή τεχνική αυτοεπιβεβαίωσης. Παρ' όλα αυτά, με τις τεχνικές αυτές, τα θύματα μπορούν να επισημάνουν τη χειραγώγηση, να συνειδητοποιήσουν ότι δεν είναι εφικτή η επικοινωνία με το διεστραμμένο άτομο και να θέσουν υπό αμφισβήτηση την εικόνα της ιδανικής επικοινωνίας που έχουν διαμορφώσει.

Οι συμπεριφορικές θεραπείες συνδυάζονται μερικές φορές με γνωστικές θεραπείες, που επιτρέπουν στο θύμα να χαλιναγωγή τις επαναλαμβανόμενες σκέψεις ή εικόνες που συνδέονται με τον τραυματισμό ή να επινοεί τεχνικές

πρόσκτησης ικανοτήτων για τη διαχείριση των δυσχερειών. Στην περίπτωση των θυμάτων διαστροφικής χειραγώγησης, κάτι τέτοιο σημαίνει εκμάθηση αντιχειραγώγησης.

Η γνωστική αναδόμηση θεωρείται εξαιρετικά ενδιαφέρουσα μέθοδος για την παροχή στήριξης στα θύματα διαστροφικών επιθέσεων. Όπως έχουμε διαπιστώσει, τα άτομα αυτά, χωρίς να είναι καταθλιπτικά, έχουν προκαταθλιπτικά στοιχεία και βασανίζονται από σκέψεις του τύπου «Αν κάνω λάθος, δεν αξίζω τίποτα». Το διεστραμμένο άτομο εκμεταλλεύεται τις βασικές του αρχές: αφοσίωση στους άλλους, σεβασμό της εργασίας, εντιμότητα. Ο θεραπευτής μπορεί να βοηθήσει τα θύματα να ξεπεράσουν το τραυματικό τους βίωμα μειώνοντας τους το αίσθημα ευθύνης για τον τραυματισμό και να παραδεχτούν, να αντέξουν την απόγνωση που συνοδεύει τις αναμνήσεις βίας, να αποδεχτούν την αδυναμία τους. (Hirigoyen M.F., 2000)

Στόχος των γνωστικο-συμπεριφορικών θεραπειών είναι να τροποποιήσουν τα συμπτώματα και τις παθολογικές συμπεριφορές χωρίς να επηρεάσουν την προσωπικότητα και τα κίνητρα.

Η ύπνωση: Ο Φρόντ χρησιμοποίησε αρχικά την ύπνωση και την υποβολή, αλλά τις εγκατέλειψε, γιατί θεωρούσε ότι βασίζονταν στη σαγήνη και την απαλλοτριωτική επιρροή. Η πρακτική της ύπνωσης έχει αναβιώσει εδώ και μερικά χρόνια, κυρίως μεταξύ των υποστηρικτών του Erickson. Ο Αμερικανός Milton H. Erickson θεωρήθηκε «ξεχωριστός» θεραπευτής, αν και δε θεωρητικοποίησε ποτέ την πρακτική του. Χρησιμοποίησε την ύπνωση αλλά και άλλες στρατηγικές αλλαγής, που βασίζονταν στις συνθήκες ζωής του θύματος. Έτσι, άσκησε σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη της συστημικής θεραπείας.

Οι τεχνικές που χρησιμοποιούν την ύπνωση βασίζονται στις ικανότητες διαχωρισμού, που είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες σε πολλά από τα θύματα τραυματισμού. Ο Francois Roustang θεωρεί ότι η τομή που δημιουργείται από την ύπνωση μοιάζει με την τομή που δημιουργεί το τραύμα: χωρίζει το υποφερτό από το ανυπόφορο, που καταλήγει στο πεδίο της αμνησίας. Οι μέθοδοι αυτές έχουν ως στόχο να δημιουργήσουν στα θύματα νέες προοπτικές, που μειώνουν τον πόνο που έχει προκαλέσει ο τραυματισμός. Δεν πρόκειται για συνειδητοποίηση μιας ψυχικής σύγκρουσης, αλλά για μια τεχνική που βοηθά τον ασθενή να ενεργοποιήσει τις δυνάμεις του. Όσο πιο βαθιά είναι η ύπνωση τόσο πιο εμφανής είναι η μοναδικότητα του ατόμου, που ανακαλύπτει δυνατότητες που δεν είχε καν υποψιαστεί στο παρελθόν. (Hirigoyen M.F., 2000)

Η επιλογή αυτής της μεθόδου μπορεί να θεωρηθεί παράδοξη. Πράγματι, στην ύπνωση το άτομο είναι υποχρεωμένο να περάσει από τη σύγχυση προκειμένου να απομακρυνθεί από το σύμπτωμα, γιατί η σύγχυση ήταν το μέσο εδραίωσης της διαστροφικής επιρροής. Όμως ο ψυχοθεραπευτής χρησιμοποιεί τη σύγχυση για να βοηθήσει το θύμα να βρει και πάλι τον κόσμο του, ματαιώνοντας τις στρατηγικές της αποτυχίας και της αλλαγής, ενώ το

διστραμμένο άτομο την είχε χρησιμοποιήσει για να επιβάλλει τη θέλησή του και τον τρόπο σκέψης του. Είναι, επομένως, σαφές ότι σε αυτή τη μέθοδο η επιλογή του θεραπευτή είναι πρωταρχικής σημασίας. Ο θεραπευτής οφείλει να είναι συνετός και να διαθέτει πλούσια κλινική εμπειρία. Το θύμα δεν πρέπει να εμπιστεύεται θεραπευτές με ανεπαρκή εμπειρία, που φέρνουν απλώς στην επιφάνεια τραυματικές αναμνήσεις, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους το σύνολο της προσωπικότητας.

Οι συστημικές ψυχοθεραπείες: Στόχος των συστημικών ψυχοθεραπειών δεν είναι η βελτίωση των συμπτωμάτων στο άτομο, αλλά η βελτίωση της επικοινωνίας και της μοναδικότητας των διαφόρων μελών της ομάδας.

Για τους συστημικούς θεραπευτές η θυματολογία ισοδυναμεί με γραμμική εξήγηση. Η προσωπικότητα καθενός από τα μέλη δεν είναι σε θέση να αποτρέψει τις κυκλικές διαδικασίες ενδυνάμωσης. Για παράδειγμα: ένα άτομο γεμάτο καλοσύνη για το θύτη του οξύνει μέσα του τη ροπή εξάρτησης, την οποία δεν ανέχεται. Έτσι, ο θύτης αντιδρά απορριπτικά και επιθετικά προς τον άλλο, που δεν καταλαβαίνει, αισθάνεται υπεύθυνος, δείχνει ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον και εισπράττει ακόμη μεγαλύτερη απόρριψη. Η συστημική αυτή ερμηνεία έχει νόημα μόνο εφόσον θεωρηθεί δεδομένο ότι ο ένας από τους πρωταγωνιστές είναι ναρκισσιστής διστραμμένος και ο άλλος έχει την τάση να ενοχοποιείται.

Οι συστημικές υποθέσεις-η έννοια της ομοιόστασης και του διπλού δεσμού(εμπλοκή της επικοινωνίας για να παραλύσει η σκέψη)-μας βοηθούν να κατανοήσουμε πώς εδραιώνεται η επιρροή. Ωστόσο, σε κλινικό επίπεδο, μια αυστηρή συστημική θεώρηση, όπου δεν υπάρχουν θύτης και θύμα, παρά μόνο μια παθολογική σχέση, αγνοεί σχεδόν παντελώς την προστασία του ατόμου.

Η ανάλυση των κυκλικών διαδικασιών είναι πολύ χρήσιμη για τη διακοπή μιας κατάστασης που διατηρεί ακόμη κάποια ευελιξία: γίνεται η σύνδεση της συμπεριφοράς ενός μέλους της σχέσης με τη συμπεριφορά κάποιου άλλου. Όταν η διαδικασία έχει περάσει από το στάδιο της επιρροής στο στάδιο της παρενόχλησης, έχει γίνει πλέον αυτόνομη και είναι αδύνατο να διακοπεί. Οι πρωταγωνιστές δε διαθέτουν ούτε τη λογική ούτε τη θέληση να επιφέρουν αλλαγές.

Η διαστροφή έχει μια ηθική απόχρωση, που εμπεριέχει αποδοκιμασία, που πολλοί θεραπευτές επιμένουν να αγνοούν. Προτιμούν λοιπόν να μιλούν για διαστροφική σχέση παρά για θύτη και θύμα. Το θύμα αφήνεται έτσι μόνο απέναντι στην ενοχή του, χωρίς να μπορεί να αποβάλει την καταστρεπτική επιρροή. (Hirigoyen M.F., 2000)

Ο ναρκισσιστής διστραμμένος σπάνια δέχεται να υποβληθεί σε θεραπεία, διότι είναι αδύνατο να αμφισβητήσει τον εαυτό του. Όσοι

τολμούν να υποβληθούν σε θεραπεία είναι άτομα που χρησιμοποιούν διαστροφικές άμυνες, χωρίς όμως να είναι πραγματικά διεστραμμένα. Στις περιπτώσεις που υπάρχει διαμεσολάβηση μετά από δικαστική απόφαση, τα διεστραμμένα άτομα προσπαθούν να χειραγωγήσουν και το διαμεσολαβητή, ώστε να του αποδείξουν πόσο «κακό» είναι το θύμα. Οι θεραπευτές ή οι διαμεσολαβητές οφείλουν να είναι πολύ προσεκτικοί.

Η ψυχανάλυση: Οφείλουμε να πούμε εξ αρχής ότι η τυπική ψυχαναλυτική θεραπεία δεν είναι η ενδεδειγμένη για το θύμα που βρίσκεται ακόμη υπό το σοκ της διαστροφικής βίας και του εξευτελισμού. Πράγματι, η ψυχανάλυση ασχολείται κυρίως με το ενδοψυχικό πεδίο, χωρίς να λαμβάνει υπόψη την παθολογία της σχέσης με τους άλλους. Στόχος της είναι η ανάλυση των απωθημένων ενορμητικών συγκρούσεων της παιδικής ηλικίας. Το αυστηρό πρωτόκολλο (τακτικές και συχνές συνεδρίες, ο ασθενής ξαπλωμένος στο ντιβάνι χωρίς να βλέπει τον ψυχαναλυτή) που επέβαλε ο Φρόυντ προκειμένου να ελέγχει τη μεταβίβαση μπορεί να προξενήσει τρομακτική διάψευση σε ένα άτομο που έχει υποφέρει από σκόπιμη άρνηση επικοινωνίας και να το οδηγήσει να ταυτίσει τον ψυχαναλυτή με το θύτη, διαιωνίζοντας έτσι μια κατάσταση εξάρτησης.

Το θύμα μπορεί να αρχίσει ψυχανάλυση μόνο όταν έχει επανέλθει σε ικανό βαθμό, όταν μπορεί να καταλάβει, με την επαναφορά στη μνήμη και την επεξεργασία, ποιο στοιχείο της ιστορίας των παιδικών του χρόνων εξηγεί την υπερβολική ανοχή του και ποια είναι τα προβλήματα που οδήγησαν στην εμπλοκή του στη διαστροφική σχέση.

Η ψυχανάλυση αποσκοπεί στην τροποποίηση της υπολανθάνουσας ψυχικής δομής, ενώ οι άλλες μορφές ψυχοθεραπείας επιδιώκουν τη βελτίωση των συμπτωμάτων και την ενίσχυση των αμυνών, ένα βαθύ ψυχικό ανασχηματισμό δηλαδή. Φυσικά, το στάδιο που προηγείται της επανόρθωσης είναι απαραίτητο για το θύμα, που οφείλει να αποστασιοποιηθεί από την πρόσφατη εμπειρία του πριν επαναφέρει στη μνήμη του τα τραύματα της παιδικής του ηλικίας. (Hirigoyen M.F., 2000)

Από μόνη της η ψυχανάλυση δεν μπορεί να επιτύχει τίποτα. Δεν υπάρχει θεραπεία που να κάνει θαύματα, δεν υπάρχει θεραπεία που να αλλάζει ως δια μαγείας τον ασθενή. Το θεωρητικό πλαίσιο έχει ελάχιστη σημασία. Το ουσιώδες είναι η αποδοχή του θεραπευτή και της μεθόδου του από τον ασθενή, καθώς και η επιμονή και η προσήλωση του ψυχοθεραπευτή. Οι ψυχαναλυτές οφείλουν να πάψουν να εγκλωβίζονται σε μια σχολή, πρέπει να είναι ανοιχτοί και σε άλλες προοπτικές. Ευτυχώς, όλο και περισσότεροι νέοι ψυχίατροι και κλινικοί ψυχολόγοι ερευνούν τις διάφορες θεωρίες περί ψυχής, ενώ θεραπευτές διαφορετικών σχολών επικοινωνούν μεταξύ τους και ανταλλάσσουν απόψεις. Ίσως η λύση να βρίσκεται στη μεταβίβαση από μια μορφή θεραπείας σε μια άλλη, ή ακόμη και στο συγκερασμό των υφιστάμενων πρακτικών.

V.2.Νομική ενίσχυση του θύματος

Παρενόχληση υπάρχει όταν ο διάλογος είναι αδύνατος, όταν δεν ακούγεται ο λόγος του θύματος. Πρόληψη είναι η επανεδραίωση του διαλόγου και μιας ουσιαστικής επικοινωνίας. Σ' αυτό, ο γιατρός εργασίας έχει πρωταρχικό ρόλο. Μπορεί, βοηθούμενος από τους αρμοδίους, να πάρει την πρωτοβουλία για την εξεύρεση λύσεων. Στις επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερους από πενήντα εργαζόμενους υπάρχουν επιτροπές υγιεινής, ασφάλειας και συνθηκών εργασίας. Σ' αυτές τις επιχειρήσεις η επιθεώρηση εργασίας, οι εκπρόσωποι των εργαζομένων και ο γιατρός της εργασίας μπορούν να παρέμβουν από κοινού. Δυστυχώς όμως, οι φορείς αυτοί κινητοποιούνται μόνο σε περίπτωση σωματικού κινδύνου ή για σεβασμό των κανονισμών.

Η πρόληψη περνάει επίσης από την εκπαίδευση των υπευθύνων, που πρέπει να λάβουν υπόψη τους, εκτός από την αποδοτικότητα, και τον άνθρωπο. Σε ειδικές υπηρεσίες ψυχολόγων και ψυχιάτρων ειδικευμένων στη θυματολογία διδάσκεται η μετα-επικοινωνία, δηλαδή η επικοινωνία περί επικοινωνίας, ώστε να υπάρξει παρέμβαση πριν την έναρξη της διαδικασίας. Όταν αρχίσει η διαδικασία, είναι πλέον πολύ αργά. Οι συνδικαλιστές γνωρίζουν πώς πρέπει να παρέμβουν ώστε να διαπραγματευτούν την αποζημίωση κατά την απόλυση, αλλά δυσκολεύονται περισσότερο όταν πρόκειται για ανθρώπινες σχέσεις. Πρέπει να καταρτιστούν, να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις, ώστε να μπορούν να παρέμβουν ανά πάσα στιγμή σε όλες τις δυσλειτουργίες της επιχείρησης και όχι μόνο στις απολύσεις.

Είναι σκόπιμο στους εσωτερικούς κανονισμούς και στις συλλογικές συμβάσεις να περιλαμβάνονται διατάξεις προστασίας από την παρενόχληση και να υιοθετήσουν αυστηρές νομικές προδιαγραφές από την γαλλική εργατική νομοθεσία.

Για την πρόληψη όμως πρωταρχικής σημασίας είναι η ενημέρωση των θυμάτων, των εργαζομένων και των επιχειρήσεων. Πρέπει να καταστεί γνωστό ότι η διαδικασία υπάρχει, ότι δεν είναι σπάνια και ότι μπορεί να αποφευχθεί. Από αυτή την άποψη, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν σημαντικό ρόλο να διαδραματίσουν στη διάδοση αυτών των πληροφοριών.

Μόνο οι άνθρωποι μπορούν να ρυθμίσουν τις ανθρώπινες υποθέσεις. Οι διαστροφικές καταστάσεις αναπτύσσονται μόνο όταν συναντούν ενθάρρυνση ή ανοχή. Είναι υποχρέωση των εργοδοτών και των διευθυντών επιχειρήσεων να επανεισαγάγουν το σεβασμό του ανθρώπου στους χώρους εργασίας.

Από το 1992 η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί ποινικό αδίκημα και παράβαση του Κώδικα εργασίας. Ο νόμος απαγορεύει να τιμωρηθεί ή να

απολυθεί κάποιος εργαζόμενος επειδή υπέστη ή απέκρουσε κάποιες ενέργειες σεξουαλικής παρενόχλησης.

Σύμφωνα με το άρθρο 21 του Κώδικα Εργασίας σχετικά με τη σεξουαλική παρενόχληση, η παρενόχληση εμπεριέχει κατάχρηση εξουσίας: « Κανένας εργαζόμενος δεν μπορεί να τιμωρηθεί ή να απολυθεί επειδή υπέστη ή απέκρουσε ενέργειες παρενόχλησης εκ μέρους του εργοδότη ή άλλου ατόμου που, κάνοντας κατάχρηση της εξουσίας που του εξασφαλίζουν οι αρμοδιότητές του, έδωσε εντολές, εξαπέλυσε απειλές, επέβαλε όρους ή άσκησε πιέσεις κάθε είδους στον εργαζόμενο με στόχο να εξασφαλίσει τη σεξουαλική του εύνοια για λογαριασμό του ή για λογαριασμό τρίτου ».

Ο νομοθέτης απαγορεύει μια μόνο μορφή σεξουαλικής παρενόχλησης(τον εκβιασμό). Αυτή η μορφή βίας θα πρέπει να καταπολεμηθεί ανεξάρτητα από την ιεραρχική σχέση και την απειλή απόλυσης.

Στη Γαλλία, η κίνηση διαδικασίας είναι μια πραγματική μάχη, γιατί τα θύματα αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. Η παρενόχληση, ακόμη και η σεξουαλική, ακόμη και αποδεδειγμένη, δε λαμβάνεται υπόψη. Όπως συμβαίνει και με τις σεξουαλικές επιθέσεις, οι αστυνομικές αρχές αρνούνται συχνά να καταχωρίσουν καταγγελίες τέτοιου είδους (δεν έχουν συνηθίσει), ενώ οι διαδικασίες βάζουν συχνά τις περιπτώσεις αυτές στο αρχείο.

Το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι οικουμενικό. Στην Ιαπωνία, οι καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση πολλαπλασιάζονται, μολονότι οι γυναίκες-στελέχη επιχειρήσεων στη χώρα αυτή συνηθίζουν να προσκαλούν τους σημαντικούς πελάτες σε πολυετή εστιατόρια ή μπαρ, ή ακόμη και σε πιο εκκεντρικά στέκια. Στο νέο νόμο για την ισότητα των φύλων στο χώρο της εργασίας, που θα ισχύσει από τον Απρίλιο του 1999, περιέχονται διατάξεις ενάντια σε αυτές τις πρακτικές. Αντί να χλευάζουμε τις αμερικανικές υπερβολές με τις δίκες για σεξουαλική παρενόχληση, καλό θα ήταν να υιοθετήσουμε μια πολιτική πρόληψης, επιβάλλοντας το σεβασμό του ατόμου στο χώρο της εργασίας.(Hirigoyen M.F.,2000)

1. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της σύστασης της 27ης Νοεμβρίου 1991, τα κράτη μέλη ενημέρωσαν την Επιτροπή, το 1994 και το 1995, σχετικά με τα μέτρα που έλαβαν για την προώθηση της συνειδητοποίησης του γεγονότος ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι απαράδεκτη. Αυτά τα στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν για την κατάρτιση της "Έκθεσης αξιολόγησης όσον αφορά τη σύσταση της Επιτροπής σχετικά με την προστασία της αξιοπρέπειας των γυναικών και των ανδρών στην εργασία" που επισυνάπτεται στην ανακοίνωση.

2. Η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί προσβολή της αξιοπρέπειας του ατόμου και βλάπτει την παραγωγικότητα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και, επομένως, αποτελεί εμπόδιο για την καλή λειτουργία της αγοράς εργασίας στην οποία οι γυναίκες και οι άνδρες εργάζονται μαζί.

3. Ορισμένες συγκεκριμένες ομάδες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες: οι διαζευγμένες ή χωρισμένες γυναίκες, οι νεοαφιχθείσες στην αγορά εργασίας, εκείνες που έχουν επισφαλή θέση, οι γυναίκες με κάποια αναπηρία, οι γυναίκες που προέρχονται από φυλετικές μειονότητες, οι ομοφυλόφιλοι, οι νέοι άνδρες.

4. Επειδή οι άνδρες και οι γυναίκες εργάζονται όλο και περισσότερο μαζί και σε ανάλογα επίπεδα, εμφανίζονται πια πολλά κρούσματα σεξουαλικής παρενόχλησης μεταξύ ατόμων που έχουν το ίδιο επίπεδο στην ιεραρχία και δεν αφορούν πλέον απαραίτητα υπαλλήλους και τους ιεραρχικά ανωτέρους τους.

5. Η σεξουαλική παρενόχληση έχει καταστροφικές συνέπειες για όλους:

- για τους εργαζομένους που την υφίστανται, από πλευράς υγείας, εμπιστοσύνης στον εαυτό τους, ηθικού, επιδόσεων και προοπτικών σταδιοδρομίας·
- για τους εργαζόμενους που δεν την υφίστανται οι ίδιοι αλλά είναι μάρτυρες ή είναι εν γνώσει τέτοιας συμπεριφοράς, από πλευράς ατμόσφαιρας στην εργασία·
- για τους εργοδότες, από πλευράς οικονομικής αποδοτικότητας, δυσφήμισης και ενδεχομένως νομικών συνεπειών.

6. Το πρόβλημα της σεξουαλικής παρενόχλησης αναγνωρίστηκε τα τελευταία χρόνια από την πλειονότητα των κρατών μελών, με αποτέλεσμα να υιοθετηθούν σχετικά νομοθετικά κείμενα στο Βέλγιο, στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Ιταλία, στην Ιρλανδία, στις Κάτω Χώρες και στην Ισπανία, και να συμπεριληφθεί στις συλλογικές συμβάσεις σε ορισμένους κλάδους στην Ισπανία, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις Κάτω Χώρες και στη Δανία.

7. Η έκθεση αξιολόγησης καταλήγει, ωστόσο, στο συμπέρασμα ότι η σύσταση και ο κώδικας πρακτικής δεν οδήγησαν στην υιοθέτηση μέτρων που θα επαρκούσαν για τη διασφάλιση της δημιουργίας ενός εργασιακού περιβάλλοντος στο οποίο θα ήταν δυνατή η πρόληψη και η αποτελεσματική καταπολέμηση της σεξουαλικής παρενόχλησης. Η συμπεριφορά αυτή αποτελεί προσβολή της αξιοπρέπειας του ατόμου και εμπόδιο στην παραγωγικότητα, και επομένως το πρόβλημα πρέπει να αντιμετωπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

8. Η έκθεση αξιολόγησης επισημαίνει την ανάγκη μιας σφαιρικής προσέγγισης προκειμένου:

- να αναδειχθούν τα κοινά σημεία και οι διαφορές μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών των κρατών μελών·
- να είναι δυνατή η συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στην επεξεργασία των μελλοντικών ενεργειών·
- να υιοθετηθεί ενδεχομένως ένα δεσμευτικό μέσο το οποίο θα καθορίζει ένα κοινό σχέδιο που θα προσαρμόζεται ανάλογα με τα επιτεύγματα, τις ανάγκες και τις προτιμήσεις του καθενός από τα κράτη μέλη.

9. Είναι γενικότερα αποδεκτό ότι οι κοινωνικοί εταίροι διαθέτουν πρακτικές γνώσεις και εμπειρία όσον αφορά τη λήψη μέτρων για την καταπολέμηση της σεξουαλικής παρενόχλησης. Η δράση τους θα μπορούσε να λάβει τη μορφή μιας συλλογικής σύμβασης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ανάλογα με την αντίδρασή τους στην ανακοίνωση, η Επιτροπή θα εξετάσει τις νέες ενέργειες που απαιτούνται. (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000)

Στην Ελλάδα υπάρχει έλλειψη ειδικών υπηρεσιών στις οποίες μπορούν να απευθυνθούν γυναίκες-θύματα βίας.

Σε κρατικό επίπεδο έχει ιδρυθεί, με πρωτοβουλία της Γ.Γ.Ι., από τον Οκτώβριο του 1988 Κέντρο για κακοποιημένες γυναίκες στην Αθήνα, στο οποίο προβλέπονται δύο Υπηρεσίες:

Το Γραφείο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών: ένα λειτουργεί στην Αθήνα και ένα στον Πειραιά και προσφέρει δωρεάν νομικές συμβουλές, ψυχολογική υποστήριξη και ενημέρωση για άλλες υπηρεσίες.

Ο Ξενώνας για Κακοποιημένες Γυναίκες, ο οποίος από το 1993 λειτουργεί στην Αθήνα με συνεργασία της Γ.Γ.Ι. και του Δήμου Αθηναίων. Στον Ξενώνα παρέχονται προσωρινή φιλοξενία σε κακοποιημένες γυναίκες και τα παιδιά τους καθώς επίσης ψυχολογική υποστήριξη, ενημέρωση για άλλες υπηρεσίες κλπ.

Κατά τα άλλα οι γυναίκες-θύματα βίας μπορούν να απευθυνθούν στα κρατικά νοσοκομεία, τα Κέντρα Υγείας και τα Κέντρα Ψυχικής Υγείας, τα οποία όμως δεν είναι κατάλληλα στελεχωμένα για να αντιμετωπίζουν τέτοια περιστατικά.

Πάντως γυναικείες οργανώσεις και γυναικείες ομάδες προσφέρουν δωρεάν υπηρεσίες σε γυναίκες-θύματα βίας κάθε μορφής: νομικές συμβουλές, υπεράσπιση στο δικαστήριο, κοινωνικο-ψυχολογική υποστήριξη.

Το 1990 άρχισε να λειτουργεί τηλεφωνικό SOS για κακοποιημένες και βιασμένες γυναίκες στη Θεσσαλονίκη από δύο αυτόνομες γυναικείες ομάδες. Επίσης τηλεφωνικό SOS λειτουργεί και στην Αθήνα από μία αυτόνομη γυναικεία ομάδα.

Το 1990 η Γ.Γ.Ι. διοργάνωσε δύο επιδοτούμενα σεμινάρια με στόχο την επαγγελματική κατάρτιση κακοποιημένων γυναικών και το 1992 δύο επιδοτούμενα σεμινάρια για μητέρες που ζουν μόνες τους (χήρες, διαζευγμένες, ανύπαντρες, σε διάσταση) ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν και γυναίκες-θύματα βίας.

Η συνεργασία ανάμεσα σε φορείς (εξειδικευμένους και μη) που προσφέρουν βοήθεια σε γυναίκες-θύματα βίας, αλλά και ανάμεσα σε αυτούς τους φορείς και την αστυνομία ή τις δικαστικές υπηρεσίες, είναι αποσπασματική και μη οργανωμένη. Στηρίζεται κυρίως στην προσωπική πρωτοβουλία ατόμων ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένων στα θέματα βίας κατά των γυναικών, και όχι σε μια συντονισμένη προσπάθεια. Αυτή η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στις Υπηρεσίες συνεπάγεται αρκετή ταλαιπωρία για τις γυναίκες-θύματα βίας, όταν χρειαστεί να απευθυνθούν στις υπηρεσίες αυτές.

Από το 1980 μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές νομοθετικές και θεσμικές αλλαγές για τη διασφάλιση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών, όπως η τροποποίηση και αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου και η εισαγωγή νέων νόμων σχετικά με την εξάλειψη των διακρίσεων στην πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση, στην επαγγελματική κατάρτιση, στην απασχόληση και στις εργασιακές σχέσεις.

Το νομοθετικό πλαίσιο που υπάρχει σήμερα στην Ελλάδα θεωρείται ένα από τα πιο προωθημένα. Όμως δεν επαρκεί από μόνο του για την επίλυση των προβλημάτων και τη διασφάλιση της ισότητας των δύο φύλων .

Η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών (CEDAW), που υπογράφηκε από την Ελλάδα στις 2 Μαρτίου 1982, κυρώθηκε νομοθετικά από τη Βουλή χωρίς καμιά επιφύλαξη και έγινε νόμος του κράτους στις 30 Απριλίου 1983 (Ν. 1342/83).

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Συμβούλιο της Ευρώπης) με τον οποίο διασφαλίζονται χωρίς διάκριση φύλου όλα τα κοινωνικά δικαιώματα (εργασία, προστασία μητρότητας, δικαίωμα για επαγγελματικό προσανατολισμό και επαγγελματική εκπαίδευση, προστασία της υγείας, δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση κλπ.) κυρώθηκε από την χώρα μας με το Νόμο 1426/84.

Με το Νόμο 1423/84 επικυρώνεται η 122η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας για την πολιτική της απασχόλησης, σύμφωνα με την οποία παίρνονται μέτρα για την αντιμετώπιση της ανεργίας και της υποαπασχόλησης, τα οποία πρέπει να εξασφαλίζουν εργασία για όσους το επιθυμούν ανεξάρτητα από φύλο, φυλή, θρησκεία.

Με το Νόμο 1424/84 επικυρώθηκε η 111η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας για τη διάκριση στην απασχόληση και στο επάγγελμα, η οποία απαγορεύει κάθε διάκριση που βασίζεται στη φυλή, στο φύλο, στη θρησκεία κλπ.

Με το Νόμο 1302/83 κυρώθηκε η Διεθνής Σύμβαση 103 που αναφέρεται στην προστασία της μητρότητας.

Με το Νόμο 1576/85 κυρώθηκε η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας 156/85 για την ισότητα των ευκαιριών και την ίση μεταχείριση των εργαζομένων και των δύο φύλων, που αφορά ειδικότερα τους εργαζόμενους με οικογενειακές υποχρεώσεις.

Η Συνθήκη της Ρώμης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (άρθρο 119) αναφέρει ότι "κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ

εργαζομένων ανδρών και γυναικών" (προσαρμογή στην ελληνική νομοθεσία με το Ν. 1414/84).

Οδηγία 75/117 του 1975 με την οποία τα κράτη μέλη της Κοινότητας υποχρεώνονται να εφαρμόσουν την αρχή της ίσης αμοιβής για ίση εργασία μεταξύ ανδρών και γυναικών (προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας με το Νόμο 1414/84).

Οδηγία 76/207 του 1976 με την οποία εξασφαλίζεται η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (προσαρμογή της ελλ. νομοθεσίας με τους Νόμους 1414/84, 1483/84, Π.Δ. 193/88, Εθνική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας του 1988, 1993 κλπ.).

Οδηγία 79/7 του 1978 με την οποία προβλέπεται η προοδευτική εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης (προσαρμογή της ελλ. νομοθεσίας με τους Νόμους Ν. 1469/84, Ν. 1902/90, Ν. 2084/92, Ν. 1296/82, Ν. 1759/88 κλπ.).

Οδηγία 86/378 του 1986 με την οποία προβλέπεται ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.

Οδηγία 86/613 του 1986 με την οποία προβλέπεται η εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν ανεξάρτητη δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης της γεωργικής, καθώς και την προστασία της μητρότητας (προσαρμογή της ελλ. νομ. με τους Νόμους 1541/85, 1759/88, 1790/88 κλπ.).

Οδηγία 92/85 του 1992 με την οποία προβλέπεται η εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας των γυναικών που εργάζονται κατά τη διάρκεια εγκυμοσύνης, λοχείας, γαλουχίας (προσαρμογή της ελλ. νομοθεσίας με τους Νόμους Ν. 1568/85, Ν. 1483/84, Εθνική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 1993 κλπ.).

Το Σύνταγμα του 1975 κατοχυρώνει την αρχή της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Συγκεκριμένα οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 4 του Συντάγματος του 1975 επικυρώνουν και οριοθετούν την ισότητα των φύλων απέναντι στο νόμο και ορίζουν ότι:

α) Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.

β) Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Επίσης έχουν ενσωματωθεί στο ελληνικό Σύνταγμα αρχές για την ισότητα όπως εμπεριέχονται στη Διεθνή Νομοθεσία.

Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος:

"Οι γενικώς αποδεκτοί κανόνες και κανονισμοί της Διεθνούς Νομοθεσίας, καθώς και οι Διεθνείς Συμβάσεις από την ημερομηνία της υιοθέτησής τους νομοθετικά, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της ελληνικής νομοθεσίας, και έχουν μεγαλύτερη ισχύ από οποιοδήποτε άλλο νομοθετικό κανόνα που έρχεται σε αντίθεση".

Πέρα όμως από τις συνταγματικές γενικές διατάξεις, υπάρχουν στο Σύνταγμα και άλλες, που αναφέρονται σε ειδικούς τομείς όπως:

ΕΡΓΑΣΙΑ:

Σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 1 : "Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και τελεί υπό την προστασία του κράτους...". Επίσης ορίζεται ότι "πάντες οι εργαζόμενοι, ανεξαρτήτως φύλου ή άλλης διακρίσεως, δικαιούνται ίσης αμοιβής δι' ίσης αξίας παρεχομένην εργασίαν".

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

Σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1,2,3,4 : "Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες..." αλλά και ότι "πάντες οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας..." χωρίς διάκριση φύλου.

ΥΓΕΙΑ:

Σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ.3: "Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων" χωρίς καμία διάκριση φύλου.

Επίσης οι γυναίκες απολαμβάνουν δικαστικής προστασίας με τις ίδιες προϋποθέσεις που απολαμβάνουν οι άνδρες, σύμφωνα με το άρθρο 20 του Συντάγματος που ορίζει ότι:

"Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σε αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του, όπως ο νόμος ορίζει".(Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας,2002)

Το δικαίωμα αυτό ισχύει και για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή των συμφερόντων του ενδιαφερόμενου. Αλλά και η ειδική νομοθεσία (Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας) δεν περιέχει διακρίσεις και αντιμετωπίζει ως διαδίκους τους άνδρες και τις γυναίκες με τις ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Πως επιλέχθηκε το θέμα

Η συνεχώς αυξανόμενη παρουσίαση του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών μέσα από τα δελτία ειδήσεων και γενικότερα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αποτέλεσε το βασικότερο ερέθισμα για την ερευνητική ομάδα των σπουδαστριών ώστε να το επιλέξει σαν θέμα για την έρευνα. Αυτό που επίσης προβλημάτισε την ομάδα είναι η διάσταση που δίνει σήμερα ο τύπος στο εν λόγω πρόβλημα και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται σαν να συμβαίνει καθημερινά και δίπλα μας. Ποια όμως είναι πραγματικά η έκταση και το μέγεθος του κοινωνικού αυτού φαινομένου;

Σκοπιμότητα έρευνας

Η έρευνα, η οποία θα παρουσιαστεί παρακάτω αναλυτικά, σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα με σκοπό να διαπιστωθεί η ύπαρξη και η έκταση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης στον χώρο εργασίας, οι συνθήκες εμφάνισής του, το είδος των αντιδράσεων των γυναικών που απάντησαν ότι έχουν παρενοχληθεί από τον εργοδότη τους και των αντίστοιχων αντιδράσεων του θύτη κατά τα λεγόμενά τους, καθώς επίσης να διερευνηθεί αν το ευρύτερο περιβάλλον του θύματος ενημερώνεται ή όχι και γιατί.

Ερωτηματολόγιο

Μετά από τον εντοπισμό του θέματος της έρευνας και της σκοπιμότητάς της, συγκεντρώθηκαν πληροφορίες γύρω από το θέμα από βιβλιογραφικές πηγές. Στη συνέχεια μελετήθηκαν οι πηγές και διατυπώθηκαν τα βασικά ερωτήματα που θα απασχολούσαν την έρευνα. Με βάση τις πηγές και τα ερωτήματα που διατυπώθηκαν, κατασκευάστηκε το τελικό ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο συλλογής στοιχείων.

Ειδικότερα, το ερωτηματολόγιο αποτελείται από ανοιχτές και από κλειστές ερωτήσεις -19 στο σύνολο- με αρκετές υποερωτήσεις που διερευνούν το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας. Έγινε προσπάθεια οι ερωτήσεις να είναι σαφείς και κατανοητές, να μην αφήνουν κενά και κυρίως να μην θίγουν τον ερωτώμενο. Η προσέγγιση σχεδιάστηκε να είναι και ποσοτική και ποιοτική.

Δείγμα έρευνας

Δημογραφικά στοιχεία

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 600 σε αριθμό ερωτώμενες με τα εξής δημογραφικά χαρακτηριστικά: γυναίκες όσον αφορά το φύλο τους, και 18–55 χρονών όσον αφορά την ηλικία τους. Επίσης, υπάρχουν ερωτώμενοι από όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και με όλες τις πιθανές περιπτώσεις οικογενειακής κατάστασης. Από το δείγμα όσες γυναίκες βρέθηκαν να έχουν παρενοχληθεί - 393 συνολικά- αποτέλεσαν το κυρίως κομμάτι της έρευνας.

Τόπος εργασίας

Ως τόπος διεξαγωγής της έρευνας επιλέχθηκε η πόλη της Θεσσαλονίκης με αντιπροσωπευτικότητα τόσο από περιοχές της Ανατολικής όσο και της Δυτικής Θεσσαλονίκης. Από Ανατολική Θεσσαλονίκη, οι Δήμοι και οι περιοχές τις οποίες επισκέφτηκε η ερευνητική ομάδα είναι Χαριλάου, Καλαμαριά, Φοίνικας, Τούμπα, Πυλαία ενώ από Δυτική είναι Εύοσμος, Ηλιούπολη, Αμπελόκηποι, Πολίχνη και η περιοχή του Βαρδάρη.

Τομέας εργασιακής απασχόλησης

Οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν εργαζόμενες οι μισές περίπου στον Ιδιωτικό και οι υπόλοιπες στον Δημόσιο τομέα και η ομάδα φρόντισε από όλες τις περιοχές της πόλης να υπάρχει –κατά το δυνατόν- ισάριθμο δείγμα γυναικών και Ιδιωτικής και Δημόσιας απασχόλησης. Συγκεκριμένα, η ομάδα επισκέφτηκε Νοσοκομεία, Γυμνάσια και Λύκεια, Ασφαλιστικά ταμεία, τουριστικά και κτηματομεσιτικά γραφεία, σούπερ μάρκετ, καφέ-μπαρ, βιοτεχνίες και εργοστάσια.

Μέθοδοι συλλογής στοιχείων

Για τη συλλογή των στοιχείων πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στους χώρους εργασίας των γυναικών και όταν αυτό δεν ήταν εφικτό ή ο χώρος παρεμπόδιζε την αξιοπιστία των απαντήσεων (κυρίως στις μικρές ιδιωτικές επιχειρήσεις) τότε γινόταν επίσκεψη στους χώρους κατοικίας των γυναικών ενώ ένας μικρός αριθμός ερωτηματολογίων συμπληρώθηκαν μέσω φαξ ή τηλεφώνου λόγω χωροχρονικών και οικονομικών περιορισμών. Τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν με τη μέθοδο τυχαίας δειγματοληψίας.

Εργαλεία στατιστικής ανάλυσης και παρουσίασης των στοιχείων

Τα δεδομένα, αφού συγκεντρώθηκαν και κωδικοποιήθηκαν μέχρι τις αρχές του Νοέμβρη του 2002, έπειτα καταγράφηκαν και αναλύθηκαν με το γνωστό και πλέον έγκυρο στατιστικό πακέτο SPSS. Η ερευνητική ομάδα επεξεργάστηκε τα αποτελέσματα και κατασκεύασε πίνακες, ραβδογράμματα και κυκλικές γραφικές παραστάσεις για να τα παρουσιάσει καλύτερα. Τα αποτελέσματα, οι πίνακες και οι παραστάσεις αντιγράφηκαν στο πρόγραμμα Word όπου πλαισιώθηκαν θεωρητικά και έγινε μεγαλύτερη επεξεργασία για να είναι περισσότερο κατανοητά και ευπαρουσίαστα. Μετά την κατασκευή των γραφικών παραστάσεων η ομάδα κατέγραψε τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματά της και φρόντισε όλα τα συμπεράσματα που παρουσιάζονται να είναι αξιόπιστα.

Διάρκεια έρευνας

Η έρευνα από την αρχική μέχρι την τελική της φάση είχε συνολική διάρκεια εννέα περίπου μήνες, από τον Αύγουστο του 2002 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2002. Αναλυτικά, η επιλογή του θέματος, η εύρεση πηγών και η σύνταξη του ερωτηματολογίου έγιναν τον πρώτο μήνα και από τις αρχές του Σεπτεμβρη ξεκίνησε η έρευνα πεδίου, η οποία ολοκληρώθηκε περίπου στα μέσα του Νοέμβρη. Η επεξεργασία των δεδομένων με το πρόγραμμα SPSS -για την στατιστική ανάλυση- και έπειτα στο πρόγραμμα Word -για την παρουσίαση τους- καθώς και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων ολοκληρώθηκαν μέχρι τα τέλη του Δεκέμβρη.

Περιορισμοί στην έρευνα

Κάποιοι από τους περιορισμούς που υπήρχαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν χρονικοί και οικονομικοί περιορισμοί. Επίσης η πρόσβαση συχνά ήταν δύσκολη στις επιχειρήσεις και στους διάφορους χώρους εργασίας από άποψη συγκοινωνίας και γεωγραφικής τους θέσης, κυρίως στην Δυτική Θεσσαλονίκη που είναι πιο υποβαθμισμένη. Για τους προαναφερθέντες λόγους θεωρείται ότι το δείγμα είναι σχετικά μικρό και δύσκολα γενικεύσιμο. Τα αποτελέσματα όμως είναι αξιόπιστα και το γεγονός αυτό διευκολύνει την εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων.

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΕΡΩΤΗΣΗ

Είχατε ποτέ κάποιες από τις παρακάτω εμπειρίες;

1. Ανεπιθύμητα λεκτικά μηνύματα

(απρεπής γλώσσα, σφυρίγματα, βρώμικα ανέκδοτα)

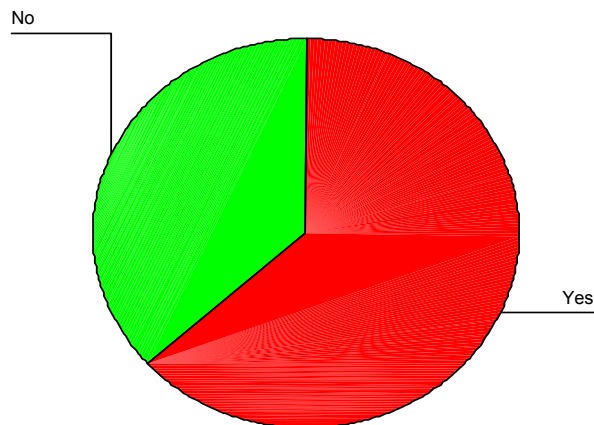
Frequency Table

Unwanted verbal messages

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	249	63,4	63,4	63,4
	No	144	36,6	36,6	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Unwanted verbal messages

Με βάση τα παραπάνω, βγαίνει το συμπέρασμα ότι τα ανεπιθύμητα λεκτικά μηνύματα είναι αρκετά συχνός τρόπος σεξουαλικής παρενόχλησης, καθώς το ποσοστό αγγίζει το 63,4% των περιπτώσεων.

2. Ανεπιθύμητα σεξουαλικά σχόλια σχετικά με το σώμα

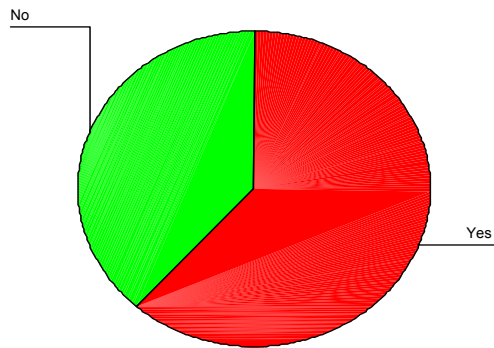
Frequency Table

Unwanted Sexual Remarks on body

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	242	61,6	61,6	61,6
	No	151	38,4	38,4	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Unwanted Sexual Remarks on body

Τα ανεπιθύμητα σεξουαλικά σχόλια σχετικά με το σώμα είναι επίσης συχνός τρόπος παρενόχλησης των γυναικών, με ποσοστό 61,6%. Δηλαδή, ο τρόπος αυτός χρησιμοποιήθηκε στο 61,6% των περιπτώσεων.

3. Ανεπιθύμητα μη λεκτικά μηνύματα (κοιτάγματα, βλέμματα)

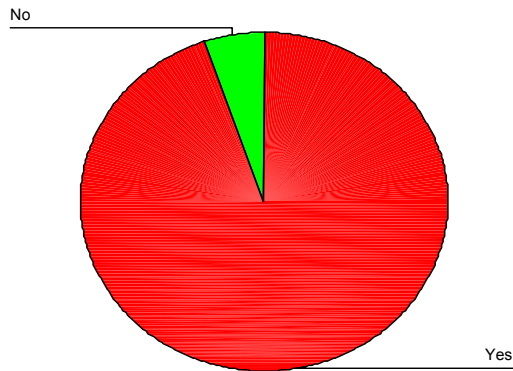
Frequency Table

Unwanted non verbal messages

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	372	94,7	94,7	94,7
	No	21	5,3	5,3	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Unwanted non verbal messages

Βάσει των παραπάνω δεδομένων, τα ανεπιθύμητα μη λεκτικά μηνύματα (κοιτάγματα, πλάγια βλέμματα κλπ.) είναι ο πιο συχνός τρόπος σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών, με ποσοστό 94,7%.

4. Επίδειξη αντικειμένων με σεξουαλικό υπονοούμενο (πόστερ, ημερολόγια, φωτογραφίες)

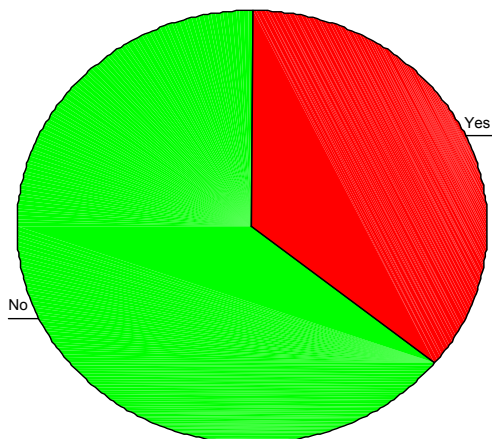
Frequency Table

Exhibititon of sexual objects

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	141	35,9	35,9	35,9
	No	252	64,1	64,1	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Exhibititon of sexual objects

Από τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι η επίδειξη αντικειμένων με σεξουαλικό υπονοούμενο χρησιμοποιείται από τους θύτες λιγότερο συχνά, σε ποσοστό 35,9%.

5. Ενοχλητικά τηλεφωνήματα/ email/ γράμματα

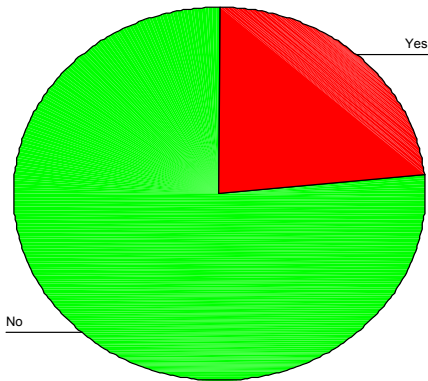
Frequency Table

Unwanted calls/emails/letters

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	92	23,4	23,4	23,4
	No	301	76,6	76,6	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Unwanted calls/emails/letters

Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα ενοχλητικά τηλεφωνήματα, email και γράμματα χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια από τους θύτες, σε ποσοστό 23,4%, πιθανόν για να αποφύγουν να αφήσουν αποδεικτικά στοιχεία.

6. Απειλές ή εκβιασμοί σε ανεπιθύμητες σεξουαλικές σχέσεις (αν δεν συμφωνήσεις στο ραντεβού/ να κοιμηθείς μαζί μου,...)

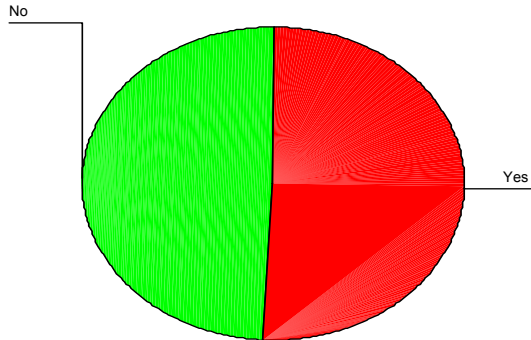
Frequency Table

Threats or Blackmails

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	200	50,9	50,9	50,9
	No	193	49,1	49,1	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Threats or Blackmails

Βάσει αυτών των στοιχείων, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι απειλές και οι εκβιασμοί σε ανεπιθύμητες σχέσεις είναι σχετικά συχνές σε εμφάνιση και συγκεκριμένα το ποσοστό αγγίζει το 50,9%.

7. Ανεπιθύμητη φυσική επαφή

(αγγίγματα με τα χέρια ή άλλα μέρη του σώματος)

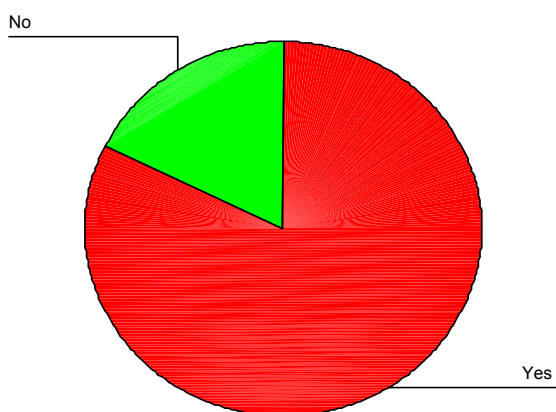
Frequency Table

Unwanted physical contact

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	323	82,2	82,2	82,2
	No	70	17,8	17,8	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Unwanted physical contact

Από τα παραπάνω δεδομένα βγαίνει το συμπέρασμα ότι η ανεπιθύμητη φυσική επαφή είναι ο δεύτερος πιο συχνός τρόπος παρενόχλησης των γυναικών στο χώρο εργασίας, με ποσοστό 82,2%.

8. Απόπειρα σεξουαλικής επίθεσης

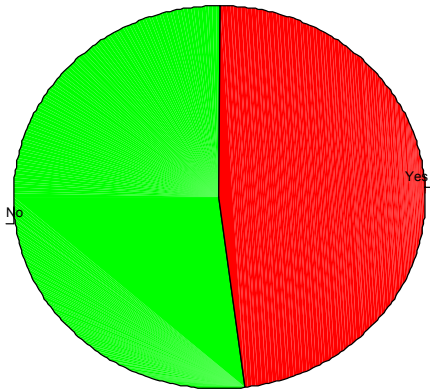
Frequency Table

Sexual assault attempt

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	189	48,1	48,1	48,1
	No	204	51,9	51,9	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Sexual assault attempt

Σύμφωνα με τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι στο 48,1% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν έχει γίνει απόπειρα σεξουαλικής επίθεσης από τον θύτη.

9. Σεξουαλική επίθεση

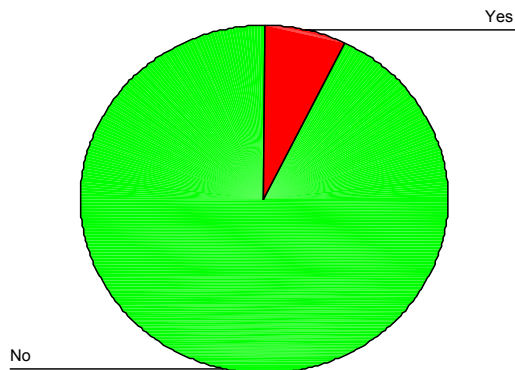
Frequency Table

Sexual assault

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	28	7,1	7,1	7,1
	No	365	92,9	92,9	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Sexual assault

Μπορούμε από τα παραπάνω να βγάλουμε το συμπέρασμα ότι το 7,1% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν δέχτηκε σεξουαλική επίθεση από τον εργοδότη - θύτη.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Συνέβη σε σας και σε προηγούμενα επαγγέλματα;

Όχι

Ναι, μια φορά

Ναι, δυο φορές

Ναι, πάνω από δυο φορές

Statistics

Experience from previous jobs

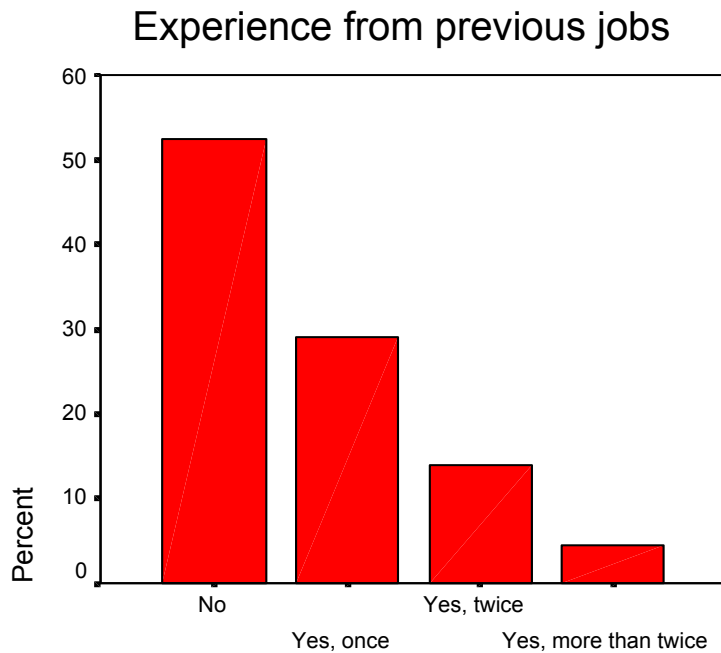
		Experience from previous jobs
N	Valid	600
	Missing	0
Mode		1

Frequency Table

Experience from previous jobs

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	315	52,5	52,5	52,5
	Yes, once	174	29,0	29,0	81,5
	Yes, twice	84	14,0	14,0	95,5
	Yes, more than twice	27	4,5	4,5	100,0
Total		600	100,0	100,0	

Bar Chart

Experience from previous jobs

Στην ερώτηση αν κάτι από τα παραπάνω τους συνέβη σε προηγούμενα επαγγέλματα, το 52,5% απάντησε όχι, το 29% απάντησε μία φορά, δύο φορές απάντησε το 14% και πάνω από δύο φορές απάντησε το 4,5%.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ

Statistics

Sexual Harassment

N	Valid	600
	Missing	0

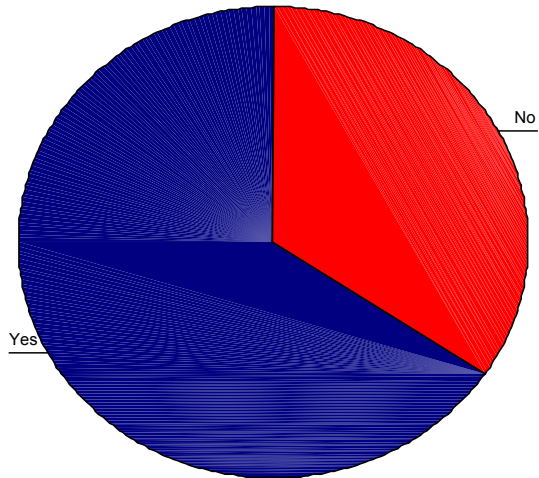
Frequency Table

Sexual Harassment

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	207	34,5	34,5	34,5
	Yes	393	65,5	65,5	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Sexual Harassment

Οι γυναίκες που απάντησαν ότι βίωσαν έναν ή περισσότερους από τους προαναφερθέντες τρόπους παρενόχλησης, αποτελούν το 65,5% του δείγματος.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Θεωρείτε την εμπειρία σας ως σεξουαλική παρενόχληση;

Statistics

Experience Interpretation

N	Valid	393
	Missing	0
Mode		1

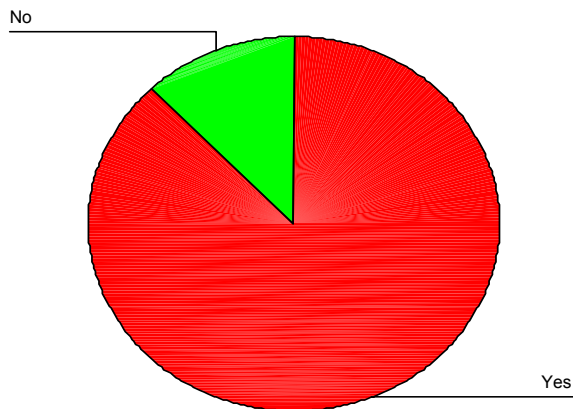
Frequency Table

Experience Interpretation

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	345	87,8	87,8	87,8
	No	48	12,2	12,2	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Experience Interpretation

Από το 65,5% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν από τον εργοδότη τους, το 87,8% ερμήνευσαν τη συμπεριφορά του εργοδότη όντως ως σεξουαλική παρενόχληση, ενώ το 12,2% δεν θεώρησαν ότι πράγματι τους ασκήθηκε παρενόχληση.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

Statistics

Sexual Harassment

N	Valid	600
	Missing	0

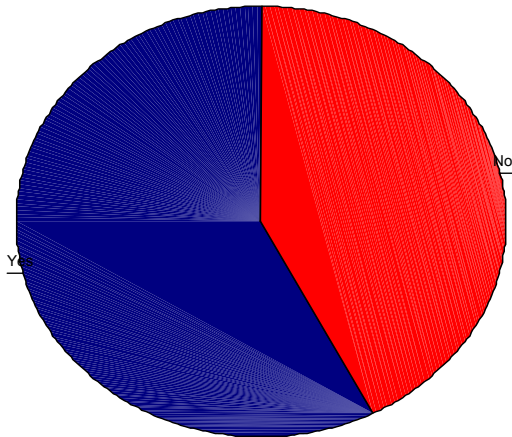
Frequency Table

Sexual Harassment

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	255	42,5	42,5	42,5
	Yes	345	57,5	57,5	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Sexual Harassment

Οι γυναίκες που βίωσαν έναν ή περισσότερους τρόπους σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας τους και οι ίδιες ερμηνεύουν τη συμπεριφορά του θύτη πράγματι ως παρενόχληση, αποτελούν το 57,5% του δείγματος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΘΗΚΑΝ

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Υπήρχαν μάρτυρες;

Statistics

Witnesses

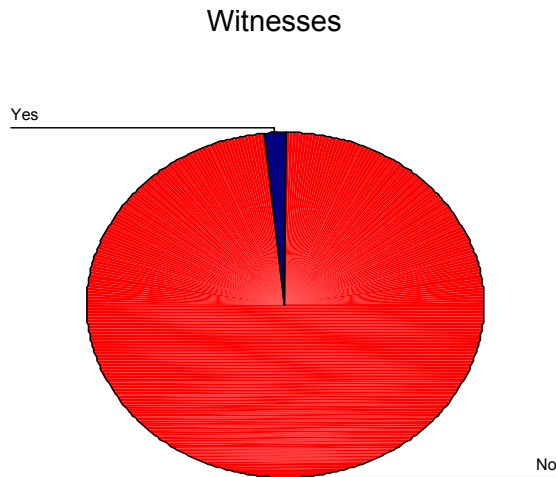
		Witnesses
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Witnesses

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	386	98,2	98,2	98,2
	Yes	7	1,8	1,8	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Διαπιστώνεται ότι στο 98,2% των περιπτώσεων παρενόχλησης, δεν υπήρχαν μάρτυρες. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο θύτης είναι προσεχτικός να μην αφήσει μάρτυρες και επομένως γνωρίζει ότι αυτό που κάνει δεν είναι σωστό.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Πόσο καιρό βιώνετε αυτήν την εμπειρία στην παρούσα εργασία σας;

Περίπου 1 μήνα

Περίπου 6 μήνες

Περίπου 1 χρόνο

Πάνω από 1 χρόνο

Statistics

Experience Time length

N	Valid	393
	Missing	0
Mode		2

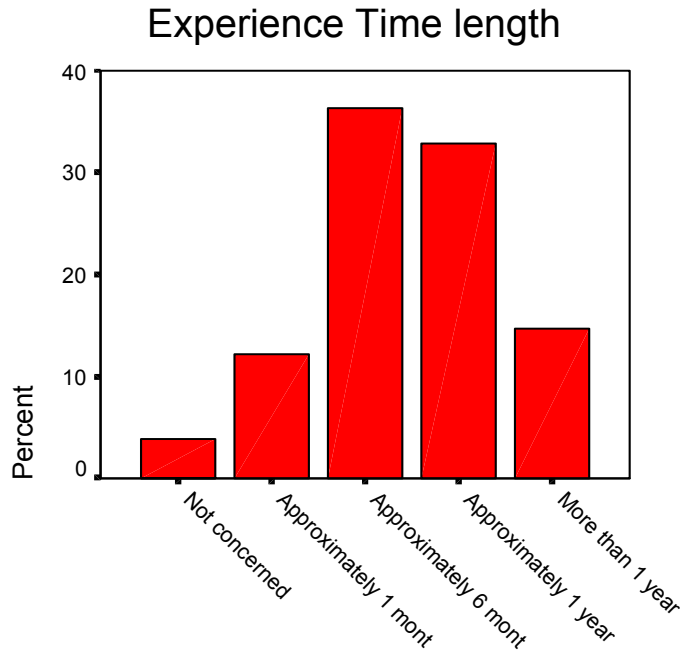
Frequency Table

Experience Time length

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Not concerned	15	3,8	3,8	3,8
	Approximately 1 month	48	12,2	12,2	16,0
	Approximately 6 months	143	36,4	36,4	52,4
	Approximately 1 year	129	32,8	32,8	85,2
	More than 1 year	58	14,8	14,8	100,0

	Total	393	100,0	100,0
--	-------	-----	-------	-------

Bar Chart

Experience Time length

Στην ερώτηση πόσο καιρό βιώνουν την εμπειρία στο παρόν επάγγελμα, το 36,4% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν απάντησαν περίπου έξι μήνες, το 32,8% περίπου έναν χρόνο, το 14,8% πάνω από έναν χρόνο, το 12,2 περίπου ένα μήνα ενώ το 3,8% δεν θέλησε να απαντήσει. Δηλαδή, η πιο συχνή περίπτωση είναι να διαρκεί η παρενόχληση από έξι μήνες μέχρι έναν χρόνο.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Αντιδράσεις : Πώς αντιδράσατε στη σεξουαλική παρενόχληση;

1. Αποφασιστική αντίκρουση

Statistics

Confrontation

		Confrontation
N	Valid	393
	Missing	0

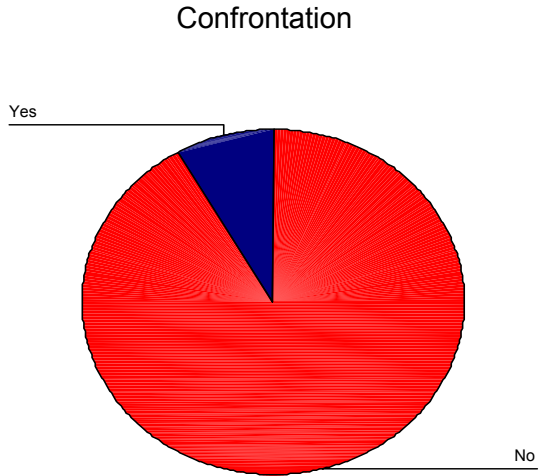
Frequency Table

Confrontation

	Frequency	Percent	Valid	Cumulative
--	-----------	---------	-------	------------

				Percent	Percent
Valid	No	360	91,6	91,6	91,6
	Yes	33	8,4	8,4	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Από τα παραπάνω στοιχεία, βγαίνει το συμπέρασμα ότι η αποφασιστική αντίκρουση δεν είναι συχνός τρόπος αντίδρασης των γυναικών στην παρενόχληση που υφίστανται, καθώς τον τρόπο αυτό χρησιμοποίησε μόνο το 8,4% των γυναικών.

2. Βίαη αντίδραση

Statistics

Violent

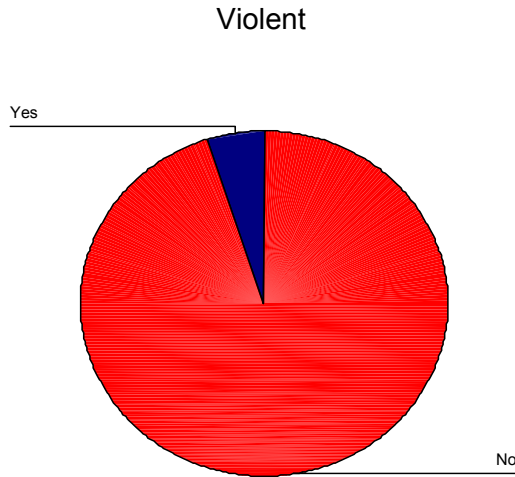
		Violent
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Violent

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	373	94,9	94,9	94,9
	Yes	20	5,1	5,1	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Από τα παραπάνω στοιχεία, βγαίνει το συμπέρασμα ότι ούτε η βίαιη αντίδραση είναι συχνός τρόπος αντίδρασης των γυναικών στην παρενόχληση που υφίστανται, καθώς τον τρόπο αυτό χρησιμοποίησε μόνο το 5,1% των γυναικών.

3. Καθυστέρηση στη δουλειά

Statistics

Delay

	Delay
N	Valid 393
	Missing 0

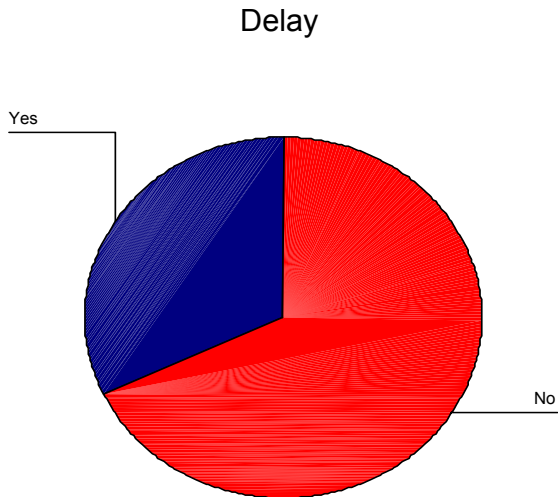
Frequency Table

Delay

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Valid	No	267	67,9	67,9	67,9
	Yes	126	32,1	32,1	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Τα παραπάνω στατιστικά αποτελέσματα δείχνουν ότι το 32,1% των γυναικών που παρενοχλούνταν καθυστερούσε να πάει στη δουλειά, πιθανόν στην προσπάθειά τους να αποφύγουν την ψυχοφθόρα κατάσταση της παρενόχλησης.

4. Λήψη άδειας από την εργασία

Statistics

Day off

		Day off
N	Valid	393
	Missing	0

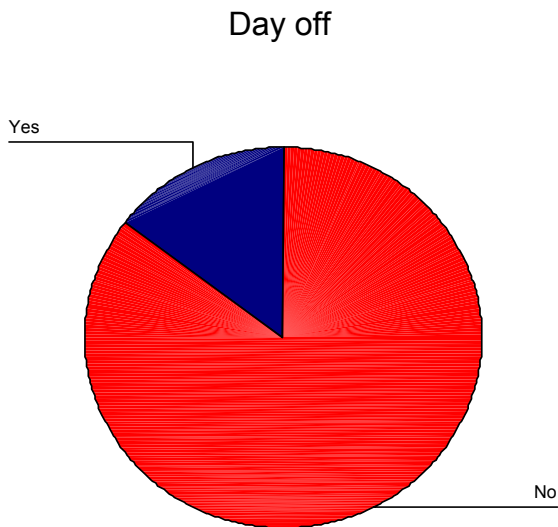
Frequency Table

Day off

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Valid	No	335	85,2	85,2	85,2
	Yes	58	14,8	14,8	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Διαπιστώνεται από τα παραπάνω αποτελέσματα ότι η λήψη άδειας από την εργασία δεν είναι συχνός τρόπος αντίδρασης των γυναικών στην παρενόχληση που υφίστανται, καθώς τον τρόπο αυτό χρησιμοποίησε το 14,8% των γυναικών.

5. Λιγότερο αποτελεσματική εργασία

Statistics

Unproductive

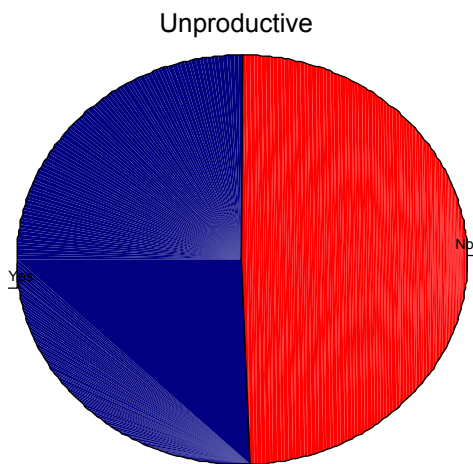
		Unproductive
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Unproductive

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	194	49,4	49,4	49,4
	Yes	199	50,6	50,6	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι στο 50,6% των γυναικών που παρενοχλούνταν άρχισε να μειώνεται η παραγωγικότητα και η αποτελεσματικότητα στην εργασία τους.

6. Αλλαγή στον τρόπο εργασίας

Statistics

Different working way

	Different working way	
N	Valid	393
	Missing	0

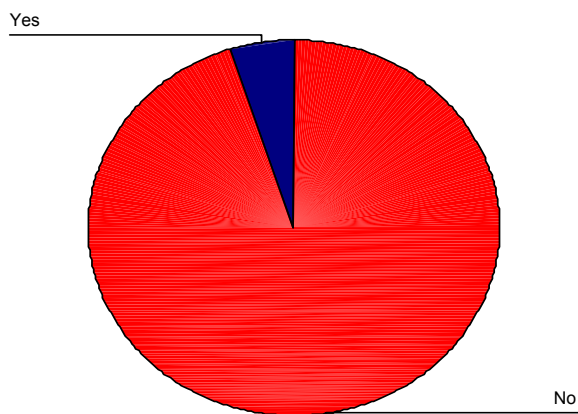
Frequency Table

Different working way

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	373	94,9	94,9	94,9
	Yes	20	5,1	5,1	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Different working way

Διαπιστώνεται από τα παραπάνω αποτελέσματα ότι η αλλαγή στον τρόπο εργασίας ισχύει μόνο για το 5,1% των γυναικών που υφίστανται παρενόχληση.

7. Προσπάθεια αποφυγής κάποιων χώρων στο εργασιακό περιβάλλον

Statistics

Avoiding Certain Work places

	Avoiding Certain Work places

N	Valid	393
	Missing	0

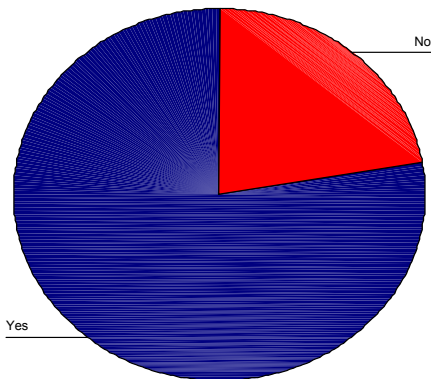
Frequency Table

Avoiding Certain Work places

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	87	22,1	22,1	22,1
	Yes	306	77,9	77,9	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Avoiding Certain Work places

Από τις γυναίκες που παρενοχλήθηκαν το 77,9% προσπαθούσαν να αποφύγουν κάποιους συγκεκριμένους χώρους εργασίας, όπου ένιωθαν το κλίμα προσβλητικό.

8. Σκέψεις αλλαγής εργασιακού περιβάλλοντος

Statistics

Thoughts of changing work

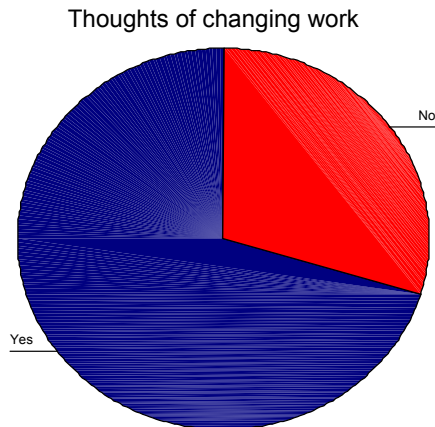
		Thoughts of changing work
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Thoughts of changing work

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	117	29,8	29,8	29,8
	Yes	276	70,2	70,2	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, το 70,2% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν, έκαναν σκέψεις να αλλάξουν εργασιακό περιβάλλον, ακόμη κι αν τις σκέψεις αυτές δεν τις υλοποίησαν.

9. Αλλαγή εργασιακού περιβάλλοντος

Statistics

Change of working environment

		Change of working environment
N	Valid	393
	Missing	0

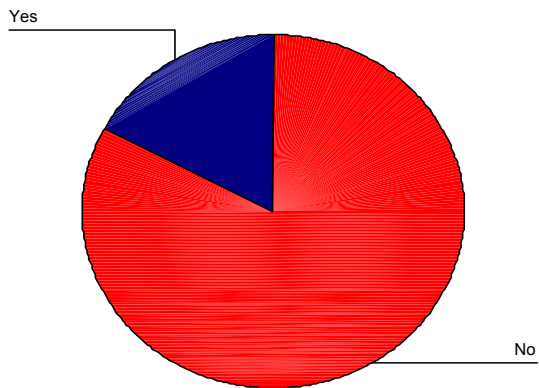
Frequency Table

Change of working environment

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	325	82,7	82,7	82,7
	Yes	68	17,3	17,3	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Change of working environment

Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι, ενώ πολλές ήταν οι γυναίκες που το σκέφτονταν, μόνο το 17,3% των γυναικών τελικά κατάφεραν να αλλάξουν εργασιακό περιβάλλον.

10. Αποκάλυψη σε συναδέλφους

Statistics

Revelation to colleagues

		Revelation to colleagues
N	Valid	393
	Missing	0

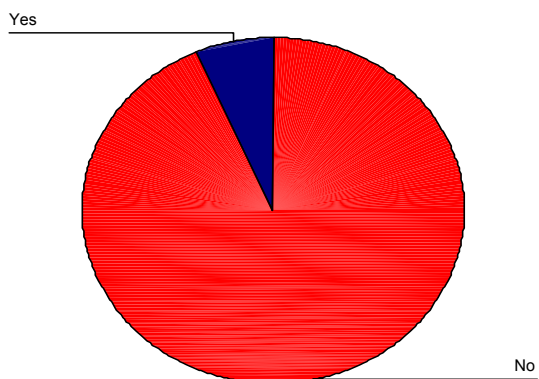
Frequency Table

Revelation to colleagues

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	367	93,4	93,4	93,4
	Yes	26	6,6	6,6	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Revelation to colleagues

Σύμφωνα με τα παραπάνω στατιστικά πορίσματα, μόνο το 6,6% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν αποκάλυψαν το περιστατικό αυτό σε συναδέλφους.

11. Αποκάλυψη σε μέλος της οικογένειας

Statistics

Revelation to family members

		Revelation to family members
N	Valid	393
	Missing	0

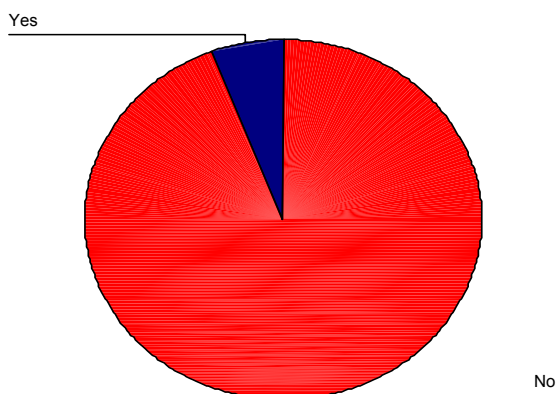
Frequency Table

Revelation to family members

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	370	94,1	94,1	94,1
	Yes	23	5,9	5,9	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Revelation to family members

Με βάση τα παραπάνω στατιστικά αποτελέσματα, μόνο το 5,9% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν αποκάλυψαν το περιστατικό αυτό σε μέλος της οικογένειάς τους.

12. Αποκάλυψη σε φιλικό πρόσωπο εκτός εργασιακού χώρου

Statistics

Revelation to friends

		Revelation to friends
N	Valid	393
	Missing	0

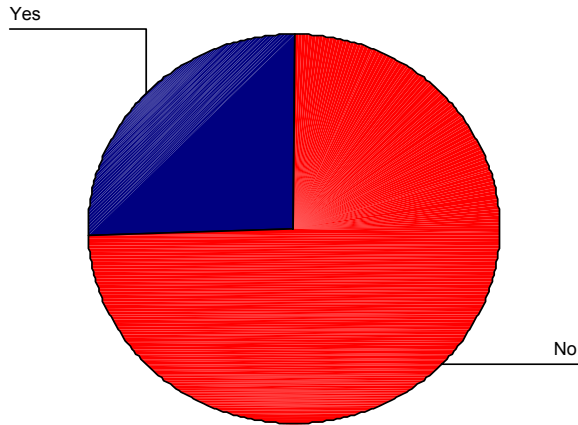
Frequency Table

Revelation to friends

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	293	74,6	74,6	74,6
	Yes	100	25,4	25,4	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Revelation to friends

Τα παραπάνω στατιστικά αποτελέσματα δείχνουν ότι το 25,4% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν αποκάλυψαν το περιστατικό αυτό σε φιλικό τους πρόσωπο.

13. Αναφορά σε προϊστάμενο

Statistics

Report to superior

		Report to superior	
N	Valid	393	
	Missing	0	

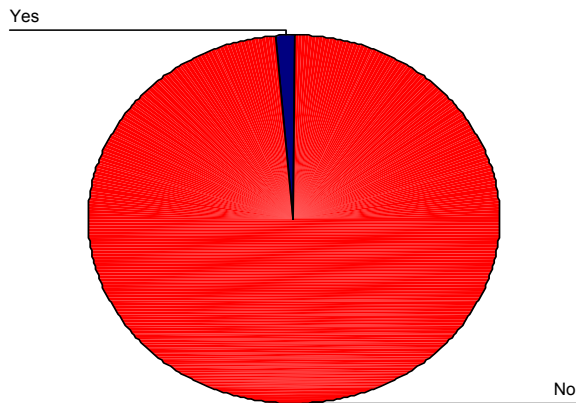
Frequency Table

Report to superior

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	388	98,7	98,7	98,7
	Yes	5	1,3	1,3	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Report to superior

Με βάση τα παραπάνω στατιστικά αποτελέσματα, μόνο το 1,3% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν ανέφεραν το περιστατικό αυτό σε προϊστάμενό τους, καθώς πιθανόν να είχαν χάσει την εμπιστοσύνη τους στην Οργάνωση.

14. Αναφορά σε Φορείς και Υπηρεσίες (ιατρός, σύμβουλος, αστυνομία, συνδικαλιστικοί φορείς)

Statistics

Report to agencies

		Report to agencies
N	Valid	393
	Missing	0

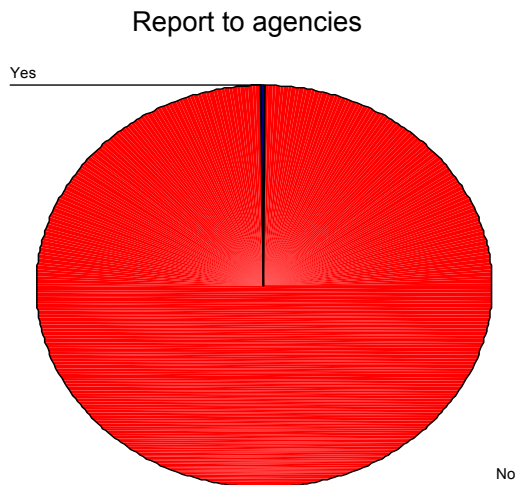
Frequency Table

Report to agencies

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	392	99,7	99,7	99,7
	Yes	1	,3	,3	100,0

	Total	393	100,0	100,0
--	-------	-----	-------	-------

Pie Chart

Τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία φανερώνουν ότι ελάχιστο μόνο ποσοστό, το 0,3% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν ανέφεραν το περιστατικό αυτό σε αρμόδιους Φορείς ή Υπηρεσίες. Εδώ μέρος της ευθύνης έχουν οι ίδιοι οι Φορείς με την έλλειψη ενημέρωσης και πρόληψης.

15. Αίτηση αλλαγής Υπηρεσίας

Statistics

Transposition Request

		Transposition Request
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

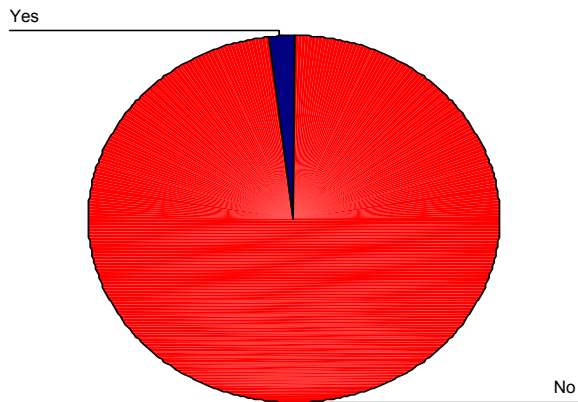
Transposition Request

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	385	98,0	98,0	98,0
	Yes	8	2,0	2,0	100,0

	Total	393	100,0	100,0
--	-------	-----	-------	-------

Pie Chart

Transposition Request

Βάσει των παραπάνω στοιχείων, βγάζουμε το συμπέρασμα ότι η αίτηση αλλαγής υπηρεσίας ή μετάθεσης δεν είναι καθόλου συχνός τρόπος αντίδρασης των γυναικών, ίσως επειδή κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα εφικτό. Έτσι τον τρόπο αυτόν χρησιμοποίησαν το 2% του δείγματος.

16. Παραίτηση

Statistics

Resignation

		Resignation
N	Valid	393
	Missing	0

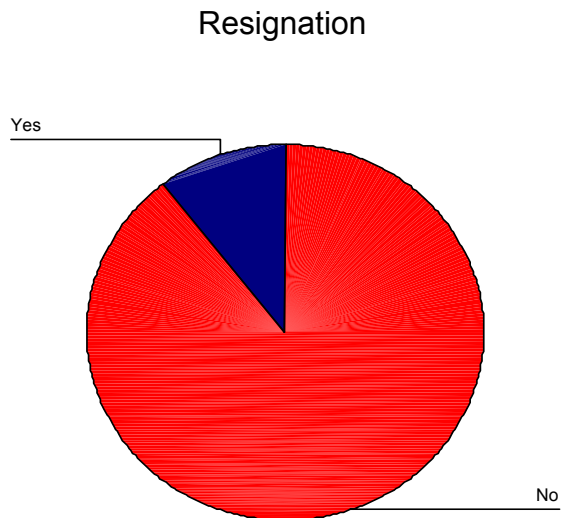
Frequency Table

Resignation

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Valid	No	352	89,6	89,6	89,6
	Yes	41	10,4	10,4	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Τα παραπάνω στοιχεία φανερώνουν το 10,4% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν, παραιτήθηκαν από την εργασία τους για να ξεφύγουν από τον θύτη.

17. Ανοχή κατάστασης

Statistics

Tolerance

		Tolerance
N	Valid	393
	Missing	0

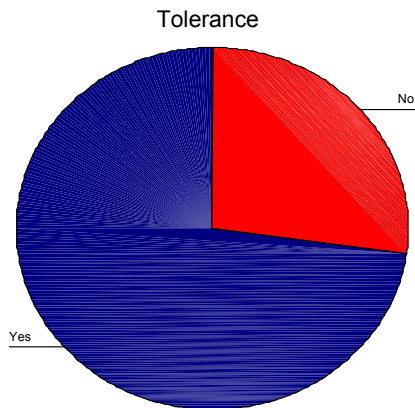
Frequency Table

Tolerance

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent

Valid	No	107	27,2	27,2	27,2
	Yes	286	72,8	72,8	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Από τις γυναίκες που παρενοχλήθηκαν, το 72,8% ανέχονταν την κατάσταση, προφανώς επειδή δεν είχαν την οικονομική ή ψυχική δυνατότητα να αντιδράσουν με άλλον τρόπο.

18. Υποχώρηση

Statistics

Retreat

		Retreat
N	Valid	393
	Missing	0

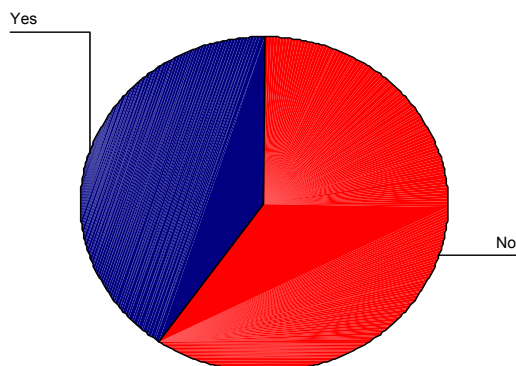
Frequency Table

Retreat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	235	59,8	59,8	59,8
	Yes	158	40,2	40,2	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Retreat

Διαπιστώνεται ότι από τις γυναίκες που παρενοχλήθηκαν, το 40,2% υποχώρησαν στις απειλές και τους εκβιασμούς του θύτη.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Αν δεν το αναφέρατε, για ποιους λόγους;

1. Θεώρησα ότι δεν θα με πιστέψουν

Statistics

They would not believe me

		They would not believe me
N	Valid	393
	Missing	0

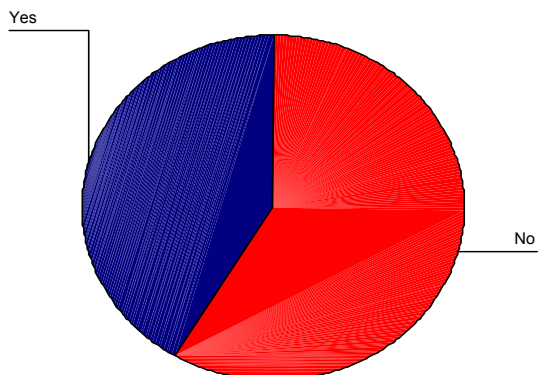
Frequency Table

They would not believe me

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	230	58,5	58,5	58,5
	Yes	163	41,5	41,5	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

They would not believe me

Ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο οι γυναίκες-θύματα δεν ανέφεραν το περιστατικό ούτε σε επίσημο Φορέα ούτε στο κοντινό τους περιβάλλον είναι ότι θεώρησαν ότι δεν θα τις πιστέψουν, όπως απαντά το 41,5% των γυναικών.

2. Πίστευα ότι δεν θα βρω κατανόηση

Statistics

They would not understand me

		They would not understand me
N	Valid	393
	Missing	0

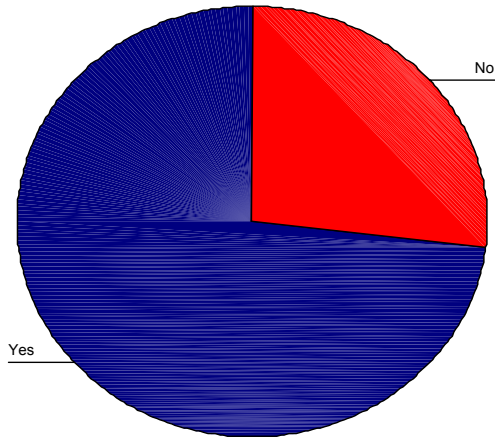
Frequency Table

They would not understand me

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	106	27,0	27,0	27,0
	Yes	287	73,0	73,0	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

They would not understand me

Ένα άλλο συμπέρασμα που βγαίνει είναι ότι το 73% των γυναικών πίστευαν ότι σε οποιονδήποτε και να ανέφεραν το περιστατικό, δεν θα έβρισκαν κατανόηση.

3. Δεν ήξερα σε ποιον να μιλήσω/ απευθυνθώ

Statistics

Didn't know whom to talk to

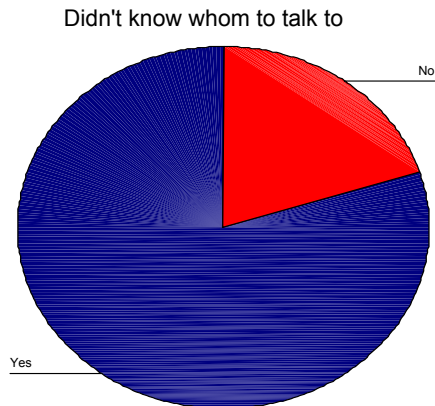
		Didn't know whom to talk to
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Didn't know whom to talk to

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	79	20,1	20,1	20,1
	Yes	314	79,9	79,9	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Ένας ακόμη σημαντικός λόγος για τον οποίο οι γυναίκες δεν ανέφεραν το περιστατικό είναι ότι δεν ήξεραν σε ποιον να μιλήσουν και πού να απευθυνθούν, όπως απαντά το 79,9%.

4. Ντρεπόμεν να το ομολογήσω

Statistics

Ashamed to confess

		Ashamed to confess
N	Valid	393
	Missing	0

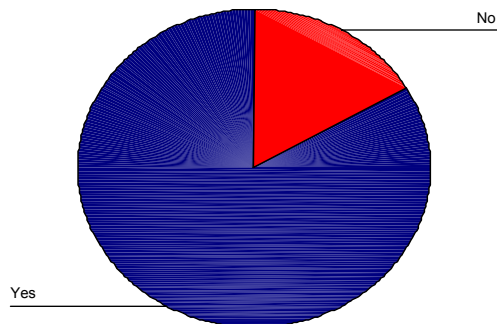
Frequency Table

Ashamed to confess

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	66	16,8	16,8	16,8
	Yes	327	83,2	83,2	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Ashamed to confess

Το 83,2% των γυναικών απάντησαν πως επειδή ντρέπονταν δεν αποκάλυψαν σε κανέναν ότι υφίστανται σεξουαλική παρενόχληση.

5. Δεν ήμουν σίγουρη ότι αυτό που μου συνέβαινε ήταν σεξουαλική παρενόχληση

Statistics

Not sure that it was harassment

		Not sure that it was harassment
N	Valid	393
	Missing	0

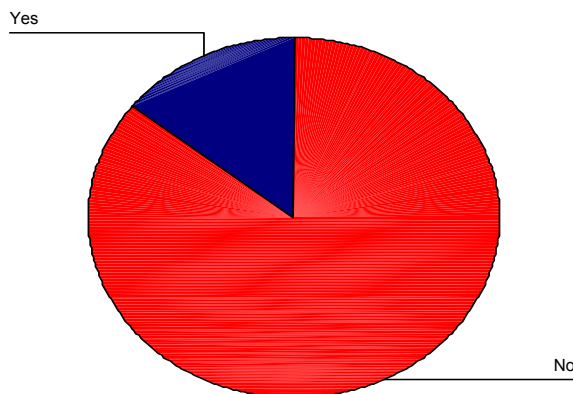
Frequency Table

Not sure that it was harassment

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	336	85,5	85,5	85,5
	Yes	57	14,5	14,5	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Not sure that it was harassment

Το 14,5% των γυναικών απάντησαν πως δεν ήταν σίγουρες ότι αυτό που τους συνέβαινε ήταν σεξουαλική παρενόχληση και έτσι δίσταζαν να αποκαλύψουν αυτό που τους συνέβαινε.

Δεν ήθελα να χάσω τη δουλειά μου ή να υποστώ άλλες συνέπειες

Statistics

Avoiding consequences

Avoiding consequences		
N	Valid	393
	Missing	0

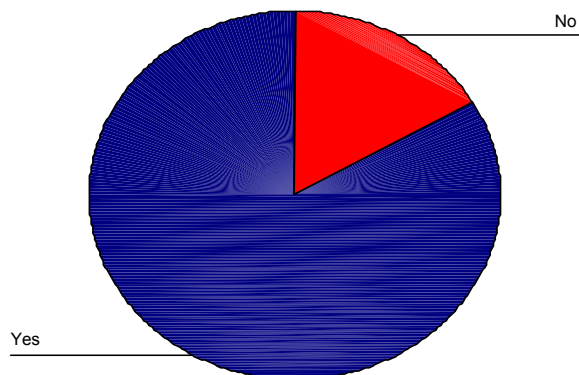
Frequency Table

Avoiding consequences

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	66	16,8	16,8	16,8
	Yes	327	83,2	83,2	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Avoiding consequences

Το 83,2% των γυναικών δεν ανέφεραν το περιστατικό από φόβο να μην υποστούν άλλες δυσάρεστες συνέπειες τόσο στην καριέρα τους όσο και στην προσωπική τους ζωή.

Επιπτώσεις :

1. Άγχος/ κατάθλιψη

Statistics

Stress / Depression

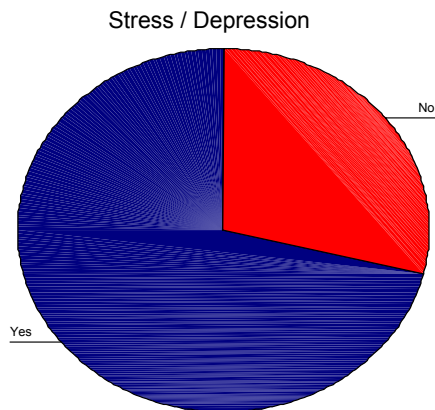
Stress / Depression		
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Stress / Depression

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	114	29,0	29,0	29,0
	Yes	279	71,0	71,0	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Σχετικά με τις επιπτώσεις της παρενόχλησης στις γυναίκες-θύματα, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το 71% των γυναικών βίωσε άγχος και κατάθλιψη.

2. Ντροπή/ αμηχανία

Statistics

Shame / Embarrassment

Shame / Embarrassment		
N	Valid	393
	Missing	0

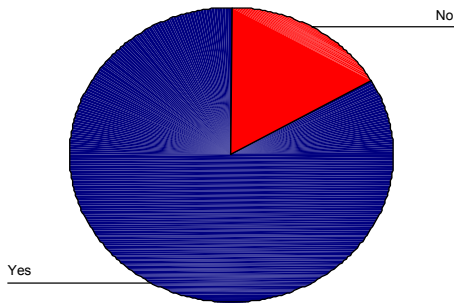
Frequency Table

Shame / Embarrassment

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	65	16,5	16,5	16,5
	Yes	328	83,5	83,5	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Shame / Embarrassment

Μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι ένα μεγάλο ποσοστό, το 83,5% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν, δήλωσαν ότι αισθάνθηκαν ντροπή και αμηχανία για αυτό που τους συνέβαινε.

3. Φόβος/ ανασφάλεια

Statistics

Fear / Insecurity

		Fear / Insecurity
N	Valid	393
	Missing	0

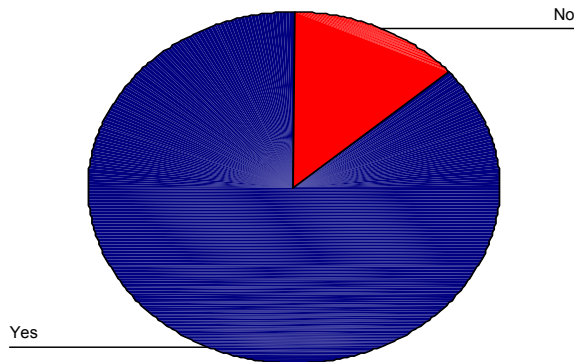
Frequency Table

Fear / Insecurity

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	54	13,7	13,7	13,7
	Yes	339	86,3	86,3	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Fear / Insecurity

Από τις γυναίκες-θυματα, ένα επίσης μεγάλο ποσοστό, το 86,3%, δήλωσαν ότι ένιωθαν φόβο και ανσφάλεια ως αποτέλεσμα της παρενόχλησης.

4. Θυμός

Statistics

Anger

		Anger
N	Valid	393
	Missing	0

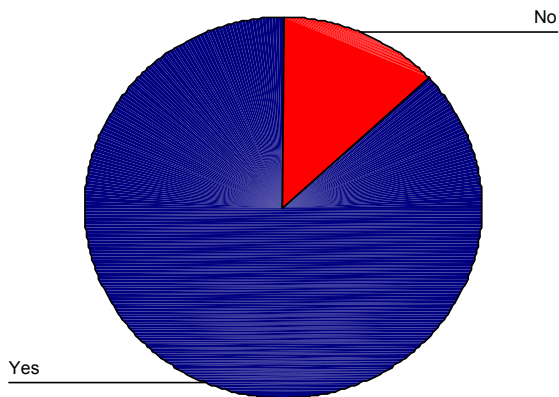
Frequency Table

Anger

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	51	13,0	13,0	13,0
	Yes	342	87,0	87,0	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Anger

Το πιο μεγάλο ποσοστό, το 87% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν, ένιωσαν θυμό απέναντι στο εργοδότη-θύτη ως συνέπεια της κατάστασης που βίωσαν.

5. Αλλαγή προσωπικότητας

Statistics

Personality Change

		Personality Change
N	Valid	393
	Missing	0

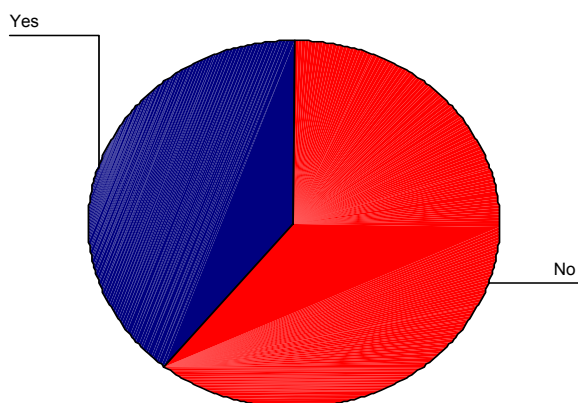
Frequency Table

Personality Change

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	239	60,8	60,8	60,8
	Yes	154	39,2	39,2	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Personality Change

Για το 39,2% των γυναικών, μία από τις επιπτώσεις της παρενόχλησης ήταν η αλλαγή της προσωπικότητάς τους, όπως για παράδειγμα καχυποψία για τους ανθρώπους.

6. Απόσυρση

Statistics

Withdrawal

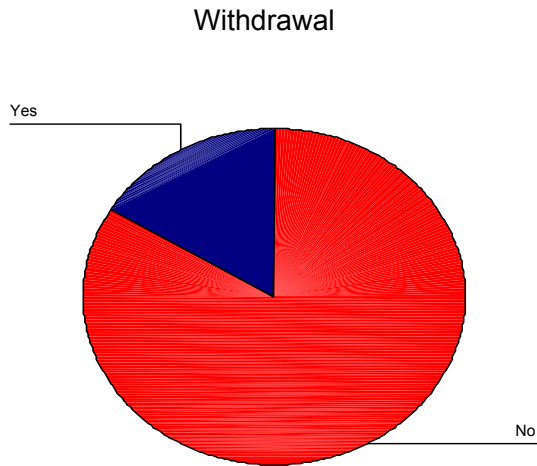
		Withdrawal
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Withdrawal

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	329	83,7	83,7	83,7
	Yes	64	16,3	16,3	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Για το 16,3% των γυναικών η απόσυρση από κάθε δραστηριότητα και το κλείσιμο στον εαυτό τους ήταν μέρος των επιπτώσεων της σεξουαλικής παρενόχλησης που τους ασκήθηκε.

7. Φυσικές/ σωματικές διαταραχές (σωματικοί πόνοι, νεύρα, δερματολογικά, διαταραχές στην όρεξη, στον ύπνο κλπ.)

Statistics

Physical disturbances

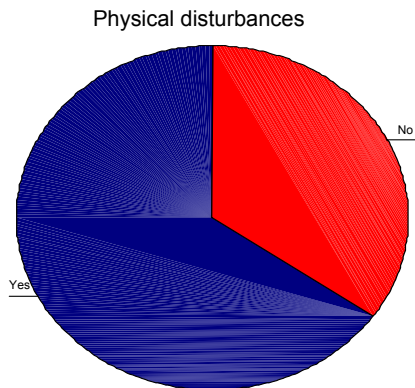
		Physical disturbances	
N	Valid	393	
	Missing	0	

Frequency Table

Physical disturbances

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	137	34,9	34,9	34,9
	Yes	256	65,1	65,1	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Το 65,1% των γυναικών είχαν ως συνέπεια της παρενόχλησης διάφορες σωματικές διαταραχές όπως πόνους, νεύρα, διαταραχές στον ύπνο, δερματολογικές διαταραχές.

8. Σεξουαλική δυσλειτουργία

Statistics

Sexual Disfunction

		Sexual Disfunction
N	Valid	393
	Missing	0

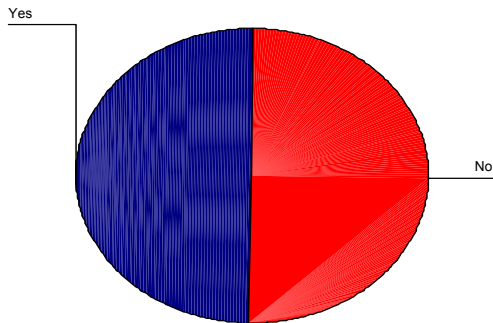
Frequency Table

Sexual Disfunction

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	198	50,4	50,4	50,4
	Yes	195	49,6	49,6	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Sexual Disfunction

Σύμφωνα με τα παραπάνω, στο 49,6% των γυναικών – θυμάτων, δηλαδή η μία στις δύο γυναίκες που παρενοχλούνται αρχίζουν να έχουν σεξουαλική δυσλειτουργία.

9. Φοβίες/ πανικός

Statistics

Sexual Disfunction

		Phobias / Panic
N	Valid	393
	Missing	0

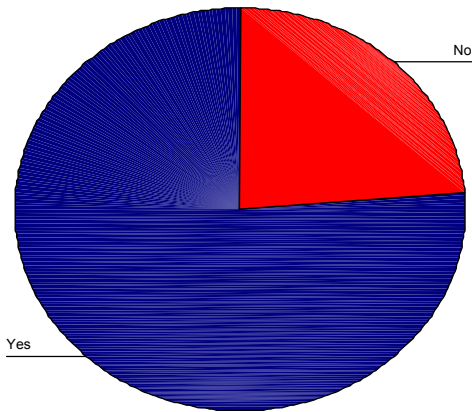
Frequency Table

Phobias / Panic

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	93	23,7	23,7	23,7
	Yes	300	76,3	76,3	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Phobias / Panic

Ένα μεγάλο ποσοστό, το 76,3% των γυναικών που βίωσαν σεξουαλική παρενόχληση, ανέπτυξε έντονες φοβίες που έφταναν στα όρια του πανικού.

10. Απειλή των εργασιακών ευκαιριών

Statistics

Threats of job opportunities

		Threats of job opportunities
N	Valid	393
	Missing	0

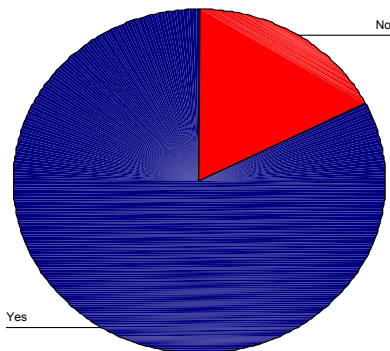
Frequency Table

Threats of job opportunities

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	69	17,6	17,6	17,6
	Yes	324	82,4	82,4	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Threats of job opportunities

Από τις επιπτώσεις της παρενόχλησης, ήταν πολύ συχνή η περίπτωση να απειλούνται οι εργασιακές ευκαιρίες των γυναικών. Οι γυναίκες απειλούνταν στον εργασιακό τομέα σε ποσοστό 82,4%.

11. Δημιουργία ενός προσβλητικού/ εχθρικού εργασιακού περιβάλλοντος

Statistics

Creation of hostile job setting

		Creation of hostile job setting
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

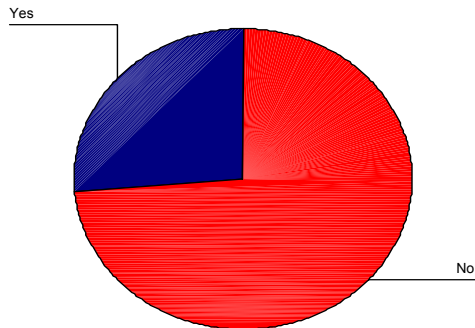
Creation of hostile job setting

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
--	--	-----------	---------	---------------	--------------------

Valid	No	289	73,5	73,5	73,5
	Yes	104	26,5	26,5	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Creation of hostile job setting

Το 26,5% των γυναικών, δηλαδή περίπου η 1 στις 3 γυναίκες που παρενοχλήθηκαν, ένιωσαν ότι δημιουργήθηκε ένα εχθρικό περιβάλλον εργασίας.

12. Καταστροφή καριέρας

Statistics

Career Distruction

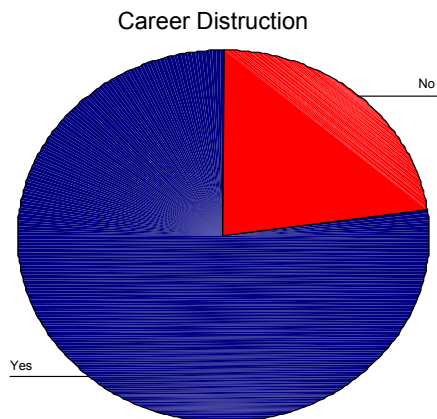
		Career Distruction
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Career Distruction

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	89	22,6	22,6	22,6
	Yes	304	77,4	77,4	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Στη μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών – θυμάτων, δηλαδή στο 77,4%, μία από τις συνέπειες ήταν η καταστροφή της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.

13. Απώλεια εμπιστοσύνης στην Οργάνωση

Statistics

Loss of faith in the agency

		Loss of faith in the agency
N	Valid	393
	Missing	0

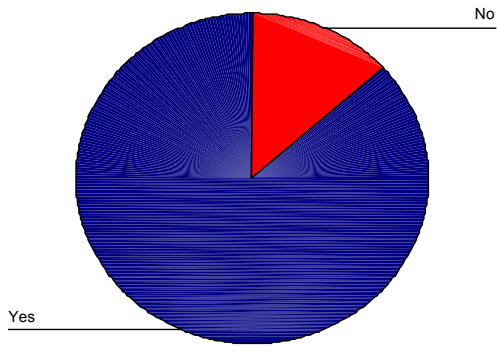
Frequency Table

Loss of faith in the agency

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	52	13,2	13,2	13,2
	Yes	341	86,8	86,8	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Loss of faith in the agency

Πολύ μεγάλο ποσοστό γυναικών, το 86,7% μετά την παρενόχληση που υπέστη, έχασε την εμπιστοσύνη του στην Οργάνωση όπου εργαζόταν.

14. Μη παραγωγική εργασία (έλλειψη συγκέντρωσης)

Statistics

Non Productive work (Lose Focus)

Non Productive work (Lose Focus)		
N	Valid	393
	Missing	0

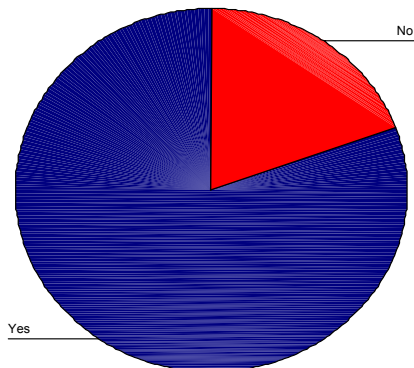
Frequency Table

Non Productive work (Lose Focus)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	76	19,3	19,3	19,3
	Yes	317	80,7	80,7	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Non Productive work (Lose Focus)

Όπως φαίνεται από τα στατιστικά αποτελέσματα, ένα επίσης μεγάλο ποσοστό γυναικών, το 80,7% είχε μειωμένη παραγωγικότητα στη δουλειά, πιθανόν λόγω της δυσκολίας αυτοσυγκέντρωσης.

15. Αίσθηση προσωπικής ανεπάρκειας/ χαμηλής αυτοπεποίθησης

Statistics

Loss of Self-esteem

Loss of Self-esteem		
N	Valid	393
	Missing	0

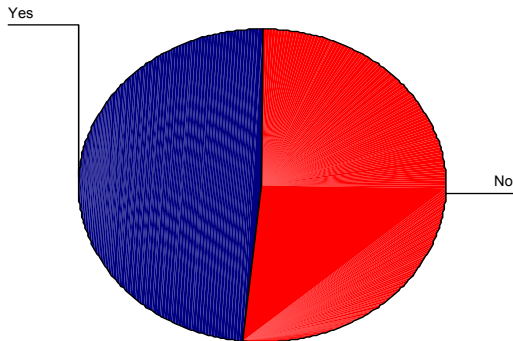
Frequency Table

Loss of Self-esteem

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	203	51,7	51,7	51,7
	Yes	190	48,3	48,3	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Loss of Self-esteem

Τα παραπάνω αποτελέσματα δείχνουν ότι το 48,3% των γυναικών, σχεδόν 1 στις 2 γυναίκες που έπεσαν θύματα παρενόχλησης, έχασαν την αυτοεκτίμησή τους.

16. Κακές σχέσεις με συναδέλφους

Statistics

Bad working relationships with peers

Bad working relationships with peers		
N	Valid	393
	Missing	0

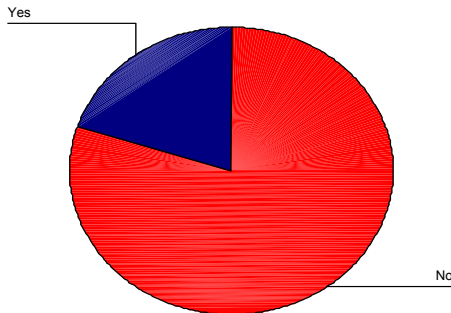
Frequency Table

Bad working relationships with peers

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	314	79,9	79,9	79,9
	Yes	79	20,1	20,1	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Bad working relationships with peers

Στο 20,1% των γυναικών – θυμάτων, αναπτύχθηκαν αρνητικές σχέσεις με τους συναδέλφους, είτε λόγω του γενικότερου αρνητικού κλίματος ή εξαιτίας της έλλειψης συμπαράστασης από αυτούς.

17. Στιγματισμός

Statistics

Being Stigmatized

		Being Stigmatized
N	Valid	393
	Missing	0

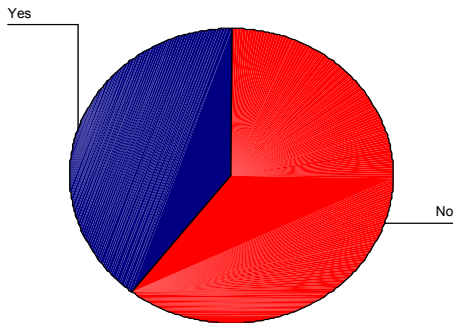
Frequency Table

Being Stigmatized

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	238	60,6	60,6	60,6
	Yes	155	39,4	39,4	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Being Stigmatized

Από τα παραπάνω μπορούμε να δούμε ότι πολλές από τις γυναίκες – θύματα, συγκεκριμένα το 39,4% ένιωσαν ότι στιγματίστηκαν από το γεγονός της παρενόχλησης.

Τα χαρακτηριστικά του θύτη :

1. Πιστεύετε ότι ο τρόπος που σας συμπεριφερόταν σας υποτιμούσε;

Statistics

Behaving in degrading way

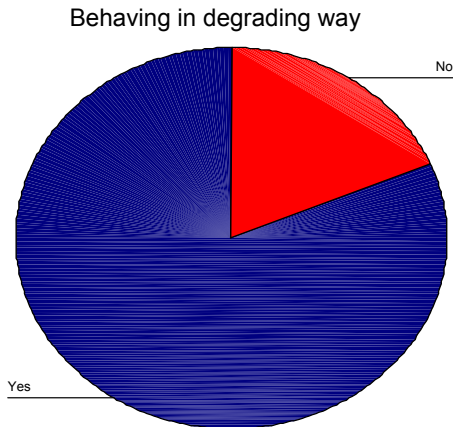
		Behaving in degrading way
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

Behaving in degrading way

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	73	18,6	18,6	18,6
	Yes	320	81,4	81,4	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του θύτη, το 81,4% των γυναικών – θυμάτων απαντούν πως ο θύτης συμπεριφερόταν προς τις ίδιες με τρόπο υποτιμητικό.

2. Πιστεύετε πως έριχνε την ευθύνη της συμπεριφοράς του σε σας;

Statistics

Holds victim as responsible for his actions

		Holds victim as responsible for his actions
N	Valid	393
	Missing	0

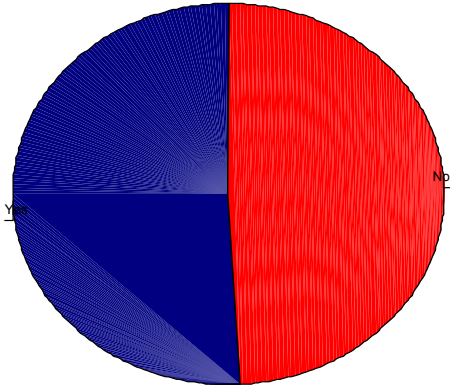
Frequency Table

Holds victim as responsible for his actions

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	193	49,1	49,1	49,1
	Yes	200	50,9	50,9	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

holds victim as responsible for his actions

Σύμφωνα με τα παραπάνω, στο 50,9% των περιπτώσεων παρενόχλησης, ο εργοδότης – θύτης έριχνε την ευθύνη της συμπεριφοράς του στη γυναίκα που παρενοχλούσε.

3. Ήταν αδιάκριτος και ανακατευόταν στις λεπτομέρειες της ζωής σας;

Statistics

Indiscretion (Pry on victim's life)

		Indiscretion (Pry on victim's life)	
N	Valid		393
	Missing		0

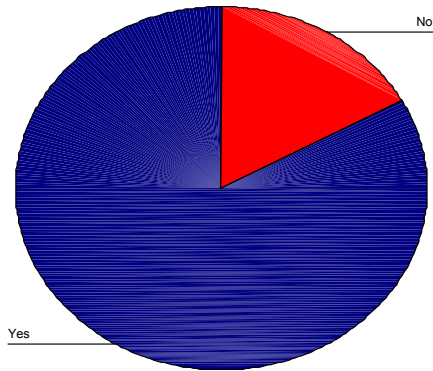
Frequency Table

Indiscretion (Pry on victim's life)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	67	17,0	17,0	17,0
	Yes	326	83,0	83,0	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Indiscretion (Pry on victim's life)

Κατά ένα μεγάλο ποσοστό που αγγίζει το 83% οι γυναίκες που παρενοχλήθηκαν δηλώνουν ότι ο θύτης ήταν αδιάκριτος και ανακατευόταν στην προσωπική τους ζωή.

4. Δυσκολευόταν να ελέγξει τη συμπεριφορά του και ξεπερνούσε τα όρια;

Statistics

Unable to control his behaviour

		Unable to control his behaviour
N	Valid	393
	Missing	0

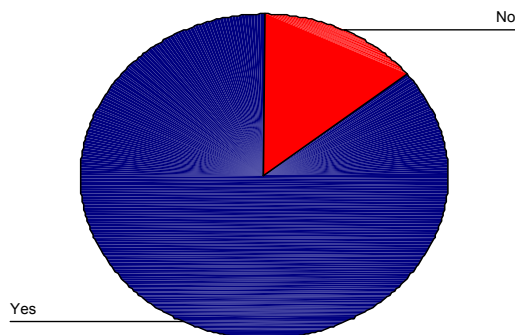
Frequency Table

Unable to control his behaviour

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	56	14,2	14,2	14,2
	Yes	337	85,8	85,8	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Unable to control his behaviour

Με βάση τα παραπάνω, το 85,8% των γυναικών – θυμάτων θεωρούν πως ο θύτης δυσκολευόταν να ελέγξει τη συμπεριφορά του.

5. Εκδήλωνε έντονο άγχος;

Statistics

Display Stress

		Display Stress
N	Valid	393
	Missing	0

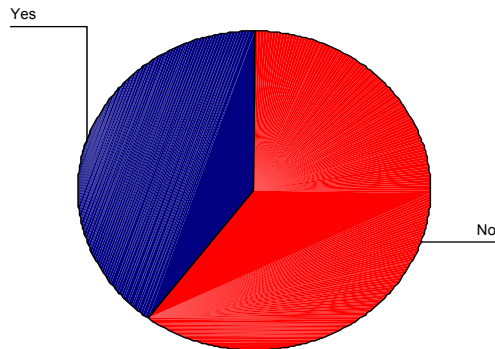
Frequency Table

Display Stress

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	237	60,3	60,3	60,3
	Yes	156	39,7	39,7	100,0
Total		393	100,0	100,0	

Pie Chart

Display Stress

Σύμφωνα με τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία, στο 39,7% των περιπτώσεων σεξουαλικής παρενόχλησης ο θύτης εκδήλωνε έντονο άγχος.

6. Συμπεριφερόταν σαν να θεωρούσε τον εαυτό του ανώτερο από όλους;

Statistics

Display Superiority Complex

		Display Superiority Complex
N	Valid	393
	Missing	0

Frequency Table

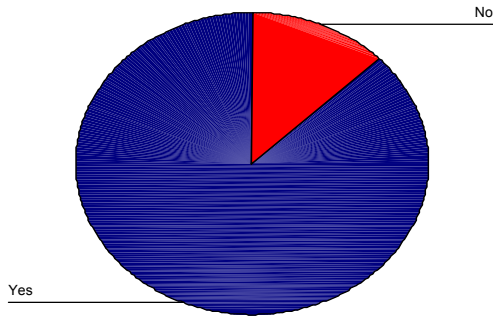
Display Superiority Complex

		Frequency	Percent	Valid	Cumulative
--	--	-----------	---------	-------	------------

				Percent	Percent
Valid	No	50	12,7	12,7	12,7
	Yes	343	87,3	87,3	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Display Superiority Complex

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι πολύ συχνά, στο 87,3% των περιπτώσεων, η συμπεριφορά του θύτη φανέρωνε συναισθήματα ανωτερότητας.

7. Προσπαθούσε να επιβάλλεται σε καταστάσεις και άτομα;

Statistics

Impose himself to others

		Impose himself to others
N	Valid	393
	Missing	0

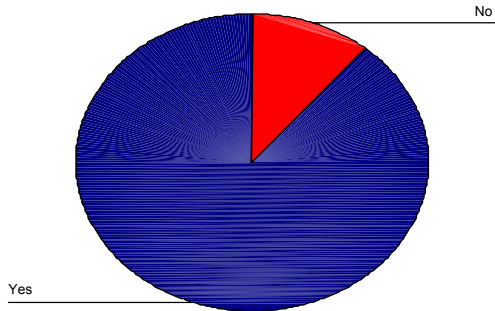
Frequency Table

Impose himself to others

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No	44	11,2	11,2	11,2
	Yes	349	88,8	88,8	100,0
	Total	393	100,0	100,0	

Pie Chart

Impose himself to others

Στο 88,8% των περιπτώσεων, ο εργοδότης – θύτης ήθελε να επιβάλλεται στους άλλους, συμπεριφορά που πιθανόν την ενίσχυε και η εξουσία που διέθετε λόγω της θέσης του.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΠΑΝΤΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΡΩΤΗΘΕΙΣΕΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Αντιδράσεις : Τι πιστεύετε θα έπρεπε να κάνουν τα θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης;

1. Αποφασιστική αντίκρουση

Statistics

Confrontation

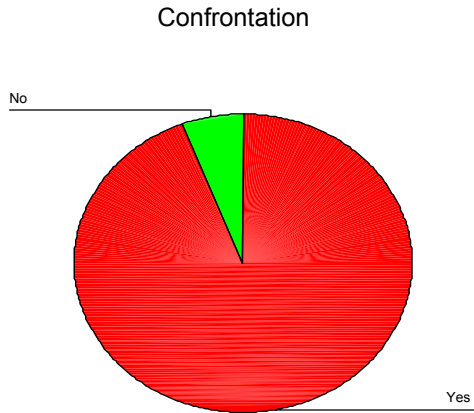
		Confrontation
N	Valid	600
	Missing	0

Frequency Table

Confrontation

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	565	94,1	94,1	94,1
	No	35	5,9	5,9	100,0
Total		600	100,0	100,0	

Pie Chart

Στην ερώτηση πώς θα έπρεπε οι γυναίκες να αντιδρούν σε κάθε μορφή σεξουαλικής παρενόχλησης, το 94,1% των γυναικών του δείγματος θεωρεί κατάλληλη την αποφασιστική αντίκρουση, ενώ όπως είδαμε προηγουμένως, τον τρόπο αυτό εφάρμοσε μόνο το 8,4% των γυναικών-θυμάτων.

2. Βίαη αντίδραση

Statistics

Violent

		Violent
N	Valid	600
	Missing	0

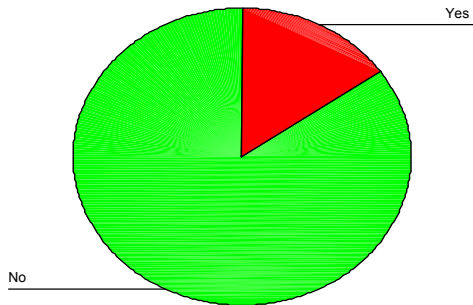
Frequency Table

Violent reaction

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	92	15,3	15,3	15,3
	No	508	84,7	84,7	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Violent reaction

Σύμφωνα με τα παραπάνω αποτελέσματα, το 15,3% των γυναικών του δείγματος θεωρεί κατάλληλη την βίαιη αντίδραση, ενώ όπως είδαμε προηγουμένως, βίαια αντέδρασε το 5,1% των γυναικών-θυμάτων.

3. Καθυστέρηση στη δουλειά

Statistics

Delay

		Delay
N	Valid	600
	Missing	0

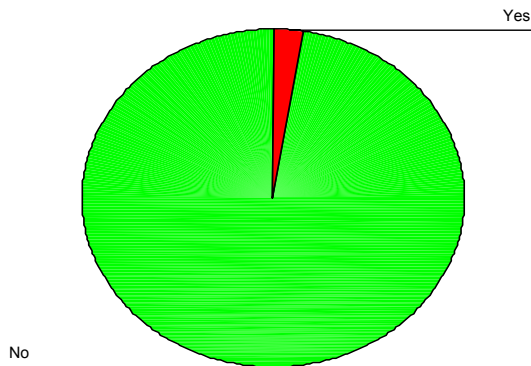
Frequency Table

Job delay

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	15	2,5	2,5	2,5
	No	585	97,5	97,5	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Job delay

Με βάση τα παραπάνω, μόνο το 2,5% των γυναικών του δείγματος θεωρεί κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την καθυστέρηση στο χώρο εργασίας, ενώ όπως είδαμε με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 32,1% των γυναικών θυμάτων.

4. Λήψη άδειας από την εργασία

Statistics

Day off

		Day off
N	Valid	600
	Missing	0

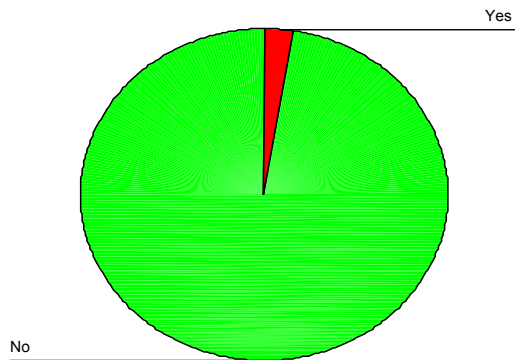
Frequency Table

Leave of absence

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	15	2,5	2,5	2,5
	No	585	97,5	97,5	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Leave of absence

Διαπιστώνεται ότι μόνο το 2,5% των γυναικών του δείγματος θεωρεί κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την λήψη άδειας από την εργασία, ενώ όπως είδαμε με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 14,8% των γυναικών -θυμάτων.

5. Λιγότερο αποτελεσματική εργασία

Statistics

Unproductive

		Unproductive
N	Valid	600
	Missing	0

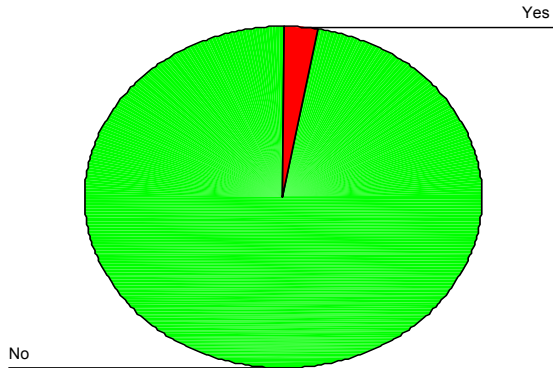
Frequency Table

Less productive work

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	17	2,8	2,8	2,8
	No	583	97,2	97,2	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Less productive work

Διαπιστώνεται ότι μόνο το 2,8% των γυναικών του δείγματος θεωρεί κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την λιγότερο παραγωγική εργασία, ενώ όπως είδαμε με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 50,6% των γυναικών -θυμάτων.

6. Αλλαγή στον τρόπο εργασίας

Statistics

Different working way

		Different working way
N	Valid	600
	Missing	0

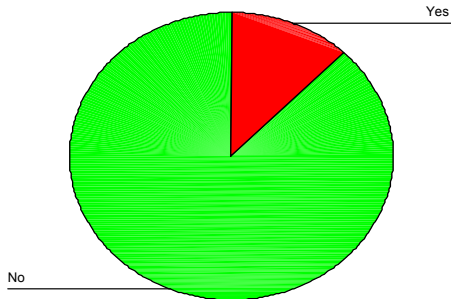
Frequency Table

Different way of working

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	73	12,2	12,2	12,2
	No	527	87,8	87,8	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Different way of working

Το 12,2% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλη αντίδραση την αλλαγή στον τρόπο εργασίας, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 5,1% των γυναικών-θυμάτων.

7. Προσπάθεια αποφυγής κάποιων εργασιακών χώρων

Statistics

Avoiding Certain Work places

		Avoiding Certain Work places	
N	Valid	600	
	Missing	0	

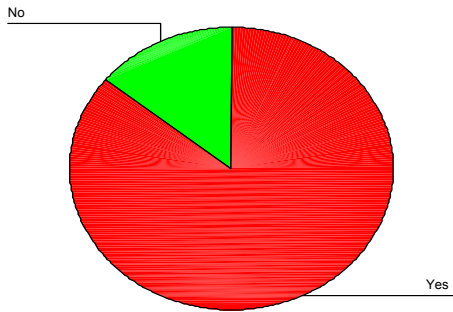
Frequency Table

Avoiding certain work places

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	515	85,8	85,8	85,8
	No	85	14,2	14,2	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Avoiding certain work places

Το 85,8% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλη την προσπάθεια αποφυγής κάποιων εργασιακών χώρων, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 77,9% των γυναικών-θυμάτων.

8. Σκέψεις αλλαγής εργασιακού περιβάλλοντος

Statistics

Thoughts of changing work

		Thoughts of changing work
N	Valid	600
	Missing	0

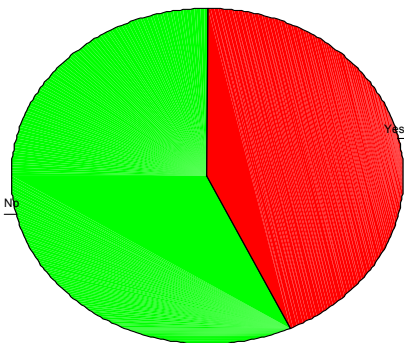
Frequency Table

Thoughts to change work

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	258	43,0	43,0	43,0
	No	342	57,0	57,0	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Thoughts to change work

Το 43% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης τις σκέψεις για αλλαγή εργασίας, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 70,2% των γυναικών-θυμάτων.

9. Αλλαγή εργασιακού περιβάλλοντος

Statistics

Change of working environment

		Change of working environment
N	Valid	600
	Missing	0

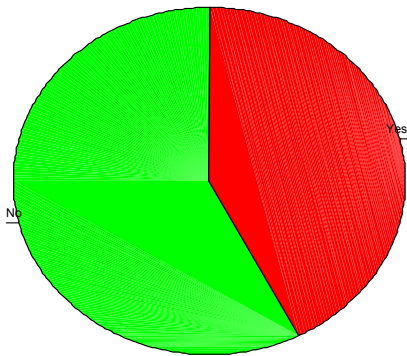
Frequency Table

Change of working environment

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	255	42,5	42,5	42,5
	No	345	57,5	57,5	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Change of working environment

Το 42,5% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την αλλαγή εργασίας, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε μόνο το 17,3% των γυναικών-θυμάτων.

10. Αποκάλυψη σε συναδέλφους

Statistics

Revelation to colleagues

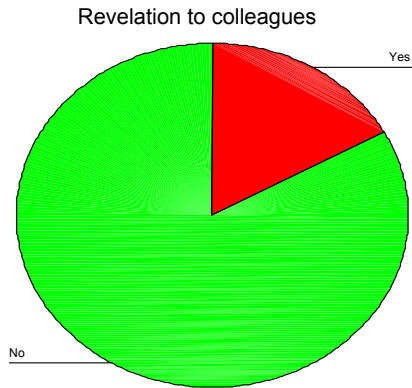
		Revelation to colleagues
N	Valid	600
	Missing	0

Frequency Table

Revelation to colleagues

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	102	17,0	17,0	17,0
	No	498	83,0	83,0	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Το 17% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την αποκάλυψη της παρενόχλησης σε συναδέλφους, ενώ όπως είδαμε, έτσι αντέδρασε μόνο το 6,6% των γυναικών-θυμάτων.

11.Αποκάλυψη σε μέλος της οικογένειας

Statistics

Revelation to family members

		Revelation to family members
N	Valid	600
	Missing	0

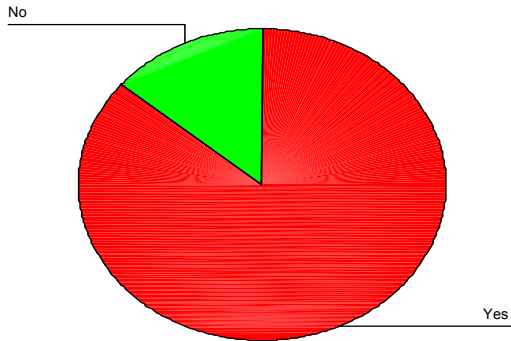
Frequency Table

Revelation to family members

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	516	86,0	86,0	86,0
	No	84	14,0	14,0	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Revelation to family members

Το 86% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την αποκάλυψη της παρενόχλησης σε μέλος της οικογένειας, ενώ όπως είδαμε, έτσι αντέδρασε μόνο το 5,9% των γυναικών-θυμάτων.

12. Αποκάλυψη σε φιλικό πρόσωπο εκτός εργασιακού χώρου

Statistics

Revelation to friends

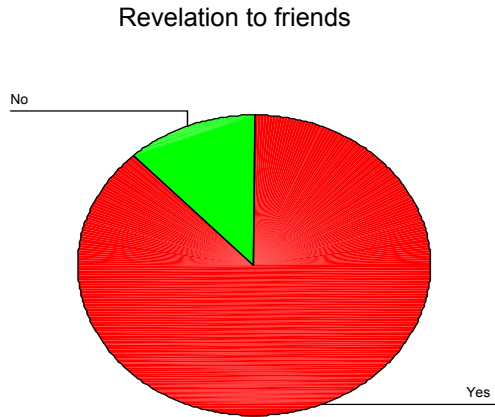
		Revelation to friends
N	Valid	600
	Missing	0

Frequency Table

Revelation to friends

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	528	88,0	88,0	88,0
	No	72	12,0	12,0	100,0
Total		600	100,0	100,0	

Pie Chart

Το 88% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την αποκάλυψη της παρενόχλησης σε φιλικό πρόσωπο, ενώ όπως είδαμε, έτσι αντέδρασε μόνο το 25,4% των γυναικών-θυμάτων.

13. Αναφορά σε προϊστάμενο

Statistics

Report to superior

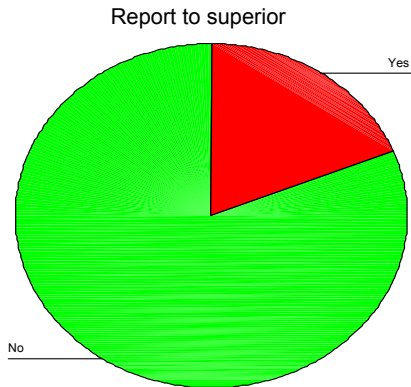
		Report to superior
N	Valid	600
	Missing	0

Frequency Table

Report to superior

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	113	18,8	18,8	18,8
	No	487	81,2	81,2	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Το 18,8% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την αναφορά της παρενόχλησης σε προϊστάμενο, ενώ όπως είδαμε, έτσι αντέδρασε μόνο το 1,3% των γυναικών-θυμάτων.

14. Αναφορά σε Φορείς και Υπηρεσίες (ιατρός, σύμβουλος, αστυνομία, συνδικαλιστικοί φορείς)

Statistics

Report to agencies

		Report to agencies
N	Valid	600
	Missing	0

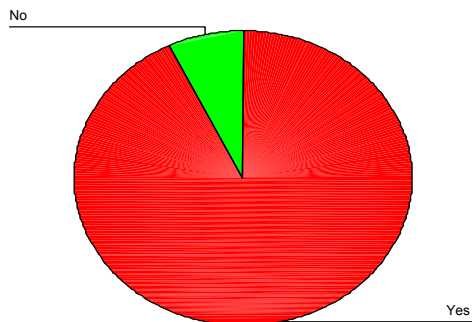
Frequency Table

Report to Agencies

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	557	92,9	92,9	92,9
	No	43	7,1	7,1	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Report to Agencies

Το 92,9% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την αναφορά της παρενόχλησης σε επίσημους φορείς, ενώ όπως είδαμε, έτσι αντέδρασε μόνο το 0,3% των γυναικών-θυμάτων.

15. Αίτηση αλλαγής Υπηρεσίας

Statistics

Transposition Request

		Transposition Request
N	Valid	600
	Missing	0

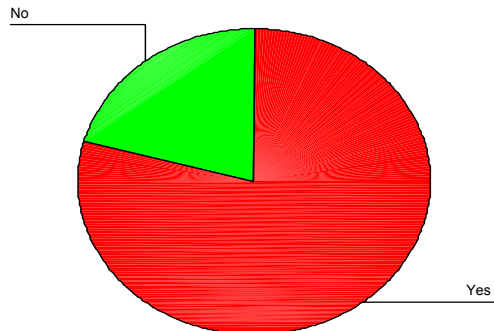
Frequency Table

Trasposition Request

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	475	79,1	79,1	79,1
	No	125	20,9	20,9	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Trasposition Request

Το 79,1% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την αίτηση για μετάθεση, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε μόνο το 2% των γυναικών-θυμάτων.

16. Παραίτηση

Statistics

Resignation

		Resignation

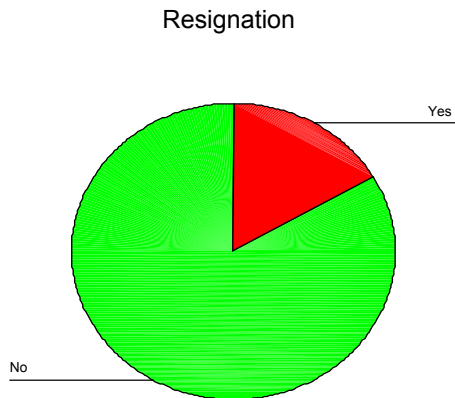
N	Valid	600
	Missing	0

Frequency Table

Resignation

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	99	16,5	16,5	16,5
	No	501	83,5	83,5	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Το 16,5% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την παραίτηση, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 10,4% των γυναικών-θυμάτων.

17. Ανοχή κατάστασης

Statistics

Tolerance

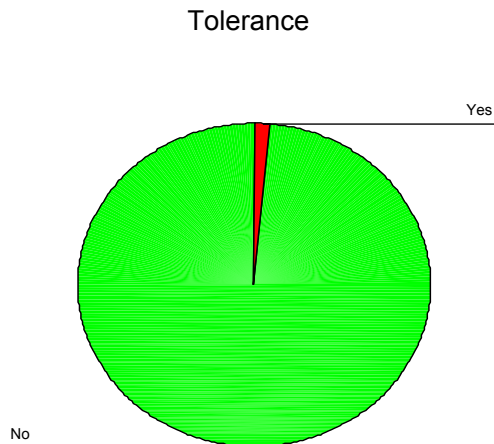
		Tolerance
N	Valid	600
	Missing	0

Frequency Table

Tolerance

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Yes	9	1,5	1,5	1,5
	No	591	98,5	98,5	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Το 1,5% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την ανοχή της κατάστασης, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 72,8% των γυναικών-θυμάτων.

18. Υποχώρηση

Statistics

Retreat

		Retreat
N	Valid	600
	Missing	0

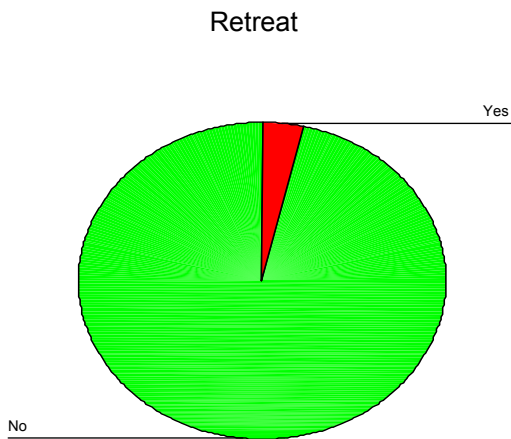
Frequency Table

Retreat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
--	--	-----------	---------	---------------	--------------------

Valid	Yes	22	3,6	3,6	3,6
	No	578	96,4	96,4	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Pie Chart

Το 3,6% των γυναικών που ρωτήθηκαν κρίνουν ως κατάλληλο τρόπο αντίδρασης την υποχώρηση, ενώ όπως είδαμε, με αυτόν τον τρόπο αντέδρασε το 40,2% των γυναικών-θυμάτων.

ΕΡΩΤΗΣΗ:

Κατά πόσο γνωρίζετε άλλες περιπτώσεις; Πόσες;

Καμιά

Μία

Δύο

Τρεις

Τέσσερις

Πέντε και πάνω

Statistics

Knowledge of other cases

		Knowledge of other cases
N	Valid	600
	Missing	0

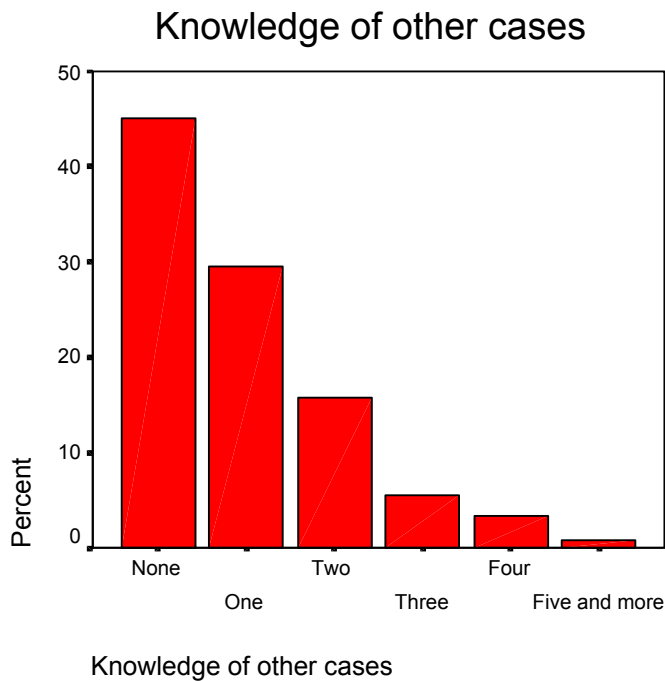
Mode	1
------	---

Frequency Table

Knowledge of other cases

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	None	270	45,0	45,0	45,0
	One	177	29,5	29,5	74,5
	Two	95	15,8	15,8	90,3
	Three	33	5,5	5,5	95,8
	Four	20	3,3	3,3	99,2
	Five and more	5	,8	,8	100,0
	Total	600	100,0	100,0	

Bar Chart

Στην ερώτηση αν γνωρίζουν άλλες περιπτώσεις γυναικών που βίωσαν αυτήν την εμπειρία, τα συμπεράσματα είναι ότι το 45% δεν γνωρίζει καμιά περίπτωση, μία περίπτωση το 29,5%, δύο περιπτώσεις το 15,8%, τρεις το 5,5%, τέσσερις το 3,3%, ενώ πέντε περιπτώσεις και πάνω το 0,8%.

**ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ:
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ * ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ**

Sexual Harassment * Marital Status

Crosstabulation

		Marital Status								Total
		Engaged	Married	Steady Relationship	Widow	Separated	Divorced	Single		
Sexual Harassment	No	Count	5	129	4	2	17	32	18	207
		Expected Count	10,0	91,1	6,6	,7	14,1	21,7	62,8	207,0
		% of Total	,8%	21,5%	,7%	,3%	2,8%	5,3%	3,0%	34,5%
	Yes	Count	24	135	15	0	24	31	164	393
		Expected Count	19,0	172,9	12,4	1,3	26,9	41,3	119,2	393,0
		% of Total	4,0%	22,5%	2,5%	,0%	4,0%	5,2%	27,3%	65,5%
Total		Count	29	264	19	2	41	63	182	600
		Expected Count	29,0	264,0	19,0	2,0	41,0	63,0	182,0	600,0
		% of Total	4,8%	44,0%	3,2%	,3%	6,8%	10,5%	30,3%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	90,303	6	,000
Likelihood Ratio	100,685	6	,000

N of Valid Cases	600	
------------------	-----	--

a 2 cells (14,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,69.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν εξαρτάται από την οικογενειακή κατάσταση.

Σύμφωνα με το χ^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η σεξουαλική παρενόχληση εξαρτάται από την οικογενειακή κατάσταση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο οι ελεύθερες με 27,3%, μετά οι παντρεμένες με 22,5%, έπειτα οι διαζευγμένες με 5,2%, οι αρραβωνιασμένες και οι χωρισμένες με 4% και όσες έχουν μόνιμη σχέση 2,5%.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Sexual Harassment * Profession

Crosstabulation

		Profession		Total
			Public Employee	Private Employee
Sexual Harassment	No	Count	188	19
		Expected Count	93,8	113,2
		% of Total	31,3%	3,2%
	Yes	Count	84	309
		Expected Count	178,2	214,8
		% of Total	14,0%	51,5%
Total		Count	272	328
		Expected Count	272,0	328,0
		% of Total	45,3%	54,7%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	263,865	1	,000		
Continuity Correction	261,070	1	,000		
Likelihood Ratio	291,755	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000

N of Valid Cases	600			
------------------	-----	--	--	--

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 93,84.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν εξαρτάται από το επάγγελμα.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η σεξουαλική παρενόχληση εξαρτάται από το επάγγελμα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο οι ιδιωτικοί υπάλληλοι με 51,5% και έπειτα οι δημόσιοι με 14%, με πιθανή εξήγηση ότι οι ιδιωτικοί υπάλληλοι είναι πιο ευάλωτοι γιατί η θέση τους είναι επισφαλής.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ * ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Sexual Harassment * Numeric Sex Participation

Crosstabulation

		Numeric Sex Participation			Total	
			Mostly men	Mostly women	Equal	
Sexual Harassment	No	Count	28	74	105	207
		Expected Count	40,0	83,5	83,5	207,0
		% of Total	4,7%	12,3%	17,5%	34,5%
	Yes	Count	88	168	137	393
		Expected Count	76,0	158,5	158,5	393,0
		% of Total	14,7%	28,0%	22,8%	65,5%
Total		Count	116	242	242	600
		Expected Count	116,0	242,0	242,0	600,0
		% of Total	19,3%	40,3%	40,3%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,619	2	,000
Likelihood Ratio	15,706	2	,000

N of Valid Cases	600	
------------------	-----	--

a 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 40,02.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν εξαρτάται από την αριθμητική συμμετοχή των φύλων στο χώρο εργασίας.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η σεξουαλική παρενόχληση εξαρτάται από την αριθμητική συμμετοχή των φύλων στο χώρο εργασίας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, παρενόχληση συναντάται περισσότερο σε εργασιακούς χώρους που οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά με 28%, έπειτα σε χώρους που η κατανομή των φύλων είναι ίση με 22,8% και τέλος σε χώρους που υπερτερούν οι άντρες με 14,7%. Αυτό ίσως να συμβαίνει επειδή σε χώρους με πιο πολλές γυναίκες, οι άντρες νιώθουν ότι απειλούνται.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ * ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Sexual Harassment * Education

Crosstabulation

			Education				Total
			Basic Education	Higher Education	Highschool	Low Education	
Sexual Harassment	No	Count	16	94	94	3	207
		Expected Count	53,1	47,6	103,5	2,8	207,0
		% of Total	2,7%	15,7%	15,7%	,5%	34,5%
	Yes	Count	138	44	206	5	393
		Expected Count	100,9	90,4	196,5	5,2	393,0
		% of Total	23,0%	7,3%	34,3%	,8%	65,5%
Total	Count	154	138	300	8	600	
	Expected Count	154,0	138,0	300,0	8,0	600,0	
	% of Total	25,7%	23,0%	50,0%	1,3%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	109,989	3	,000
Likelihood Ratio	114,015	3	,000
N of Valid Cases	600		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,76.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν εξαρτάται από την εκπαίδευση.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η σεξουαλική παρενόχληση εξαρτάται από την εκπαίδευση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο οι απόφοιτοι Λυκείου με 34,3%, με βασική εκπαίδευση 23%, απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης 7,3%, ενώ με πολύ χαμηλή εκπαίδευση 0,8%.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ * ΗΛΙΚΙΑ

Sexual Harassment * Age

Crosstabulation

		Age			Total	
		18 - 30	31 - 45	46 +		
Sexual Harassment	No	Count	54	150	3	207
		Expected Count	100,4	105,2	1,4	207,0
		% of Total	9,0%	25,0%	,5%	34,5%
	Yes	Count	237	155	1	393
		Expected Count	190,6	199,8	2,6	393,0
		% of Total	39,5%	25,8%	,2%	65,5%
Total		Count	291	305	4	600
		Expected Count	291,0	305,0	4,0	600,0
		% of Total	48,5%	50,8%	,7%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-
--	-------	----	-----------------

			sided)
Pearson Chi-Square	64,724	2	,000
Likelihood Ratio	66,716	2	,000
N of Valid Cases	600		

a 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,38.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν εξαρτάται από την ηλικία.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η σεξουαλική παρενόχληση εξαρτάται από την ηλικία.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο όσες έχουν ηλικία από 18 – 30 ετών με 39,5%, έπειτα όσες έχουν ηλικία από 31 – 45 ετών με 25,8% και τέλος όσες είναι από 46 ετών και πάνω με 0,2%.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ * ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ (ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ & ΔΥΤΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ)

Sexual Harassment * Thessalonica

Crosstabulation

		Thessalonica		Total	
		east	west		
Sexual Harassment	No	Count	131	76	207
		Expected Count	103,5	103,5	207,0
		% of Total	21,8%	12,7%	34,5%
	Yes	Count	169	224	393
		Expected Count	196,5	196,5	393,0
		% of Total	28,2%	37,3%	65,5%
Total		Count	300	300	600
		Expected Count	300,0	300,0	600,0
		% of Total	50,0%	50,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)

Pearson Chi-Square	22,311	1	,000		
Continuity Correction	21,507	1	,000		
Likelihood Ratio	22,513	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
N of Valid Cases	600				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 103,50.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν εξαρτάται από γεωγραφικά κριτήρια.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η σεξουαλική παρενόχληση εξαρτάται από γεωγραφικά κριτήρια.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο όσες βρίσκονται στην Δυτική Θεσσαλονίκη με 37,3% και μετά όσες βρίσκονται στην Ανατολική Θεσσαλονίκη με 28,2%.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΩΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ

Έγινε μια προσπάθεια να μελετηθεί στατιστικά και να αναλυθεί αν οι τρόποι αντίδρασης στην σεξουαλική παρενόχληση εξαρτώνται από την εκπαίδευση των γυναικών.

Τα αποτελέσματα όμως δεν είχαν ούτε σημαντικότητα ούτε αξιοπιστία, οπότε κρίθηκε σκόπιμο να παραληφθούν από την παρουσίαση.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΩΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ

Έγινε μια προσπάθεια να μελετηθεί στατιστικά και να αναλυθεί αν οι τρόποι αντίδρασης στην σεξουαλική παρενόχληση εξαρτώνται από την οικογενειακή κατάσταση των γυναικών.

Τα αποτελέσματα όμως δεν είχαν ούτε σημαντικότητα ούτε αξιοπιστία, οπότε κρίθηκε σκόπιμο να παραληφθούν από την παρουσίαση.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΩΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ

Όπως έχει διαπιστωθεί ήδη, από τις γυναίκες που παρενοχλήθηκαν σεξουαλικά το 21,4% εργάζονται στον δημόσιο τομέα και το 78,6% στον ιδιωτικό. Έγινε μια προσπάθεια να μελετηθεί ο τρόπος που αντέδρασαν στην παρενόχληση οι εργαζόμενες στο δημόσιο τομέα σε σύγκριση με τις εργαζόμενες στον ιδιωτικό.

Από τα αποτελέσματα, κρίθηκε χρήσιμο να παραληφθούν εκείνα που δεν έδειξαν ούτε σημαντικότητα ούτε αξιόπιστία. Συγκεκριμένα, ο τομέας απασχόλησης σε σχέση με την αποφασιστική αντίκρουση, τη βίαιη αντίδραση, την καθυστέρηση στη δουλειά, τη λήψη εργασιακής άδειας, την αλλαγή στον τρόπο εργασίας, την παραίτηση, την αίτηση μετάθεσης, την αποκάλυψη σε συναδέλφους, σε συγγενή ή φίλο, στον προϊστάμενο και σε Φορείς δεν έφεραν σημαντικά ούτε αξιόπιστα αποτελέσματα. Ενώ τα αποτελέσματα που κρίνονται σημαντικά και αξιόπιστα αναλύονται παρακάτω.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ * ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Profession * Unproductive

Crosstabulation

		Unproductive		Total	
		No	Yes		
Profession	Public Employee	Count	58	26	84
		Expected Count	41,5	42,5	84,0
		% of Total	14,8%	6,6%	21,4%
	Private Employee	Count	136	173	309
		Expected Count	152,5	156,5	309,0
		% of Total	34,6%	44,0%	78,6%
Total		Count	194	199	393
		Expected Count	194,0	199,0	393,0
		% of Total	49,4%	50,6%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	16,560	1	,000		
Continuity Correction	15,574	1	,000		
Likelihood Ratio	16,881	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000

N of Valid Cases	393			
------------------	-----	--	--	--

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 41,47.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η λιγότερο παραγωγική εργασία ως αντίδραση στην παρενόχληση δεν εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης, ιδιωτικό ή δημόσιο.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η λιγότερο παραγωγική εργασία ως αντίδραση στην παρενόχληση εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας το 14,8% των γυναικών που εργάζονται στον δημόσιο τομέα δεν αντιδρούν στην παρενόχληση με λιγότερο αποτελεσματική εργασία και μόνο 6,6% αντιδρούν έτσι, ενώ για τις γυναίκες που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 44% αντιδρά με λιγότερο παραγωγική εργασία και μόνο το 34,6% δεν αντιδρά έτσι. Δηλαδή οι γυναίκες δημόσιοι υπάλληλοι συνήθως διατηρούν την παραγωγικότητά τους, ενώ στις ιδιωτικές υπαλλήλους η παραγωγικότητα συνήθως μειώνεται. Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ * ΑΠΟΦΥΓΗ ΚΑΠΟΙΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Profession * Avoiding Certain Work places

Crosstabulation

		Avoiding Certain Work places		Total	
			No	Yes	
Profession	Public Employee	Count	47	37	84
		Expected Count	18,6	65,4	84,0
		% of Total	12,0%	9,4%	21,4%
	Private Employee	Count	40	269	309
		Expected Count	68,4	240,6	309,0
		% of Total	10,2%	68,4%	78,6%
Total		Count	87	306	393
		Expected Count	87,0	306,0	393,0
		% of Total	22,1%	77,9%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	70,872	1	,000		

Continuity Correction	68,399	1	,000		
Likelihood Ratio	62,117	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
N of Valid Cases	393				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 18,60.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η αποφυγή κάποιων εργασιακών χώρων ως αντίδραση στην παρενόχληση δεν εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης, ιδιωτικό ή δημόσιο.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η αποφυγή κάποιων εργασιακών χώρων ως αντίδραση στην παρενόχληση εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας το 12% των γυναικών που εργάζονται στον δημόσιο τομέα δεν αντιδρούν στην παρενόχληση με αποφυγή κάποιων εργασιακών χώρων και μόνο 9,4% αντιδρούν έτσι, ενώ για τις γυναίκες που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 68,4% αντιδρά με αποφυγή κάποιων εργασιακών χώρων και μόνο το 10,2% δεν αντιδρά έτσι. Δηλαδή οι γυναίκες ιδιωτικοί υπάλληλοι αποφεύγουν συγκεκριμένους χώρους εργασίας σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους. Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ * ΣΚΕΨΕΙΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Profession * Thoughts of changing work

Crosstabulation

		Thoughts of changing work		Total	
			No	Yes	
Profession	Public Employee	Count	48	36	84
		Expected Count	25,0	59,0	84,0
		% of Total	12,2%	9,2%	21,4%
	Private Employee	Count	69	240	309
		Expected Count	92,0	217,0	309,0
		% of Total	17,6%	61,1%	78,6%
Total		Count	117	276	393
		Expected Count	117,0	276,0	393,0
		% of Total	29,8%	70,2%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	38,284	1	,000		
Continuity Correction	36,637	1	,000		
Likelihood Ratio	35,684	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
N of Valid Cases	393				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 25,01.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι οι σκέψεις για αλλαγή εργασίας ως αντίδραση στην παρενόχληση δεν εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης, ιδιωτικό ή δημόσιο.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως οι σκέψεις για αλλαγή εργασίας ως αντίδραση στην παρενόχληση εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας το 12,2% των γυναικών που εργάζονται στον δημόσιο τομέα δεν αντιδρούν στην παρενόχληση με σκέψεις για αλλαγή εργασίας και μόνο 9,2% αντιδρούν έτσι, ενώ για τις γυναίκες που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 61,1% αντιδρά με σκέψεις για αλλαγή εργασίας και μόνο το 17,6% δεν αντιδρά έτσι. Δηλαδή οι γυναίκες ιδιωτικοί υπάλληλοι σκέφτονται να αλλάξουν εργασία σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ * ΑΛΛΑΓΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Profession * Change of working environment

Crosstabulation

		Change of working environment		Total	
		No	Yes		
Profession	Public Employee	Count	79	5	84
		Expected Count	69,5	14,5	84,0
		% of Total	20,1%	1,3%	21,4%
	Private Employee	Count	246	63	309
		Expected Count	255,5	53,5	309,0
		% of Total	62,6%	16,0%	78,6%
Total		Count	325	68	393
		Expected Count	325,0	68,0	393,0
		% of Total	82,7%	17,3%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	9,619	1	,002		
Continuity Correction	8,637	1	,003		
Likelihood Ratio	11,618	1	,001		
Fisher's Exact Test				,001	,001
N of Valid Cases	393				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 14,53.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η αλλαγή εργασίας ως αντίδραση στην παρενόχληση δεν εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης, ιδιωτικό ή δημόσιο.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η αλλαγή εργασίας ως αντίδραση στην παρενόχληση εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας το 20,1% των γυναικών που εργάζονται στον δημόσιο τομέα δεν αντιδρούν στην παρενόχληση με αλλαγή εργασίας και μόνο 1,3% αντιδρούν έτσι, ενώ για τις γυναίκες που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 16% αντιδρά με αλλαγή εργασίας και το 62,6% δεν αντιδρά έτσι. Δηλαδή για τις γυναίκες του ιδιωτικού τομέα είναι σχετικά συνηθέστερο να αλλάζουν εργασία λόγω της παρενόχλησης σε σχέση με τις δημόσιες υπαλλήλους.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ * ΑΝΟΧΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Profession * Tolerance

Crosstabulation

		Tolerance		Total	
			No	Yes	
Profession	Public Employee	Count	49	35	84
		Expected Count	22,9	61,1	84,0
		% of Total	12,5%	8,9%	21,4%
	Private Employee	Count	58	251	309
		Expected Count	84,1	224,9	309,0
		% of Total	14,8%	63,9%	78,6%

Total		Count	107	286	393
		Expected Count	107,0	286,0	393,0
		% of Total	27,2%	72,8%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	52,175	1	,000		
Continuity Correction	50,197	1	,000		
Likelihood Ratio	47,681	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
N of Valid Cases	393				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 22,87.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η ανοχή της παρενόχληση δεν εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης, ιδιωτικό ή δημόσιο.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η ανοχή της παρενόχλησης εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας το 12,5% των γυναικών που εργάζονται στον δημόσιο τομέα δεν δείχνουν ανοχή στην παρενόχληση και μόνο το 8,9% αντιδρούν έτσι, ενώ για τις γυναίκες που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 63,9% αντιδρά με ανοχή στην παρενόχληση και μόνο το 14,8% δεν αντιδρά έτσι. Δηλαδή οι γυναίκες ιδιωτικοί υπάλληλοι ανέχονται την παρενόχληση σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους. Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ * ΥΠΟΧΩΡΗΣΗ

Profession * Retreat

Crosstabulation

		Retreat		Total	
		No	Yes		
Profession	Public Employee	Count	72	12	84
		Expected Count	50,2	33,8	84,0
		% of Total	18,3%	3,1%	21,4%
	Private Employee	Count	163	146	309
		Expected Count	184,8	124,2	309,0
		% of Total	41,5%	37,2%	78,6%

Total		Count	235	158	393
		Expected Count	235,0	158,0	393,0
		% of Total	59,8%	40,2%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	29,852	1	,000		
Continuity Correction	28,496	1	,000		
Likelihood Ratio	33,300	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
N of Valid Cases	393				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 33,77.

Θεωρούμε ως μηδενική υπόθεση ότι η υποχώρηση στην παρενόχληση δεν εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης, ιδιωτικό ή δημόσιο.

Σύμφωνα με το X^2 του Pearson, του οποίου η σημαντικότητα (significance) είναι μικρότερη από 0.05, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται, επομένως η υποχώρηση στην παρενόχληση εξαρτάται από τον τομέα απασχόλησης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, από το δείγμα μας το 18,3% των γυναικών που εργάζονται στον δημόσιο τομέα δεν υποχωρούν στην παρενόχληση και μόνο το 1,3% αντιδρούν έτσι, ενώ για τις γυναίκες που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα, το 37,2% υποχωρεί στην παρενόχληση και το 41,5% δεν υποχωρεί. Δηλαδή οι γυναίκες ιδιωτικοί υπάλληλοι υποχωρούν στην παρενόχληση σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους.

Το δείγμα μας θεωρείται αξιόπιστο εφόσον το ποσοστό των κελιών που έχουν αναμενόμενο πλήθος μικρότερο του 5 είναι μικρότερο του 20%.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Για να καταλήξουμε σε κάποια ουσιαστικά συμπεράσματα, είναι σημαντικό καταρχήν να επεξεργαστούμε ξανά τα αποτελέσματα της έρευνας, αλλά αυτή τη φορά παρουσιάζοντάς τα συνολικά και ανά κατηγορίες.

Ένα σημαντικό συμπέρασμα είναι ότι από το δείγμα της έρευνας, το 65,5% των γυναικών βίωσαν από τον εργοδότη τους συγκεκριμένες συμπεριφορές που εκφράζουν σεξουαλική παρενόχληση. Γίνεται λοιπόν εμφανές το μέγεθος και η έκταση του φαινομένου και αν μπορούσαμε να κάνουμε μια γενίκευση, θα λέγαμε ότι περίπου δύο στις τρεις γυναίκες παρενοχλούνται σεξουαλικά από τον εργοδότη τους κάποια στιγμή στην εργασιακή τους σταδιοδρομία. Παρόλα αυτά είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι από τις γυναίκες που βίωσαν κάποιες από τις παραπάνω συμπεριφορές, μόνο το 57,5% των γυναικών θεωρεί ότι πραγματικά η συμπεριφορά του εργοδότη τους μπορεί να χαρακτηριστεί ως σεξουαλική παρενόχληση.

Μπορούμε, επίσης να διαπιστώσουμε ότι κάποιες μορφές παρενόχλησης προτιμούνται από άλλες. Έτσι από τις γυναίκες θύματα, το 94,7% βίωσαν ανεπιθύμητα μη λεκτικά μηνύματα (π.χ. πλάγια βλέμματα, νοήματα), το 82,2% ανεπιθύμητη φυσική επαφή, το 63,4% ανεπιθύμητα λεκτικά μηνύματα, το 61,6% ανεπιθύμητα σεξουαλικά σχόλια σχετικά με το σώμα τους, το 50,9% απειλές ή εκβιασμούς σε ανεπιθύμητες σεξουαλικές σχέσεις, το 48,1% απόπειρα σεξουαλικής επίθεσης, το 35% επίδειξη αντικειμένων με σεξουαλικό υπονοούμενο, το 23,4% ενοχλητικά τηλεφωνήματα, email και γράμματα και το 7,1% δέχτηκαν σεξουαλική επίθεση. Το μεγαλύτερο ποσοστό φαίνεται να έχουν εκείνες οι μορφές παρενόχλησης που δεν αφήνουν αποδεικτικά στοιχεία. Επίσης, βγήκε το συμπέρασμα ότι στο 98,2% των περιπτώσεων δεν υπήρχαν μάρτυρες.

Στην ερώτηση αν κάτι από τα παραπάνω τους συνέβη σε προηγούμενα επαγγέλματα, το 52,5% απάντησε όχι, το 29% απάντησε μία φορά, δύο φορές απάντησε το 14% και πάνω από δύο φορές απάντησε το 4,5%. Δεν είναι λοιπόν λίγες οι πιθανότητες για κάποιο θύμα να ξαναγίνει θύμα.

Στην ερώτηση πόσο καιρό βιώνουν την εμπειρία στο παρόν επάγγελμα, το 36,4% των γυναικών που παρενοχλήθηκαν απάντησαν περίπου έξι μήνες, το 32,8% περίπου έναν χρόνο, το 14,8% πάνω από έναν χρόνο, το 12,2% περίπου ένα μήνα ενώ το 3,8% δεν θέλησε να απαντήσει. Είναι λοιπόν φανερό ότι οι γυναίκες δεν αντέχουν για πολύ καιρό να βιώνουν αυτήν την κατάσταση.

Τα συμπεράσματα που βγαίνουν για τον τρόπο με τον οποίο αντέδρασαν οι γυναίκες που παρενοχλήθηκαν είναι τα εξής: προσπάθεια αποφυγής κάποιων χώρων στο εργασιακό περιβάλλον 77,9%, ανοχή της κατάστασης 72,8%, σκέψεις αλλαγής εργασιακού περιβάλλοντος 70,2%, λιγότερο αποτελεσματική

εργασία 50,6%, υποχώρηση 40,2%, καθυστέρηση στη δουλειά 32,1%, αποκάλυψη σε πρόσωπο εκτός του εργασιακού χώρου 25,4%, αλλαγή εργασιακού περιβάλλοντος 17,3%, λήψη άδειας από την εργασία 14,8%, παραίτηση 10,4%, αποφασιστική αντίκρουση 8,4%, αποκάλυψη σε συναδέλφους 6,6%, αποκάλυψη σε οικογενειακό πρόσωπο 5,9%, βίαιη αντίδραση και αλλαγή στον τρόπο εργασίας 5,1%, αίτηση αλλαγής υπηρεσίας 2%, αναφορά σε προϊστάμενο 1,3% και αναφορά σε Φορείς και Υπηρεσίες 0,3%. Σε μεγαλύτερο δηλαδή ποσοστό χρησιμοποιούνται παθητικοί τρόποι αντίδρασης.

Για τις περιπτώσεις που οι γυναίκες δεν ανέφεραν το γεγονός, το αιτιολόγησαν ως εξής: το 83,2% των γυναικών δεν ήθελαν να χάσουν τη δουλειά τους ή να υποστούν άλλες συνέπειες, επίσης το 83,2% ντρέπονταν να το ομολογήσουν, το 79,9% δεν ήξεραν σε ποιον να μιλήσουν, το 73% πίστευαν ότι δεν θα βρουν κατανόηση, το 41,5% θεώρησαν ότι δεν θα τις πιστέψουν και το 14,5% δεν ήταν σίγουρες ότι αυτό που τους συνέβαινε ήταν σεξουαλική παρενόχληση. Όλοι αυτοί οι λόγοι, άλλοι περισσότερο άλλοι λιγότερο, αποτρέπουν τις γυναίκες από το να αναφέρουν ή να καταγγείλουν το γεγονός.

Οι επιπτώσεις στα θύματα ήταν το 87% θυμός, το 86,8% απώλεια εμπιστοσύνης στην Οργάνωση, το 86,3% φόβος/ ανασφάλεια, το 83,5% ντροπή/ αμηχανία, το 82,4% απειλή των εργασιακών ευκαιριών, το 80,7% μη παραγωγική εργασία και έλλειψη αυτοσυγκέντρωσης, το 77,4% καταστροφή καριέρας, το 76,3% φοβίες/ πανικός, το 71% άγχος και κατάθλιψη, το 65,1% σωματικές διαταραχές, το 49,6% σεξουαλική δυσλειτουργία, το 48,3% αίσθηση προσωπικής ανεπάρκειας και χαμηλής αυτοπεποίθησης, το 39,4% στιγματισμός, το 39,2% αλλαγή προσωπικότητας, το 26,5% δημιουργία ενός προσβλητικού και εχθρικού εργασιακού περιβάλλοντος, το 20,1% κακές σχέσεις με συναδέλφους και το 16,3% απόσυρση. Με λίγα λόγια, οι επιπτώσεις στον συναισθηματικό τομέα φαίνεται να έχουν σχετικά μεγαλύτερη ένταση από ότι στον εργασιακό και τον κοινωνικό.

Τα συμπεράσματα που αφορούν τα χαρακτηριστικά του θύτη είναι ότι το 88,8% των γυναικών θεωρούν ότι ο θύτης προσπαθούσε να επιβάλλεται σε καταστάσεις και πράγματα, το 87,3% πιστεύουν ότι συμπεριφερόταν σαν να θεωρούσε τον εαυτό του ανώτερο από όλους, το 85,8% θεωρούν ότι δυσκολευόταν να ελέγξει τη συμπεριφορά του και ξεπερνούσε τα όρια, το 83% τον θεωρούν αδιάκριτο και ότι ανακατευόταν στις υποθέσεις των άλλων, το 81,4% πιστεύουν ότι ο τρόπος που συμπεριφερόταν τις υποτιμούσε, το 50,9% των γυναικών ισχυρίζονται ότι έριχνε την ευθύνη στις ίδιες, ενώ το 39,7% πιστεύουν ότι ο θύτης εκδήλωνε έντονο άγχος. Σίγουρα είναι δύσκολο να σκιαγραφηθεί η προσωπικότητα του θύτη, τα παραπάνω όμως χαρακτηριστικά αποτελούν μέρος της ναρκισσιστικής διαταραχής, όπως αυτή περιγράφηκε στο τρίτο κεφάλαιο.

Στο πώς θα έπρεπε να αντιδρούν τα θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης, οι ερωτηθείσες απάντησαν ως εξής: αποφασιστική αντίκρουση 94,1%, αναφορά

σε Φορείς και Υπηρεσίες 92,9%, αποκάλυψη σε πρόσωπο εκτός του εργασιακού χώρου 88%, αποκάλυψη σε μέλος της οικογένειας 86%, προσπάθεια αποφυγής κάποιων χώρων στο εργασιακό περιβάλλον 85,8%, αίτηση αλλαγής υπηρεσίας 79,1%, σκέψεις αλλαγής εργασιακού περιβάλλοντος 43%, αλλαγή εργασιακού περιβάλλοντος 42,5%, αναφορά σε προϊστάμενο 18,8%, αποκάλυψη σε συναδέλφους 17%, παραίτηση 16,5%, βίαιη αντίδραση 15,3%, αλλαγή στον τρόπο εργασίας 12,2%, υποχώρηση 3,6%, λιγότερο αποτελεσματική εργασία 2,8%, καθυστέρηση στη δουλειά και λήψη άδειας από την εργασία 2,5%, ανοχή της κατάστασης 1,5%. Οι γυναίκες, λοιπόν, θεωρούν ότι κατάλληλος τρόπος αντίδρασης είναι περισσότερο ο ενεργητικός, δυναμικός τρόπος παρά ο παθητικός. Ενώ, όπως είδαμε παραπάνω συνήθως αντιδρούν παθητικά.

Στην ερώτηση αν γνωρίζουν άλλες περιπτώσεις γυναικών που βίωσαν αυτήν την εμπειρία, τα συμπεράσματα είναι ότι το 45% δεν γνωρίζει καμιά περίπτωση, μία περίπτωση το 29,5%, δύο περιπτώσεις το 15,8%, τρεις το 5,5%, τέσσερις το 3,3%, ενώ πέντε περιπτώσεις και πάνω το 0,8%. Δηλαδή, περίπου μία στις δύο γυναίκες που ρωτήθηκαν γνωρίζουν τουλάχιστον μια περίπτωση σεξουαλικής παρενόχλησης.

Μέσα από τη στατιστική ανάλυση, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η σεξουαλική παρενόχληση εξαρτάται από την οικογενειακή κατάσταση και συγκεκριμένα από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο οι ελεύθερες με 27,3%, μετά οι παντρεμένες με 22,5%, έπειτα οι διαζευγμένες με 5,2%, οι αρραβωνιασμένες και οι χωρισμένες με 4% και όσες έχουν μόνιμη σχέση 2,5%.

Η παρενόχληση εξαρτάται, ακόμη, από το επάγγελμα του θύματος. Σύμφωνα με τα στοιχεία, παρενόχληση υφίστανται περισσότερο οι ιδιωτικοί υπάλληλοι με 51,5% και έπειτα οι δημόσιοι με 14%, με πιθανή εξήγηση ότι οι ιδιωτικοί υπάλληλοι είναι πιο ευάλωτοι και πιο εξαρτημένοι, γιατί η θέση τους είναι επισφαλής και δεν έχουν την δυνατότητα να αντιδράσουν δυναμικά.

Η παρενόχληση φαίνεται να εξαρτάται και από την αριθμητική συμμετοχή των φύλων στο χώρο εργασίας. Συγκεκριμένα παρενόχληση συναντάται περισσότερο σε εργασιακούς χώρους που οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά με 28%, έπειτα σε χώρους που η κατανομή των φύλων είναι ίση με 22,8% και τέλος σε χώρους που υπερτερούν οι άντρες με 14,7%. Αυτό ίσως να συμβαίνει επειδή σε χώρους με πιο πολλές γυναίκες, οι άντρες νιώθουν ότι απειλούνται.

Επίσης, η παρενόχληση εξαρτάται από το επίπεδο εκπαίδευσης των θυμάτων. Έτσι, παρενόχληση υφίστανται περισσότερο οι απόφοιτοι Λυκείου με 34,3%, γυναίκες με βασική εκπαίδευση 23%, απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης 7,3%, ενώ με πολύ χαμηλή εκπαίδευση 0,8%. Αν εξαιρέσουμε τις γυναίκες με πολύ χαμηλή εκπαίδευση οι οποίες ήταν ελάχιστες σε αριθμό από τις ερωτηθείσες συνολικά, είναι φανερό ότι οι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης

είχαν την λιγότερη παρενόχληση. Ίσως επειδή η κατοχή ενός πτυχίου είναι δύναμη και δεν δημιουργεί σχέσεις εξάρτησης με τον εργοδότη.

Ακόμη, η παρενόχληση σχετίζεται με την ηλικία των θυμάτων, δηλαδή, από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο όσες έχουν ηλικία από 18 – 30 ετών με 39,5%, έπειτα όσες έχουν ηλικία από 31 – 45 ετών με 25,8% και τέλος όσες είναι από 46 ετών και πάνω με 0,2%. Είναι φανερό ότι οι νεότερες σε ηλικία γίνονται θύματα παρενόχλησης σε μεγαλύτερο ποσοστό, ίσως λόγω της απειρίας τους να αναγνωρίσουν ή να χειριστούν αυτήν την δύσκολη κατάσταση.

Τέλος, η παρενόχληση των γυναικών εξαρτάται και από γεωγραφικά κριτήρια, αν είναι δηλαδή από την Ανατολική ή τη Δυτική περιοχή της πόλης. Από το δείγμα μας παρενόχληση υφίστανται περισσότερο όσες βρίσκονται στην Δυτική Θεσσαλονίκη με 37,3% και μετά όσες βρίσκονται στην Ανατολική Θεσσαλονίκη με 28,2%. Ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι η Δυτική πλευρά της πόλης είναι πιο υποβαθμισμένη από την Ανατολική.

Πολύ σημαντικά συμπεράσματα βγήκαν από την συγκριτική μελέτη του τομέα απασχόλησης των γυναικών-θυμάτων με τους τρόπους αντίδρασης στην παρενόχληση. Οι τρόποι αντίδρασης που εξαρτώνται από τον τομέα απασχόλησης είναι η λιγότερο παραγωγική εργασία, η αποφυγή συγκεκριμένων εργασιακών χώρων, οι σκέψεις αλλαγής εργασίας, η αλλαγή εργασίας, η ανοχή και η υποχώρηση. Ειδικότερα, οι γυναίκες δημόσιοι υπάλληλοι συνήθως διατηρούν την παραγωγικότητά τους, ενώ στις ιδιωτικές υπαλλήλους η παραγωγικότητα συνήθως μειώνεται. Οι ιδιωτικοί υπάλληλοι αποφεύγουν συγκεκριμένους χώρους εργασίας σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους. Ακόμη, οι ιδιωτικοί υπάλληλοι σκέφτονται να αλλάξουν εργασία σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους. Επίσης, για τις γυναίκες του ιδιωτικού τομέα είναι σχετικά συνηθέστερο να αλλάζουν εργασία λόγω της παρενόχλησης σε σχέση με τις δημόσιες υπαλλήλους. Οι ιδιωτικοί υπάλληλοι ανέχονται την παρενόχληση σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους και τέλος οι γυναίκες ιδιωτικοί υπάλληλοι υποχωρούν στην παρενόχληση σε μεγαλύτερη πλειοψηφία από τις δημόσιες υπαλλήλους. Οι τρόποι αντίδρασης στην παρενόχληση δείχνουν και πάλι ότι γυναίκες που είναι δημόσιοι υπάλληλοι νιώθουν πιο ασφαλείς και αντιδρούν πιο δυναμικά, ίσως επειδή δεν φοβούνται ότι θα υποστούν σοβαρές συνέπειες στην σταδιοδρομία τους.

Άλλες διαπιστώσεις στις οποίες πλέον καταλήγουμε, είναι οι ακόλουθες:

1. Η σεξουαλική παρενόχληση αποτελεί μορφή διάκρισης που βασίζεται στο φύλο. Το φύλο είναι ο καθοριστικός παράγοντας για το θύμα. Θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης είναι κυρίως οι γυναίκες, που σημαίνει ότι τους επιβάλλονται συνθήκες εργασίας διαφορετικές από εκείνες των ανδρών με αποτέλεσμα η θέση τους να είναι δυσμενέστερη από τη θέση των ανδρών στο χώρο της εργασίας.

2.Οι γυναίκες σε όλες τις χώρες ασκούν το επάγγελμα τους σε συνθήκες δύσκολες, όπου η άμεση εξάρτηση από το αφεντικό είναι συχνά συνώνυμη με πιέσεις ποικίλων μορφών. Βία ύπουλη, καθημερινή, που πλήττει καίρια τις γυναίκες και τις προσβάλλει στην οικονομική τους επιβίωση, στη σωματική τους ακεραιότητα αλλά και στην ψυχοπνευματική τους αρτιότητα. Αυτή η βία υποκρύπτει απόρριψη της γυναίκας και συγχρόνως άρνηση των δικαιωμάτων της στην εργασία.

3.Σχετικά με το περιεχόμενο των παρενοχλήσεων διαπιστώθηκε ότι σ' αυτές περιλαμβάνονται όλες οι μορφές 'περιποιήσεων' ή προτάσεων μη επιθυμητών, συγκεκριμένης σεξουαλικότητας που προκαλούν αδιέξοδο ή φόβο και που είναι ικανές να απειλήσουν την εργασία και την ηρεμία της εργαζόμενης. Μπορεί να εκδηλώνεται με λόγια ή με χειρονομίες, με ανεπιτήρητες επαφές, με επίμονες προτάσεις, με απειλές, πιέσεις, 'φάρσες', αλλά και με επίδειξη πορνογραφικού υλικού καθώς και με σεξουαλικές επιθέσεις.

4.Οποιαδήποτε μορφή και αν έχει η σεξουαλική παρενόχληση, εφόσον γίνεται χωρίς τη συναίνεση του θύματος είναι μονομερής, καταναγκαστική και επηρεάζει αρνητικά τις συνθήκες εργασίας και της ζωής της εργαζόμενης και την απόδοσή της καθώς και τις ευκαιρίες προαγωγής της.

5.Δράστης της παρενόχλησης είναι ανάλογα με τις περιστάσεις ο εργοδότης, ο επιθεωρητής, ο επόπτης, ένας πελάτης αλλά και ο συνάδελφος της εργαζομένης. Ακόμα και όταν δεν βρίσκεται σε υψηλότερη ιεραρχικά θέση ο δράστης και πάλι η σεξουαλική παρενόχληση είναι έκφραση της αναγνωρισμένης κοινωνικά θέσης «ισχύος» του και χρησιμοποιείται ως εργαλείο που στόχο έχει να διατηρήσει τη γυναίκα στον παραδοσιακό της ρόλο, «στη θέση της».

6.Οι εργαζόμενες δεν καταγγέλλουν τη σεξουαλική παρενόχληση λόγω της έλλειψης νομικής προστασίας. Αυτή η έλλειψη, τους καλλιεργεί την αντίληψη ότι η καταγγελία δεν χρησιμεύει σε τίποτε, ενώ αντίθετα μπορεί να τους στοιχίσει την απώλεια της θέσης τους ή, το λιγότερο, μπορεί να κάνει τις συνθήκες εργασίας τους δυσκολότερες συγχρόνως δε μπορεί να γίνει αιτία διασυρμού τους στο κοινωνικό περιβάλλον τους και στο χώρο εργασίας τους.

7.Η σεξουαλική παρενόχληση έχει δυσμενείς συνέπειες στη σωματική, πνευματική και ψυχική υγεία της εργαζόμενης. Της δημιουργεί άγχος, κλονισμό της αυτοπεποίθησής της, κατάθλιψη κ.α. με αποτέλεσμα να επιφέρει πτώση της παραγωγικότητας της επιχείρησης στην οποία εργάζεται, που σημαίνει ότι έχει δυσμενείς συνέπειες και για την εργοδότηρια επιχείρηση.

Η σεξουαλική παρενόχληση εν τέλει αποτελεί για πολλούς μία έννοια καινούρια και συγκεκριμένη. Παρόλο που αναφέρεται σε ένα φαινόμενο πολύ παλιό και συχνό όσο παλιά είναι και η εμφάνιση της γυναίκας στο χώρο της εργασίας. Φαινόμενο που παρέμεινε κρυφό γιατί κανένας δεν ήθελε ή δεν

τολμούσε να μιλήσει γι' αυτό. Οι γυναίκες γινόντουσαν αντικείμενα σεξουαλικής παρενόχλησης πολύ πριν από τη μαζική είσοδό τους στο χώρο της βιομηχανικής εργασίας. Και το φαινόμενο, πρόβλημα στην ουσία, παρέμενε κρυφό γιατί, σύμφωνα με το σύστημα των κοινωνικών αξιών, η γυναίκα ανήκε στην οικογένεια και η κάθε απομάκρυνσή της από αυτήν σήμαινε εκτροπή από τον παραδοσιακό της ρόλο. Εκτροπή που έπρεπε να τιμωρηθεί, έστω και αν την απομάκρυνσή της από τα κοινωνικά στερεότυπα την επέβαλαν οι ανάγκες της ίδιας της οικογένειας και όχι η θέληση της γυναίκας. Το χειρότερο, οι γυναίκες-θύματα της σεξουαλικής παρενόχλησης δεν τολμούσαν να παραπονεθούν γιατί κινδύνευαν να χάσουν τη θέση τους στην εργασία και επιπλέον να διασυρθούν.

Σε μία κοινωνία που ήθελε τις γυναίκες ανεκτικές και υποτακτικές, η αντίληψη ότι αυτές έφταιγαν γι' αυτό που συνέβαινε τις συνόδευε, όπως και σε κάθε άλλη μορφή βίας σε βάρος τους. Μιλάμε σε χρόνο παρελθόντα αλλά δυστυχώς τα πράγματα δεν έχουν αλλάξει πολύ ούτε και σήμερα.

Το πρόβλημα το αποκάλυψαν πρώτες οι αγωνίστριες του φεμινιστικού κινήματος με έρευνες και μελέτες που είδαν το φως της δημοσιότητας πριν δύο περίπου δεκαετίες. Μόλις δε τα τελευταία δέκα χρόνια άρχισε να αναγνωρίζεται ότι η σεξουαλική παρενόχληση είναι πρόβλημα δομικό, δηλαδή ότι συνδέεται άμεσα με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία και ότι δεν είναι άμεση συνέπεια της σχέσης του δράστη της σεξουαλικής παρενόχλησης με το θύμα.

Επίσης διαπιστώθηκε ότι δεν αποτελεί έκφραση επιθετική της σεξουαλικότητας αλλά σεξουαλική έκφραση της βίας με σκοπό την απόδειξη και επιβεβαίωση της ισχύος του δράστη σεξουαλικής παρενόχλησης. Είναι δηλαδή έκφραση της ανισότητας των δύο φύλων και στο χώρο εργασίας.

Οι εργαζόμενες, όλο και πιο πολύ λοιπόν σε αντίθεση με το κοινωνικό σύνολο, αισθάνονται την ανάγκη να περιφρουρήσουν την προσωπική τους αξιοπρέπεια και να διασφαλίσουν τη δυνατότητα εργασίας με ίσους όρους με τους άρρενες εργοδότες τους καθώς και την κατά το δυνατόν αρμονική συνεργασία μαζί τους.

Κρίνονται αναγκαία ορισμένα μέτρα αντιμετώπισης και καταπολέμησης του φαινομένου.

Πρώτη η Πολιτεία, αν δεν έχει πεισθεί για το μέγεθος του προβλήματος, πρέπει να χρηματοδοτήσει έρευνες για την εξακρίβωση της πραγματικότητας. Επίσης πρέπει να οργανώσει καμπάνιες πληροφόρησης για την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των εργαζομένων, ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες ισότητας στο χώρο εργασίας και για τα δύο φύλα.

Πρέπει να δημιουργήσει όργανα για την πρόληψη και την καταπολέμηση του φαινομένου, καθώς και για την προστασία των θυμάτων. Στον τομέα αυτό θα πρέπει να έρθουν αρωγοί και οι εργοδοτικές ενώσεις και τα συνδικάτα, με

διακηρύξεις αρχών και προτάσεις συμβούλων εμπιστοσύνης των θυμάτων, που θα δέχονται τις καταγγελίες των θυμάτων. Φυσικά η επιμόρφωση αυτών των συμβούλων είναι έργο της Πολιτείας. Η τυχόν αντίρρηση ότι για όλα αυτά απαιτούνται χρήματα, αντικρούεται με τη διαπίστωση ότι η σεξουαλική παρενόχληση και αυτή στοιχίζει σε χρήμα στις επιχειρήσεις, δημόσιες και ιδιωτικές, αυτή δε επί πλέον φθείρει και την προσωπικότητα των εργαζομένων, αφού δεν σέβεται την αξιοπρέπειά τους.

Πρέπει κατά το πρότυπο των άλλων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ήδη εφαρμόζουν την προβλεπόμενη από τα κείμενα της Σύστασης και του Κώδικα πολιτική, να προσδιοριστεί νομοθετικά η έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης και να θεσμοθετηθεί, τόσο στον Ποινικό Κώδικα όσο και στον Εργατικό Νόμο, η προστασία των θυμάτων της σεξουαλικής παρενόχλησης.

Προτείνεται, λοιπόν κατ' επέκταση, η εισαγωγή στο δέκατο ένατο Κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα, περί εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας νέου άρθρου 337^A με την ακόλουθη διατύπωση:

“ Όποιος/α, εκμεταλλεόμενος/η μία σχέση εξάρτησης στο πλαίσιο της εργασίας του, ασκεί σε άλλον/η, κατά τρόπο επαναλαμβανόμενο, φορτικές πιέσεις, διατυπώνει απειλές σχετικά με το εργασιακό καθεστώς αυτού/ής ή με την ικανοποίηση νόμιμου δικαιώματός του/ης ή με πρόθεση διαμορφώνει σε βάρος του/ης δυσμενείς εργασιακές συνθήκες, με σκοπό να τον/ην εξαναγκάσει σε πράξη ή ανοχή πράξης ερωτικού περιεχομένου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή”

Τα βασικά στοιχεία του ορισμού της σεξουαλικής παρενόχλησης, όπως διαμορφώνονται στην παραπάνω πρόταση είναι:

A) Η σεξουαλική παρενόχληση είναι μια ανεπιθύμητη για τον παρενοχλούμενο συμπεριφορά.

B) Εκδηλώνεται με την άσκηση φορτικών πιέσεων, τη διατύπωση απειλών, απειλές σχετικά με το εργασιακό καθεστώς του θύματος ή με την ικανοποίηση νόμιμου δικαιώματός του ή τη διαμόρφωση με πρόθεση σε βάρος του θύματος δυσμενών εργασιακών συνθηκών.

Γ) Ο δράστης εκμεταλλεύεται μία σχέση σε οποιαδήποτε υπηρεσία στο πλαίσιο της εργασίας του.

Δ) Σκοπός του δράστη είναι να εξαναγκασθεί το θύμα σε πράξη ή ανοχή πράξης ερωτικού περιεχομένου.

Προστατευόμενο έννομο αγαθό της παραμένει η γενετήσια ελευθερία, κύριο αντικείμενο προστασίας του 19^{ου} κεφαλαίου του ΠΚ. Ουσιαστικά, η γενετήσια ελευθερία εμπεριέχει τη σεξουαλική αξιοπρέπεια του ανθρώπου και την ελευθερία της επιλογής του στο πεδίο των σεξουαλικών σχέσεων. Η σεξουαλική παρενόχληση δεν παραβιάζει, στο πλαίσιο της σημερινής κοινωνίας, μόνο κάποιους κυρίαρχους κανόνες ηθικής ή την ιδέα που έχει ο μέσος άνθρωπος για την ηθικότητα των ανθρώπινων σχέσεων. Η σεξουαλική

παρενόχληση στην εργασία, ως ανεπιθύμητη καταπιεστική και εκβιαστική συμπεριφορά, προσβάλλει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και υποβιβάζει τον εργαζόμενο σε σεξουαλικό αντικείμενο, ακριβώς επειδή, κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο, το θύμα εξαρτάται από τον δράστη.

Η ανεπιθύμητη αυτή συμπεριφορά βρίσκει έδαφος να αναπτυχθεί λόγω της εκμετάλλευσης(εκ μέρους του δράστη)της εξάρτησης που υπάρχει μεταξύ δράστη και θύματος στο πλαίσιο της εργασίας, της θέσης που κατέχει ο δράστης, της ισχύος που αυτός διαθέτει στο χώρο της εργασίας έναντι του θύματος.

Η εκμετάλλευση έχει την έννοια της κατάχρησης από τον δράστη των υπαρχόντων σχέσεων εξάρτησης στο πλαίσιο της εργασίας προκειμένου να επιτύχει το στόχο του δηλαδή τον εξαναγκασμό του θύματος σε ανοχή πράξης σεξουαλικού περιεχομένου.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν επιλέγουμε την αυστηρή ιεραρχική σχέση δράστη-θύματος(προϊστάμενος-υφιστάμενος), γιατί αυτό θα περιόριζε αναίτιολογητα το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διάταξης. Η κοινωνική διάσταση του φαινομένου σήμερα καθιστά κατανοητό ότι αρκεί ο δράστης να εκμεταλλεύεται τη θέση που κατέχει ή την εξάρτηση που δημιουργείται λόγω κάποιας υπηρεσιακής ή εργασιακής σχέσης μεταξύ του θύματος και αυτού, για να εκβιάσει το θύμα διαμορφώνοντας εις βάρος του δυσμενείς συνθήκες εργασίας με σκοπό να κάμψει την αντίστασή του και να το εξαναγκάσει σε ανοχή πράξης σεξουαλικού περιεχομένου. Από την πλευρά του θύματος η οποιαδήποτε μορφή εργασιακής σχέσης, αλλά και συνεργασίας αρκεί για να δημιουργήσει κάποια μορφή λειτουργικής εξάρτησης που να καθιστά τον παρενοχλούμενο ιδιαίτερα εκτεθειμένο(ή ευάλωτο)σε τέτοιου είδους προσβολή.

Η εξάρτηση μπορεί όχι μόνο στις σχέσεις εργοδότη-εργαζόμενου, αλλά επίσης μεταξύ δημοσίου οργάνου και πολίτη ο οποίος επιδιώκει την ικανοποίηση κάποιου νόμιμου δικαιώματος, ιατρού και νοσηλευτικού προσωπικού, εκπαιδευτού και εκπαιδευόμενου κλπ.

Και τούτο γιατί, η σχέση εξάρτησης εντάσσεται στο πλαίσιο οποιασδήποτε δημόσιας, δημοτικής, κοινοτικής ή ιδιωτικής, υπηρεσίας εργασίας ή και συνεργασίας.

Η σεξουαλική παρενόχληση διαπράττεται με την άσκηση κατά τρόπο επαναλαμβανόμενο φορτικών πιέσεων, τη διατύπωση απειλών σχετικά με τις εργασιακές συνθήκες ή τη διαμόρφωση με πρόθεση σε βάρος του θύματος δυσμενών εργασιακών συνθηκών.

Οι ανεπιθύμητες πιέσεις μπορούν να λάβουν τη μορφή φορτικών προ(σ)κλήσεων για σύναψη ερωτικής σχέσης ή για τέλεση σεξουαλικής πράξης, ψυχολογικών πιέσεων, υπονοούμενων με σεξουαλικό περιεχόμενο, οχλήσεων,

αποστολής ερωτικών επιστολών ή μηνυμάτων, παρακολούθησης ή τηλεφωνικών οχλήσεων.

Πρέπει δε οι πιέσεις να είναι φορτικές για να καταδειχθεί ο σοβαρός χαρακτήρας της προσβολής που υφίσταται το θύμα(δε γίνονται για αστείσμο)και επαναλαμβανόμενες για να στοιχειοθετηθεί, μετά την πρώτη απόκρουσή τους, η εμμονή του δράστη στην παρενόχληση.

Η διατύπωση απειλών έχει σχέση με την αναγγελία ενδεχόμενου κινδύνου σχετικά με τις εργασιακές συνθήκες, την επαγγελματική εξέλιξη του θύματος(π.χ. απόλυση), ή με την ικανοποίηση νόμιμου δικαιώματός του ή επικείμενου κακού στο πεδίο, σε περίπτωση άρνησης του θύματος.

Η διαμόρφωση με πρόθεση σε βάρος του θύματος δυσμενών εργασιακών συνθηκών συνιστά το εκβιαστικό-ανταλλακτικό στοιχείο της σεξουαλικής παρενόχλησης και κατατείνει στην κάμψη της αντίστασης του θύματος. Συνιστά ένα μέσο εξαναγκασμού του θύματος σε πράξη, ανοχή πράξης ερωτικού-σεξουαλικού περιεχομένου, στο βαθμό που η ανταλλακτική σχέση εμπεριέχει την υπόσχεση βελτίωσης των συνθηκών εργασίας, αν το θύμα υποκύψει στις πιέσεις και αντίθετα δυσμενούς μεταχείρισης(π.χ. μετάθεση σε άλλη υπηρεσία, αλλαγή ωραρίων εργασίας, άρνηση προαγωγής, υποβιβασμό, αλλά και εχθρική ή ταπεινωτική συμπεριφορά, απόρριψη σε εξετάσεις κλπ.)σε περίπτωση που εμμένει στην άρνησή του. Η διαμόρφωση σε βάρος του θύματος δυσμενών εργασιακών συνθηκών πρέπει να γίνεται με πρόθεση εκ μέρους του δράστη και να μην οφείλεται σε σφάλμα ή αδυναμία του θύματος να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις του.

Τέλος, η σεξουαλική παρενόχληση κατατείνει στον εξαναγκασμό του θύματος σε πράξη ή σε ανοχή πράξης ερωτικού περιεχομένου δηλαδή σε τέλεση ή σε ανοχή τέλεσης σεξουαλικής πράξης, σύναψης ερωτικής σχέσης, αλλά και ανοχής αγγιγμάτων.

Υπό τη διατύπωση αυτή θεωρούμε ότι η σεξουαλική παρενόχληση οριοθετείται με σαφήνεια σε σχέση με άλλα εγκλήματα και αποκτά συγκεκριμένο ποινικό μέγεθος, συμβάλλοντας στην εμπέδωση της ασφάλειας των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Σίγουρα η ποινικοποίηση της εν λόγω συμπεριφοράς δεν θα λύσει δια μαγείας ένα υπαρκτό πρόβλημα, που η ίδια η κοινωνία στην πλειονότητά της αντιμετωπίζει με μία ένοχη σιωπή, αν όχι με μία ιδιότυπη ανοχή. Η ποινικοποίηση όμως θα θέσει τα όρια της απογοήτευσης και αυτά της εγγύησης του δικαιώματος σε εργασιακές σχέσεις απαλλαγμένες από συμπεριφορές που προσβάλλουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Θεωρούμε ότι ακόμη και αν η ποινικοποίηση των συμπεριφορών δεν αποτελεί πανάκεια για την αντιμετώπιση οποιασδήποτε συμπεριφοράς, η απελευθέρωση και η αναγνώριση του διεκδικητικού και καταγγελτικού λόγου των θυμάτων για την προστασία της αξιοπρέπειας στην εργασία και της ελευθερίας

της επιλογής στο πεδίο της σεξουαλικότητας αντισταθμίζει επαρκώς την απώλεια μέρους της ατομικής ελευθερίας που συνεπάγεται η ποινικοποίηση μιας συμπεριφοράς.

Άλλωστε, η ελευθερία στην προσβολή συνιστά η ίδια προσβολή στις κατακτήσεις του σύγχρονου νομικού πολιτισμού μας.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Οι φορείς που ασχολούνται στην Ελλάδα με το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι:

Α)Γενική Γραμματεία Ισότητας. Από την Εθνική Έκθεση για τη σωματική και σεξουαλική βία κατά των γυναικών και τη νομική και δικαστηριακή προσέγγιση που έχει γίνει, προκύπτει η ανάγκη ανάλυσης του όρου«παρενόχληση», γιατί, παρόλο που υπάρχουν και στον Ποινικό Νόμο και στον Αστικό καθώς και στο Σύνταγμα και στην εργασιακή νομοθεσία διατάξεις που καλύπτουν το θέμα, δεν υπάρχει στην ελληνική νομοθεσία ο όρος αυτός ως νομική έννοια προσδιορισμένη από το νομοθέτη ή ερμηνευμένη από τη νομολογία των δικαστηρίων, αφού δεν υπάρχουν δικαστικές αποφάσεις. Πρέπει άρα να εξεταστεί η πραγματική έννοια του όρου και η έκτασή της, ώστε να γίνει δυνατή η υπαγωγή των περιστατικών που χαρακτηρίζονται ως«παρενόχληση»στις διάφορες διατάξεις που είναι διάσπαρτες στους νόμους που προαναφέραμε.

Β)Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος(ΓΣΕΕ). Η Γραμματεία Γυναικών της ΓΣΕΕ έχει ασχοληθεί με το θέμα, μια και υπάρχουν καταγγελίες. Στην Εθνική Συλλογική Σύμβαση 1993, στο άρθρο 11, αναφέρεται η σύσταση Επιτροπής Ισότητας«όπως αυτή προσδιορίζεται από το Σύνταγμα, την εθνική και κοινοτική νομοθεσία, καθώς και τους διεθνείς κανόνες εργασίας». Οι δημόσιοι υπάλληλοι καλύπτονται από το άρθρο 343 Π.Κ. που αναφέραμε και για το οποίο δεν υπάρχει αντίστοιχη διάταξη στον ιδιωτικό τομέα. Τίποτε άλλο δεν υπάρχει για το θέμα από πλευράς ΑΔΕΔΥ. Στην Επιθεώρηση Εργασίας δεν υπάρχουν καταγγελίες.

Από το Σύνδεσμο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας έχει γίνει μια έρευνα με αντικείμενο το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης στην Ελλάδα, από την οποία προκύπτει ότι το θέμα δεν είναι άσχετο με το είδος της εργασιακής σχέσης ανάμεσα στα δύο φύλα στους χώρους δουλειάς και με τις επιπτώσεις στην εργασία της γυναίκας(μη πρόσληψη, εξαναγκασμός σε παραίτηση, μη προαγωγή κ.α.).

Το ζήτημα λοιπόν της σεξουαλικής παρενόχλησης δεν έχει γίνει ιδιαίτερα θέμα δημοσίου διαλόγου. Θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε τη δυσκολία που υπάρχει γύρω από τα θέματα που διαπραγματεύονται τη σεξουαλικότητα, επειδή αγγίζουν τα όρια της ανθρωπίνης ψυχολογίας και της κοινωνικοποίησης του ατόμου(ταυτότητα, οικογένεια, θρησκεία), όπως και τις κοινωνικές πρακτικές που απορρέουν από τα παραπάνω(συμπεριφορά, διασκέδαση, απόλαυση, κατανάλωση, εργασιακές σχέσεις).

Παρ' όλα αυτά δεν μπορούμε να αρνηθούμε την αναγκαιότητα μελέτης και διαχείρισης τέτοιων θεμάτων, όπως αυτού εμπεριέχει αποχρώσεις έμμεσου κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών από την απασχόληση, έχοντας υπόψη μας και τον Κοινοτικό Κώδικα, με τον οποίο ασχοληθήκαμε στην παρούσα εργασία.

Το μήνυμα που βγήκε από την παραπάνω μελέτη έχει τρεις παραλήπτες. Έχει τους άντρες συνδικαλιστές. Ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν είναι αμελητέο πρόβλημα και ότι πάει μαζί με τα μεγάλα προβλήματα του καιρού μας. Ανεργία, μονόπλευρη λιτότητα, εξοντωτικές συνθήκες εργασίας κλπ. Έχει παραλήπτες τους εργοδότες οι οποίοι θα πρέπει να αντιληφθούν ότι οι εργαζόμενοι έχουν το δικαίωμα αξιοπρεπούς μεταχείρισης. Κι επειδή ως επιχειρηματίες μετράνε σχολαστικά το κόστος, ας τους δοθούν στοιχεία κατά τα αμερικανικά πρότυπα, για να πεισθούν ότι είναι πολύ ασύμφορη η σεξουαλική παρενόχληση γιατί κατεβάζει την παραγωγή. Έτσι θα κατανοήσουν καλύτερα. Και η αρχή ας γίνει από το Σύνδεσμο Ελληνικών Βιομηχανιών.

Ανάλογο μήνυμα θα πρέπει να πάρει η Κυβέρνηση. Στη Δημόσια Διοίκηση και στο δημόσιο τομέα δεν είναι και λίγες οι καταγγελίες και αυτού του χαρακτήρα. Η εθνική νομοθεσία πρέπει να προσαρμοστεί στην Οδηγία της Κοινότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά τρόπο που να είναι αποτελεσματική σύμφωνα με τους σκοπούς της. Διαφορετικά δε θα φτάσουμε ποτέ σε μία πραγματική ισότητα ευκαιριών.

Να προβλέψει ειδική νομοθεσία για τις καταγγελίες, ώστε να μην υπάρχει κλίμα εχθρικό και ταπεινωτικό για τα θύματα και να υπάρξει ρύθμιση και στον Ποινικό Νόμο για την ασφάλεια και υγεία των εργαζόμενων καθώς και στο Εργατικό Δίκαιο, όπου να χαρακτηριστεί το φύλο ως διακριτικό της σεξουαλικής παρενόχλησης και εμπόδιο για την πλήρη ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Παραλήπτης του μηνύματος τέλος είναι οι εργαζόμενες και οι εργαζόμενοι. Δε θα πρέπει να ανέχονται μία τέτοια μεταχείριση αλλά να την καταγγέλλουν στα αρμόδια όργανα που θα πρέπει να δημιουργηθούν. Ενώ παράλληλα η καινοτομία αυτή θα ενισχύσει την υπευθυνότητα των εργαζομένων, αντρών και γυναικών και το σεβασμό απέναντι στους συναδέλφους. Δηλαδή θα παίξει και παιδαγωγικό ρόλο.

Εκφράζεται η αισιοδοξία ότι η αντιμετώπιση του προβλήματος θα πάρει το δρόμο της και αποτελεί θετικό μικρό βήμα το ότι αναγνωρίστηκε στην εθνική σύμβαση εργασίας του '93 η υποχρέωση εργοδοτών και εργαζόμενων αξιοπρεπούς μεταχείρισης και συμπεριφοράς στους χώρους εργασίας.

Το ζητούμενο είναι η μεγαλύτερη συνειδητοποίηση και ευαισθητοποίηση από περισσότερο κόσμο, ώστε η μάχη να δοθεί και για τις άλλες ομάδες υψηλού κινδύνου σεξουαλικής παρενόχλησης.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: Γνωρίζει ο κόσμος τι σημαίνει σεξουαλική παρενόχληση; Έχουν γίνει προσπάθειες συνειδητοποίησης; Όπως φάνηκε από την έρευνα ενώ το 65,5% των γυναικών βίωσε ανεπιθύμητη, επιθετική συμπεριφορά με σεξουαλικό περιεχόμενο, το 8% από τις γυναίκες αυτές δεν το θεώρησε σεξουαλική παρενόχληση. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι ένας από τους λόγους που οι γυναίκες δεν ανέφεραν το περιστατικό ούτε το κατήγγειλαν σε αρμόδιους Φορείς ήταν ότι σε ποσοστό 14,5% δεν ήξεραν ότι αυτό που τους συνέβαινε ήταν σεξουαλική παρενόχληση. Το κοινό σημείο είναι ότι δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση του κόσμου γύρω από θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης και όσο δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση, δεν θα υπάρξει επαρκής πρόληψη. Υπάρχει όμως επαρκής αντιμετώπιση του φαινομένου; Γιατί από το σύνολο των θυμάτων, μόνο το 0,3% έχει αναφερθεί σε Φορείς και έχει καταγγείλει το περιστατικό; Ίσως αυτά τα ερωτήματα θα μπορούσαν να γίνουν αντικείμενο περαιτέρω μελέτης και έρευνας.

Ολοκληρώνοντας την παραπάνω μελέτη, καταλήγουμε στο γεγονός ότι μόλις κατά τη διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας άρχισε να αναγνωρίζεται ο δομικός χαρακτήρας του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης. Αναγνωρίστηκε δηλαδή ότι η σεξουαλική παρενόχληση συνδέεται άμεσα με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία και δεν αποτελεί άμεση συνέπεια της σχέσης του θύματος με το δράστη της πράξης της σεξουαλικής παρενόχλησης. Επί πλέον διαπιστώθηκε ότι και αυτή η μορφή βίας-όπως και όλες οι μορφές βίας που ασκείται σε βάρος των γυναικών-δεν αποτελεί έκφραση επιθετική της σεξουαλικότητας, αλλά σεξουαλική έκφραση της βίας, που στοχεύει στην απόδειξη και την επιβεβαίωση της εξουσίας του δράστη πάνω στο θύμα του. Είναι δηλαδή η σεξουαλική παρενόχληση έκφραση της ανισότητας των δύο φύλων στο χώρο της εργασίας.

Ένας καίριος προβληματισμός που προκύπτει, κάνοντας μία ιστορική αναδρομή στους αγώνες του γυναικείου φεμινιστικού κινήματος και στην κατάκτηση σήμερα από την πλευρά των γυναικών υψηλότερης θέσης στην κοινωνία-θέσης που επάξια και δικαίως κέρδισαν-, είναι το γεγονός ότι ακόμα δεν έχει υπάρξει η αρμόζουσα μέριμνα και το πρέπον ενδιαφέρον σχετικά με ένα θέμα που θίγει και προσβάλλει έντονα το γυναικείο φύλο-το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης. Η σύγχρονη κοινωνία δηλαδή, παρά το γεγονός ότι βρίσκεται πλέον σε ένα επίπεδο αποδοχής της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων, "αποκρύπτει" και μένει αδρανής σε ένα θέμα που φέρει στην επιφάνεια το ζήτημα εξουσίας και ανισότητας μεταξύ των δύο φύλων.

Βλέπουμε ότι το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης, το οποίο κατονομάζουμε σήμερα, είναι πάρα πολύ παλιό και εξακολουθεί να υφίσταται σήμερα. Την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, οι γυναίκες άρχισαν να εισχωρούν μαζικά στους χώρους εργασίας, κάτι που ήταν καινούριο. Βέβαια δεν υπήρχε τότε θέμα ισότητας και δεν μπορούσαν να δεχθούν στους χώρους αυτούς που θεωρούντο ανδρικοί ότι μπορούσαν οι γυναίκες να συνυπάρξουν

μαζί τους. Δηλαδή υπήρχε θέμα συνύπαρξης στο χώρο εργασίας. Άρχισε λοιπόν το φαινόμενο, πρώτα ο επιστάτης να παρενοχλεί τις εργαζόμενες σε γνώση όλου του υπόλοιπου προσωπικού που όχι μόνον το ήξερε αλλά αφού το έκανε ο επιστάτης γιατί να μην το κάνουν και εκείνοι. Μετά κατέβαινε στο χώρο των συναδέλφων και οι εργαζόμενες έφταναν κοντά στο επίπεδο της πορνείας. Δηλαδή τις θεωρούσαν περίπου πόρνες.

Τώρα ποια είναι η διαφορά εκείνης της εποχής με τη σημερινή; Μιλάμε για κοινωνικό φαινόμενο. Σήμερα που λέμε ότι είμαστε στην εποχή της ισότητας, σήμερα που όλα αυτά τα πράγματα συζητούνται και έχουν ανοίξει όλοι οι χώροι εργασίας για τις γυναίκες, γιατί να συνεχίζεται το φαινόμενο αυτό της σεξουαλικής παρενόχλησης; Μήπως είναι το τελευταίο χαρτί που παίζει η 'ανδρική εξουσία'; Δηλαδή, ενώ προχωρούμε και θέλουμε να κατακτήσουμε και την ουσιαστική ισότητα παντού, με τη σεξουαλική παρενόχληση μας επαναφέρουν πίσω στο 'φύλο' μας, στη θέση μας. Δεν είμαστε ίσοι. Είναι δηλαδή ένα παιχνίδι εξουσίας και υποταγής. Έτσι ήταν τότε. Έτσι είναι και σήμερα. Σε άλλα επίπεδα φυσικά.

Γιατί λοιπόν η σεξουαλική παρενόχληση γκρεμίζει ό,τι το γυναικείο κίνημα πάει να κατακτήσει; Δηλαδή την ισότητα, την ουσιαστική ισότητα. Αυτό, την γκρεμίζει φέρνει τις γυναίκες σε ρόλους και θέσεις που είναι τελείως ξεπερασμένες. Γι' αυτό, η σεξουαλική παρενόχληση θεωρείται ένα πολύ σημαντικό θέμα που πρέπει να υπερασπιστούν οι γυναίκες, οι γυναικείες οργανώσεις, οι συνδικαλιστικοί φορείς. Διότι, εάν δεν υπάρχει η ασφάλεια αυτή που κέρδισαν οι γυναίκες τόσα χρόνια, της ισότητας μέσα στο χώρο εργασίας, τότε τι έχουν κάνει τόσα χρόνια; Όταν δεν υπάρχει ο σεβασμός της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας των γυναικών; Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό. Και κάτι άλλο. Καλλιεργούνται τα πρότυπα τα παλιά, με ποιο αποτέλεσμα; Διότι, ας μη γελιόμαστε και ας λέμε τα πράγματα όπως είναι στην πραγματικότητα. Υπάρχουν γυναίκες σήμερα που αντιστέκονται, γυναίκες που παλεύουν, αλλά υπάρχουν και γυναίκες που υποχωρούν. Και συνήθως υποχωρούν οι γυναίκες που δεν έχουν το περιθώριο ή τα προσόντα, ώστε με την αξία τους, δίνοντας μάχες, να προχωρήσουν και να ανέβουν ψηλά. Ποια είναι η εικόνα που παρουσιάζεται σήμερα; Βλέπουμε γυναίκες να φθάνουν σε πολύ υψηλές θέσεις, υποκύπτοντας στις 'θελήσεις' του εργοδότη τους.

Αυτό λοιπόν καταστρέφει όλη τη μάχη που δίνουν οι γυναίκες, όλη την εικόνα που θέλουν να δώσουν και καλλιεργεί τα παλιά πρότυπα, αντιστρέφοντας τον αγώνα της ισότητας και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, καθώς επίσης, καλλιεργεί και στις γυναίκες την αντίληψη ότι μπορούν χρησιμοποιώντας τα θέληγτρά τους να κατακτήσουν ορισμένα αξιώματα και ορισμένες θέσεις.

Όσον αφορά το θέμα του ορισμού, αξίζει να τονιστεί ότι, θα ήταν παρακινδυνευμένο και εσφαλμένο να αναφέρουμε το ζήτημα του ορισμού, χωρίς να τονιστεί η ευρύτερη έννοια του όρου σεξουαλική παρενόχληση. Αυτός ο όρος πρέπει να περιλαμβάνει εννοιολογικά και το βιασμό της προσωπικότητας της γυναίκας. Πέρα από το βιασμό του σώματος, υπάρχει και η έννοια του βιασμού

της προσωπικότητας, όπως και αν εκφραστεί από το άλλο φύλο αυτός ο βιασμός.

Σήμερα η σεξουαλική παρενόχληση υπάγεται στα θέματα βίας. Σεξουαλικής βίας. Σήμερα δεν υπάρχει μελέτη για τη βία εναντίον των γυναικών που να μην έχει ένα κεφάλαιο για τη σεξουαλική παρενόχληση. Παλιά ήταν θέμα ηθικής. Σήμερα όμως που τα πρότυπα έχουν αλλάξει, που η γυναίκα παλεύει για την ισότητα, αυτό είναι θέμα βιασμού της προσωπικότητας της γυναίκας. Άρα ανήκει στον κύκλο των θεμάτων της βίας εναντίον των γυναικών και ως τέτοιο εξετάζεται. Πρόκειται για βιασμό της προσωπικότητας της γυναίκας. Αυτό είναι πολύ σημαντικό και πρέπει να το δούμε έτσι. Δεν πρόκειται για απλό πείραγμα, δεν είναι κάτι που δεν του δίνεται σημασία.

Το ζήτημα του ορισμού της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι επίσης ένα σημείο που γεννά προβληματισμούς και σύγχυση. Σήμερα υπάρχει μία ποικιλομορφία όσον αφορά τον ορισμό και την έννοια της σεξουαλικής παρενόχλησης που διαφοροποιείται από άτομο σε άτομο, από το ένα φύλο στο άλλο φύλο, από χώρα σε χώρα. Αυτό, σαφώς καθιστά δυσκολότερο το έργο της οριοθέτησης και της αντικειμενικής αντιμετώπισης του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης, κυρίως νομικά. Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί το γεγονός, ότι βασική προϋπόθεση σε κάθε ορισμό που δίνεται για την σεξουαλική παρενόχληση είναι η ανεπιθύμητη και μη ηθελημένη τέτοιου είδους συμπεριφορά από την πλευρά του θύματος. Έτσι, η σεξουαλική παρενόχληση αφορά ανεπιθύμητη, τόσο λεκτική ή μη συμπεριφορά ή σωματική σεξουαλικής φύσης, όσο και τη συμπεριφορά που προσβάλλει την αξιοπρέπεια των γυναικών, φυσικά όμως δεν νοείται, ούτε υφίσταται, όταν είναι ηθελημένη.

Δε θα πρέπει, τέλος, να αμελήσουμε να αναφέρουμε το θέμα της αντίδρασης, της δράσης και συνεπώς του χειρισμού του προβλήματος της σεξουαλικής παρενόχλησης, στο οποίο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει, όπως διαφαίνεται, η ύπαρξη αποδεικτικών στοιχείων. Χωρίς αυτά δυστυχώς γίνεται δύσκολο το έργο της καταγγελίας περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης που υφίστανται γυναίκες-θύματα. Το πρόβλημα αυτό της αποδείξεως, συνδέεται, κατά τη γνώμη μας, με το γεγονός ότι οι αρχές που ορίζονται να διεξάγουν την έρευνα και να βρουν την απόδειξη, κατά κανόνα δεν μπαίνουν στον κόπο να τις αναζητήσουν με μία εκτεταμένη έρευνα. Κυρίως γιατί υπάρχει η αντίληψη ότι η σεξουαλική παρενόχληση δεν είναι ιδιαίτερα σοβαρό θέμα. Οδηγηθήκαμε στην αντίληψη να θεωρήσουμε ότι η σεξουαλική παρενόχληση μπορούσε σε πολλές περιπτώσεις να αποδειχθεί από ένα ολόκληρο φάσμα συναφών στοιχείων εκτός από τις περιπτώσεις-συμβαίνει και αυτό, σπάνια βέβαια-όπου ο δράστης αναγνωρίζει ο ίδιος τα γεγονότα. Γι' αυτό, για να βρεθούν αυτά τα στοιχεία, το θύμα παροτρύνεται να φτιάξει φάκελο με αυτά. Σε αυτόν τον φάκελο, περιέχονται συνήθως, η μαρτυρία του θύματος, η ιστορία βήμα-βήμα, οι μαρτυρίες άλλων θυμάτων, αν υπάρχουν-που συνήθως υπάρχουν-, οι καταθέσεις των τυχόν μαρτύρων, οι έμμεσες μαρτυρίες της οικογένειας και των φίλων και τέλος τα ιατρικά πιστοποιητικά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Αριθμός Ερωτηματολογίου

2. Ηλικία : Πόσο χρονών είστε;

3. Εκπαίδευση : Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο;

1 = Καμιά εκπαίδευση

2 = Λίγες τάξεις Δημοτικού

3 = Απόφοιτη Δημοτικού

4 = Απόφοιτη κατώτερης ή Μέσης Τεχνικής Σχολής

5 = Λίγες τάξεις Γυμνασίου

6 = Απόφοιτη Γυμνασίου

7 = Λίγες τάξεις Λυκείου

8 = Απόφοιτη Λυκείου

9 = Απόφοιτη Ανώτερης Τεχνικής Σχολής (ΚΑΤΕΕ)

10 = Λίγα χρόνια Πανεπιστήμιο / ΤΕΙ

11 = Απόφοιτη Πανεπιστήμιο / ΤΕΙ

4. Οικογενειακή κατάσταση : Είστε:

1 = Αρραβωνιασμένη

2 = Παντρεμένη

3 = Συζείτε με κάποιον / Μόνιμη σχέση

4 = Χήρα

5 = Σε διάσταση

6 = Διαζευγμένη

7 = Άγαμη (Δεν έχει παντρευτεί ποτέ)

5. Επάγγελμα :

1 = Δημόσιος Υπάλληλος

2 = Ιδιωτικός Υπάλληλος

6. Κριτήριο αριθμητικής συμμετοχής των φύλων στο χώρο εργασίας :

1 = Πιο πολύ άντρες

2 = Πιο πολύ γυναίκες

3 = Ισάριθμος

12. Συνέβη σε σας και σε προηγούμενα επαγγέλματα;

1 = Όχι

2 = Ναι, μια φορά

3 = Ναι, δυο φορές

4 = Ναι, πάνω από δυο φορές

13. Πόσο καιρό βιώνετε αυτήν την εμπειρία στην παρούσα εργασία σας;

1 = Περίπου 1 μήνα

2 = Περίπου 6 μήνες

3 = Περίπου 1 χρόνο

4 = Πάνω από 1 χρόνο

14. Υπήρχαν μάρτυρες;

1 = Ναι

2 = Όχι

15. Αντιδράσεις : Πώς αντιδράσατε στη σεξουαλική παρενόχληση;

1 = ΝΑΙ

2 = ΟΧΙ

1. Αποφασιστική αντίκρουση

2. Βίαιη αντίδραση

3. Καθυστέρηση στη δουλειά

4. Λήψη άδειας από την εργασία

5. Λιγότερο αποτελεσματική εργασία

6. Αλλαγή στον τρόπο εργασίας

7. Προσπάθεια αποφυγής κάποιων χώρων
στο εργασιακό περιβάλλον

8. Σκέψεις αλλαγής εργασιακού περιβάλλοντος

9. Αλλαγή εργασιακού περιβάλλοντος

10. Αποκάλυψη σε συναδέλφους

11. Αποκάλυψη σε μέλος της οικογένειας

12. Αποκάλυψη σε φιλικό πρόσωπο εκτός εργασιακού χώρου

13. Αναφορά σε προϊστάμενο

14. Αναφορά σε Φορείς και Υπηρεσίες

(ιατρός, σύμβουλος, αστυνομία, συνδικαλιστικοί φορείς)

15. Αίτηση αλλαγής Υπηρεσίας

16. Παραίτηση

17. Ανοχή κατάστασης

18. Υποχώρηση

16. Τι πιστεύετε θα έπρεπε να κάνουν τα θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης;

δερματολογικά, διαταραχές στην όρεξη, στον ύπνο κλπ.)

8. Σεξουαλική δυσλειτουργία
9. Φοβίες/ πανικός
10. Απειλή των εργασιακών ευκαιριών
11. Δημιουργία ενός προσβλητικού/ εχθρικού εργασιακού περιβάλλοντος
12. Καταστροφή καριέρας
13. Απώλεια εμπιστοσύνης στην Οργάνωση
14. Μη παραγωγική εργασία (έλλειψη συγκέντρωσης)
15. Αίσθηση προσωπικής ανεπάρκειας/ χαμηλής αυτοπεποίθησης
16. Κακές σχέσεις με συναδέλφους
17. Στιγματισμός
18. Κάτι άλλο :.....

19. Τα χαρακτηριστικά του θύτη :

1 = ΝΑΙ

2 = ΟΧΙ

1. Πιστεύετε ότι ο τρόπος που σας συμπεριφερόταν σας υποτιμούσε;
2. Πιστεύετε πως έριχνε την ευθύνη της συμπεριφοράς του σε σας;
3. Ήταν αδιάκριτος και ανακατευόταν στις λεπτομέρειες της ζωής σας;
4. Δυσκολευόταν να ελέγξει τη συμπεριφορά του και ξεπερνούσε τα όρια;
5. Εκδήλωνε έντονο άγχος;
6. Συμπεριφερόταν σαν να θεωρούσε τον εαυτό του ανώτερο από όλους;
7. Προσπαθούσε να επιβάλλεται σε καταστάσεις και άτομα;
8. Κάτι άλλο :.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α.ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρτινοπούλου Β.(2000) Νέα Κοινωνικά Κινήματα, Εγκληματολογική Προσέγγιση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Βαρβαρέσου Ξ.(2000) Σεξουαλική Παρενόχληση και χώρος εργασίας:Μία πρώτη ερευνητική προσέγγιση, Ποινική Δικαιοσύνη 11, σελ.1149-1151, Αθήνα.

Βενιζέλου Ε.-Τσίλη Σ.(1999) “Η προστασία των εργαζομένων στο χώρο της εργασίας τους. Το ζήτημα της σεξουαλικής παρενόχλησης.” Στο Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων της πολιτικής, Τομ. Β', σελ.287-303, Αθήνα.

Γεωργιάδης-Σταθόπουλος(1978) Αστικός Κώδιξ, Τομ. Ι Γενικά Αρχαί, Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα.

Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων(2000) Πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τροποποίηση της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης των ανδρών και των γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και στις συνθήκες εργασίας, Βρυξέλλες.

Hirigoyen M.F.(2000) Ηθική παρενόχληση, η κρυμμένη βία στην καθημερινή ζωή, Πατάκη, Αθήνα.

Καστ Βερένα(2001) Θύματα και Θύτες, Πότε, Γιατί και Πώς αλλάζουν οι ρόλοι, Θυμάρι, Αθήνα.

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας(2002) Βία κατά των γυναικών στο site <http://www.kethi.gr/greek/ethniki/violence.html>

Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών(1995) Η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας, Πρακτικά Συνεδρίου 21 και 22 Ιανουαρίου 1994, Αθήνα.

Κουκιάδης Ι.(1999) Παρεμπόδιση και παρενόχληση στον εργασιακό χώρο. Αίτια,επιπτώσεις και αντιμετώπιση, Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού στο site http://www.koukiadis.gr/omilies_all_1.htm

Κουκουλές Γ.(1996) Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας:Ο γαλλικός νόμος του 1992,Επιθεώρησις Εργατικού Δικαίου, Τομ.55, σελ.774, Αθήνα.

Μανωλεδάκης Ι.(1996) Ερμηνεία κατ' άρθρο του ειδικού μέρους του ποινικού κώδικα, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Μανωλεδάκης Ι.(1998) Το έννομο αγαθό, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Μπακαλάκη Α.(1998) “Λόγοι για το άλλο φύλο και αναπαραστάσεις της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας στην Ελλάδα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα”, στο Γκέφου-Μαδιανού Δ., Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Παπαθεοδώρου Θ.(2001) Η σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα.

Παπαρρήγα-Κωσταβάρα Κ.(1995) Η σεξουαλική παρενόχληση στους χώρους εργασίας, Νομικό Βήμα, Τομ.43, σελ.617-629, Αθήνα.

Παρασκευόπουλου Ν.(1979) Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών, Θεσσαλονίκη.

Τριανταφυλλόπουλος Κ.(1999) Σκέψεις για τη νομική αξιολόγηση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης, Νομικό Βήμα, σελ.696-699, Αθήνα.

Β.ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Gelsthorpe L.(1996) “Approaching the Topic of Racism: Transferable Research Strategies?”, in D. Cook and B. Hudson, Racism and Criminology, Sage publ., London-Thousand Oaks-New Delhi.

Heidensohn F.(1997) “Gender and Crime”, in M. Maguire, R. Morgan and R. Reiner, The Oxford Handbook of Criminology, Oxford University Press.

McKinnon C.(1979) “Sexual Harassment of Working Women”, New Haven and London, Yale University Press.

Russel D.H.(1984) Sexual Exploitation Rape Child, Sexual Abuse and Work Place Harassment, Volume 155 Library of Research.

Sanchez E., Larrauri E.(2000) Ei nuevo delito de acoso sexualy su sancion administrativa en el ambito laboral, tib, Valencia.

Smart C.(1995) “Law, Crime and Sexuality”, Sage publ., London-Thousand Oaks-New Delhi.

Smaus G.(1999) “Feminist Epistemology and the Analysis of the Penal Law”, Vought.

Stanko E.A.(1989) Intimate Women’s Experience of Male Violence, London Unwin Hyman.

Taylor I.(1997) “The Political Economy OF Crime”, in M.Maguire, R.Morgan and R.Reiner, The Oxford Handbook of Criminology, Oxford University Press.

Thomas A.M.-Kitzinger C.,(1997) Sexual Harrassment Contempoary Feminist Perspectivew, Open University Press Buckingham-Philadelfia.

Women’s Center, Santa Barbara California. Site
adress:www.saucsb.edu/women’scenter/sexualharassment/mythsaboutsexual.asp.

Tracy O' Shea, Jean Laloude.,Sexual Harassment:A Practical Guide to the Law. Your Rights and your Options for Taking action. Site address:www.amazon.com

University of Oregon, Counseling Center Self Help. Site address:www.Uoregon.edu/counsel/apaharas.htm